

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Магістр

Випуск № 34

Тернопіль — 2020

ББК 74.480.278
С.88

Студентський науковий вісник. — Випуск № 34. — 2020. — 245 с.

*Рекомендовано до друку вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за поданням Ради молодих вчених і спеціалістів.
Протокол № 12 від 2 червня 2020 р.*

Видрук оригінал-макету у науковому відділі Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ББК 74.480.278
С.88

© Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2020

ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Паюк Христина

Науковий керівник – канд. геогр. наук Новицька С.

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ДНІСТРОВСЬКИЙ КАНЬЙОН»

Однією з важливих складових частин регіональної екологічної мережі Тернопільської області є Національний природний парк (НПП) «Дністровський каньйон». Його створення дає змогу зберегти унікальні, цінні, з наукового, природоохоронного та рекреаційного поглядів природні комплекси та об'єкти – дивовижні території з багатими і різноманітними природними умовами. Не менш цікавими є історико-культурні комплекси й об'єкти НПП «Дністровський каньйон», які мають велике пізнавальне та еколого-виховне значення.

На території НПП «Дністровський каньйон» знаходиться велика кількість пам'яток природи та історико-культурних об'єктів, що мають пізнавальну, архітектурну та наукову цінність. Найдоречніший спосіб оцінки цих об'єктів за допомогою бальної шкали оцінок історико-культурних рекреаційних ресурсів за Кравців В.С., Гринів Л.С., Копач М.В., Кузик С.П. У запропонованій методиці подано 14 підгруп, які отримали внаслідок структуризації п'ять підвидів ІКТР (історико-культурних рекреаційних ресурсів). Кожному з них притаманний логічний набір показників, що оцінюються за п'ятибальною шкалою (1 — дуже низька; 2 — низька; 3 — середня; 4 — висока; 5 — дуже висока) [4].

Зокрема, на території НПП «Дністровський каньйон» у Тернопільській області знаходиться велика кількість архітектурних об'єктів представлених усіма підгрупами: території первісного заселення, стоянки, поселення, кургани, давні городища прості і складні. Впродовж багатьох років проводяться розкопки у різних місцях, завдяки чому знаходять речі, що свідчать про життя людей ще задовго до нас. Зокрема таких археологічних об'єктів є дуже велика кількість в межах досліджуваної території, де знаходять артефакти проживання первісних людей (знаряддя їх праці, речі побуту). Згідно з бальною шкалою оцінок історико-культурних рекреаційних ресурсів перша група отримує 15 балів – найбільше для даної категорії. В НПП «Дністровський каньйон» знайдено велику кількість стоянок середнього, пізнього палеоліту та мезоліту, поселення ранньозалізного часу, поселення трипільської культури, поселення і могильник черняхівської культури, кургани, поселення трипільської і черняхівської культур, давньоруські городища складної і простої форми. Таких об'єктів найбільше в Борщівському районі, а найменше в Монастирському.

На території національного природного парку відбувалися різні історичні події, національно-визвольні змагання, війни в результаті яких встановленні різні пам'ятні знаки воїнам, які загинули під час війни, братські могили, могили січовим стрільцям, що збереглися до сьогодні.

Пам'ятки архітектури, що становлять четверту групу історико-культурних об'єктів (громадська архітектура, промислова архітектура, архітектурні монументи) та містобудування є важливою складовою культурно-історичних рекреаційних ресурсів. Важливе значення для відвідувачів має саме стан будівель. Більшість подорожуючих бажають побачити реконструйовану будівлю в якій, проте, збереглися елементи старовини, знаки чи фрагменти старовинних експонатів (збережені у музейних експозиціях). Саме тому, при оцінці цих будівель вони отримують бал у порядку збереження (чи вдосконалення). Найвищий бал мають саме пам'ятки архітектури з музейними експозиціями, а найнижчий ті, що погано збереглися до сьогодні. На території НПП «Дністровський каньйон» є багато таких будівель, проте більшість із них втратили свою естетичну привабливість. Архітектурні об'єкти XIX-XX століття

збереглися досьогодні, і деякі з них використовують за призначенням (наприклад, гімназія XIX ст. в м. Заліщики зараз реконструйована і використовується як школа).

П'яту групу, згідно з методикою оцінки історико-культурних об'єктів, становлять пам'ятки оборонного будівництва, замки із бастіонними укріпленнями та монастирі. У південній частині Тернопільської області, а точніше в межах НПП «Дністровський каньйон» таких укріплень є небагато, більшість з них в Хмельницькій області, а у нашій області вони у досить занедбаному стані.

Наступну групу пізнавальних ресурсів становлять сакральні споруди. Зважаючи на те, що в XIX-XX столітті на території Борщівського, Бучацького, Монастирського і Заліщицького районів в різні періоди була різна влада і проживали різні національності, відповідно кожна релігійна громада будувала свою будівлю в якій збиралися люди для молитви, тому ми оцінювали велику кількість церков, костелів тощо. Зважаючи на те, що духовна складова життя завжди була найголовнішою, більшість храмів є збереженими, або реконструйованими.

Сьоомою групою досліджуваних об'єктів є пам'ятки народної архітектури (поселення, двори, господарські й житлові будівлі, дерев'яні церкви та ін.). Це стосується будинків у яких жили чи були деякий час відомі письменники, митці, художники, вокалісти. Значна частина цих будівель намагаються зберегти, щоб народ не забував про своїх відомих земляків, а також роблять музеї чи садиби.

До однієї з найбільших груп відносять палацово-паркові ансамблі, які найбільше користуються попитом серед відвідувачів і досить високо цінуються. В НПП «Дністровський каньйон» такі будівлі є різного рівня збереження від руїн палацу у с. Червоногород до добре збережених та впорядкованих палацово-паркових ансамблів — палацу Понятовських у с. Язловець та палацового комплексу графа Бадені - с. Коропець.

Сучасні пам'ятки архітектури в межах НПП «Дністровський каньйон» представлені лише у вигляді пам'ятників відомим людям, які проживали в даній місцевості і стали відомі у всьому світі. Значних сучасних пам'яток архітектури (будівель) в межах національного парку немає. Це, насамперед, пов'язано з особливим режимом заповідання в природоохоронному об'єкті. Забудова можлива лише з метою збереження природної території або покращення функціонування в межах парку.

Наступні групи історико-культурних об'єктів представлені пам'ятками народних та професійних художніх промислів, а саме: ткацтво, вишивка, обробка шкіри та інші. У Борщівському району, що відноситься до складу НПП «Дністровський каньйон» доволі популярним є виготовлення речей з шкіри, а також у місцевих жителів особливий стиль вишивання (який передбачає велику кількість деталей на вишивці). Розвинута також художня обробка металу, вироби з бісеру; художнє слюсарство і декоративні розписи будинків; наверх на димарях та корони ринв, які часто прикрашають декоративними птахами й квітами з бляхи [3].

Тринадцята група представлена пам'ятками музейної архітектури. Ми визначили, що етнографічні музеї народної архітектури та побуту є у НПП «Дністровський каньйон», зокрема один із них в печері Вертеба, де зібрані археологічні знахідки трипільської культури.

Надзвичайно різноманітні фольклорні традиції на півдні Тернопільської області, які формуються тисячолітньою культурою, зумовлюються календарно-обрядовими звичаями населення, саме тому останній групі об'єктів оцінки історико-культурних ресурсів ми надали максимальну кількість балів.

Загальна сума отриманих балів характеризує пізнавальну цінність ІКТР НПП «Дністровський каньйон» (кількість балів відповідає порядку груп при оцінці культурної спадщини заповідного об'єкта):

$$A = \sum_{i=1}^f P_i + \sum_{i=1}^f T_i + \sum_{i=1}^f S_i + \sum_{i=1}^f R_i + \sum_{i=1}^f F_i$$

$$A = 15+15+15+13+7+15+10+15+9+7+0+5+12=138$$

де A — інтегральний показник пізнавальної цінності історико-культурних туристичних ресурсів окремого поселення, місцевості; P — компоненти пам'яток історії та культури; T —

компоненти архітектурних пам'яток; S — компоненти художніх промислів і ремесл; R — компоненти етнографічних пам'яток; F — компоненти пам'яток народної творчості.

Для зручності оцінювання (зіставлення та порівняння оціночних параметрів) важливо ввести поняття «коефіцієнт пізнавальної цінності» (K_p). Він дорівнює відношенню суми отриманих балів оцінки ІКТР окремого поселення, місцевості до максимально можливої кількості балів, яка наведена у шкалі оцінок [4]:

$$K_p = \frac{A}{A_{\max}}$$

$$K_p = \quad = 0,75$$

де A — сума балів пізнавальної цінності історико-культурних туристичних ресурсів окремого поселення, території (блоку); A_{\max} — максимально можлива сума балів за шкалою бальної системи оцінок.

Згідно з значення K_p , можна здійснити таке ранжування рівнів пізнавальної цінності ІКТР: 0,86—1,00 — унікальні; **0,65—0,85 — високоатрактивні**; 0,45—0,64 — середньоатрактивні; 0,25—0,44 — малоатрактивні; менше 0,25 — неатрактивні [4].

Відповідно до оцінювання, НПП «Дністровський каньйон» ми віднесли до високатрактивних ландшафтів з коефіцієнтом пізнавальної цінності 0,75.

Оцінка історико-культурних об'єктів є важливим елементом для підтвердження пізнавальної цінності заповідного об'єкту. У НПП «Дністровський каньйон» окремі старовинні предмети або комплекси були відкриті завдяки археологічним розкопкам, а також значна кількість важливих археологічних пам'яток та культурних споруд частково збереглися до сьогодення, проте потребують реконструкції. Основною проблемою, яка виникла з більшістю проаналізованих об'єктів є те, що вони з часом стають все менш привабливими, а для їх відновлення необхідне фінансування. Усі культурні об'єкти потребують догляду та реставрації для збереження їх цінності. Окрім цього, варто зауважити, що для того, щоб збільшити коефіцієнт пізнавальної цінності даного об'єкту варто створити сучасні музейні виставки, які б відображали увесь спектр художнього промислу та демонстрували культурні та фольклорні особливості даного регіону. Коефіцієнт пізнавальної цінності 0,75 свідчить про високу атрактивність НПП «Дністровський каньйон» і значний потенціал даної території для розвитку пізнавальних напрямків рекреації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верховна Рада України; Закон від 16.06.1992 № 2456-ХІІ «Про природно-заповідний фонд України».
2. Відейко М.Ю. Шляхами трипільського світу / М.Ю. Відейко. — К. : Наш час, 2008. — 296 с. — (Сер. «Невідома Україна»).
3. Вікирчак О. К. Наукові засади природоохоронного менеджменту екосистем Каньйонного Придністров'я / [Ред. О. К. Вікирчак]. — Чернівці : «Друк Арт», 2017.
4. Природокористування. Навчальний посібник. / За редакцією д.г.н., проф., Царик Л.П., к.г.н., доц. Чеболда І.Ю., к.г.н., доц. Стецько Н.П., к.б.н., доц. Грицак Л.Р., к.г.н., доц. Барна І.М., к.г.н., доц. Янковська Л.В., к.б.н., доц. Лісова Н.О., к.г.н., доц. Новицька С.Р., асист. Каплун І.Г., асист. Гінзула М.Я. Тернопіль: редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2015 — 62-93с.
5. Закон України «Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки». Київ, 2000. [Електронний ресурс]. - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1989-14>

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ЯКОСТІ ВОДНИХ РЕСУРСІВ ЧОРТКІВСЬКОГО РАЙОНУ

Через набуття небаченого темпу розвитку індустріалізації суспільства у XXI столітті постає нагальна потреба у збереженні належного стану і якості життєво важливих для життєдіяльності людини компонентів природи, таких як чисте повітря, якісна вода, родючі ґрунти тощо. Саме із кінця XX ст. особливо гостро постало питання збереження необхідної якості водних ресурсів, зокрема і питної води. У нашій країні вимоги до якості води в різних галузях народного господарства різні і визначаються нормативними документами. Найбільш якісною повинна бути вода для споживання. Забезпечення населення Чортківського району питною водою є однією з головних проблем, розв'язання якої необхідне для збереження здоров'я, поліпшення умов діяльності і підвищення рівня життя населення. Першим кроком до розв'язання даної проблеми є системний аналіз якості водних ресурсів Чортківського району.

Метою даної статті є всебічний аналіз стану водних ресурсів Чортківського району, систематизація отриманих даних та надання певних рекомендацій щодо їх покращення.

Питаннями системного аналізу якості навколишнього середовища займалися наступні вчені: Адаменко Я.О., Бараннік В. О., Дмитренко Т.В., Колісник А.В., Приходько В.Ю., Прищепка А. М., Сафранов Т.А., Чугай А.В., Шаніна Т.П. Окремі аспекти здійснення системного аналізу якості навколишнього середовища досліджували фахівці нашого університету [1].

Перш за все, дамо загальну характеристику водних ресурсів Чортківського району. Отож, під водою зайнято 1 067,715 га., в тому числі, під ставками та штучними водосховищами – 542,185 га. Територія розташування району знаходиться у басейні річки Дністер і її лівих приток: Збруч, Серет, Нічлава, Дупла, Глиниста, Циганка. Всі річки, як правило, передгірні з дуже крутими звивистими берегами, швидкою течією, з чистими порогами і перекатами. Річки течуть по похилій Волино-Подільського плато з півночі на південь. В Чортківському районі налічується 89 ставків та 86 гідротехнічних споруд на них, загальною площею водного плеса 594 га.

Водні ресурси району представлені поверхневими (транзитні і місцевий стік річок) і підземними водами. Важливою особливістю водних ресурсів є те, що підземні води по всій території району гідравлічно зв'язані з поверхневим (річковим стоком), а тому водні ресурси визначаються загальним об'ємом річкового стоку. Щорічно якість питної води в ряді населених пунктів району погіршується через забруднення водоносних горизонтів в результаті сільськогосподарської діяльності, відсутності санітарно-захисних зон тощо.

На території Чортківського району розташовані екологічно небезпечні об'єкти, зокрема:

- 1) Чортківське виробниче управління водопровідно-каналізаційного господарства, яке займається збором, очищенням та розподіленням води;
- 2) ЗАТ «Агропродукт» – це підприємство, яке займається виробництвом м'яса і субпродуктів.

Чортківське виробниче управління водопровідно-каналізаційного господарства відноситься до найбільших забруднювачів довкілля не лише Чортківського району, але й усієї Тернопільської області. Аналізуючи **Екологічний паспорт Тернопільської області за 2018 рік** у вміщеній там таблиці 11 для системного аналізу якості вод можемо знайти дані про скидання зворотних вод та забруднюючих речовин цього підприємства [2].

Таблиця 11

Найменування водокористувача-збору дioxина	Назвиcть, потужність (м ³ /добу), ефективність використання (використання потужності) очисних споруд	2015 рік			2016 рік			2017 рік		
		об'єм скидання зворотних вод, тис. м ³	у тому числі об'єм скидання забруднених (без очищення) та нестаттньо очищених зворотних вод, тис. м ³	кількість забруднюючих речовин, що скидаються разом із зворотними водами, т	об'єм скидання зворотних вод, тис. м ³	у тому числі об'єм скидання забруднених (без очищення) та нестаттньо очищених зворотних вод, тис. м ³	кількість забруднюючих речовин, що скидаються разом із зворотними водами, т	об'єм скидання зворотних вод, тис. м ³	у тому числі об'єм скидання забруднених (без очищення) та нестаттньо очищених зворотних вод, тис. м ³	кількість забруднюючих речовин, що скидаються разом із зворотними водами, т
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
р. Золота Липа										
МКП „Добробут” м. Бережани	18	183,9	183,9	255,9	167,4	160,4	217,8	160,4	154,9	356
р. Коропець										
КП „Монастирський Комунсервіс”	73	22,2	22,2	38,9	23,4	23,4	43,2	24	24	59,8
КП „Козова Комунсервіс”	219	77,0	77,0	103,4	68,7	68,7	78,9	96,8	96,8	138,1
р. Стрипа										
ТОВ „Бучацький сирнавод”	365	13,0	13,0	31,5	8,5	8,5	12,5	7,3	7,3	10,0
КП „Зборівський водоканал”	-	98,0	98,0	160,3	103,8	103,8	116,29	130,6	130,6	114,1
р. Серет										
ПМП „Комунсервіс” смт. Микунці	219	50,0	50,0	42,0	54	54	41,7	46,8	46,8	44,8
Чортківське ВУВКГ	1645	570,0	570	593,7	558	558	487,9	521,4	521,4	1219,6
КП „Тернопіль”				251				158		

Як ми бачимо із таблиці 11, у 2015 році об'єм скидання зворотних вод становив 570 тис.м³, а кількість забруднюючих речовин, що скидаються із зворотними водами 593,7 т, аналогічні показники у 2017 році становили 521,4 тис.м³ зворотних вод і 1219,6 т забруднюючих речовин у них. Із даної інформації можемо зробити висновок, що об'єм скидання зворотних вод у період з 2015р. по 2017р. зменшився, а кількість забруднюючих речовин, що скидаються із зворотними водами різко збільшився із 593,7 т у 2015 році до 1219,6 т у 2017 році. Такі показники, ми вважаємо, можна пояснити або недостовірними даними за 2015 рік про реальну кількість забруднюючих речовин у зворотних водах, або, що найбільш вірогідніше, зношеністю каналізаційних мереж, насосних станцій та очисних споруд.

ЗАТ «Агропродукт» ще одне підприємство, яке відносимо до екологічно небезпечних. Оскільки інформацію про обсяг і рівень впливу даного підприємства на компоненти довкілля у **Екологічному паспорті Тернопільської області** не вдалось знайти через відсутність, то спрямували свої пошуки намагаючись скористатись відомостями **Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля**. Продовжувати дослідження таким шляхом нашою вдалося обов'язковість здійснення оцінки впливу на довкілля у процесі прийняття рішень про провадження планованої діяльності суб'єкта господарювання (рис. 1). Проте у випадку чинного підприємства таких відомостей у звіті з оцінки впливу в Єдиному реєстрі ОВД не знайти.

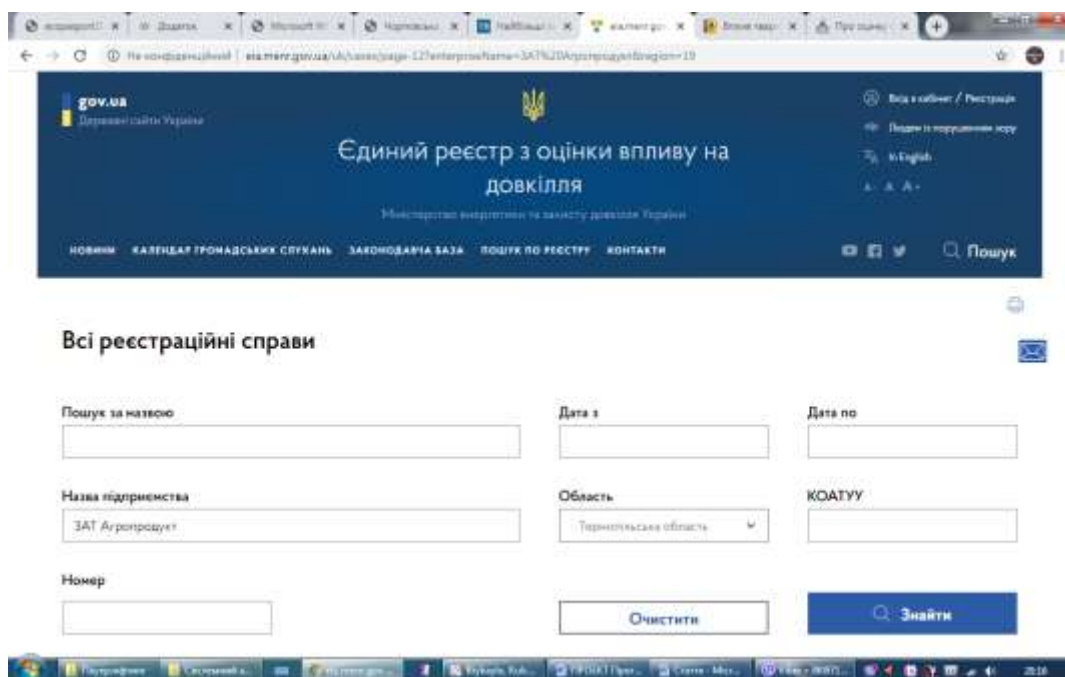

Рис. 1. Пошук відомостей в Єдиному реєстрі ОВД.

На жаль, такого суб'єкта господарювання тут не зареєстровано. Також ми знайшли інформацію, що за неподання до Держекоінспекції у встановлений термін квартальної інформації про розміри впливу їх діяльності на довкілля, стосовно ЗАТ “Агропродукт”, с. Росохач Чортківського району, розпочато адміністративне провадження за ст.91-4 КУпАП. Отже, це означає, що на даному підприємстві можливо очисні споруди працюють неефективно, а можливо вони і зовсім відсутні. Але це лише припущення, яке обумовлене встановленим фактом, що тваринницькі комплекси забруднюють поверхневі водойми, підземні води, внаслідок цього велика кількість біогенних елементів надходить у ці джерела. В природних водоймах гнойова рідина викликає масове отруєння водних організмів. У воді різко зростає кількість аміаку і зменшується вміст кисню. Таким чином, існує необхідність розробки шляхів утилізації та раціонального використання відходів тваринництва.

У водопровідно-каналізаційному господарстві району накопичилась значна кількість проблем, які потребують негайного вирішення. У зношеному та аварійному стані знаходяться 55 % мереж водопостачання, 35 % – водовідведення. Втрати питної води під час її транспортування та розподілу в межах системи водопостачання м. Чорткова становлять 28 % [4].

Більшість водопровідних мереж експлуатуються 40-50 років без заміни і капітальних ремонтів. Тривала експлуатація водопровідних мереж і обладнання без ремонту, їх фізична зношеність та часті прориви негативно впливають на якість питної води, що сприяє бактеріологічній забрудненості безпосередньо в розподільчих мережах.

У районі нараховується 7 комунальних водозаборів, потужністю 6,7 тис. куб. метрів на добу, які піднімають 5,1 тис. куб. метрів на добу води. У місті Чорткові та селищі Заводське експлуатуються 14 артезианських, 5 каптажів та 9 водопровідних насосних станцій, потужністю 6,2 тис. куб. метрів на добу, 15 резервуарів чистої води, об'ємом 6,5 тис. куб. метрів.

Протяжність комунальної водопровідної мережі становить 90,9 км, у тому числі 22,8 км – водогони, 46,8 км – вулична мережа, 21,3 км – внутрішньоквартальна мережа, з яких 38,5 км – аварійні і зношені [4].

Місто Чортків та селище Заводське забезпечені централізованими системами водовідведення, пропускна спроможність яких – 5,2 тис. куб. метрів на добу. В районі нараховується 3 каналізаційних станцій, виробнича потужність яких – 7,2 тис. куб. метрів на добу, фактична перекачка стоків – 1,6 тис. куб. метрів на добу.

Загальна протяжність мережі водовідведення становить 61,5 км, у тому числі 9,4 км – головні колектори, 28,7 км – вулична мережа, з яких 23,2 км перебувають в аварійному стані і потребують негайної заміни.

Матеріально-технічна база підприємств водо-каналізаційного господарства – слабка, насосне обладнання – енергоємне, парк машин та механізмів – не оновлюється, через незадовільний фінансовий стан підприємств відсутність можливість використання сучасних матеріалів, енергозберігаючого насосного обладнання тощо. Враховуючи те, що нове будівництво практично не здійснюється і не виконуються у повному обсязі капітальні та поточні ремонти, це призводить до різкого погіршення технічного стану споруд і мереж та зниження якості наданих послуг з водопостачання.

Висновки. Забрудненість водних об'єктів – джерел питного водопостачання специфічними хімічними речовинами токсичної дії і збудниками інфекційних захворювань при недостатній ефективності роботи очисних споруд з водопідготовки питної води обумовлює погіршення її якості, створює серйозну загрозу для здоров'я людей, обумовлює високий рівень їх захворюваності кишковими інфекціями, гепатитом, збільшує ризик дії на організм людини канцерогенних і мутагенних чинників. Оскільки Чортківський район відноситься до вододефіцитних, то збереження належної якості питної води виступає першочерговим завданням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барна І. М., Грицак Л. Р. До проблем системного аналізу якості навколишнього середовища. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Географія. 2015. 257-259.
2. Екологічний паспорт Тернопільської області за 2018 рік: <http://ecoternopil.gov.ua/images/OVD/ecopasport2018.pdf>
3. Найбільші забруднювачі навколишнього природного середовища Тернопільщини: <http://t-v.te.ua/ekonomika/najbilshi-zabrudnyuvachi-navkolishnogo-prirodnogo-seredovisha-ternopilshini/>
4. Районна програма «Питна вода Чортківщини» на 2011-2015 роки: <http://www.oda.te.gov.ua/tchortkivska/ua/publication/print/2457.htm>

Лось Андрій

Науковий керівник – проф. Сивий М. Я.

АНАЛІЗ ГЕОСАЙТІВ ПАЛЕОНТОЛОГІЧНОГО ТИПУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ

Актуальність дослідження. Геосайти палеонтологічного типу (палеонтологічні пам'ятки) мають важливе значення для палеонтологічних та палеогеографічних досліджень. З їх допомогою можна визначити відносний вік гірських порід, а наявність викопної флори та фауни дозволяють відтворити фізико-географічні умови минулих геологічних епох певної території та в цілому відображають етапи еволюції органічного світу на Землі. Концентрація значної кількості палеонтологічних пам'яток в Тернопільській області дає можливість створювати маршрути геологічних та краєзнавчих досліджень для потреб студентів природничих спеціальностей та здійснення досліджень науковими фахівцями.

Мета дослідження: аналіз геосайтів палеонтологічного типу Тернопільської області для з'ясування можливостей їх практичного використання.

Виклад основного матеріалу. Тернопільська область багата на наукові, естетичні та пізнавальні геологічні об'єкти, серед яких важливе значення мають місця унікальних знахідок викопної фауни і флори. Їх можна класифікувати за геохронологічними підрозділами, які відповідають стратиграфічним підрозділам [9]. Оскільки в Тернопільській області виявлені відклади силурійської, девонської, неогенової та четвертинної систем [7], то і геосайти цього типу можна класифікувати за цими системами.

Геосайти силурійського віку. Відклади силурійської системи поширені на території області в районі басейна Дністра (від села Дністрове Борщівського району до гирла ріки Збруч)

та Збруча [6]. Варто відзначити відслонення голубовато-сірих вапняків поблизу с. Кудринці Борщівського району, де були виявлені рештки давніх плауноподібних. Особливо цінними є знахідки пізньосилурійської флори в с. Трубочині. Тут були виявлені рештки водоростей харофітів, залишки давніх рослин: псилофітів і куксоній. Останні мали багато спільного з сучасними вищими рослинами. В них були наявні продиhi, провідні судини, епідерміс, спорангії зі спорами. Такі скупчення викопних рослин виявлено лише в чотирьох місцях світу – Англії, Чехії, Північній Америці і Поділлі [6, с.66].

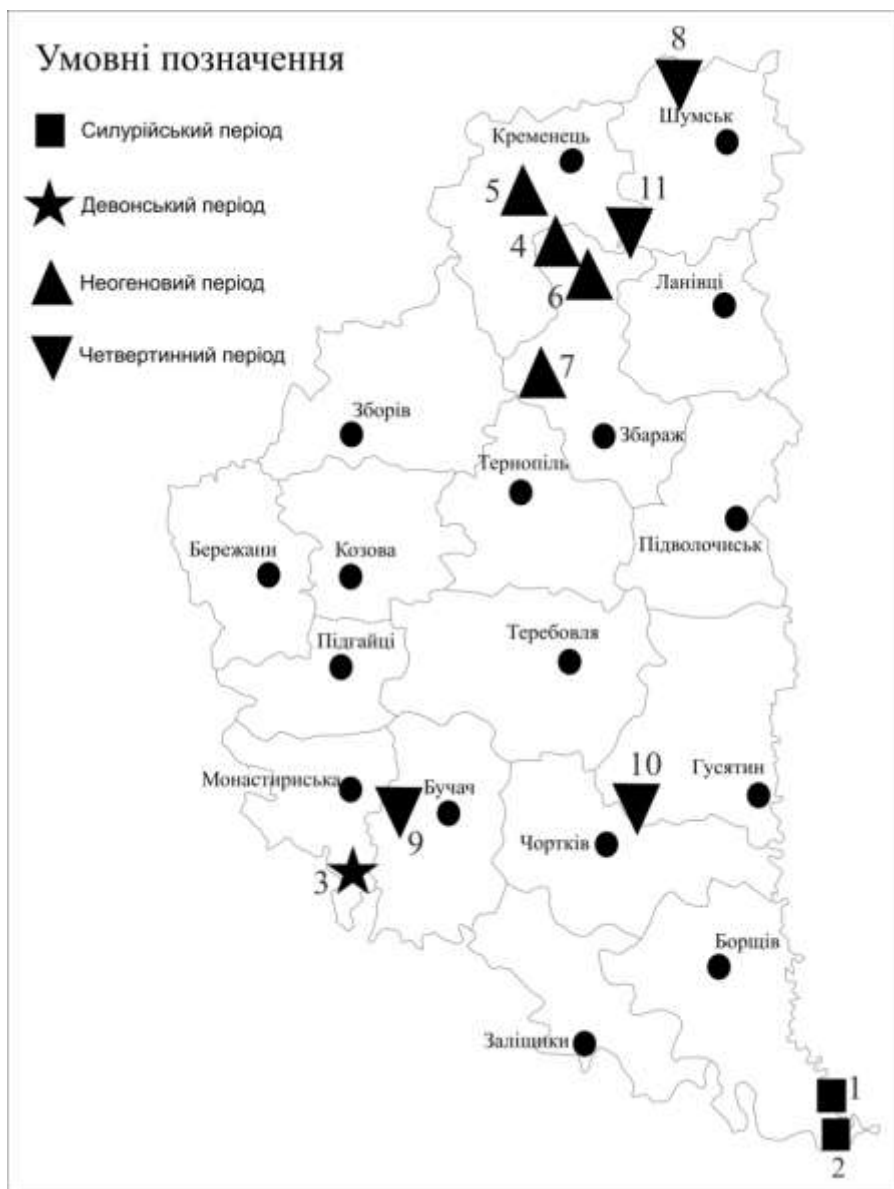

Рис. 1. Геосайти палеонтологічного типу Тернопільської області [2; 5]

Умовні позначення: 1- місце знахідки пізньосилурійської флори в селі Кудринці; 2 – місце знахідки пізньосилурійської флори в Трубочині; 3 – місце знахідки девонської флори; 4 – залісецький яр; 5 – старопочаївський яр; 6 – Яр Жаб'як; 7 – місце знахідки міоценових риб; 8 – Гора Пустельна; 9 – Переволоцька травертинова скеля; 10 – місце знахідки четвертинної та пліоценової фауни; 11 – місце знахідки решток мамонта

Геосайти девонського віку. На території Тернопільської області рештки девонської флори виявлені поблизу с. Вістря Монастирського району, на крутому лівому березі річки Дністер знаходиться відслонення девонських порід, де були виявлені рештки викопних рослин, представлених вищими судинними рослинами, такими як риніофітами, членистостебловими,

плауноподібними, папоротеподібними. За 160 метрів від села Вістря знаходиться ще одне відслонення нижньодевонських відкладів. Склад порід приблизно такий самий – сірі теригенні породи, в яких виявлені рештки описаних вище рослин. Також, тут знайдені рештки давніх риб. Ці дві геологічні пам'ятки знаходяться близько одна до одної і мають подібний склад порід, тому було б доцільніше об'єднати їх в одну пам'ятку. У багатьох джерелах замість назви «Місцезнаходження девонської флори» можна знайти дві назви – «Відслонення силуру в селі Вістря №1 і №2. [6, с. 77].

Геосайти неогенового віку. Неогенова система найбільш повно представлена відкладами середнього і верхнього міоцену. До палеонтологічних геосайтів неогенового віку можна віднести Залісецький яр, Старопочайський яр та яр Жаб'як. Найбільшим є яр Жаб'як, розташований на північно-західній околиці села Дзвиняча Збарзького району. У центральній частині яру на його лівому схилі відслонюється потужна товща глинистих літотамнієвих вапняків з великою кількістю добре збережених решток черепашок двостулкових і червононогих молюсків та іншими морськими організмами середньоміоценового віку. Також, тут були знайдені відклади з добре вираженими верствами бурого вугілля та уламки окремених стовбурів дерев довжиною в 2 метри [3].

Геосайти четвертинного віку. Для геосайтів палеонтологічного типу четвертинної системи характерні знахідки решток ссавців (печерного ведмеда, північного оленя, мамонта). Рештки найбільшої тварини плейстоценової епохи – мамонта, були знайдені на території Збарзького району на південь від села Старий Вишнівець.

Як видно з вказаного вище переліку, в Тернопільській області є багато цікавих геологічних утворень з рештками викопних організмів, які можуть використовуватися в наукових, пізнавальних та туристичних цілях. Однак, досі залишаються проблеми збереження геосайтів. В світі вже давно існує практика створення геопарків під егідою ЮНЕСКО. Геопарки разом з біосферними заповідниками та об'єктами всесвітньої спадщини зберігають культурне, біологічне та геологічне різноманіття та сприяють сталому економічному розвитку. У той час як біосферні заповідники зосереджуються на гармонізованому управлінні біологічним та культурним різноманіттям, а місця всесвітньої спадщини сприяють збереженню природних та культурних об'єктів, що мають виняткове загальнолюдське значення, геопарки надають міжнародне визнання об'єктам, які сприяють важливості та значущості охорони георізноманіття Землі через активну взаємодію з місцевими громадами.

Однією з головних цілей у створенні геопарків є викладання та вивчення геології та природи свого краю. Це можна реалізувати шляхом створення освітніх центрів, проведення семінарів, екскурсій, лекцій з геології. Геопарки пам'ятки сприяють естетичному вихованню молоді. вони пробуджують почуття прекрасного. Якщо людина не тільки спостерігає явища природи, а й розуміє їх, уміє пояснювати, її естетичне почуття розвивається, стає більш осмисленим і глибоким.

Висновки. На території області знаходяться геосайти, які містять велику кількість викопної флори та фауни, унікальні скупчення перших наземних рослин. Досліджувані геологічні об'єкти найвиразніше ілюструють геологічну будову і природні процеси, які відбувалися в геологічному минулому на цій території. Ефективним способом їх використання є створення геопарків, які є важливими освітніми пристосуваннями на місцевому та національному рівнях, оскільки вони відіграють вирішальну роль у навчанні та вивченні геологічних наук на відкритій місцевості та їх популяризації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук В.Г. Геологические памятники Украины / В.Г. Бондарчук. – Об-ство по распротр. полит. и научн. знаний УССР. – К. : Рад. Україна, 1961. – 80 с.
2. Геологические памятники Украины: Справочник – путеводитель / Коротенко Н. Е., Щирица А. С., Каневский А. Я. и др. 2-е изд. стереотипное. – Киев: Наук. Думка, 1987. – 156 с.
3. Дем'янчук, І. П. Про попередні результати досліджень палеомалакофауни з міоценових відкладів Яру Жаб'як [Текст] / І. П. Дем'янчук, Й. М. Свинко, П. М. Дем'янчук // Подільські читання (Географія. Біологія. Екологія. Охорона природи). – 2013. – С. 17–21.
4. Денисик Г. І. Геосайти Поділля / Г. І. Денисик, Л. В. Страшевська, В. І. Корінний. – Вінниця: Вінницька обласна друкарня, 2014. – 216 с.

5. Свинко Й. М. Нарис про природу Тернопільської області: геологічне минуле, сучасний стан / Йосип Свинко. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. – 192 с.
6. Свинко Й. М. Природа Тернопілля в геологічному минулому / Йосип Свинко. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2010. – 112 с.
7. Сивий М. Я. Геосайти Тернопільського Подністер'я як перспективні об'єкти майбутнього геопарку / М.Я. Сивий, Б.Б. Гавришок. – Тернопіль: ТНПУ, 2018
8. Страшевська Л.В. Проблеми охорони геологічної спадщини Дністерського каньйону / Л.В. Страшевська // Екологія, неоекологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування : Мат-ли III Регіонал. наук. конф. студентів, магістрантів, аспірантів, молодих вчених. – Х. : Вид-во ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. – С. 98-100.
9. Уїмблдон В.А.П. Проблеми охорони геологічної спадщини України / В.А.П. Уїмблдон, Н.П. Герасименко, А.А. Іщенко. – Київ:ДНЦ РНС НАНУ, 1999. – 129 с.

Канцар Володимир

Науковий керівник – доц. Барна І. М.

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ЯКОСТІ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА У ГУСЯТИНСЬКОМУ РАЙОНІ

Постановка та актуальність проблеми. Дослідження та вивчення теперішнього (сучасного) стану довкілля загалом і, зокрема Гусятинщини, є безперечно важливим завданням для ефективного природокористування та збереження довкілля від надмірного впливу людського фактора.

Занадто велике антропогенне втручання в природні процеси призвели до використання надзвичайно великих обсягів різного роду природних ресурсів і утворення надмірної кількості різноманітних відходів, що, в свою чергу, зумовило глобальні зміни у навколишньому середовищі: опустелювання територій, різні види деградації ґрунтового покриву, насамперед, ерозію та інші.

Проведення системного аналізу якості навколишнього природного середовища загалом, а Гусятинського району зокрема, дозволить знайти та вирішити ряд проблем пов'язаних із неефективним природокористуванням та дозволить більш ефективно розпоряджатися природними ресурсами.

Мета статті. Розробка плану дій, щодо проведення системного аналізу якості навколишнього природного середовища у Гусятинському районі.

Виклад основного матеріалу. Раціональне використання природних ресурсів та охорона навколишнього природного середовища є невід'ємною частиною суспільного розвитку нашої держави, адже природні ресурси є основою життєдіяльності населення та економіки держави, тому забезпечення їх збереження, відтворення та невиснажливого використання є однією з основних передумов сталого соціально-економічного розвитку країни [3].

Раціональне використання природних ресурсів як складової навколишнього природного середовища є нагальною потребою нашої держави.

Для того, щоб отримати інформаційну модель будь-якого реального об'єкта або процесу, необхідно розглянути його з системної точки зору, тобто виконати системний аналіз об'єкта. Завдання системного аналізу – впорядкувати свої уявлення про об'єкт дослідження для того, щоб відобразити їх в інформаційній моделі. Такий підхід визнаний багатьма фахівцями і вченими [1].

Дотримуючись принципів системного підходу, проведення системного аналізу стану довкілля можна побудувати за ієрархічним принципом – від глобальної цілі до складових її підцілей першого рівня, потім до підцілей другого рівня і т.д. доти, поки цілі більш низьких рівнів не диференціюються на елементарні конструктивні задачі, вирішення яких можуть забезпечити конкретні заходи. Усі позиції програми відображаються у вигляді нормативних завдань і ранжуються за відносною важливістю.

Сутність такої багаторівневої ієрархічної моделі («дерево цілей») полягає в розподілі зусиль, необхідних для досягнення глобальної цілі, між елементами різних рівнів таким чином,

що кожний елемент має свою власну ціль, і в той же час залежність між цими окремими цілями сприяє досягненню системної глобальної цілі [3].

Першим ієрархічним рівнем системного аналізу якості довкілля у Гусятинському районі можна виділити такі наступні глобальні цілі: якість атмосферного повітря, якість водних ресурсів, якість ґрунтового покриву, кількісний та якісний аналіз лісових ресурсів, динаміка населення, громади та їх стан, природо-заповідний фонд (рис. 1).

Рис. 1. Перший ієрархічний рівень системного аналізу якості навколишнього природного середовища Гусятинського району

На наступному ієрархічному рівні нами встановлено основні кількісні та якісні характеристики кожної глобальної цілі (рис. 2). На третьому ієрархічному рівні ми виділили основні проблеми, які ми змогли простежити на кожному рівні проаналізувавши їх стан (кількісну та якісну характеристику) (рис.2.).

Рис. 2. Перший та другий ієрархічний рівень системного аналізу якості навколишнього природного середовища Гусятинського району

ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

На даному етапі нашого системного аналізу у нас вже склалася чітка картина стану довкілля Гусятинського району. Аналізуючи їх, ми можемо проводити деякі їх кореляції та робити певні висновки (табл. 1).

З метою аналізу та практичного рішення питання ефективного проведення системного аналізу якості навколишнього природного середовища Гусятинського району можна розділити його умовно на два вузлових підпитання:

- перше – забезпечення й розвиток природного середовища;
- друге – збереження і розвиток здоров'я людини, але при цьому створення ефективних умов для розвитку економічних і інфраструктурних зв'язків у районі.

Таблиця 1.

Повна ієрархічна модель системного аналізу якості навколишнього природного середовища Гусятинського району*

Системний аналіз якості довкілля у Гусятинському районі						
Якість атмосферного повітря	Якість водних ресурсів	Якість ґрунтового покриву	Кількісний аналіз лісових ресурсів	Динаміка населення	Громади	ПЗФ
Склад атмосферного повітря	Природні водостоки 217га	Агротехнічна характеристика земель	Площа земель під лісами 16,69 тис.га.	Закагльна кількість населення 58 502	Гусятинська ОТГ	Відсоток заповідності 14,27%
Концентрації забруднюючих речовин	Штучні водостоки 92 га	За ступенем кислотності	Для виробництва деревини	Вікова структура населення 51%- жінок 49%- чол.	Гримайлівська ОТГ	27 обекта, загалом площею 14443,5508 га.
Від стаціонарних джерел 0,8 тис.т.	Водосховища	За вмістом гумусу	Для захисної природоохорони та біологічної мети	Трудовий потенціал	Копичинська ОТГ	-
Від пересувних джерел 1,9 тис.т.	Ставки 211,82 га	За вмістом азоту	-	Структура працівників за видами економічної діяльності	Васильківська ОТГ	-
Рівні радіаційного забруднення	Забруднення водойм	За вмістом рухомих фосфатів	-	-	Коцюбинська ОТГ	-
-	-	Сільськогосподарські землі 17335 га.	-	-	Вікнянська ОТГ	-
-	-	-	-	-	Хоростківська ОТГ	-

*Таблиця складена за даними [2,4,5].

Розробка першого підпитання включає дослідження факторів та компонентів природного середовища (якість атмосферного повітря, якість водних ресурсів, якість ґрунтового покриву, площа вкрита лісами та різноманітною рослинністю). Основна задача полягає у виявленні закономірностей змін цих компонентів у результаті антропогенного впливу на територію району, з метою розробки конкретних заходів для їхньої охорони та цілеспрямованого перетворення.

Таким чином, системний аналіз якості навколишнього природного середовища Гусятинського району вимагає проведення інтегральної оцінки окремих оцінок певних окремих показників (природних і антропогенних факторів), що сприяють отриманню повної картини стану навколишнього середовища.

Висновки. Для проведення системного аналізу якості навколишнього природного середовища Гусятинського району ми застосували багаторівневу ієрархічну модель («дерево цілей»), щоб з'ясувати основні пріоритетні напрямки його проведення. Це так звана вертикальну модель організації нашого дослідження. Також, наше дослідження складається із двох вузлових підпитань, на основі яких біло складено інтегральну оцінку якісних та кількісних показників, що стосуються проведення даного системного аналізу. Це так звана горизонтальна модель організації нашого дослідження. Дана система дозволить найбільш точно і повно оцінити усі складові навколишнього середовища та на основі неї можна спрогнозувати стан довкілля у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барна І. М., Грицак Л. Р. До проблем системного аналізу якості навколишнього середовища. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Географія. 2015. 257-259.
2. Державного служба статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу – <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Системний аналіз якості навколишнього середовища: підручник / Т. А. Сафранов, Я. О. Адаменко, В. Ю. Приходько, Т. П. Шаніна, А. В. Чугай, А. В. Колісник — Одеса, 2015 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://eprints.library.odku.edu.ua/3356/1/SafranovTA_SAYNS_2015.pdf.
4. Гусятинська селищна рада об'єднаної територіальної громади. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.husyatyn.te.ua>.
5. Сторінка Тернопільської обласної державної адміністрації. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.oda.te.gov.ua/>

Благой Ольга

Науковий керівник – доц. Барна І. М.

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ЯКОСТІ ВОДНИХ РЕСУРСІВ БРОДІВСЬКОГО РАЙОНУ

Вода – одна з найважливіших компонентів біосфери, основа життя на Землі та є одним з найголовніших видів природних ресурсів. Водні ресурси являють собою стратегічний, життєво важливий природний ресурс, що має особливе значення. Вони є національним багатством кожної країни, однією з природних основ її економічного розвитку. Вони забезпечують усі сфери життя і господарської діяльності людини, визначають можливості розвитку промисловості й сільського господарства, розміщення населених пунктів, організації відпочинку й оздоровлення людей.

З кінця ХХ ст. особливо гостро постало питання збереження необхідної якості водних ресурсів, зокрема і питної води.

У нашій країні вимоги до якості води в різних галузях народного господарства різні і визначаються нормативними документами. Забезпечення населення м. Броди питною водою є однією з головних проблем, розв'язання якої необхідне для збереження здоров'я, поліпшення умов діяльності і підвищення рівня життя населення. Одним із перших кроків до розв'язання даної проблеми є системний аналіз якості водних ресурсів Бродівського району.

Метою цієї статті є системний аналіз стану водних ресурсів Бродівського району, систематизація отриманих даних та надання певних рекомендацій щодо їх покращення.

Питаннями системного аналізу компонентів довкілля присвячені роботи вчених: Бараннік В.О., Барна І. М. [1], Грицак Л. Р., Дмитренко Т. В, Добровольського В. В. [2], Качинського А. Б., Колесника В. Е, Матковського Р. Б, Полішко Д.О., Яцишина А.В., Яцишиної, Т. М. [4].

Щодо характеристики водних ресурсів, то у Бродівському районі є 15 річок, які належать до басейнів річок Дністер та Дніпро, з них р. Стир та р.Серет - великі річки.

Загальна довжина річок – 182,1 км, струмків – 270,0 км, міжгосподарських каналів – 366,6 км і внутрішньогосподарських осушних каналів – 384,0 км.

Водний фонд району становить 1469,9 га, в тому числі ставки – 730,1 га, водоймища – 115,0 га.

Район має розгалужену мережу річок. Густота річкової сітки коливається в межах 0,2-0,3 км². Долини річок Малого Полісся неглибокі з пологими схилами і широкими днищами. Найнижчий рівень води в річках спостерігається найчастіше в кінці серпня – на початку вересня. Весняна повінь продовжується 3 тижні. Її затяжний характер пояснюється тим, що територія району являє собою рівнину. Річний хід рівня річок характеризується порівняно невисоким весняним паводком, нестійкою літньо-осінньою меженню та високими дощовими паводками.

Також район багатий на підземні води. Західне Поділля відрізняється особливим режимом річок, які в більшості насичуються підземними водами (35-50 % річного стоку). Цей фактор зберігає річки від пересихання і зменшує коливання рівнів протягом всіх сезонів року.

Умови накопичення підземних вод сприятливі. Підземні води пристосовані до порід різного періоду, які на значних площах гідравлічно зв'язані між собою і часто створюють сполучені горизонти. Тому виділення водоносних горизонтів несе в якійсь мірі умовний характер.

Місто – районний центр Броди розташоване в межах Бродівської рівнини, через його південну частину протікає невелика річка Бовдурка (права притока Стиру).

Основним джерелом водопостачання в районі є підземні води. З підземних водних горизонтів здійснює водопостачання КП «Бродиводоканал». У 2010 році в районі використано 3,4 млн. м³ свіжої води.

На території району розміщені очисні споруди для очистки господарсько- побутових стічних вод:

– міські очисні споруди КП «Бродиводоканал», проектна потужність яких – 6,5 тис. м³/добу. На даний час подається на очистку біля 4 тис. м³/добу. У 2008-2009 роках проведено реконструкцію очисних споруд;

– очисні споруди психоневрологічного інтернату смт. Підкамінь потужністю 5 м³/добу, які потребують капітального ремонту;

– очисні споруди міської лікарні смт. Підкамінь потужністю 10 м³/добу, які потребують капітального ремонту;

– очисні споруди Суходільського спиртозаводу потужністю 10 м³/добу. Розроблено проєкт будівництва очисних споруд, проте будівництво не ведеться через відсутність коштів.

Район в основному сільськогосподарський. З промислових підприємств слід відмітити: механічний завод, плодоконсервний завод, лісгоспзаг, швейна фабрика, рембудуправління, лінійна нафто-перекачувальна станція нафтопроводу «Дружба», учбовий комбінат для людей з вадами зору і слуху, завод сухого знежиреного молока, хлібозавод, комбикормовий завод, автотранспортні підприємства. Негативний вплив на санітарну ситуацію в місті мають плодоконсервний завод, завод сухого знежиреного молока, ВАТ «Агросервіс».

Проблема екологічного стану поверхневих і підземних вод, в межах території, полягає у визначенні наявних розчинних домішок, закономірностей поширення, впливу джерел забруднення на їхній хімічний склад та вирішення головних проблем: раціонального використання, охорони і відновлення якості, запасів водних ресурсів.

Основними забруднювачами поверхневих вод Бродівського району є житлово-комунальне господарство. Скиди в поверхневі води переважно складаються з органічних відходів, нітратів, фосфатів. Підприємств хімічної промисловості, що мали б прямий вплив на поверхневі чи підземні води в районі немає.

Сумарні показники забруднення водних ресурсів в межах району з метою здійсненні системного аналізу якості вод можна отримати шляхом запиту до Регіонального офісу водних ресурсів або шляхом аналізування статистичної інформації, або використавши документи департамент екології та природних ресурсів Львівської ОДА (рис. 1) .

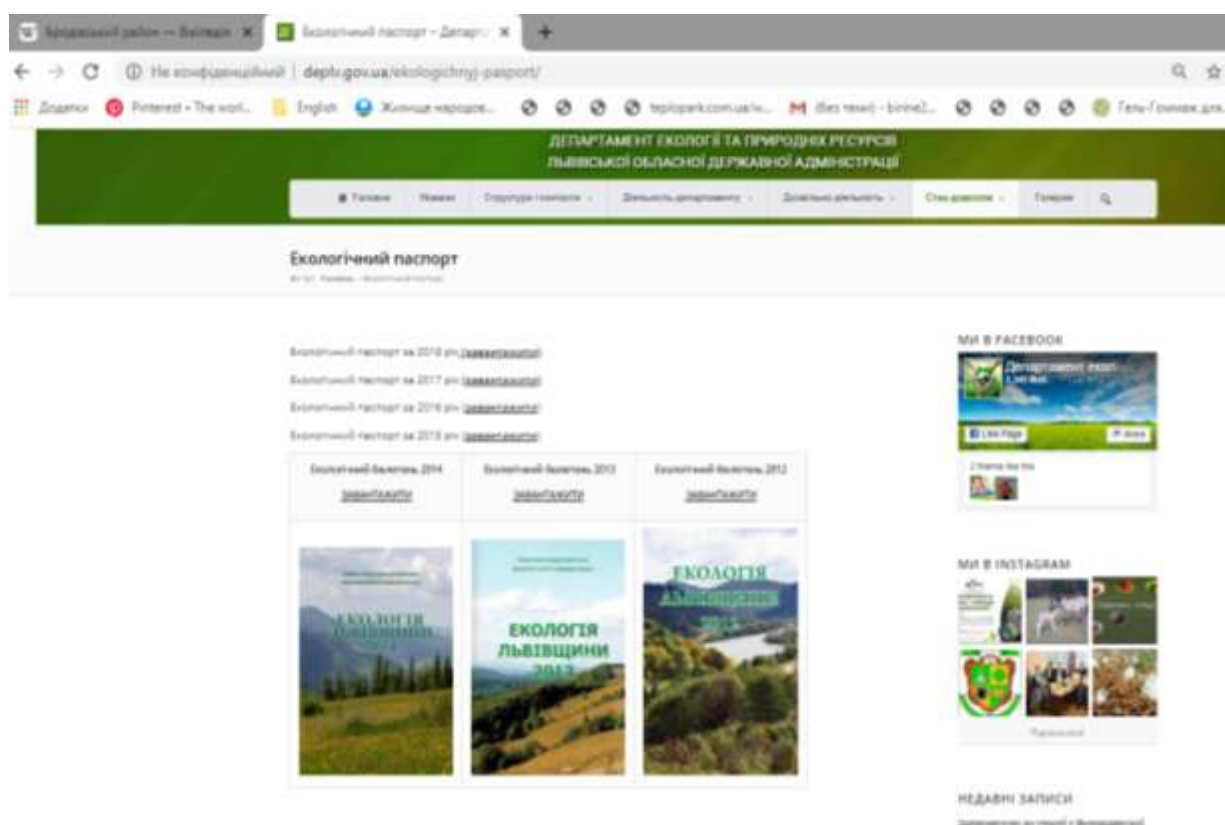

Рис. 1. Скріншот офіційної сторінки департамент екології та природних ресурсів Львівської ОДА

В останньому випадку інформацію отримаймо у Екологічному паспорті Львівської області за 2018 рік (рис. 1), зокрема, про скидання зворотних вод та забруднюючих речовин (рис.2).

Показник	Одиниця виміру	Таблиця 9		
		2016 рік	2017 рік	2018 рік
1	2	3	4	5
Забрано води з природних джерел, усього	млн м³	232,3	175,8	172,3
у тому числі:				
поверхневий	млн м³	71,9	27,10	28,6
підземний	млн м³	160,2	148,7	143,7
морський	млн м³	-	-	-
Забрано води з природних джерел у розподілу на одну особу	м³	-	-	-
Використано сілової води, усього	млн м³	351,1	323,6	325,0
у тому числі на потреби:				
господарсько-побут.	млн м³	41,74	47,40	49,55
виробничі	млн м³	18,26	43,38	46,43
сільськогосподарські	млн м³	25,95	21,64	18,9
процесні	млн м³	-	-	-
реабілітаційні	млн м³	25,15	-	22,75
Використано сілової води у розподілу на одну особу	м³	-	-	-
Вирізнені води при транспортуванні	млн м³	57,42	53,04	47,0
	% до загальної витрати	32	30	27
Скинуто зворотних вод, усього	млн м³	223,9	177,9	174,9
у тому числі:				
у складених галузях	млн м³	-	-	-
у викидів	млн м³	6,9	7,407	8,71
на місця фільтрації	млн м³	2,0	2,971	1,30
у повільно водні об'єкти	млн м³	215,0	167,6	164,9

Рис. 2. Скріншот сторінки Екологічного паспорта Львівської області за 2018 рік

Згідно даних аналізу показників за даними Екологічного паспорту Львівської області за 2016р., 2017р. і 2018 р., у 2016 році об'єм скидання зворотних вод становив 0,859 тис.м³, а кількість забруднюючих речовин, що скидаються із зворотними водами 3,234 т, а показники у 2018 році становили відповідно 0,936 тис.м³ зворотних вод і 0,877 т забруднюючих речовин. Виходячи із даної інформації можемо зробити висновок, що об'єм скидання зворотних вод в період з 2016р. по 2017р. збільшився, а кількість забруднюючих речовин, що скидаються із зворотними водами різко зменшився із 3, 234 т у 2016 році до 0,877 т у 2018 році.

Вже впродовж кількох років у Бродівському районі загострюються проблеми кількісного, якісного, екологічного, господарського та інших аспектів ресурсів води, насамперед питної якості. Можливості використання ресурсів питних підземних вод ускладнюються. В районі проживає 59,6 тис. населення, значна частина якого зосереджена в м. Броди (23,8 тис. чи 40% населення району) та смт. Підкамінь (2,2 тис. /3,7%).

Оптимальним варіантом розв'язання проблеми є розвиток та реконструкція саме в цих населених пунктах систем централізованого водопостачання та водовідведення, охорона джерел питного водопостачання, доведення якості питної води до вимог державних стандартів, впровадження науково-дослідних розробок із застосуванням новітніх матеріалів, технологій та обладнання.

Висновки. Системний аналіз якості водних ресурсів Бродівського району вимагає акумулювання інформації з різних джерел, зокрема, екологічного спрямування підрозділів органів самоврядування. Їх компаративний аналіз дозволяє зробити висновки про існуючі проблеми, встановити рівень забруднення в розрізі і району, і окремих господарських об'єктів. Аналізуванням отриманої інформації, зокрема в межах нашого дослідження, встановлено недостатню ефективність роботи очисних споруд з водопідготовки питної води, погіршення її якості, що провокує високий рівень захворюваності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барна І. М., Грицак Л. Р. До проблем системного аналізу якості навколишнього середовища. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Географія. 2015. 257-259.
2. Екологічний паспорт Львівської області за 2018 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
3. https://menr.gov.ua/files/docs/eco_passport/2018/%D0%9B%D1%8C%D0%B2%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C.pdf.
4. Бродівська районна державна адміністрація [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.brody-rda.gov.ua/2012-05-05-09-14-09>
5. 4. Довкілля Львівської області [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/publ/2018/ZB2420180101.pdf>

Петак Ярослав, Паюк Христина

Науковий керівник – доц. Барна І. М.

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ЯКОСТІ ДОВКІЛЛЯ У ЧОРТКІВСЬКОМУ РАЙОНІ

Постановка та актуальність проблеми. Визначення сучасного стану довкілля є надзвичайно важливим завданням для ефективного природокористування та збереження довкілля від надмірного впливу людської діяльності. Надмірне антропогенне втручання в природні процеси призвели до використання надзвичайно великих обсягів різного роду природних ресурсів і утворення надмірної кількості різноманітних відходів, що, в свою чергу, зумовило глобальні зміни у навколишньому середовищі: опустелювання територій, різні види деградації ґрунтового покриву, насамперед ерозію та інші. Проведення системного аналізу дозволить знайти та вирішити ряд проблем пов'язаних із неефективним природокористуванням та дозволить більш ефективно розпоряджатися природними ресурсами.

Мета статті. Розробка плану дій для потреб проведення системного аналізу якості довкілля у Чортківському районі.

Виклад основного матеріалу. Охорона довкілля та раціональне використання природних ресурсів є невід'ємною частиною процесу суспільного розвитку нашої держави, адже природні ресурси є основою життєдіяльності населення та економіки держави, тому забезпечення їх збереження, відтворення та невиснажливого використання є однією з основних передумов сталого соціально-економічного розвитку країни [4].

Раціональне використання природних ресурсів як складової навколишнього середовища є нагальною потребою нашої держави. Для ефективної вирішення даної проблеми потрібно чітко встановити її сутність та окреслити її вплив. Саме для цього нам потрібно провести системний аналіз.

Для здійснення системного аналізу якості довкілля у Чортківському районі та вибору підходящої методики його проведення, ми проаналізували праці різних науковців, які займалися подібними питаннями [2]. Зокрема, найбільш підходящою методикою, на нашу думку, запропонувала Баваліна М. В. к.т.н., доцент Київського національного університету будівництва і архітектури у своїй статті «Системний аналіз якості навколишнього середовища» [1]. У ній вона запропонувала ієрархічний підхід до вирішення питань системного аналізу якості довкілля.

Згідно цієї методики, складний характер проблеми аналізу стану природного середовища зумовлює застосування методологічного апарату, заснованого на системному підході, який дозволяє структурно виявити, запропонувати варіанти її вирішення та обґрунтувати комплексну програму досягнення поставлених цілей. Важливою стадією цього методу є розробка шляхів переходу від локальних оцінок окремих факторів до їхньої комплексної оцінки.

Дотримуючись принципів системного підходу, проведення системного аналізу стану довкілля можна побудувати за ієрархічним принципом – від глобальної цілі до складових її підцілей першого рівня, потім до підцілей другого рівня і так доти, поки цілі більш низьких рівнів не диференціюються на елементарні конструктивні задачі, вирішення яких можуть забезпечити конкретні заходи (т. зв. декомпозиція цілей). Усі позиції програми відображаються у вигляді нормативних завдань і ранжуються за відносною важливістю.

Сутність такої багаторівневої ієрархічної моделі («дерево цілей») полягає в розподілі зусиль, необхідних для досягнення глобальної цілі між елементами різних рівнів таким чином, щоб кожний елемент має свою власну ціль, і в той же час залежність між цими окремими цілями сприяла досягненню системної глобальної цілі [5].

На першому ієрархічному рівні системного аналізу якості довкілля у Чортківському районі ми встановили наступні глобальні цілі: якість атмосферного повітря, якість водних ресурсів, якість ґрунтового покриву, кількісний та якісний аналіз лісових ресурсів, динаміка населення, Громади, ПЗФ.

Рис. 1. Перший ієрархічний рівень системного аналізу якості довкілля у Чортківському районі

На наступному ієрархічному рівні ми виділили основні кількісні та якісні характеристики кожної глобальної цілі.

На третьому ієрархічному рівні ми встановили основні проблеми, які ми змогли простежити на кожному рівні проаналізувавши їх стан (кількісну та якісну характеристику).

Рис. 2. Перший та другий ієрархічний рівень системного аналізу якості довкілля у Чортківському районі

На даному етапі нашого системного аналізу, у нас вже склалася чітка картина стану довкілля Чортківського району. Аналізуючи її, стало можливим проводити деякі кореляції та робити певні висновки.

Рис. 3. Повна ієрархічна модель системного аналізу якості довкілля у Чортківському районі

З метою аналізу та практичного рішення питання ефективного проведення системного аналізу якості довкілля у Чортківському районі можна розділити його умовно на два вузлових підпитання:

- перше – забезпечення й розвиток природного середовища;

- друге – збереження і розвиток здоров'я людини, але при цьому створення ефективних умов для розвитку економічних і інфраструктурних зв'язків у районі.

Розробка першого підпитання включає дослідження факторів та компонентів природного середовища (якість атмосферного повітря, якість водних ресурсів, якість ґрунтового покриву, площа вкрита лісами та різноманітною рослинністю). Основна задача полягає у виявленні закономірностей змін цих компонентів у результаті антропогенного впливу на територію району, з метою розробки конкретних заходів для їхньої охорони та цілеспрямованого перетворення.

Друге підпитання пов'язане із запобіганням таких факторів, як зростання забруднення атмосфери, ґрунтів і водних басейнів, надмірному вирубуванню лісів та знищенню територій вкритих різноманітною рослинністю. Але при цьому доцільно враховувати необхідність задоволення усіх економічних потреб й розвитку району в плані створення різноманітної інфраструктури, а також ефективної розбудови громад та створення нових територій природно-заповідного фонду опираючись на дані державної служби статистики [3].

Основна ціль комплексної оцінки якості довкілля Чортківського району полягає у встановленні певної взаємодії відповідності між різноманітними потребами й видами господарського використання територій та вимогами охорони природи, покращення навколишнього середовища для людини. Це дозволяє інтерпретувати проблему охорони й покращення середовища в якісній і кількісній показники, тобто обґрунтувати диференційований підхід до використання визначених показників на основі комплексної оцінки стану довкілля.

Таким чином, системний аналіз стану довкілля у Чортківському районі передбачає інтегральну оцінку окремих показників природних і антропогенних факторів, що сприяють отриманню повної картини стану навколишнього середовища.

Висновки. Для проведення системного аналізу якості довкілля у Чортківському районі ми застосували багаторівневу ієрархічну модель («дерево цілей»), щоб з'ясувати основні пріоритетні напрямки його проведення. Це так звана вертикальну модель організації нашого дослідження.

Також, наше дослідження складається із двох вузлових підпитань, на основі яких було складено інтегральну оцінку якісних та кількісних показників, що стосуються проведення даного системного аналізу. Це так звана горизонтальна модель організації нашого дослідження.

Отож в сукупності, нами було розроблено план дій щодо проведення системного аналізу якості довкілля у Чортківському районі, який включає в себе усі основні складові, які потрібно врахувати для його проведення. Дана система дозволить найбільш точно і повно оцінити усі складові навколишнього середовища та на основі неї можна спрогнозувати стан довкілля у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баваліна М. В. Системний аналіз якості навколишнього середовища: http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWLOAD=1&Image_file_name=PDF/Spam_2016_44_17.pdf
2. Барна І. М., Грицак Л. Р. До проблем системного аналізу якості навколишнього середовища. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Географія. 2015. 257-259.
3. Державна служба статистики України: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Остапчук Т. М. Основні пріоритети охорони довкілля і раціонального використання природних ресурсів: http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvamu_uprav1_2014_1_41.pdf
5. Системний аналіз якості навколишнього середовища: підручник, http://eprints.library.odeku.edu.ua/3356/1/SafranovTA_SAYNS_2015.pdf

ДО ОЦІНКИ ЗБАЛАНСОВАНOSTІ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ І ОХОРОНИ ПРИРОДИ У ДОЛИНІ РІЧКИ ГНІЗНИ

Збалансованість природокористування у басейні річки виступає індикатором стану геоекологічної ситуації, а відтак і стійкості басейнової системи, її здатності до саморегуляції та відтворення біоценозів.

Наукові дослідження процесів природокористування басейнових систем за останні роки проводили І. Ковальчук [4], Г. Гончаренко, О.Мережко, Я. Мольчак, Л. Царик [6; 7], О. Пилипович [3], Ю. Андрейчук [1], Н. Крута, Н. Стецько, П. Царик [8], О. Бакало [2] та інші. Викладачами кафедри геоекології ТНПУ разом з аспірантами опубліковано дві монографії з проблем природокористування та охорони природи у басейнах малих річок Джурини [2] і Нічлави [7].

Метою даної публікації є оцінка ступеня збалансованості землекористування у басейні малої річки Гнізна і геоекологічний стан річкової долини.

Гнізна – річка у Збараському, Тернопільському і Тереховлянському районах Тернопільської області, ліва притока Серету басейну Дністра. Довжина річки – 81 км, площа басейну – 1110 км². Басейн річки знаходиться в межах Збараського, Тернопільського, Підволочиського, Тереховлянського районів і межує на півночі із басейном р. Горині, на сході – з басейном р. Збруч, на заході – з басейном верхньої течії р. Серет, до складу якого і входить.

Річка Гнізна є лівою притокою першого порядку р. Серет; приймає в себе води 10 більших приток першого порядку, серед яких Вільховець (л), Сороцька (л), Гніздична (п), Терехна (л), Пичинія (п) тощо (табл. 1.)

Таблиця 1

Структура річкової мережі Гнізни

Клас річок	Кількість приток	
	Праві	Ліві
Головна річка	-	-
Притоки першого порядку	9	10
Притоки другого порядку	5	11
Притоки третього порядку	5	25

Аналіз таблиці 2 показує, що частка природних угідь в межах сільських рад істотно коливається від 11,5% у Охримовецькій сільській раді Збараського району до 55,5% у Кровинківській сільській раді Тереховлянського району. Низькими є частки природної рослинності у Грабовецькій сільській раді (12,7%), на території Збараської міської ради (14,8%), Чернелево-Руської сільської ради (17,5%).

Водночас високі показники частки природних угідь спостерігаємо в межах Лошнівської (42,6%), Великобірківської (37,6%), Ступківської сільських рад (37,2%).

Таблиця 2

Структура земельних угідь та обсяги ТПВ за сільрадами у долині річки Гнізна

№ з/п	Сільські ради	Частка природних угідь, %	Частка антропоген. угідь, %	Частка заповідних угідь, %	Обсяги створення ТПВ/рік, т
1.	Шимковецька	20,9	79,1	0,03	379
2.	Капустинська	29,4	70,6	-	102
3	Базаринська	18,5	81,5	0,73	633
5	м.Збараж	14,8	85,2	5,1	8100
6	Старозбараська	28,8	71,2	1,0	389

ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

7	Черняхівська	19,9	80,1	0,02	1090
8	Охримівецька	11,5	88,5	2,5	120
9	Чернелево-Руська	17,5	82,5	-	386
10	Ступківська	37,2	62,8	-	342
11	смт. Великі Бірки	37,6	62,4	0,02	1705
12	Дичківська	26,8	73,2	0,01	369
13	Товстогузька	31,9	68,1	0,02	357
14	Грабовецька	12,7	87,3	0,04	425
15	Баворівська	26,0	74,0	-	344
16	Скомороська	29,1	70,9	-	273
17	Сущинська	30,6	69,4	0,32	218
18	Лошнівська	42,6	57,4	0,31	652
19	Кровинківська	55,5	44,5	0,22	681
20	м. Тереховля	23,8	76,2	0,09	7500

Низькі частки природних угідь на теренах сільських рад зумовлені розбалансованою структурою землекористування, високою розораністю території. Натомість високі частки природних угідь на теренах сільських рад пов'язані з високими частками залужених і заліснених земель у структурі земельного фонду.

Доцільно провести аналіз співвідношення земельних угідь у верхній, середній і нижній течіях р. Гнізни. Так, у верхів'ї річки (в межах Збараського району) спостерігаємо найвищу розораність земельних угідь (68,4%), високу забудованість території сільських рад (7,9%) і низьку залуженість річкової долини (8,2%). У середній течії (в межах Тернопільського району) розораність території знижується до 67,4%, скорочується забудованість до 4,5% і зростає залуженість річкової долини до 12,8%. У нижній частині річкової долини (в межах Тереховлянського району) розораність земель зменшується до 55,1%, при цьому зростає залісненість території до 21,7% при високій забудованості території населених пунктів – до 7,9%. Таким чином, відзначаємо зменшення антропогенного навантаження на земельні угіддя річкової долини від витoku до гирла.

Геоекологічна ситуація річкової долини зумовлена кількома факторами:

- відведенням на місцевості та впорядкованістю водоохоронних зон;
- станом поведження з твердими побутовими відходами і комунальними стоками;
- ступенем збалансованості структури землекористування.

Проведений аналіз землекористування у долині річки Нічлави показав його розбалансований характер, зумовлений високою часткою антропогенізованих угідь (рілля, забудова, наявність ставків тощо).

Водоохоронні зони відведені за межами населених пунктів. В долині основної річки знаходяться 32 населені пункти, із яких два міста (Збараж та Тереховля) і одне містечко (Великі Бірки), села, в яких проживає близько 48 тис. осіб. Використання потенціалу водних ресурсів зумовлене будівництвом у басейні річки 39 ставків, забір значних обсягів води на сільськогосподарські та комунальні потреби. У зарегульованих водоймах у придонних відкладах акумулюються забруднюючі речовини, які істотно погіршують фізико-хімічні параметри води. У результаті скидання зворотних вод у річище потрапляє 16,8 тис. м³ забруднених та недостатньо очищених стічних вод від КП «Добробут» (Великі Бірки). Кількість забруднених речовин, що скидаються разом з забрудненими водами за даними екопаспорта Тернопільської області складає 9 тон (2018).

Ситуацію з якістю води ускладнює надходження у річку без очистки каналізаційних стоків з території міста Тереховлі, а також малоефективне функціонування введених в експлуатацію очисних споруд м. Збаража. Тому геохімічна якість води річки Гнізни після вказаних населених пунктів є низькою. Окрім того, якість річкової води погіршується у результаті змиву з розораних угідь прилеглих територій верхнього родючого шару ґрунту разом з внесеними в нього мінеральними і органічними добривами, отрутохімікатами (рис.1).

Не вирішена проблема поводження з твердими побутовими відходами (ТПВ) у населених пунктах, приурочених до річкової долини. У межах міських поселень сертифікований полігон ТПВ є тільки у м. Тереховлі. На околиці с. Плебанівка функціонує підприємство з сортування і часткової переробки ТПВ.

У м. Збараж і смт. Великі Бірки відсутні сертифіковані сміттєзвалища. А загалом у долині річки Гнізни накопичується, за підрахунками, близько 24 тис. т твердих побутових відходів щороку (близько 500 кг/особу) в межах стихійних сміттєзвалищ, приурочених до відпрацьованих кар'єрів, балок, ярів, меліоративних каналів тощо (рис.2). Стихійні сміттєзвалища – це свого роду локальні геохімічні аномалії, ареали антисанітарії в межах річкової долини, поблизу населених пунктів, що погіршує природні умови проживання населення.

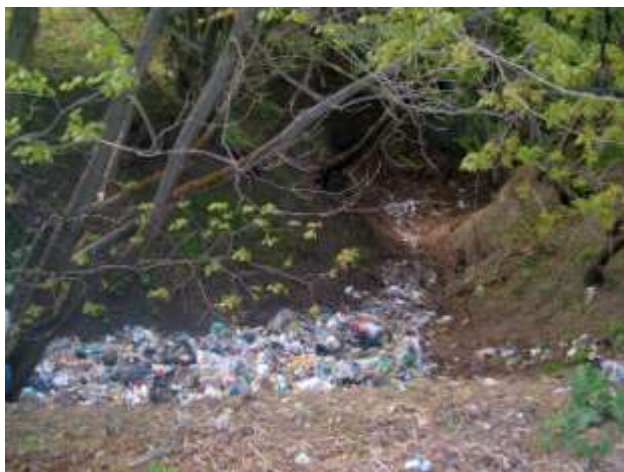

A

B

Рис. 1. Розораність річкової долини у верхній (А) і нижній (Б) її частинах

A

B

Рис.2. Стихійні сміттєзвалища на витоках (А) і в нижній течії (Б) р. Гнізни

Таким чином, долина річки Гнізни потребує проведення системи оптимізаційних заходів, серед яких переведення частини орних земель під залуження, закладку садів, заліснення. У межах населених пунктів необхідно створити сертифіковані полігони ТПВ, збільшити частку сортування і утилізації сміття, збудувати очисні споруди у м. Тереховлі та реконструювати у смт. Великих Бірках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрейчук Ю.М. Геоінформаційне моделювання стану басейнових систем (на прикладі притоки Дністра річки Коропець). Автореф. дис. канд. геогр. наук: 11.00.11 / Ю.М.Андрейчук. – Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2012. - 20 с.
2. Бакало О.Д. Трансформація еколого-географічних процесів басейну р. Джурин. Монографія / О.Д. Бакало, Л.П. Царик, П.Л. Царик - Тернопіль: СМП «Тайп», 2018. – 168 с.
3. Геоecологія річково-басейнової системи верхнього Дністра; монографія / О.В.Пилипович, І.П. Ковальчук; за науковою редакцією проф. І.П. Ковальчука. – Львів-Київ; ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. - 284 с.
4. Ковальчук І.П. Цифровий атлас річково-басейнової системи як інструмент моніторингу її геоекологічного стану та управління природокористуванням / І.П. Ковальчук, А.І. Ковальчук // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. Періодичний науковий збірник / Гол. редактор В.К. Хільчевський. – 2019. – № 3 (54). – С. 195-196.
5. Мережко О.І., Хімко Р.В. Оздоровлення малих річок: екологічні основи. – К.: вид-во Інтер-екоцентр, 1998. – 56 с.
6. Царик Л. Долина річки Гнізної в геоекологічному вимірі/ Л.Царик, П.Царик, В.Царик // Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства. – Тернопіль: СМП «Тайп». – №2 (випуск 2). – 2019 – С. 25-31.
7. Царик Л.П. Природокористування та охорона природи у басейнах малих річок. Монографія /Л.П. Царик, П.Л. Царик, І.Р. Кузик.; Ред. проф. Царика Л.П.- Тернопіль: СМП «Тайп», 2019. – 114 с.
8. Царик П. Сучасний стан та перспективи розвитку природно-заповідного фонду басейну річки Гнізни / П.Царик, В.Царик // Подільські читання. Екологія, охорона довкілля, збереження біотичного та ландшафтного різноманіття: наука, освіта, практика. Зб. матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. – Хмельницький: ХНУ, 2019 – С.201-204.

ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ І ЖУРНАЛІСТИКИ

Гамеляк Ольга

Науковий керівник – доц. Мединська О. Я.

МЕДІАЦІЯ ПРАВ ДИТИНИ У СОЦІАЛЬНИХ ТОК-ШОУ «СТОСУЄТЬСЯ КОЖНОГО» ТА «ОДИН ЗА ВСІХ»

Сучасні тематичні тенденції в українських мас-медіа засвідчують, що вагоме місце в контенті ЗМІ посідають проблеми дітей. Їх висвітленням активно займаються візуальні медіа, адже вони мають значний вплив на ціннісні орієнтації суспільства. У цьому контексті постановка питання прав дитини, його обговорення в теледискусії є дієвим методом формування світобачення людини, певних моделей поведінки тощо.

Концептуальні основи захисту прав дитини, репрезентація їх у ЗМІ досліджували такі українські та зарубіжні науковці: І. Бандурко, О. Бутко, Ю. Губаль, О. Висоцька, Ю. Войцеховська, В. Ковальчук, Н. Крестовська, Л. Кривачук, В. Куницький, Л. Найдюнова, Н. Оніщенко, С. Саблук, О. Садіна, М. Закусило, М. Дорош, К. Шендеровський тощо. Актуальність теми пов'язана з відсутністю в українському науковому дискусії досліджень прав дитини у телепросторі, зокрема у соціальних ток-шоу.

Мета статті – дослідити стан дотримання прав дитини у сучасному теледискусії шляхом розв'язання таких завдань: 1) з'ясувати законодавче регулювання прав дітей у національному та зарубіжному контекстах; 2) проаналізувати репрезентацію проблем дітей у соціальних ток-шоу.

Матеріалами для спостереження слугували соціальні ток-шоу «Стосується кожного» (ТК «Інтер»), «Один за всіх» (ТК СТБ).

Важливим етапом на шляху до аналізу теми прав дітей у медіапросторі є з'ясування теоретичних основ дефініції поняття «діти». Відповідно до статті 1 Конвенції ООН про права дитини «дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, який застосовується до такої особи, вона не досягає повноліття раніше» [3].

Виходячи з вищенаведеного твердження, діти – особлива соціально-демографічна група населення віком від народження до 18 років, яка має свої специфічні потреби, інтереси та права, але не володіє достатньою спроможністю відстоювати їх і захищати перед суспільством внаслідок фізичної та розумової незрілості.

Із правової точки зору дитина є самостійним суб'єктом права, у тому числі на неї поширюється весь комплекс громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав людини: на життя, виживання і вільний розвиток; на ім'я і набуття громадянства; знати своїх батьків і користуватися батьківською турботою; не розлучатися з батьками всупереч їх бажанню; підтримувати контакти з обома батьками; на возз'єднання із сім'єю, що знаходиться в іншій державі; на захист у разі незаконного переміщення та повернення з-за кордону; вільно висловлювати свої думки з усіх питань; свобода думки, совісті, релігії; свобода асоціацій і мирних зборів; на повну інформацію, що сприяє добробуту дитини; на користування послугами системи охорони здоров'я; благами соціального забезпечення, включаючи соціальне страхування; на освіту; на відпочинок і розваги; на захист від економічної експлуатації; від незаконного зловживання наркотичними засобами і психотропними речовинами, від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень; на гуманне поводження, на захист від незаконного та довільного позбавлення волі [1].

Права дитини в Україні регулюються цілою низкою законів та нормативно-правових актів, до яких, зокрема, належать: Конституція України (статті 24, 51, 52, 92); Сімейний кодекс (глави 13, 14); Цивільний кодекс (статті 30, 31, 32, 242); Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей»; ЗУ «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»; Закон України «Про охорону дитинства» (статті 5, 9, 20);

Кримінальний та Кримінально-процесуальний кодекс України (положення, які роз'яснюють спеціальні процедури допиту неповнолітніх, зокрема статті 168, 307, 308 Кримінально-процесуального кодексу); Конвенція ООН про права дитини (статті 12, 13, 17, 39, 40); Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (статті 9, 35); Керівні принципи ООН із питань правосуддя у справах, пов'язаних із участю дітей-жертв та свідків злочинів;

Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей; Директива «Телебачення без кордонів» Європейського Союзу (стаття 22); Європейська Конвенція про транскордонне телебачення» (стаття 7).

Дуже важливою у забезпеченні дотримання прав дитини та їх усебічного захисту є роль самих журналістів. Засоби масової інформації повинні артикулювати якісний медіапродукт, імперативами якого мають виступати дитиноцентризм, дискурсивна чутливість, верховенство прав дітей. Однак при висвітленні дитячої проблематики медійники порушують права дітей, зафіксованих у національному та міжнародному законодавствах, створюють контент, що може завдати шкоди цій найбільш незахищеній верстві. Особливо це стосується соціальних ток-шоу («Стосується кожного», «Один за всіх»), на яких постійно обговорюються чутливі для суспільства теми з життя дітей: різні випадки насильства, статеві злочини, спроби самогубств тощо.

Наведемо приклади програм, у ході яких при медіації прав дітей нами простежено недотримання журналістами професійних стандартів, законодавчих норм: «Рання багатодітність» («Стосується кожного», ефір від 26.10.2018); «Дім і семеро дітей» («Стосується кожного», 28.02.2017); «У колі конфлікту» («Стосується кожного», 05.08.2019); «Втеча від материнства» («Стосується кожного», 13.02.2019); «Час від часу» («Стосується кожного», 12.11.2018); «Голодне майбутнє» («Стосується кожного», 20.02.2019); «З висоти безвідповідальності» («Стосується кожного», 28.08.2019); «Скандал у «Світанку»» («Стосується кожного», 11.10.2019); «Винагорода за маму» («Стосується кожного», 18.10.2019); «Батько звалтував дочку і зняв з неї скальп» («Один за всіх», 04.06.2017); «Дитинство на звалищі» («Один за всіх», 04.06.2017); «10-річна дівчина просить врятувати її сім'ю» («Один за всіх», 26.04.2015); «Хто порізав у лісі дівчину-підлітка» («Один за всіх», 03.05.2015); «Батько-пастир побив до півсмерті 4-річного сина» («Один за всіх», 18.09.2016) тощо.

Так, у випуску передачі «Стосується кожного» (09.10. 2017 р.), що отримав назву «Мама-дитина», на прикладі життєвої історії дівчини Тетяни, яка стала матір'ю у 12-річному віці, актуалізуються проблеми раннього батьківства, сексуального виховання та статевого дозрівання. Аналізуючи висвітлення вищезазначеної проблематики, зауважуємо, що під час програми журналіст Андрій Данилевич, намагаючись з'ясувати, хто батько дитини, ініціюючи проведення ДНК-тесту, спонукає героїв до деталізації інформації, проблему ранніх пологів трактує як патологію. Під час запису передачі нами простежено порушення прав дитини, недотримання телеведучим законодавчих норм, професійних та етичних стандартів журналістики. Зокрема, у рамках цієї програми Андрій Данилевич порушив журналістську етику і перебрав на себе функції слідчого, влаштувавши у студії допит дитини в присутності багатьох людей. Акцентуємо увагу на недопустимості таких дій ведучого, оскільки це зумовлює додаткову травматизацію героїв.

У соціальних ток-шоу «Стосується кожного» та «Один за всіх» нами відстежено низку порушень журналістами професійних та етичних стандартів, зокрема демонстрація результатів насильства (наприклад, скривавлені обличчя, понівечені людські тіла в результаті позапланової перевірки, фото дитини після недоїдання тощо); сцен, що викликають жах; показ в етері прізвищ та обличч неповнолітніх; інформування про їх місце проживання; недотримання принципу презумпції невинуватості; конфіденційності інформації, приватності; нехтування інтересами дітей тощо.

Із метою створення якісного медіаконтенту в контексті прав дитини пропонуємо журналістам дотримуватись таких рекомендацій: під час підготовки медіапродукту із залученням дітей консультуватися з експертами — юристами, психологами, правозахисниками; не використовувати образ дитини задля посилення враження реципієнтів, здобуття рейтингів; не залучати дітей до створення матеріалів, не дозволяти перегляду ними; дбати про конфіденційність дітей: висвітлюючи негативні події з їхнього життя, передбачити, які можуть

бути наслідки; вдаватися до спеціальних засобів забезпечення анонімності (темна кімната, зйомка зі спини, накладення фільтрів зображення тощо); брати до уваги, що згода батьків чи законних опікунів є обов'язковою, але недостатньою підставою для залучення дитини до участі в телеетері — насамперед журналіст має дбати про фізичне та емоційне благополуччя й гідність дитини; проходити тренінги й навчання щодо юридичних та психологічних аспектів залучення дітей до медійного контенту; уникати дискримінації за віком при створенні медіапродукту, пам'ятаючи, що жодна професійна мета не може бути вищою за інтереси дитини; якщо дитина пережила насильство чи стала його свідком, треба враховувати, що вона травмована — згадування й детальний переказ подій наражає на ризик повторного травмування, тому інтерв'ювати її доцільно лише в тому випадку, якщо інформацію не можна отримати за допомогою інших осіб; під час інтерв'ювання дитини необхідно враховувати правила, які законодавство передбачає стосовно допиту малолітніх і неповнолітніх свідків (передбачених статтею 142 КАСУ, іншими процесуальними законами, як це передбачено вимогами ч. 2 статті 12 Конвенції ООН про права дитини, а також Керівними принципами ООН із питань правосуддя у справах, пов'язаних із участю дітей — жертв та свідків злочинів, Керівними принципами Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей); дотримуватися Кодексу журналістської етики, зокрема статті 18 про особливу обережність журналістів при висвітленні питань, пов'язаних із дітьми; норм законодавства про права дитини, про захист дітей від шкідливого контенту; виробляти більше контенту, спрямованого на дітей і підлітків; висвітлювати актуальні суспільно важливі теми, пов'язані з дотриманням у суспільстві прав дитини, інформувати про випадки порушення цих прав [1].

Аналізуючи результати дослідження у контексті медіації прав дітей, варто зазначити, що в соціальних ток-шоу спостерігаються як негативні, так і позитивні тенденції. Схвальним є те, що у телевізійному медіапросторі актуалізуються права дітей, підвищується чутливість мас-медіа до дитячої проблематики. Проте під час висвітлення питань, пов'язаних із правами дітей, медійники порушують професійні та етичні стандарти, діють усупереч законним інтересам неповнолітніх. Зокрема, зауважуємо недотримання у телеефірах балансу поглядів різних сторін, невідокремлення фактів від коментарів та інтерпретацій, навішування ярликів, порушення прав дітей на честь, гідність та конфіденційність інформації, що регламентується Конвенцією ООН про права дитини, ЗУ «Про охорону дитинства».

ЛІТЕРАТУРА

1. Закусило М. Діти в медіа: як висвітлювати й дотримуватися основних правил. Спеціальний звіт. К., ГО «Телекритика», 2016. 48 с.
2. Дорош М. Права дітей і телебачення: як захищати, а не порушувати. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/kids/prava_ditey_i_telebachennya_yak_zakhischaty_a_ne_porushuvati/
3. Конвенція про права дитини [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021/ed19951221
4. Оніщенко Н. М. Права і свободи дитини: вступ до проблеми. Часопис Київського університету права. 2013. № 2. С. 13–17.

Гончарук Іванна

Науковий керівник – доц. Вашків А.

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗБІРКИ ЄВГЕНА ПЛУЖНИКА «РІВНОВАГА»

Літературний критик Ю. Меженко серед усіх митців свого покоління обрав трьох, на його думку, найвагоміших виразників часу: П. Тичину, М. Хвильового і Є. Плужника. Є. Плужник – один із найвідоміших поетів ХХ ст. Літературознавці по-різному трактують стильовий напрям, в якому він працював. Л. Новиченко вважає стиль Є. Плужника романтичним, М. Ткачук – експресіоністичним, М. Моклиця – неокласичним, Ю. Ковалів – неореалістичним, В. Державин – імпресіоністичним. Проте усі дослідники визнають екзистенціальне спрямування лірики Є. Плужника. У сучасних наукових розвідках Г. Токмань, О. Гальчук, М. Кодака, В. Погребенника, М. Ткачука, Ж. Ящук характеризуються як творчість поета загалом, так і окремі її аспекти.

Актуальність нашої статті визначається недостатньою увагою вчених до найдовершенішої збірки Є. Плужника. «Рівновага», зазвичай, була предметом оглядового аналізу в загальному контексті творчості митця. У цій роботі маємо на меті дослідити художні особливості збірки «Рівновага» та окреслити її місце у творчій спадщині Є. Плужника.

Збірка «Рівновага» була видана після смерті автора у 1945 році. Авторка найгрунтовнішого сучасного дослідження творчості Є. Плужника Г. Токмань зазначає, що збірка *«посилює онтологічно-філософський струмінь поетової лірики, розвиває віталістичні мотиви, що набувають нового сенсу і мистецького втілення»* [4]. В. Базилевський виявляє у ній «урівноваженість» і появу нових емоцій: спокою та нудьги. Ю. Лавріненко назвав збірку «документом перемоги «духовної людини», акцентуючи на тиші, рівновазі. Три частини збірки виявляють емоційну градацію, що найвиразніше простежується в поетичних образах. Природа стає відображенням особистих відчуттів ліричного героя: ніч, вода, пустеля, хвиля, глибина, сніг, дощ, вітер, море, земля, день, світло, тінь, марево виражають відчуття порожнечі, спокою, затишку, тиші, самоти, ніжності, недуги і (як найвищу тональність емоцій) – відчаю. Найчастіше зустрічається образ пустелі та моря. Пустеля виражає самотність, спонукає до роздумів над прожитим, а море – постійно змінюється: від повного штилю – до бурі чи шторму. Мариністична тематика вирізняє збірку «Рівновага» з-посеред двох інших («Дні», «Рання осінь») і наближає до неокласицизму. Зрештою, саме ця поетична книжка є блискучим оновленням традицій мариністичної поезії, закладених М. Вороним та Лесею Українкою.

Єдність із природою надихає ліричного героя на філософські роздуми. Він бореться з утомою від самого себе: *«Я натомився вічно знати/ В собі самому двійника...»* [1, с. 213]. Відчувається біль, рана, яка тривожить душевний спокій людини. За допомогою антиномії, що є одним з провідних засобів у збірці, поглиблюється душевна травма: *«І над нами, й під нами горять світи.../ І внизу, і вгорі глибини.../ О, який же прекрасний ти, / Світе єдиний!»* [1, с. 185]; *«Час спокою...а душа в тривозі...»* [1, с. 189], *«Весь хаос вод цей невгавуций шквал / З безодні супокою виривав!»* [1, с. 191], *«Що ясніший я, то мушу / Усе темнішу тінь тягти...»* [1, с. 213]. У жодній поезії аналізованій збірці читач не знайде оцінки подій, лише констатацію. Кожен вірш «Рівноваги» – це своєрідна рефлексія, що виходить із самого серця, народжена душевними переживаннями. Звертаючись до законів герменевтики, можна помітити вплив історичних обставин на емоційне сприйняття світу ліричним героєм. Дослідник М. Ткачук застосовує до творів Плужника термін «ліричний суб'єкт», зазначаючи, що ліричне «я» ототожнюється із реальним автором [3, с. 96]. Констатує вчений і *«взаємопроникнення «особистого» та «суспільного» начал»,* уявну присутність двох суб'єктів, котрі іменує – «я» і *«душа світу»* [3, с.95]. Ми погоджуємось із його висновком, що утома, сум – це емоції, викликані пошуками рівноваги між двома світами.

Часто Є. Плужникові дорікають за зневіру, відчай, якими перейняті його твори. Ми радше схильні вважати такі емоції роздумами сформованої особистості над пошуками життєвого змісту, мети. Поет розмірковує над своїм життям, ретроспективно апелюючи до минулої пори, до юних літ: *«...Немов хтось інший молодість мою / Переживав за мене»* [1, с. 238]. Актуальним є риторичне Гамлетове: *«Буть чи не бути?»* [1, с. 224], і *«Тільки я поставлений питати / Як не цілі, то бодай мети...»* [1, с.201]. Авторка монографії Г. Токмань акцентує на екзистенційному спрямуванні поезій, розглядає філософський феномен «трагічного оптимізму». В. Скуратівський так окреслив постать митця: *«Плужник – то чи не найчистіша (і найтрагічніша) нота звідтіль, де великі надії чи не одразу ж перебивалися, як пізніше скаже поет, «великим сумом». І просто сумом. Поезія Плужника трагічна увертюра до всієї подальшої епохи, епохи-катастрофи»* [2, с. 10]. У ліриці митця дивовижним чином поєднуються сум і спокій, але вони не творять надлишкової емоції. Адже поетове світобачення ґрунтується на двох формах руху: коловороті й циклічності: чергування дня і ночі, шторму й тиші і под.

Багато літературознавців пишуть про тихе мовчання поета. Авторка передмови до видання «Трьох збірок» – Я. Цимбал – переконана: *«Його мовчання – це високе вміння говорити без слів. Він лаконічний, стислий, бо кожне слово підібрано і зважено, а ще одне, навіть найменше, буде зайвим і порушить усю гармонію між втіленим у слові і проказаним у мовчанні»* [5, с. 14]. У цьому, гадаємо, виявляється основна риса поетики Є. Плужника – мовчання і вміння говорити про надскладні речі, достосовуючи найменшу кількість слів.

Присутній у поезіях скепсис (він же – сум, відчай) Ю. Меженко трактував як ознаку урівноваженості, бо скепсис і спокій є ознаками дозрілості особистості.

Збірка «Рівновага» апелює до епохи Середньовіччя та Відродження, насамперед числом і якістю алюзій. У творах третьої частини збірки фігурують не тільки відомі літературні персонажі, а й реальні історичні особи. У «Днях» і «Ранній осені» автор не деталізував ці образи, а лише натякав читачеві. Кожна згадка про осіб, події, які відбулися, спрямовує до роздумів над долею людини, митця, суспільними проблемами. Так, у поезії «Фрідріху, чим не Орфей ти?» Фрідріх – пруський король XVIII ст., наближеним якого був Вольтер; у вірші «Подолано упертість Ізабелли...» Ізабелла – королева Кастилії і Леона (XV ст.), покровителька Колумба. Невипадково поет звертається до таких відомих постатей, він переосмислює як долю окремої людини, так і людське життя загалом. Дилемою в свідомості поета є уявне та реальне двосвіття: *«Він помилювся тяжко, дон з Ламанча, / Уявне за реальність беручи»* [1, с. 231]. Прагнення поєднати два світи відображаються і на колористиці творів: блакитний безум, пустеля кольору розтопленої міді, зелені гори, сіра шхуна, блідо-рожеві перса гір, сірі вулиці і под. У збірці «Рівновага» переважає сірий колір, колір примирення – чорного з білим, світла і темряви, душі й тіла, низу та верху, простоти і пишності, звуків і тиші, життя і смерті. Кульмінацією є усвідомлення скороминучості і реального плину речей: *«Це ж – гра! І не болить нікого, / Що один хтось виграв чи програв; Важно, щоб, кінчаючи, звільняв / Місце для наступника свого!»* [1, с. 248]. Автор полишає свої поезії на суд сучасникам, ніби перепрошуючи за помилки й вагання.

Особливістю поетичної творчості Є. Плужника є виразна метафоричність. Кожна метафора вражає місткістю образу/образів. Надзвичайно ліричними є метафори, пов'язані з природою: *«глибінь підводиться»* [1, с. 192], *«горять сніги»* [1, с.194], *«повис нерухомих за вікнами дощ»* [1, с. 195], *«день відшумів»* [1, с. 206]. Надають особливий витонченості звучанню лірики і його порівняння: *«Немов огнем розтопленої міді, / На заході пустеля майорить...»* [1, с. 190], *«Обійми, наче помах крил»* [1, с. 204], *«Течуть піски пустелі»* [1, с. 186]. Не можна не погодитися із твердженням професора М. Ткачука про інтелектуальність поезій Є. Плужника. Кожний образ, кожна метафора – афористичні, спрямовані на подальші роздуми, на духовну співпрацю потенційного читача.

Щодо жанрових особливостей лірики Є. Плужника, то варто наголосити на принципові еkleктики, котрий, за спостереженням В. Моренця, особливо помітний у поезиці початку ХХ ст. Це – тяжіння до пишних, барокових форм, звернення до фольклору. В аналізованій збірці переважає медитативна, рефлексивна, філософська лірика. Особливої урочистості, пишності надають поезіям барокові елементи у структурі речень, а то й цілі барокові форми: *«Воістину, прекрасен світ вночі!»* [1, с. 188], *«О, хаосе, я пізнаю тебе!»* [1, с. 191], *«О, мудрокрилий! Він летить / Додому!»* [1, с. 192], *«...Ах, досвіде, розраднику немилый, / Навіть запізнений – завжди дочасний ти!»* [1, с. 202], *«О, провіснице німої ночі! / В присмерковій явлена добі!»* [1, с. 207]. Впадає в очі дослідика й прийом кільця, поетичного обрамлення, як-от у поезії *«Душе моя! Ти знов стоїш на грані!»* [1, с. 214]. Ліричний герой відчуває благоговіння перед природою, а також єдність із Всесвітом. Він прагне знайти відповіді на ті запитання, які його хвилюють, тому прислухається до найменшого поруху природи; зрештою, у цьому знайде свою рівновагу. Поет закликає: *«Умій закрити очі і чекати – / Може, й твоя з тих багатючих душ, / Що вміють всесвіт слухати з кімнати»* [1, с. 186], *«Благоговій! Сядь нишком – і сиди! / Бо зайвий звук, найменший кожен порух – і замете усі твої сліди / Легкий, як час, тисячолітній порох!»* [1, с. 197]. Закоханий у неказанну вись, Є. Плужник зізнається у своїй щирості: *«Нащадки безсторонні / Простять мені і помилки, й вагання, / І пізній сум, і радість передчасну, – / Їм промовлятиме моя спокійна щирість»* [1, с. 217]. Вдало виокремлюється ще один тематичний пласт збірки, пов'язаний із власними почуттями, – кохання. Здебільшого поезії про кохання – це спогади й переосмислення («По той бік пристрасті народжується ніжність», «Суха й тендітна лінія плеча», «Не чуючи, перебирала ти»).

Власне, щирість і тихе світло є основними змістово-емоційними домінантами поезії Є. Плужника. Його збірка «Рівновага» стала вершиною філософських роздумів, блискучих авторефлексій. Саме вона найповніше віддзеркалює душевний стан, пошуки рівноваги. Це – погляд у себе, змістовна й вишукана саморефлексія. Поетикальне багатство збірки виражається в особливій метафоричності, створенні яскравих образів, співзвучних із власними переживаннями, інтертекстуальному наповненні поезій, медитативності та онтологічних

пошуках. Лірика збірки «Рівновага» Є. Плужника становитиме інтерес й у подальших дослідженнях, адже саме в ній з усією повнотою розкривається багатогранність творчої особистості її автора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Плужник Є. Рівновага. Плужник Є. Три збірки. Київ : Темпора, 2018. С. 185-249.
2. Скуратівський В. Леонід Череватенко: передовілейні нотатки. Леонід Череватенко: матеріали до бібліографічного покажчика. Міністерство культури України, НБУ ім. Ярослава Мудрого ; упоряд. Н. Казакова, наук. ред. В. Кононенко. Київ, 2019. С. 9-10.
3. Ткачук М. Суб'єктно-об'єктна дискурсивна практика лірики Євгена Плужника. Філологічні трактати. Том 6. № 4. 2014. С. 95-107. URL: <http://tractatus.sumdu.edu.ua/Arhiv/2014-4/19.pdf> (дата звернення: 10.05.2020).
4. Токмань Г. Жар думок: Лірика Євгена Плужника як художньо-філософський феномен : монографія. Київ : Академія, 2013. 224 с.
5. Цимбал Я. Мудрість Галілея. Плужник Є. Три збірки. Київ : Темпора, 2018. С.7-17.

Жайворонко Аліна

Науковий керівник – доц. Синоруб Г. П.

КОМУНІКАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ В ОТГ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

Сьогодні в Україні проводиться реформування значної частини галузей і сфер. Одним із позитивних аспектів такого процесу є децентралізація владних та фінансових повноважень держави на користь місцевого самоврядування, що передбачає створення комфортних умов для проживання громадян, надання їм високоякісних і доступних публічних послуг. Досягнення вказаних цілей неможливе без належного рівня економічного розвитку відповідних територій, їх фінансового забезпечення й достатніх джерел для наповнення місцевих бюджетів [3].

Для ефективної діяльності об'єднаної територіальної громади (ОТГ) необхідною є комунікаційна стратегія – план взаємопов'язаних заходів, які розробляються і реалізуються з метою:

- створення і підтримки постійних зв'язків між об'єктом та суб'єктом зв'язків з громадськістю;
 - активізації звернень цільової аудиторії, формування позитивного іміджу шляхом інформування, переконання і нагадування про свою діяльність;
 - створення фундаменту для проактивної комунікації за стратегічними напрямками та пріоритетами, актуальними для громади [1].
- Аби вибудувати довіру серед представників ОТГ, комунікація повинна:
- бути ретельно продуманою;
 - базуватися на цінностях, місії, діяльності організації;
 - бути розпланованою за календарем, враховуючи різні канали комунікації, особливості цільової аудиторії, характер співпраці та партнерства з громадою;
 - використовувати мультимедійні формати інформації відповідно до інформаційної платформи;
 - мати антикризовий план на випадок виникнення труднощів або конфліктних ситуацій [1].

Проаналізувати інструменти, які нині використовують ОТГ Тернопільщини в комунікаційному процесі, а також способи подачі інформації та особливості контенту є метою нашого дослідження.

Процес комунікації та інформаційна політика в ОТГ розглядалися в наукових розвідках І. В. Арістової, Є. А. Макаренко, Ю. Г. Машкарова, Г. А. Піскорської, Г. Г. Почепцова, М. М. Рижкова та інших науковців.

Однак проблеми і перспективи комунікаційних стратегій в ОТГ Тернопільщини є не досліджені, що і зумовило актуальність нашої роботи.

Комунікаційна стратегія в територіальних громадах формується відповідно до поставлених завдань і спрямована на забезпечення ефективного зв'язку з громадськістю. Важливе якісне функціонування інформаційних платформ, через які здійснюється

поінформованість про організацію, її представників, залучення клієнтів, донорів, союзників, волонтерів, відстеження впливу дій організації на суспільство загалом або на певні суспільні групи. Креативний контент (мультимедійні тексти, фото, відео, інфографічні матеріали) створюється усіма учасниками об'єднання, що дозволяє громадськості бути ближче до установ, формує відчуття участі людей у спільному творенні всіх процесів, які відбуваються в громаді. Інформаційні платформи дають можливість відстежувати реакцію та коригувати думку громадськості, формуючи позитивний імідж. Для процесу комунікації ОТГ створюють такі інформаційні ресурси: сайти, друковані видання, теле- та радіоканали, сторінки в соціальних мережах тощо.

Головним завданням комунікаційної діяльності є те, що в певний час, у певному місці люди повинні зробити якісь конкретні дії: підтримати проєкт, взяти участь у флешмобі, прийти на подію тощо [1].

Однією з найважливіших складових успіху інформаційної платформи є контент, що спрямований на потреби, інтереси аудиторії. Щодо способу подачі, то вважаємо, що ефективним є мультимедійний матеріал, тобто поєднання тексту та візуалізації (інфографіки, фото, анімації, відеозаписів).

Розглянемо комунікаційні особливості ОТГ Тернопільської області. Її можна вважати одним з лідерів за кількістю ОТГ. На сьогодні, згідно з даними Тернопільської обласної ради, їх 54. У кожній з них, окрім Вікнянської ОТГ (Гусятинський район) та Млиновецької ОТГ (Зборівський район), є свої сайти. 95 % наповнення кожного з них – це інформація з офіційних сайтів Тернопільської обласної ради, Тернопільської обласної державної адміністрації, Верховної Ради України, Офісу Президента України, Кабінету Міністрів України.

52 ОТГ (крім Вікнянської та Млиновецької) також ведуть офіційні сторінки в соціальних мережах; у 50 – це тільки Facebook. У Зборівській і Тернопільській міській ОТГ офіційні сторінки є на Telegram каналі та в Instagram.

Інформаційними платформами для 11 ОТГ, здебільшого тих, що раніше були районними центрами, є так звані «районки». Районні та обласна газета «Свобода», хоч і пройшли процедуру роздержавлення та стали незалежними від влади, проте продовжують активно співпрацювати, надаючи інформаційні послуги на договірній основі.

Із місцевими телеканалами (їх на Тернопільщині 4) та онлайн телеканалами (в області їх 2) найактивніше співпрацює Тернопільська міська ОТГ.

Радіомовників у Тернополі 3. Їх хвилі транслюються на території всієї області, а місцеві новини – на всю Україну. Найактивнішим їхнім користувачем є Тернопільська міська ОТГ. Свою локальну радіоточку створив Кременець, проте на Почаївську ОТГ вона не розповсюджується.

За цільовою спрямованістю контент більшості інформаційних платформ інформаційний (75 %), інструктивний (20 %), мотиваційний (5 %). Переважно відбувається інформування про ухвалені рішення і при цьому нема жодного роз'яснення щодо їх впровадження на території конкретної ОТГ.

Лідерами думок є, як правило, керівники ОТГ. Помітна відсутність коментарів та думки активних членів громад.

Бажає кращого періодичне оновлення інформації, регулярне наповнення платформ. Брак повноти інформації часто зумовлює домисли мас-медіа та провокує виникнення припущень, які, зазвичай, негативно впливають на імідж організації.

У більшості інформаційних платформ ОТГ низький рівень актуальності повідомлень, що знижує зацікавленість аудиторії. Значний «плюс» для більшості інформаційних платформ ОТГ – це наявність зворотного зв'язку з аудиторією, проте недоліком є тривала відсутність реакції на них.

Щодо соціальних мереж, то відсутнє реальне залучення користувачів, SMM-стратегія і регулярність подачі. На жаль, сторінки на таких платформах стали копіями офіційних веб-сайтів без урахування вимог до їх ведення.

На нашу думку, для ефективного використання контенту і вирішення стратегічних завдань інформаційним платформам варто використовувати таку тактику:

1. Оптимізувати контент відповідно до цілей. Актуальна інформація повинна підвищувати позиції в пошукових системах, що сприятиме збільшенню кількості відвідувачів інформаційної платформи.

2. *Вибирати правильну тональність.* Унікальність контенту в стилістичному аспекті увиразнює його з-поміж матеріалів найближчих конкурентів.

3. *Адресувати контент конкретній аудиторії.* Не варто створювати матеріали, які адресовані «всім-всім-всім». Важливо не боятися звужувати аудиторію, для якої подана інформація є актуальною, відповідає її потребам та інтересам.

4. *Тримати активний зворотний зв'язок.* Форуми, тригерні листи і навіть міні-дослідження є необхідними інструментами для підвищення якості контенту [5]. Щодо контенту соцмереж, приміром, Facebook, то основна вимога до нього – актуальність й оперативність.

Повідомлення повинно привертати увагу з перших слів, підігрівати інтерес і кожним рядком утримувати увагу читача. В аудиторії має виникнути бажання дочитати весь текст до кінця, висловити свою думку і поділитися з друзями. Саме вподобання і поширення інформації збільшує кількість аудиторії, спрямовує на сторінку «гостей». Крім того, ефективним способом зацікавлення для нових відвідувачів є прості опитування, тестування, а також флеш-ігри.

Таким чином, контент у соціальних мережах має бути актуальним, гострим (спричиняти дискусію), вражаючим (зосереджувати увагу завдяки ефектним слоганам, фотографіям, відео, малюнкам, показовим і простим діаграмам чи графікам тощо) [4]. Привабливий відеоконтент – це не тільки яскрава картинка, а й коментарі осіб, які причетні до теми і компетентні в ній. Це стосується і аудіоконтенту.

Отже, можемо зробити висновок, що для формування успішної комунікаційної стратегії ОТГ важливими є такі складові: визначення цілей, стилю, каналів комунікації, цільової аудиторії, передбачення труднощів, ризиків і сприятливих можливостей, а також контент, що відповідає актуальності та інтересам аудиторії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комунікація в ОТГ. Навіщо розвивати та як впоратися? URL: <https://www.prostir.ua/?blogs=kommunikatsiya-v-oth-navischo-rozvyvaty-ta-yak-vporatysya>
2. Ми споживаємо щодня у п'ять разів більше інформації, ніж 20 років тому, створюємо – у 200 разів більше. URL: <https://ms.detector.media/mediadoslidzhennya/post/10378/2011-02-14-mi-spozhyvaemo-shchodnya-u-pyat-raziv-bilshe-informatsii-nizh-20-rokiv-tomu-stvoryuemo-u-200-raziv-bilshe/>
3. Місцеві фінанси та бюджетна децентралізація URL: <https://decentralization.gov.ua/finance>
4. Про важливість «живого» контенту на Facebook і в Instagram. URL: <https://luxsite.ua/ua/provazhlyvist-zhivogo-kontentu-na-facebook/>
5. Шість типів контенту, який повинен бути на сайті. URL: <https://rau.ua/dosvid/6-tipov-kontenta-internet-magazina/>

Нагорна Юлія

Науковий керівник – доц. Кушнір О. В.

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ФАКТІВ У ТЕЛЕВІЗІЙНИХ ВИПУСКАХ НОВИН

У процесі постійного розвитку і вдосконалення форм і способів подачі інформації перед журналістами постають нові виклики. Нині запити аудиторії здебільшого стосуються спрощених способів обробки і ретрансляції інформації. Під час пошуку нових методів донесення інформаційних повідомлень до споживачів медійники дедалі частіше звертають увагу саме на вдосконалення підходів до обробки, створення і трансляції візуальної складової медіаконтенту, зокрема у телевізійних випусках новин.

Візуалізація в засобах масової інформації (ЗМІ) стала предметом наукового осмислення багатьох сучасних українських і зарубіжних дослідників. Зокрема, інструменти візуалізації і вплив технологій на візуальний контент журналістських матеріалів досліджувала С. Сімакова [5]. Розвиток візуалізації у контексті інфографіки на телебаченні вивчала Е. Бурдіна [2]. Концепцію візуального контенту як тенденцію сучасної журналістики виокремила В. Шевченко [7]. Історичний розвиток процесу візуалізації у ЗМІ окреслив М. Мак-Люен [4].

Мета статті – з'ясувати способи і прийоми візуалізації інформації у підсумкових телевізійних випусках новин за матеріалами програми «Сьогодні. Підсумки з Олегом Панютою» на телеканалі «Україна» [1].

Джерельну базу дослідження становлять підсумкові випуски програми «Сьогодні. Підсумки з Олегом Панютою» на телеканалі «Україна» упродовж січня-лютого 2020 р. [1].

Актуалізація візуального компонента в сучасній журналістиці, і телевізійній зокрема, тісно пов'язана із зовнішнім чинником – стрімким розвитком інформаційних процесів, а також внутрішнім – постійним бажанням втечі індивіда у так звану віртуальну реальність. Постійний розвиток комунікативного середовища зумовив домінування візуального сегмента у ЗМІ. Е. Бурдіна вважає, що саме візуалізація лежить в основі здатності до абстрактного мислення, яке притаманне кожному людському індивіду. Варто додати, що за своєю суттю візуалізація випереджає аналіз, бо візуальний образ надає змогу охопити об'єкт повністю, тоді як аналіз – деталізувати і розчленувати його на складові [2].

Канадський учений М. Мак-Люен виділив такі етапи історичного розвитку візуалізації ЗМІ: 1) первинна (базова) візуалізація, що виокремилась на основі переходу від усного слова до письмового, а згодом і друкованого тексту; 2) нова видовищність, яка послідовно розвивалася від з'єднаних форм коміксів та ілюстрованих журналів до виникнення фотографії, кіно і телебачення; 3) нова іконічність, розвиток якої у рекламній справі теж пройшов свої етапи: сюжетний ролик, постер і графічні символи у вигляді зображення торгової марки чи лейбла [4].

Завдяки використанню способів візуалізації журналіст має змогу у матеріалі через форму передати не лише суть інформації, а й емоції та дрібні деталі, що сприяє кращому запам'ятовуванню представленої інформації аудиторією. А реципієнтові легше інтерпретувати дані, подані у візуальній формі, котра є заключним етапом їх аналізу, групування, ранжування за відповідними критеріями. У контексті даного дослідження можна виділити найбільш традиційні види візуального контенту. Ці форми візуалізації використовують і журналісти при створенні новинних матеріалів: *ілюстрації* (в т. ч. карикатури), *фотографії*, *інфографіка*, до якої входять графіки, схеми, діаграми і т. д., різноманітні *форми мультимедійного контенту* (анімація, слайд-шоу, кліпи, інсталяції) [5]. Також можна додати *типографіку*, яка стосується шрифтового дизайну, та *графічні символи* (емблеми, логотипи, лейбли тощо).

Дослідниця В. Шевченко окреслила схоже ранжування форм візуалізації, котрі стають для споживачів медіаконтенту засобами інтерпретації інформації. Вона виділила такі види візуалізації медіаданих: *найпростіші графічні символи* (пиктограми, монограми, логотипи, емблеми, орнаменти, віньетки, заставки, декоративні елементи), *рисунок* (каркатури, шаржі, комікси, графічні, технічні і художні картинки), *інфографіка* (карти, діаграми, таблиці, графіки, матриці, плани, структури, блок-схеми) [8].

Використання вищезгаданих форм візуалізації допомагає журналістам інтерпретувати факти у телевізійних випусках новин. Сьогодні цей процес відбувається із залученням сучасної технічної бази та розвинуеного програмного забезпечення, що дозволяє ретранслювати через телеекран якісну візуалізацію для реципієнтів. Одним із головних правил, яке варто пам'ятати журналістові при створенні новинного матеріалу, є те, що нині мова нових медіа тяжіє до спрощення, лаконічності і насиченості емоціями.

У новинному теледискурсі виокремлюємо використання альтернативних візуальних рішень при побудові сюжету. Це дає можливість журналістові цікаво розставити акценти в матеріалі, адже глядач насамперед звертає увагу на те, що виділяється із загального ряду. Наприклад, у телерепортажі до таких прийомів належить підбір кадрів, відповідних тематиці сюжету і задуму автора, включення у відеоматеріал архівного відео, кадрів із фільмів і телепрограм, оперативної зйомки. Відтак, автор сюжету за допомогою візуального матеріалу може зіставляти життєві ситуації. Також при створенні телерепортажів апробується використання нестандартних планів і ракурсів зйомки [3].

При створенні у сюжеті певного відеоряду автор повинен зробити його настільки ж переконливим і достовірним, якою є і текстова складова матеріалу. Е. Бурдіна стосовно цього зазначила: «Для людини існує лише те, що набуло відображення в знакові, було назване будь-якою з мов культури й долучене до відповідної знакової системи. Тож телевізійний постановочний дискурс не просто створює текстову ілюзію в екранній телеверсії, а віртуально видозмінює текст. Первинність тексту часто призводить до слабкої візуалізації, тому телебачення постійно потребує встановлення нових стандартів аналізу й відтворення вербальної складової» [4, с. 76].

Сьогодні перед тележурналістами постало питання пошуку методів візуалізації інформації та урізноманітнення відеоряду у новинних сюжетах, які б допомогли привабити, а найголовніше – утримати потенційного глядача. Такі можливості можна реалізувати завдяки використанню при створенні сюжетів не лише форм візуалізації, а й, наприклад, розмаїтості

звукового ряду, кольорової палітри, можливостей монтажу тощо. Це допомагає окреслити для реципієнта цілісну картину проблеми.

Так, для урізноманітнення відеоряду у сюжеті «Триста обраних» (09.02.2020 р.) журналісти використали додаткову візуалізацію у вигляді екрану поряд із ведучим. Під час начитки диктором підводки про кількість парламентарів у названих країнах світу на екрані поряд було зображено тематичну мапу (ілюстрацію) із розташуванням тієї держави, про яку йде мова у матеріалі [1].

Результативним способом візуальної розмаїтості новинного відеоматеріалу є використання анімованих зображень. Зокрема, у сюжеті «Новий вірус» (26.01.2020 р.) на візуальному екрані поряд із ведучим транслювалося анімоване зображення моделі вірусу SARS-CoV-2, який викликає захворювання КОВІД-19. Окрім того, на ще одному екрані позаду ведучого можна помітити головну заставку (фотоілюстрацію), що стосується головної теми матеріалу. Можна виокремити і кольорову палітру (освітлення) у студії – під час начитування підводки до конкретного відеоматеріалу світлова гама повністю відповідає кольорам основного зображення на екрані [1].

Яскравий фрагмент урізноманітнення новинного відеоряду вбачаємо у сюжеті «Прогрес чи деградація» (26.01.2019 р.). Щоби наочно продемонструвати шкоду для здоров'я людини (зокрема для її постави) від постійного використання смартфона, були використані анімовані 3-Д елементи у вигляді людських фігурок. Ці зображення транслювалися у студії, поблизу ведучого, під час начитування підводки до основного новинного матеріалу [1].

Журналістам вдалося «розбавити» відеоряд за допомогою асоціативних візуалізацій. Зокрема, у відеоматеріалі «Валютні гойдалки» (09.02.2020 р.) під час начитування підводки до сюжету поряд із ведучим з'явилось анімоване зображення у формі табло, де був зображений поточний курс валют. Також варто сфокусувати основне тематичне зображення на екрані позаду ведучого – фото іноземних купюр, що цілком відповідали сюжетній тематиці [1].

Для урізноманітнення відеоряду новинних сюжетів журналісти використовують можливості відеомонтажу матеріалу. Відповідно до специфічного сприйняття візуальних компонентів йдеться про кліповий монтаж, при якому використовують нарізку окремих кадрів так, аби викликати у реципієнта цілісну картинку сприйняття сюжету. Наприклад, у відеоматеріалі «Весняні ціни» (15.03.2020 р.) використано саме такий вид монтажу. Тематичні кадри щодо головної теми сюжету – підвищення чи зниження цін на продовольчі продукти були змонтовані так, аби глядачі підсвідомо могли пов'язати зображення [1].

К. Чорна зазначає, що під час побудови тексту і монтажу значну увагу стали приділяти «лайфам» – репераунду (використанню інтершуму як самостійного виражального запису, вживанню у закадровому тексті окремих фраз, реплік, природних сцен, діалогів тощо, крім власного тексту журналіста й інтершуму; вся інформація, що звучить в репераунді, повинна бути за композицією, змістом і стилем вписана у загальний контекст сюжету) [6, с. 178].

Яскравим прикладом використання «лайфу» є сюжет «Світ на карантині» (22.03.2020 р.). У відеоматеріалі йдеться про умови проведення карантинних заходів у різних країнах світу. У сюжеті, крім основних начиток журналіста, були використані кадри з аматорської зйомки, що відбувалася на вулиці одного з італійських міст. На фоні зображеного чуто шум від поліцейських автомобілів та гучномовців з оголошенням повідомлення [1].

Представлені способи «розбавлення» відеоряду доволі різноманітні. Вони представлені у сюжетах, де журналістові потрібно було пояснити значний обсяг аналітичної інформації за допомогою простих методів наочного зображення, звуковими, монтажними та знімальними ефектами.

Використання способів урізноманітнення відеоряду дозволяє авторам телевізійних сюжетів висвітлити факт так, аби він був зрозумілим пересічному реципієнту. Додаткові прийоми візуалізації даних під час монтування відеоматеріалу дають змогу аудиторії не лише зчитувати основну інформацію із сюжету, а й мимоволі ставати заочним учасником зображених на екрані подій.

Невербальні способи подачі інформації нині стають дедалі популярнішими як серед реципієнтів, так і серед тих, хто продукує медійний контент, зокрема і тележурналістів. Авторам візуального медіаконтенту важливо пам'ятати не лише про зміст інформаційного повідомлення, а й те, що не менш важливою є форма його подачі. За допомогою якісного представлення на телеекрані мінімальної кількості елементів візуалізації медійники можуть

сфокусувати у них значний пласт серйозної інформації, що зробить її зрозумілішою для реципієнтів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів випусків програми «Сьогодні. Підсумки з Олегом Панютою» на телеканалі «Україна». URL: <https://syogodni-pidsumky.kanalukraina.tv/ua/>
2. Бурдіна Е. О. Інфографіка на телебаченні: вплив інфотейнменту на візуалізацію фактів // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. 2016. № 3. С. 75-80.
3. Лісневська А. Інфотейнмент та гра як складові технології створення телевізійних новин // Синопис: текст, контекст, медіа. 2014. № 3. URL: <http://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/100>
4. Мак-Люен М. Галактика Гутенберга: Становлення людини друкованої книги. К.: Ніка-Центр, 2001. 461 с.
5. Симакова С. И. Влияние новых технологий на визуальный контент журналистских материалов // Вестник Челябинского государственного университета. Серия: Филология. Искусствоведение. 2015. № 5 (360). С. 163-169.
6. Чорна К. В. Прийоми і методи виробництва телевізійних програм в жанрі інфотейнмент // Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство. 2016. Вип. 34. С. 172-179.
7. Шевченко В. Е. Концепція візуалізації журнального контенту в системі на нових поглядів у галузі соціальних комунікацій: автореф. дис. ... д-ра наук із соціальних комунікацій: 27.00.01 Теорія та історія соціальних комунікацій. К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Інститут журналістики, 2014. 34 с.
8. Шевченко В. Э. Визуальный контент как тенденция современной журналистики // Медиаскоп. 2014. № 4. URL: <http://www.mediascope.ru/1654>

Чайківська Вероніка

Науковий керівник – проф. Вільчинська Т. П.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ ПАРЕМІЙ НА ПОЗНАЧЕННЯ РОДИННИХ СТОСУНКІВ

Поняття «культура» у найширшому розумінні означає те, що створене людиною – сукупність засобів людської діяльності, форм соціально-політичної організації суспільства, духовних процесів тощо. Культуру тлумачать ще як рівень розвитку людини і суспільства, відображений у матеріальних і духовних цінностях, а також сам процес творчої діяльності людини [1, с. 4].

Національна своєрідність культури та традиційний спосіб життя народу – носія мови відображається в мові, зокрема її фразеологічному складі, у межах якого особливу увагу привертають паремії як стійкі фрази, що втілюють народну філософію і психологію [3, с. 126].

Теоретичні питання пареміології, історія виникнення та походження, їх функціонування та класифікація знайшли відображення у працях багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних науковців: М. Алексєнка, М. Алефіренка, Н. Барлі, В. Бондаренка, В. Бонзера, Т. Бочиної, І. Голубовської, А. Дандіса, Р. Дюплессі, В. Жайворонка, А. Жолковського, В. Жукова, В. Калашника, З. Каньо, Ю. Кжижановського, Е. Кйонгес-Маранда, М. Кіммерле, В. Ковалья, Е. Кокаре, Г. Крейдліна, А. Крикманна, М. Куусі, Д. Лукатоса.

Здебільшого система цінностей, відображена у пареміях, стосується минулого, проте є важливою в аспекті сьогодення і майбутнього. Вони є посібником рекомендацій з облаштування суспільства і міжособистісних відносин, мірилом оцінки різноманітних вчинків та помислів. Ті категорії, які відображають ціннісну картину світу, такі, як час, простір, життя, родина, будинок, праця, здоров'я, щастя, віра, розум, свобода, батьки, діти та інші, репрезентуються в повному обсязі передусім у пареміологічних одиницях, визначаючи їхні взаємини та ієрархію в системі. Цим значною мірою пояснюємо дослідницький інтерес до пареміологічного фонду в різних культурних традиціях.

Паремії, в яких об'єктивується інформація про родинні стосунки, є значущим компонентом будь-якої етнокультури, оскільки відображають найважливіші установки і ціннісні орієнтири життєвої філософії народу та є важливими для розуміння національного характеру.

Родинні стосунки демонструють відношення в сім'ї, члени якої перебувають у кровному зв'язку між собою і відчувають внутрішню прив'язаність один до одного, де молодші повинні

проявляти повагу до старших, а старші піклуватися про молодших. Відношення в сім'ї регулюються не стільки законом, скільки традиційними уявленнями про те, як повинні себе поводити рідні люди в тих чи інших ситуаціях.

Метою і завданнями запропонованої розвідки є розглянути найпоширеніші пареміологічні одиниці, в яких об'єктивуються уявлення про родинні стосунки, в українській та англійській мовах, систематизувавши їх з точки зору еквівалентності. Зібраний матеріал дав змогу окреслити три групи таких одиниць, а саме: повні еквіваленти, аналоги та безеквівалентні одиниці. Повні еквіваленти здебільшого трапляються у так званих інтернаціональних прислів'ях та крилатих виразах, які беруть свій початок від міфічних та біблійних джерел. При цьому переклад англійських пареміологічних одиниць відповідає українським, наприклад:

Like father, like son – *Який батько, такий і син.*

Keep your eyes wide open before marriage, half shut afterwards – *Гляди в очі до шлюбної ночі, а після – примружуй.*

When a husband is deaf and a wife is blind, harmony reign in the house – *Коли чоловік глухий, а дружина сліпа, в оселі панує злагода* [2; 4].

Під аналогами розуміють відповідники за змістом, а не за буквальним перекладом. Приклади аналогів англійських та українських прислів'їв і приказок представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Англійське прислів'я	Буквальний переклад	Українське прислів'я
In every family's cooking pot is one black spot.	У кожній родинній посудині є одна темна пляма.	В сім'ї не без виродка
A good wife makes a good husband.	Хороша дружина робить хорошого чоловіка.	У хорошій дружини і поганий чоловік буде молодцем.
Choose your wife on Saturday, not on Sunday.	Обирай жінку в суботу, а не в неділю.	Бери жінку не в хороводі, а в городі.
You may choose your friends; your family is thrust upon you.	Друзів можна вибирати, але сім'ю нам нав'язують.	Батьків не вибирають.
Children are poor men's riches.	Діти – багатство бідняка.	Багатому телята, а бідному – діти.
As the old cock crows, so does the young.	Як старий півень кукурікає, так робить і молодий.	Яблуко від яблуні недалеко падає.

Як українці, так й англійці дотримуються певних традицій у сімейних відносинах, поблажливо ставляться до недоліків своїх рідних. Більше того, вони схильні сприймати сім'ю як таку, що, за словами Джона Голсуорсі, послана Богом («*In every family's cooking pot is one black spot*», «*You may choose your friends; your family is thrust upon you*») [4]. І хоч українці – більш емоційні, на відміну від британців, проте афективність у ставленні до дітей проявляється у представників обох націй («*Children are poor men's riches*»). Водночас і в українських, і в англійських пареміях експлікуються генетичні особливості (пор.: «*As the old cock crows, so does the young*» і «*Яблуко від яблуні недалеко падає*») [2; 5].

Щодо безеквівалентних одиниць, то вони не мають регулярних відповідностей у мові перекладу (див. таблицю 2).

Таблиця 2

Англійське прислів'я	Буквальний переклад
First thrive and then wive.	Спершу досягни успіху, а потім одружуйся.
Look for the good, not the evil, in the conduct of members of the family.	Шукайте добро, а не зло в поведінці членів родини.
The cunning wife makes her husband her apron.	Хитра жінка робить свого чоловіка фартухом.
It's a sad house where the hen crows louder than the cock.	Сумний той будинок, у якому курка кричить голосніше за півня.
If you sell your purse to your wife, give your breeks into the bargain.	Якщо ти передасш свій гаманець дружині, віддавай на додачу свої штани.

Загалом поняття сім'ї в англійців відіграє не таку важливу роль, як в українців. Переважна більшість із них над створенням сім'ї замислюється у віці 35-40 років («*First thrive and then wive*»). А коли настає потрібний час, національно-лінгвокультурна свідомість британців передбачає, що головним у родині є чоловік, він контролює фінансові питання в сім'ї, розпоряджається заощадженнями. Якщо такі функції на себе перебирає жінка, це зазвичай оцінюється суспільством негативно («*The cunning wife makes her husband her apron*») [4].

В етнокультурі українців спостерігаємо протилежні тенденції, що знайшло підтвердження і в пареміях. У більшості з них увага зосереджена на важливості жінки в сім'ї. Прикладом цього слугують такі українські безеквівалентні прислів'я, як: *В хаті жінка три кути держить, муж – четвертий. Без жінки мужчина – як без хвоста скотина. Жінка більше викине ложкою, ніж чоловік принесе лопатою* [2, с. 91].

Водночас в українських пареміях також нерідко відображається прагнення чоловіка домінувати в родині (над дружиною, дітьми), як-от у таких безеквівалентних прислів'ях: *В мене жінка мусить у решеті гуляти. Люби жінку, як душу, а тряси, як грушу. Діти люби, а за прута держи. Дитина не втікає від калача, але від бича* [2, с. 120].

Загалом аналіз українських та англійських паремій на позначення родинних стосунків засвідчив, що передусім у них об'єктивуються споконвічні родинні цінності, пов'язані з батьком, матір'ю, дітьми, хоча й послідовно простежуються етнокультурні відмінності.

Це повною мірою засвідчили розглянуті пареміологічні одиниці – еквіваленти, аналоги та безеквівалентні. Встановлено, що більшість англійських паремій не має відповідників в українській мові, що пояснюємо насамперед суспільно-історичними умовами: на британців у свій час великий вплив мала Вікторіанська епоха, тоді як на українців – народні традиції і вірування, які передавалися з покоління в покоління та з плином часу лише посилювали своє значення.

Перспективу подібних досліджень вбачаємо в подальшому студіюванні інших пареміологічних одиниць в різних етнолінгвокультурах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карасик В.И. О категориях лингвокультурологии. Языковая личность: проблемы коммуникативной деятельности. Волгоград: Перемена, 2001. С. 3–16.
2. Пазяк М. М. Прислів'я та приказки. Людина, родинне життя, риси характеру. Київ: Наукова думка, 1990. 528 с.
3. Жуйкова М. В. Динамічні процеси у фразеологічній системі східнослов'янських мов. Луцьк: РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2007. 417 с.
4. Oxford Advanced Learner's dictionary of Current English [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.oxfordlearnersdictionaries.com
5. Special Dictionary [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.special-dictionary.com/proverbs/keywords/family/2.htm>

Шевчук Катерина

Науковий керівник – проф. Лановик З. Б.

РИСИ ЛІТЕРАТУРИ «ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ» У РОМАНІ РІЧАРДА ОЛДІНГТОНА «СМЕРТЬ ГЕРОЯ»

Світова війна змінила життя та психологію всього людства. Письменники, які гостро реагували на будь-які суспільні події, не могли залишитися осторонь жахливих подій. Учасники воєнних дій, які вижили та почали виражати в літературних творах свої переживання і погляди на майбутнє, стали відомими як «втрачене покоління». Вони ставили перед собою питання, як жити далі тим, хто пережив війну? Що чекає людство далі?

Найяскравішими представниками «втраченого покоління» Західного світу є Анрі Барбюс, Ернест Гемінгвей, Річард Олдінгтон, Френсіс Скот Фіцджеральд, Еріх Марія Ремарк.

Мета цієї статті – простежити риси літератури втраченого покоління у найбільш знаковому романі Річарда Олдінгтона – «Смерть героя».

Відомими дослідниками творчості англійського письменника Р. Олдінгтона є Д. Жантієв, Г. Іонкіс, А. Головенченко, Н. Михальська та інші.

Термін «втрачене покоління» став широко вживаним завдяки американському письменнику Ернесту Гемінгвею. «Людиною «втраченого покоління» власник паризького гаража назвав свого механіка, колишнього солдата, який вчасно не відремонтував машину письменниці Гертруди Стайн. Вона надала цим словам ширшого значення і сказала Гемінгвеєві, що прийшов з нею в гараж: «І що то всі за люди, ви, молодь! Минуле ви ненавидите, сучасне – зневажаєте, а до майбутнього вам байдуже! Усі ви – втрачене покоління». А Гемінгвей використав цей афоризм як епіграф до роману «Фіеста» (1926 р.) [1, с. 299].

Річард Олдінгтон писав про роман «Смерть героя»: «... ця книжка – по суті, надгробний плач, недолуга спроба створити пам'ятник поколінню, яке багато на що надіялось, чесно боролось і глибоко страждало» [4, с. 20]. Автор змальовував події війни такими, якими вони були для нього. Частково у романі наявні риси автобіографізму, деякі персонажі та місця, згадані у тексті, є реальними та знайомими письменнику. Також характерною ознакою для всіх письменників «втраченого покоління» є те, що війна не романтизується, а солдатське життя не героїзується, вони зображають їх історично з усім брудом, стражданнями та жорстокістю.

Головний персонаж твору – Джордж Вінтерборн – звичайна людина, яка виховувалась у Вікторіанську епоху, одна людина з мільйонів інших, життя яких було зруйновано війною. Річард Олдінгтон простежує весь шлях персонажа: від народження до смерті в останній день війни, що є елементом іронії. Крім того, перша частина роману є близькою до роману-виховання, адже описується формування Джорджа як особистості.

У романі важливу роль відіграють внутрішні монологи та ліричні відступи. В них найглибше осмислюються екзистенційні проблеми, які постали перед кожним після завершення війни. Загалом, філософія екзистенціалізму лежить в основі літератури «втраченого покоління»: у центрі духовний світ людини, яка намагається жити у жорстокому та абсурдному світі. Річард Олдінгтон часто порушує питання, як жити далі? Риторичні запитання, обірвані та емоційно експресивні речення створюють відчуття, що сам автор говорить до читача про те, що є для нього важливим. «Так чи інакше ми повинні змиритися з усіма цими смертями, якось спокутувати їх, якось умиротворити. Як – я цього не знаю до пуття. Я знаю, що є «Дві Хвилини Мовчання». Та, кінець кінцем, Дві Хвилини Мовчання на рік – це не дуже багато, це, власне, ніщо. Спокутувати – а як ми можемо спокутувати? Як спокутувати втрачені мільйони й ще мільйони років життя? Як спокутувати ці озера й моря крові? Щось лишилось незавершеним, і воно отруєє нас» [4, с. 43].

Окрім того, важливою екзистенційною проблемою, яка досліджується у творі, є цінність людського життя. Джордж Вінтерборн є митцем, письменником, сином, чоловіком, коханцем та другом. І хоча він – головний персонаж роману, але його історія тісно переплетена з долями інших учасників війни. Автор у ліричних відступах неодноразово повертається до тієї проблеми, що на війні людські життя перестали мати цінність, а людина стала частиною однієї сили, маючи невеликий вибір. «Сучасну війну було б куди практичніше проводити без людей, з допомогою механічних роботів. Та люди ж дешевші...» [4, с. 245]. У романі «Смерть героя» яскраво виражена гуманістична антивоєнна спрямованість: «Ефективності живих солдатів дуже шкодить те, що вони здатні до почуттів; щоб зробити з людини досконалого солдата, почуття треба витруїти» [4, с. 246].

Через увесь роман наскрізною темою проходить питання, чи є смерть Джорджа Вінтерборна фатальним збігом обставин чи самогубством? Автор лишає це питання відкритим, кожен читач може зробити власний вибір. Завдяки монологічному викладу оповідь ведеться від імені «Я». Коли йдеться про війну, то оповідач переходить на другу особу «Ми», що створює відчуття масовості та загальності. Можна припустити, що Джордж Вінтерборн є символічним втіленням усього «втраченого покоління», яке дійшло до завершення війни, але не повернулося. Тракувати це можна як фізичну смерть та психологічне і моральне спустошення, яке знищило людяність у людях.

Іронія та сарказм також є характерними для деяких творів літератури «втраченого покоління». У романі «Смерть героя» сатирично зображені батьки Джорджа, дружина та коханка. Їхні історії зосереджені навколо повсякденних турбот, пошуків багатства та розваг. Карикатурною є реакція кожного на смерть Джорджа. Для сім'ї та коханки важливим було те,

що він помер, як герой, і їм за це належить повага від інших. Смутку чи болю немає, головне – це повернути до себе увагу та знайти, в чиїх обіймах «пережити горе».

На рецепцію роману «Смерть героя» впливає оригінальна структура, що споріднює його з джазовою композицією. «Атрибутом джазової природи твору є назви частин, кожна з яких (крім епілогу) є музичним терміном, що означає темп: пролог – Allegretto (помірно-швидко), перша частина – Vivace (жваво), друга частина – Andante Cantabile (повільно і наспівно), третя частина – Adagio (повільно)» [3, с. 3]. Джазова композиція побудови твору створює атмосферу, що передає плин часу до та під час війни. Крім того, це впливає на перебіг сюжету. Навіть текстуально помітно, що у першій частині більше описів та складних речень, тоді як у третій частині переважають короткі та еліптичні речення, значно більше уваги приділяється переживанням, відчуттям, діям. І. Києнко зазначає: «Подання «джазового ритму» з високим пафосом класичного твору дозволяє письменникові майстерно і точно відтворити особливу атмосферу трагічного, розірваного й негармонійного буття «втраченого покоління»» [3, с. 11].

Роман Річарда Олдінгтона «Смерть героя» є яскравим антивоєнним твором. В його основі лежить історія смерті однієї людини, але водночас це є панорамне зображення історії всього європейського суспільства першої половини ХХ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Давиденко Г. Й., Стрельчук Г. М., Гричаник Н. І. Історія зарубіжної літератури ХХ століття. Київ: «Центр учбової літератури», 2009. С. 289–296.
2. Девдюк І. Сюжетно-копозиційна своєрідність роману Річарда Олдінгтона «Смерть героя». Івано-Франківськ : ПНУ, 2017. С. 2–5.
3. Києнко І. Річард Олдінгтон і його роман Смерть героя // Олдінгтон Р. Смерть героя / пер. з англ. Лісняк Ю. Київ: «Дніпро», 1988. С. 5–15.
4. Олдінгтон Р. Смерть героя / пер. з англ. Лісняк Ю. Київ: «Дніпро», 1988. 341 с.

Грицай Тетяна

Науковий керівник – вика. Гончаровська Г. Ф.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПТИМІЗАЦІЇ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ СТОСУНКІВ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Провідне місце в формуванні особистості дитини належить родині, де головною умовою особистісного та психічного розвитку дитини виступає спілкування з батьками. У сучасних умовах сім'я часто не має змоги належним чином реалізувати виховну функцію через низку об'єктивних і суб'єктивних чинників (економічна криза, зміна умов життя, переоцінка суспільних та особистісних цінностей, негативні зміни в сім'ях, конфліктні стосунки подружжя, порушення емоційних зв'язків між батьками і дитиною), що зрештою призводить до серйозних порушень особистісного розвитку дитини.

У працях вітчизняних і зарубіжних учених А. Варги, В. Гарбузова, В. Дружиніна, О. Захарова, О. Сілаєвої, О. Смирнової, В. Століна, В. Целуйко, Т. Яценко, Д. Баумринд, С. Броді, С. Ньюберга, Р. Селмана, А. Рое та інших наведено результати досліджень залежності процесу формування особистості дитини від стилю виховання в родині, батьківського ставлення, стилів родинного спілкування. Встановлено, що в сім'ях, де панує атмосфера взаєморозуміння, співробітництва, відповідальності, гуманності, діти мають менше порушень фізичного, фізіологічного та психічного розвитку, проблем у спілкуванні з оточенням, і навпаки, порушення стосунків батьків з дітьми призводить до формування цілої низки негативних явищ.

Мета статті полягає в обґрунтуванні психологічних особливостей оптимізації дитячо-батьківських стосунків в дошкільному віці.

Результати дослідження підтвердили положення про визначальний вплив системи родинних стосунків на становлення особистості дитини, формування в неї ставлення до себе та оточуючих, особливостей спілкування з навколишнім світом. У сім'ях, де панує атмосфера взаємної прихильності, довіри, емоційної підтримки, гуманного ставлення з сторони батьків, діти мають менше проблем у поведінці та встановлені контактів з іншими. Отже, сучасну виховну позицію й роль батьків можна визначити як створення умов для повноцінного

розвитку і прояву особистісних якостей дитини, що сприяють активному спілкуванню дитини, спрямовують її на саморозвиток та самовдосконалення.

За умови використання батьками психологічно оптимального спілкування стає можливим повноцінне, гармонійне становлення особистості дитини-дошкільника. Однак ефективність спілкування залежить від компетентності обох партнерів процесу: батьків і дітей. Вміння батьків оптимізувати процес спілкування з дитиною обумовлює її емоційне самовідчуття, сприяє розкриттю внутрішнього потенціалу дошкільника, впливає на формування вміння встановлювати позитивні стосунки з оточуючими. Але, як доводить М. Машовець, «батькам необхідно навчати дитину спілкуватися правильно – це є запорукою формування в дитини адекватного ставлення до себе, власних можливостей, впевненості в собі, емоційного комфорту, здатності до співчуття, готовності розуміти іншого» [2, с. 19].

На думку низки вчених (Т. Кравченко, С. Поліщук, О. Сороки, І. Товкач, Г. Федоришин та ін.), одним з основних напрямків роботи з дітьми має стати розвиток навичок спілкування дітей з оточуючими, що передбачає прищеплення базових соціальних навичок: уміння вислуховувати іншого та виявляти інтерес до нього, підтримувати загальну розмову, брати участь у колективному обговоренні, тактовно критикувати й хвалити інших; навчати пошуку взаємовигідних рішень у складних й конфліктних ситуаціях; вміння брати на себе відповідальність, подивитись на себе збоку, об'єктивно оцінювати власну поведінку та вчинки оточуючих за допомогою найпростіших моделей аналізу поведінки, правильно оцінювати себе: не застосовувати мірило досконалості ні до інших, ні до себе, не допускати ані звинувачень, ані самокатування, а також виробляти прагнення весь час залишатись у контакті, навчитися набувати досвід із невдалого спілкування [1, 3, 4, 5, 6]. Навчання дітей прийомів саморегуляції, в основі якої лежить уміння розслабитись, дозволило б їм виходити з-під влади конфлікту, поновлюючи тим самим свою соціальну гнучкість. Усі ці навички дитина може набути, якщо батьки й вихователі організовуватимуть ігри-тренінги, сюжетно-рольові ігри, в яких діти зможуть їх відпрацювати.

Як доводить Л. Гончар, оптимізація спілкування передбачає насамперед здатність розуміти емоційні стани учасників взаємодії, по-друге, вміння рефлексувати, виявляти здатність адекватно висловлювати настрій, довільно регулювати власні емоції та почуття [7, с. 62]. Розуміння та передача емоцій – досить складний процес, який потребує від дитини дошкільного віку певних знань та певного рівня розвитку. Чим раніше батьки навчать дитину розуміти власні емоції, говорити про почуття, тим точніше вона зможе пояснити своє ставлення до них, розуміти дорослих.

Вважаємо, що у процесі спілкування батькам необхідно навчити дитину розпізнавати відмінність між почуттями та вчинками (не існує поганих почуттів, є погані вчинки); збагачувати емоційну сферу дитини; сприяти відкритому прояву емоцій та почуттів різними соціально допустимими способами (вербальними, невербальними, творчими, фізичними тощо); відреагувати на наявні негативні емоції (гнів, злість, жах), які є перешкодою оптимального процесу спілкування. Підтримка батьками (вербальна: «Я розумію, що ти відчуваєш...», «Мені подобається...») або невербальна: дотик, погляд, усмішка) дитини сприяє її особистісному зростанню, роботі над собою. Вирішення цих завдань можливе через використання наступних методичних прийомів: бесіди, спрямованої на ознайомлення з різними емоціями та почуттями, програвання життєвих ситуацій, змалювання емоцій, словесні, рухливі, настільно-друковані ігри, психогімнастичні вправи, спрямовані на розвиток психомоторики, тілесної сфери, емоційної уяви.

Для оптимізації стосунків з дитиною батькам необхідно сприяти розвитку навичок конструктивного спілкування, забезпечити дитині відчуття психологічної захищеності, довіри до світу, вчити отримувати радість від спілкування, формувати базис персональної культури, розвивати емпатію, власну індивідуальність. Атмосфера довіри, підтримки, дружня прихильність до дитини дає можливість пізнати та відкрити для себе дитину, розкрити її внутрішній світ, дозволяє дитині навчитись ділитись своїми проблемами.

З метою розвитку в дітей дошкільного віку комунікативних навичок батькам необхідно реалізувати наступні завдання:

- розвивати вміння слухати та чути батьків;
- вчити використовувати експресивно-мімічні засоби у спілкуванні;

- відпрацьовувати вміння постійно залишатися в контакті, навчити набувати досвід з невеликого спілкування;

- розвивати вміння домовлятися;
- розвивати емпатію, комунікативну толерантність.

Батькам у роботі з дітьми необхідно використовувати форми роботи, які відповідають віку дитини, її потребам і можливостям. Включення дитини до ігрових ситуацій буде сприяти швидшому засвоєнню необхідної інформації.

Для навчання дітей конструктивних способів спілкування батьки можуть використовувати сюжетно-рольові ігри (проблемні ситуації); бесіду; словесні, релаксаційні вправи; малювання; читання та обговорення художніх творів; перегляд та аналіз фрагментів мультиплікаційних фільмів, моделювання нових версій, дискусії. Наприклад, розігрування знайомих дітям казок, у яких моделюється ситуація спілкування. Для розвитку комунікативних навичок використовуються алгоритми зустрічей: постукати, увійти, привітатися, почати бесіду («Гуси-Лебеді», «Царівна-жаба» та інші). Такі форми дозволяють актуалізувати стосунки, створювати умови для емоційних відповідей, сприяти розвитку вміння домовлятися.

Розігрування умовних та реальних ситуацій, які відображають різні моделі стосунків дитини з дорослими, дозволяють навчати дитину співвідносити власні сподівання та вимоги дорослих, розвинути розуміння бажаності та небажаності своєї поведінки, надають можливість створити нові варіанти стосунків з дорослими («Спитає дозволу», «Попроси вибачення», «Пожалій», «Захисти братика»).

Сфера стосунків дітей з батьками в сім'ї може бути джерелом емоційної напруги, конфліктів, психологічних проблем та труднощів. Тому для збереження психічного здоров'я дитини, успішного його розвитку, оптимізації стосунків у сім'ї важливо створювати комфортні психолого-педагогічні умови, які забезпечували б емоційне благополуччя дитини. У сім'ї батькам необхідно навчати дитину соціально прийнятих норм поведінки та спілкування. Наявність як у батьків, так і у дітей розвинутих комунікативних навичок та навичок прийняття рішення, які складають основу вміння позитивно вирішувати проблемні ситуації, сприяє оптимізації спілкування, корекції стосунків між батьками та дитиною.

Для гармонізації стосунків з дітьми пропонуємо батькам реалізувати наступні завдання:

- вчити дитину встановлювати стосунків з дорослими на основі партнерства та співпраці;

- сприяти розширенню рольового діапазону дитини;
- формувати вміння знаходити конструктивне рішення в конфліктних ситуаціях;
- розвивати емпатію, співчуття, виховувати бажання та готовність допомагати батькам;
- спонукати дитину до аналізу власних вчинків та вчинків інших, прищеплювати вміння поглянути на себе немов зі сторони, об'єктивно оцінити власну поведінку;

- навчити дитину прийомів саморегуляції, відновлення соціальної гнучкості, володіння власними почуттями.

Використання батьками цих нескладних прийомів сприяє формуванню адекватних норм поведінки, розширенню поведінкового репертуару дитини, знімає емоційну напругу, навчає виявляти терпіння до недоліків інших, вміння враховувати інтереси дорослих, брати на себе відповідальність за власні вчинки, розвиває комунікативні навички, оптимізує процес спілкування.

Висновки. Подані пропозиції та рекомендації щодо оптимізації дитячо-батьківських стосунків у дошкільному віці надає можливість батькам і педагогам закладів дошкільної освіти перебудувати систему стосунків з дітьми, опанувати навички взаємодії з дошкільниками, створити необхідні умови для оптимізації процесу спілкування з дитиною. Результативність здобутих результатів дає можливість використати подані пропозиції педагогами закладів дошкільної освіти для пошуків ефективних засобів впливу на дитину, становлення її як особистості, прогнозування та корекцію труднощів взаємодії дошкільника з оточуючими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравченко Т.В. Життєві сценарії сім'ї та їхній вплив на соціальний розвиток особистості. Педагогіка і психологія. 2012. №1. С. 62–64.
2. Підготовка студентів до співпраці з батьками дітей дошкільного віку : посібник / уклад. М.А. Машовець. Київ: Логос, 2000. 128 с.

3. Поліщук В.М., Ільїна Н.М., Поліщук С.А. Психологія сім'ї : навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2009. 282 с.
4. Сорока О.Б. Інтегровані умови сучасного сімейного виховання і коефіцієнт їхньої корисної дії. Педагогіка і психологія. 2001. №1. С. 53–67.
5. Товкач І. Є. Хочу бути мамою, хочу бути татом : навч.–метод. посібник. Київ: Слово, 2012. 368 с.
6. Федоришин Г.М. Психологія становлення особистості у батьківській сім'ї. Івано-Франківськ: Плай, 2006. 174 с.
7. Формування сімейних цінностей у дітей шкільного віку в сучасних соціокультурних умовах: монографія / за ред. Гончар Л. В. Харків: Друкарня Мадрид, 2016. 176 с.

Петренко Тетяна

Науковий керівник – викл. Гончаровська Г.Ф.

АРТТЕРАПІЯ У ГАРМОНІЗАЦІЇ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ

Сучасний етап розвитку освіти в Україні актуалізує питання всебічного та гармонійного розвитку дітей. В роботі психолога з старшими підлітками дуже важливо використовувати гнучкі види корекційної роботи, одним із яких є техніки арттерапії. Арттерапія дозволяє, ненав'язливо спостерігаючи за дитиною в процесі спонтанної творчості, пізнати її життєві цінності й особистісні інтереси, зрозуміти індивідуальність, відчути настрій. Творча діяльність гармонійно поєднує виховний, розвивальний, діагностичний і корекційний процеси, створюючи підґрунтя для налагодження довірливих емоційних стосунків фахівця із дитиною, сприяє ефективній соціальній взаємодії та якісному корекційному впливу.

Мета статті полягає в конкретизації поняття «арттерапія» на основі аналізу актуальних досліджень в галузі психології та виокремлення видів арттерапії в працях науковців.

Поява і розвиток арттерапії як унікального і досконалого психотерапевтичного методу, який виник на перетині мистецтва, психології і психотерапії, є своєрідною відповіддю на запити психологічної практики щодо застосування художнього мистецтва як засобу зміцнення психічного здоров'я дітей та дорослих. В Україні питання впливу арттерапії на дітей досліджують багато вчених-теоретиків та практиків (Н.Каншоністова, В.Кондрашин, Л.Обухова, Л.Одинченко, М. Плоткін О.Чебикіна та ін.). Заслужують на увагу роботи, присвячені організації реабілітаційної роботи через методи арттерапії (Т. Зінкевич-Євстігнєєва, А.Копитін, А.Панова, О. Холстова, І.Малишевська, Л.Шаповал та ін.).

Проблема формування особистості сучасної дитини та дорослого засобами арттерапії, естетотерапії відображена у працях сучасних учених, зокрема із педагогіки (М. Алексєєва, Л. Аметова, А. Гришина, М. Гузева, О. Деркач, У. Дутчак, Л. Короткова, Л. Лебедева, І. Лисенкова, О. Сорока, Н. Сучкова, Н. Шумакова та ін.); з психології: О. Вознесенська, Т. Глухова, І. Голубева, І. Давидова, С. Куракіна, Д. Романовська, О. Тапіліна, Д. Хомяков, О. Янгічер, Т. Яценко та ін.); в медицині (О. Іонов, О. Копитін та ін.). Сучасні дослідження арттерапії охоплюють різні її аспекти. Так, зміст технології, історію її розвитку та сучасні особливості розглянуто в працях О. Вознесенської, О. Копитіна, Л. Терлецької та ін. Можливості використання різних форм і методик арттерапії у психологічній практиці досліджували О. Копитін, К. Рудестам, В. Соловійова та ін. Педагогічні аспекти застосування арттерапії (артпедагогіка, педагогіка творчості) проаналізовано в працях О. Деркач, Л. Лебедевої та ін. Особливості практичного застосування арттерапії у роботі з дітьми висвітлені в дослідженні Л. Нікішиної, Л. Федоткіної, Л. Вадрус, Н. Некряч, О. Образцової та ін.

Аналіз останніх досліджень багатьох науковців дозволяє розглядати арттерапію як синтез кількох галузей наукового знання: мистецтва, психології та медицини. Переважно даний метод використовується у терапевтичній і корекційній практиці у вигляді сукупності технік, форм, які побудовані на застосуванні різноманітних видів мистецтва та сприяють стимулюванню творчого потенціалу дитини, корекції психосоматичних, психоемоційних порушень і відхилень в особистісному розвитку. І хоча окремі аспекти застосування методів арттерапії неодноразово були предметом досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців, проблема використання технології арттерапії в гармонізації міжособистісних стосунків старших підлітків поки ще не набула свого достатнього системного розв'язання.

Катарсичний (очищаючий) вплив мистецтва відомий ще з часів Давньої Греції. Під поняттям «катарсис» давньогрецькі філософи розуміли очищення, яке зазвичай відчуває людина після спілкування з мистецтвом. Коли наші переживання повні гніву і жорстокості, ми можемо переключити їх в мистецтво, а не переносити на оточуючий світ. Самоусвідомлення і саморозуміння досягаються поглибленням в емоції. Вони активізують здібності людини, уяву, логічне мислення [7, с. 88].

Науковці зазначають, що уява і творчість є рушійними силами людського існування. Зокрема, Карл Юнг зазначав, що не тільки художник, але й будь-яка творча особистість, ким би вона не була, всіма своїми досягненнями завдячує тільки фантазії. Дитина об'єктивно спостерігає за розвитком своєї фантазії, не намагаючись свідомо вплинути на неї. І цьому сприяє образотворча діяльність. Зображувальна діяльність, може виконувати такі функції: прискорення процесу розвитку просторового мислення і образного бачення, розвиток розумових здібностей; зниження емоційної напруги; вона є доступною кожному в будь-якому місці; сприяє розвитку чуттєво-рухової координації, адже потребує участі багатьох психологічних функцій [3, с. 48].

Останнім часом актуальності набуває використання потенціалу арттерапевтичних засобів впливу (музика, театр, малюнок, танець та ін.) з метою гармонізації розвитку особистості, налагодження її сприятливих стосунків з оточуючими; профілактики та корекції емоційно-поведінкових розладів, розвитку творчого потенціалу особистості. Через різноманітні форми мистецької діяльності відбувається корегування емоційно-психічного стану людини, розвиток творчих здібностей, здійснюється профілактика зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров'я особистості.

У процесі арт-терапевтичної роботи з старшими підлітками достатньо успішно відбувається усвідомлення образу «Я», який раніше міг бути деформованим, покращується самооцінка, зникають неадекватні форми поведінки, налагоджуються способи взаємодії з іншими людьми. Особливо позитивні результати можуть бути отримані в роботі з школярами, в яких спостерігаються труднощі в розвитку емоційної та вольової сфер, оскільки арттерапевтична діяльність спрямована на зниження тривожності, агресивності, страхів, сором'язливості та гіперактивності учнів. З метою подолання психологічного дискомфорту підлітків у взаєминах з ровесниками та дорослими доречним є використання таких арттерапевтичних технік, як спонтанне малювання, малювання свого настрою, своїх почуттів, малюнок музики, малювання клубком ниток, долонями тощо. Групові техніки малювання такі як, малювання у парі, «Продовж малюнок» сприяють розвитку групової динаміки, налагодженню стосунків, навчають конструктивній взаємодії з ровесниками.

Висновки. Завдяки використанню різних форм художньої творчості створюються умови, за яких кожна дитина-підліток переживає успіх у тій чи іншій діяльності, самостійно справляється з важкою ситуацією. Діти вчаться вербалізації емоційних переживань, відкритості у спілкуванні, спонтанності. В цілому відбувається особистісне зростання, набувається досвід нових форм діяльності, розвиваються здібності до творчості, саморегуляції почуттів і поведінки. Перспективним напрямком наступних досліджень вбачаємо у емпіричному вивченні особливостей міжособистісних стосунків старших підлітків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арт-терапия – новые горизонты / под ред. А.И. Копытина. Москва: Когито-Центр, 2006. 336 с.
2. Вознесенська О. Особливості арт-терапії як методу. Психолог. 2005. № 39. С.5.
3. Деркач О. Малюємо школу: діагностика шкільної дезадаптації першокласників засобами арт-терапії. Мистецтво та освіта. 2010. № 4. С. 15-18.
4. Деркач О. Педагогіка творчості: Казкотерапія на допомогу вчителю, вихователю, практичному психологу. Вінниця : ВДПУ, 2008. 48 с.
5. Копытин А. И. Руководство по детско-подростковой и семейной арт-терапии. СПб. : Речь, 2010. 255 с.
6. Лебедева Л. Д. Педагогические основы арт-терапии. СПб. : ЛОИРО, 2000. 150 с.

**ІНТЕРПРИТАЦІЯ «ЧИСТОГО МИСТЕЦТВА» У ДРАМІ В. ВИННИЧЕНКА
«ЧОРНА ПАНТЕРА І БІЛИЙ ВЕДМІДЬ».**

Винниченкознавство як літературознавча ділянка певний час існувало й розвивалося лише за кордоном – завдяки дослідженням Г. Костюка, М. Мольнара, С. Погорілого, Л. Онишкевич, В. Ревуцького. Очевидно, що сьогодні ми вже не можемо сказати з такою категоричністю, як свого часу сказав Г. Костюк, що «Винниченко як майстер слова абсолютно не вивчений» [5, с. 12]. Творчість митця гідно поцінована у працях П. Федченко, І. Дзеверін, М. Жулинський, М. Слабошпицький, Ю. Смолич, Л. Мороз, Л. Дем'янівська тощо.

У монографії «Сто рівноцінних правд...» Л. З. Мороз розглядає інтелектуалізм драматургії В. Винниченка не як відділений від формальних пошуків зміст його творів, а як невід'ємну ознаку художнього стилю митця. Однак її праця (про що пише сама дослідниця) – це переважно «перший підхід до осягнення комплексу філософських ідей та проблем, над якими думав драматург». Це осягнення приводить до висновку про своєрідну філософських ідей та проблем, над якими думав драматург, про своєрідну взаємодію в стилістиці автора таких течій як натуралізм, символізм, імпресіонізм чи експресіонізм. Цей слушний висновок потребує суттєвого уточнення, поглиблення, конкретизації, підтвердження об'ємним художнім аналізом окремих творів.

Важливе місце у творчому доробку В. Винниченка посідає драма «Чорна Пантера і Білий Медвідь». Інтерпретація твору як символістської драми дозволяє увиразнити смислові аспекти твору, побачити поетикальні знахідки драматурга, котрий досить гостро (цілком у дусі своїх принципів) відреагував на поставлену добою проблему. Не секрет, що «чесність з собою» дозволяла митцеві бути досить відвертим не лише з собою, але й з читачами. І виявлялася ця відвертість не лише у ставленні до проблем морально-етичних (тут він традиційно вважається неперевершеним), але й до питань, що стосувалися сфери мистецтва, його завдань тощо [4, с. 18].

Зазначимо, що уже на рівні назви та вибору системи персонажів у п'єсі і відчувається відхід від традиційної для української драматургії (і навіть для Винниченка, котрий, як видно з попередніх підрозділів, і заявив про своє новаторство) поетики. З одного боку, практично усі герої твору наділені багатозначністю у трактуванні, що є однією з ознак символу. З другого, – позбавлені реалістичної вмотивованості. Їх характери сформовані за межами тексту, в свідомості автора, і ним же винесені на суд читача у вигляді прекрасно скомпонованих схем, які дозволяють побачити увесь спектр поглядів на мистецтво.

Ключовий конфлікт твору виникає на ґрунті ревнощів, які, з одного боку, викликані підозрою Корнія Каневича у прихильності Рити до Мулена, з іншого – Ритиною сумніву, щодо вірності чоловіка, котрий, з її точки зору, небайдужий до Сніжинки. Тут В. Винниченко знову постає як неперевершений майстер геометричних екстрем. Два трикутники: Корній – Рита – Мулен, Рита – Корній – Сніжинка, мають спільну сторону: Корній – Рита. Одночасно це й діагональ ромба, що утворився в результаті, на рівні ж тексту – основа надзвичайно складних колізій, що мають вирішити поставлені драматургом завдання.

Другий конфлікт у драмі ставить питання про сутність мистецтва, а третій, що постає у творі найгостріше умовно можна назвати «полотно – Лесик». Поставивши на зрізі інтересів беззахисне дитя, В. Винниченко, з одного боку, екстремалізує ситуацію на сцені, з іншого – виключне можливість трактування п'єси як власне мелодрами, адже в цьому випадку дійсно говорити про «нормальність» автора просто не довелось б. Це дає підстави замислитися над переносними значеннями і вести мову про два плани твору: символістський і мелодраматичний. На мелодраматичному рівні цей конфлікт виявляється у сценах зіткнення Корнія та Рити з приводу долі їхньої дитини. Автор загострює його до максимуму. «Або смерть Лесика, – безапеляційно заявляє розгнівана й доведена до відчаю мати, – або продаж полотна». На символістському – варіюється як у зовнішньо подієвих, де беруть участь Чорна Пантера, Білий Медвідь та Сніжинка, так і у внутрішньо психологічних формах, що виявляються в душевних хитаннях талановитого художника. Зовнішні прояви стосуються тієї ж проблеми: Лесик чи полотно. От тільки символістське трактування дещо змінює акценти: Рита, Лесик – не

просто мати й дитина – це уособлення загальнолюдських, гуманістичних цінностей, полотно ж і Сніжинка – результату й шляху до чистого мистецтва [2, с. 377].

Названі конфлікти у драмі надзвичайно тісно переплітаються. У цю мережку майстерно «вплетені» й цілий ряд мікроконфліктів, які дозволяють розкрити увесь спектр паризького богемного життя, потішити публіку набором картин у цілком Винниченковому дусі: вільного кохання, гри в карти, розпивання спиртних напоїв – усього того, що ніяк не назвеш традиційним для українського мистецтва слова [3, с. 17].

На нашу думку, вже ж найважливішою у творі є проблема чистого мистецтва і людяності, що підпорядковує, поглинає усі інші. Головне завдання драматурга – якнайточніше змодельовати характери персонажів, спрогнозувати їх можливі дії. Корній Каневич, який, здавалося б, абсолютно переконаний у пріоритетності мистецтва над реальним життям, переживав тяжкі душевні муки. Внутрішній конфлікт буквально роздирає душу митця. Драматург загострює його, поставивши Білого Медведя перед найскладнішим вибором – між картиною і смертю власної дитини. Адже він батько, обов'язком і покликанням якого є захист свого чада. Проте необхідність продати нескінчений шедевр, аби забезпечити лікування сина, подібна до смерті для Корневича – художника.

Незважаючи на фабульну першорядність, у символістському експерименті В. Винниченка Корній виконує лише другорядну функцію.

Важлива роль відводиться Сніжинці, якій належить у творі місія захищати й стимулювати ідею служіння вищій красі, яка нічого спільного із земними потребами людини не має. Уже сама семантика її імені говорить про зовнішню красу, красу, яка є миттєвою, як та сніжинка, що розтане, впавши на долоню. У її словах ні крихти сумніву у власній правоті: «Артист має бути вільним од усього і жерцем тільки краси» [1, с. 307].

Надзвичайно мелодраматичними є сцени з участю Корнія і Рити, котрі готуються віднайти останні «рисочки» страждання на полотні, парадоксальні з точки зору реалістичного сприйняття. Проте дають змогу на символістському рівні досягнути безглуздість втілення ідеї «чистої» краси. А в експерименті драматурга ця затримка є з необхідною з точки зору можливості спростувати або довести вихідну тезу. Адже до останньої сцени реципієнт перебуває в постійній напрузі, так і не зрозумівши, на чьому боці автор. І хоч завданням нової драми не є з'ясування цієї проблеми, можна сказати, що Винниченко блискуче виходить із ситуації, що склалася. Чого не скажеш про ідею. Вона, завдяки останньому мазку талановитого драматурга – розрізане Ритою готове полотно Корнія, що символізує собою трансцендентне мистецтво, – терпить повне фіаско. А це означає, що автор зробив свій вибір на користь гуманістичної сутності одного з найзагадковіших проявів людського духу [7, с. 151].

Підсумовуючи можна сказати, що серед творів, які принесли В. Винниченку справжню славу, драми «Чорна Пантера і Білий Медвідь» належить особливе місце. Це ще одна п'єса, яка засвідчила перехід української драматургії в русло загальноєвропейської, як на рівні проблематики, так і на рівні поетики.

Проаналізувавши драму В. Винниченка «Чорна Пантера і Білий Медвідь» можна стверджувати, що митця цікавили закони людського життя і можливість їх удосконалення. У «моральній лабораторії» письменника, багато уваги приділялося біологічним чинникам людської поведінки, грі інстинктів, що призводить до гострих внутрішніх конфліктів. Письменник так будує сюжет свого твору, щоб випробувати силу інстинкту батька-митця, протиставивши їй силу інших почуттів, бажань, вольових установок, він, подібно до експериментатора, випробовував різноманітні варіанти життєвих колізій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винниченко В. Чорна Пантера і Білий Медвідь. Вибрані п'єси. К.: Мистецтво, 1991. С. 271-330.
2. Гусар-Струк Д. Винниченкова моральна лабораторія. Українське слово. К.: Рось, 1994. Кн. 1. С. 374-384.
3. Євшан М. Боротьба генерацій і українська література. Українська хата. 1911. № 1. С. 18-32
4. Єфремов С. Гнучка чесність (Зсучасного письменства). Рада. 1909. 27 березня. С. 4-8.
5. Костюк Г. Володимир Винниченко та його доба. Нью-Йорк, 1980. 280 с.
6. Марко В. В. Винниченко – драматург. Деякі аспекти художнього світу письменника. Степ. 1995. № 1. С. 65.
7. Мороз Л. «Сто рівноцінних правд». Парадокси драматургії В. Винниченка. К.: Віпол, 1994. 206 с.

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Демченко Наталія

Науковий керівник – кан. пед. наук Куца О.

ОСНОВНІ СТРАТЕГІЇ СИНХРОННОГО ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

В сучасних умовах глобалізації та розвитку ділових і культурних зв'язків між державами, діяльність перекладача як посередника між культурами набула особливого значення. Велику роль щодо відображення нових реалій життя та сучасних аспектів літературної норми відіграють засоби масової інформації, зокрема політичні медіа тексти. В суспільстві поширюються такі види комунікації як міжнародні конференції, семінари, симпозиуми, що зумовлює потребу в кваліфікованих фахівцях у галузі синхронного перекладу.

Дослідженню синхронного перекладу присвячували свої праці багато науковців, зокрема вивченням стратегій перекладу, їх характеристик, методів та способів перекладу займалися такі вчені як І. Алексеева, В. Виноградов, В. Ілюхин, В. Комісаров, Л. Нелюбин, Я. Рецкер, В. Сдобніков, А. Швейцер, А. Chesterman, W. Lorsch, L. Venuti. Моделі ймовірного прогнозування описуються у роботах Г. Чернова, а Робін Сеттон у своїх дослідженнях пропонує прагматичну модель синхронного перекладу. Однак, використання стратегій при синхронному перекладі англомовного політичного дискурсу залишається недостатньо дослідженим.

Мета статті полягає у визначенні стратегій синхронного перекладу у контексті англомовного політичного дискурсу.

Аналіз наукових розвідок з теми [2; 5] дають змогу стверджувати, що в основі синхронного перекладу лежить не лише спонтанність мовного відтворення, що базується на достатній мовній компетенції перекладача, але й план, який використовує синхроніст при здійсненні перекладу. Такий план комунікативної діяльності існує у вигляді набору певних стратегій, які застосовуються синхронним перекладачем в залежності від конкретної перекладацької ситуації.

Відповідно до особливостей синхронного перекладу, науковці, зокрема Т. Пастрик та В. Ілюхин, виділяють ряд стратегій цього типу перекладу. Перекладацька стратегія – це своєрідна програма перекладацьких дій; метод виконання перекладацького завдання, який полягає в адекватному перекладі комунікативного наміру відправника, з урахуванням культурологічних та особистісних особливостей доповідача, базового рівня, мовної надкатегорії та підкатегорії [5, с. 166]. Стратегія формується на основі загального підходу перекладача до виконання перекладу в умовах певної комунікативної ситуації двомовної комунікації, яка визначається специфічними особливостями цієї ситуації і метою перекладу, а також визначає характер професійної поведінки перекладача в рамках певної комунікативної ситуації [2, с. 172].

Виділяють три групи перекладацьких стратегій:

1) конативні стратегії, які виражають спрямованість на адресата взаємодії з урахуванням змісту та функцій спілкування і спрямовані на визначення смислового наповнення вихідного тексту та здійснення впливу на читачів тексту перекладу, задуманого автором оригіналу;

2) особистісні перекладацькі стратегії – закономірності когнітивної обробки інформації (сприймання, інтерпретація та породження), які визначаються рисами характеру перекладача;

3) когнітивно-лінгвістичні стратегії ґрунтуються на лінгвістичних та текстових знаннях перекладача: знання про когнітивну, емоційну, естетичну інформацію та особливості її вербалізації [2; 7].

Виокремлюючи стратегії у контексті синхронного перекладу, науковці виділяють наступні: стратегія проб і помилок, стратегія очікування, стратегія столлінгу, стратегія мовної

декомпенсації, стратегія ймовірного прогнозування, стратегія мовної компресії, стратегія збереження лінійності.

Розглянемо кожну з цих стратегій детальніше. Науковці зазначають, що *стратегія проб і помилок* застосовується в тих випадках, коли у синхроніста немає готового варіанту перекладу [2, с. 150]. Варто зазначити, що ця стратегія використовується в ситуаціях, коли вузький контекст не дозволяє переконатися в правильності обраного варіанту перекладу та існує необхідність отримання більш широкого контексту для адекватної передачі конкретного сегменту мовою перекладу. Так, при перекладі промови американського президента чітко спостерігається вибір перекладачем відповідного перекладу з попереднім підбором правильного відповідника:

'We have seen the foundation of nations' [6]

«Ми бачили...ми також стали... ми стали свідками становлення нації» [1].

Стратегія очікування полягає в тому, що синхронний перекладач робить невелику паузу, очікуючи додаткових компонентів тексту, які могли б повністю прояснити сенс висловлювання, якщо з наявного контексту він не зовсім зрозумілий. Пауза мовою перекладу повинна бути не надто довгою, проте достатньою для того, щоб перекладач міг зрозуміти значення важко перекладного поняття, але досить короткою, щоб слухач не відчув дискомфорт від занадто тривалого мовчання синхроніста в ефірі [2, с. 121]. Наприклад, при перекладі промови Дональда Трампа, перекладач, застосовуючи стратегію очікування, робить паузу в 3 секунди з метою отримання подальшої інформації:

'... in under three years' (05:07) [6].

«... за менш, ніж три роки» (05:10) [1].

Стратегія столлінгу – це стратегія синхронного перекладу, яка полягає в спробі «виграти» час шляхом уповільнення подачі переказного матеріалу або повторенням тематичної інформації, яка не містить нічого нового з метою заповнення занадто тривалої паузи [2, с. 130]. На відміну від стратегії очікування, перекладач не зберігає паузу, а заповнює її тематичною інформацією, або ж повторами. У перекладі промови Дональда Трампа на засіданні Генасамблеї ООН синхроніст з метою отримання ширшого контексту заповнює паузу повтором *«історію, якою вона пишається»*, за допомогою чого заповнив паузу у 4 секунди. Так, фраза мовою оригіналу розпочинається на 3 хвилині та 1 секунд, протягом чого відбувається застосування стратегії столлінгу, а переклад наступної частини повідомлення звучить на 3 хвилині 6 секунді.

'...each nation represented in this hall has a cherished history, culture, and heritage that is worth defending and celebrating' [6].

«...як країна, яку я люблю, кожна країна, представлена у цій залі, має історію, якою вона пишається, історію якою вона пишається та власний спадок, який варто захищати, який варто відзначати» [1].

Ще одна стратегія, що розглядається науковцями як ключова, є *стратегією збереження лінійності* та спрямована на досягнення найбільшої еквівалентності між мовою оригіналу та мовою перекладу. Така тактика доречна в тих випадках, коли синхронний перекладач стикається з великими синтаксичними або стилістичними відмінностями між мовою оригіналу та мовою перекладу [2, с. 130]. Під час застосування цієї стратегії складне речення в мові оригіналу може бути перетворено мовою перекладу в ряд простих речень. Приклад може слугувати наступний переклад, у якому чітко прослідковується поділ одного об'ємного речення на менші:

'Like my beloved country, each nation represented in this hall has a cherished history, culture, and heritage that is worth defending and celebrating, and which gives us our singular potential and strength' [6].

«Як країна, яку я люблю, кожна країна, представлена у цій залі, має історію. Культуру, якою вона пишається та власний спадок. Їх варто захищати, їх варто відзначати. І саме це – культура, історія і звичаї наділяють нас силою» [1].

Також у наведеному вище прикладі спостерігається застосування *стратегії мовної декомпресії*, яка полягає в розширенні тексту мовою перекладу. Вона може бути обумовлена природними відмінностями в структурі мов або неможливістю підібрати еквівалент мовою перекладу [3, с. 83]. Стратегія декомпресії застосовується в тих випадках, коли використання

попереднього знання є необхідним. Велику роль тут відіграє особистісний підхід, який дуже важливий в перекладі загалом і у синхронному перекладі зокрема. Особистісний підхід до перекладу зосереджує увагу дослідника на розумових операціях, які здійснюються перекладачем в процесі перекладу. Поведінка перекладача-синхроніста визначається прийняттям низки послідовних рішень щодо характеру і послідовності таких операцій [7, с. 93].

При розгортанні смислової групи або поняття перекладач робить примітку, яка пояснює сенс перекладеної смислової групи або поняття. Рішення перекладач приймає на основі об'єктивного аналізу фактів і ситуацій, або суб'єктивно інтуїтивно. Інтуїтивний характер перекладу обумовлений як природою розумової діяльності людини, так і обставинами, що впливають на прийняття перекладачем необхідних рішень. Так, у наведеному нижче прикладі спостерігаємо розширення тексту перекладачем:

'...and which gives us our singular potential and strength' [6].

«...І саме це – **культура, історія і звичаї** наділяють нас силою» [1].

Стратегія ймовірного прогнозування полягає в ранньому визначенні перекладачем лінгвістичних складових тексту, які з'являться на виході мовою оригіналу. Так, в певних випадках синхронний перекладач може визначити, яке дієслово буде в тексті оригіналу до його появи в дискурсі. Стратегія ймовірного прогнозування в перекладацькій літературі описується як стратегія, що застосовується в основному до конструкцій, в яких дієслово знаходиться на останньому місці, або в тих випадках, коли ключове поняття знаходиться в кінці смислової групи [2, с. 170]. Суть ймовірного прогнозування полягає в тому, що в процесі слухового сприйняття мови оригіналу у перекладача з'являється гіпотеза про той чи інший смисловий або вербальний розвиток або завершення намірів автора [7, с. 171].

Оскільки стратегії, пов'язані з прогнозуванням складно піддаються аналізу у зв'язку з тим, що ми не можемо досконало знати, чи користувався синхронний перекладач саме нею, наведемо ймовірний приклад застосування цієї стратегії:

'Today, I repeat a message for the world that I have delivered at home' [6].

«Сьогодні я підтримую той самий сигнал, який я озвучую всередині США» [1].

З цього прикладу можемо припустити, що перекладач, почувши слово «*message*», застосував зазначену стратегію застосувавши дієслово «*озвучую*».

Стратегія мовної компресії, тобто передача тексту в більш стислій формі. Ця стратегія обумовлена комунікативною ситуацією синхронного перекладу і надмірністю мови. Вона дозволяє досягти найбільшій адекватності тому, що часто «ситуація спілкування робить необов'язковою передачу в словесній формі будь-якої інформації» [4, с. 84]. Перекладач-синхроніст може скористатися стратегією мовної компресії і в тому випадку, якщо темп оратора надто високий. Спостерігаємо застосування цієї стратегії перекладачем у наступному прикладі:

'In everything we do, we are focused on empowering the dreams and aspirations of our citizens' [6].

«У всьому, що ми робимо, ми прагнемо підтримати мрії наших громадян» [1].

Отже, перекладацька стратегія є процесуальним явищем: етапи та способи діяльності перекладача у вирішенні конкретних завдань перекладу для досягнення основної мети – створення тексту оригіналу, який зберігає функціональні доміанти тексту оригіналу, які вважаються критерієм еквівалентності перекладу. У науковій літературі існує низка перекладацьких стратегій, проте у контексті синхронного перекладу виокремлюються ті, які є найбільш доцільними у цьому виді діяльності. У результаті дослідження були ідентифіковані такі стратегії: стратегія проб і помилок, очікування, столлінгу, збереження лінійності, мовної компресії\декомпресії, ймовірного прогнозування. Оскільки використання стратегій при синхронному перекладі залишається недостатньо дослідженим, перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні прагматичних аспектів синхронного перекладу політичного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виступ Трампа на Генасамблеї ООН. УКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=gFKrdHyCTmU> (дата звернення: 24.03.2020).

2. Илюхин В. М. Стратегии в синхронном переводе: на материале англо-русских и русскоанглийских комбинаций перевода : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Моск. лингв. ун-т, Москва, 2000. 206 с.
3. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : уч. для институтов и факультетов ин.яз. М. : Высш. шк., 1990. 253 с.
4. Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь. М. : Флинта. Наука, 2003. 320 с.
5. Сдобников В. В. Стратегия перевода: общее определение. Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. Вып. 1. 2011. С. 166- 172.
6. Remarks by President Trump to the 74th Session of the United Nations General Assembly. URL : <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-74th-session-United-nations-general-assembly/> (дата звернення: 24.03.2020).
7. Snelling, D. Strategies for Simultaneous Interpreting. Udine : Camponotto Editore, 1992. 182 p.
8. Yinhuа X. Equivalence in Translation: Features and Necessity. *International Journal of Humanities and Social Science*. Vol. 1. No. 10. 2011. pp. 169-171.

Орисик Марія

Науковий керівник – доц. Клименко А. О.

THEORETICAL ASPECTS OF FORMING LEXICAL ENGLISH COMPETENCE WITH THE USE OF MULTIMEDIA TECHNOLOGIES

Introduction. Lexical competence is a person's ability to properly design their statements and understand other people speech, based on the complex dynamic interaction of relevant skills, knowledge and lexical awareness. The success of the formation of lexical competence depends on the level of lexical skills, the amount of acquired knowledge about the lexical side of speech and the dynamic interaction of these components on the basis of general linguistic lexical awareness.

The problem of teaching foreign language vocabulary remains relevant because it needs to be considered in the context of the competence approach, which will allow to coordinate and synchronize the formation of foreign language lexical competence with other competencies. Such scientists as V. A. Buchbinder [9], S. F. Shatilov [8], O. V. Solovova [7] and others studied the problem of learning foreign vocabulary. However, the issue of methods of forming foreign language lexical competence at secondary schools needs to be further investigated. Various aspects of forming competence have been studied by such scholars as O.B. Bigich, N.F. Borysko, G.E. Boretska, V. H. Redko, and others.

Learning a foreign language in secondary schools involves learning a certain number of words. One of the goals of learning a foreign language is the formation of foreign lexical competence, which is an important prerequisite for mastering foreign language communicative competence. Lexical competence is a person's capacity to correctly formulate their sentences and interpret expressions, centered on a diverse and fluid combination of specific abilities, expertise, and lexical understanding. Thus, lexical competence includes lexical skills, knowledge and general language awareness or the ability to use them in all types of speech activity.

One of the priority areas in the field of informatization of education is the development and implementation of multimedia equipment, the introduction of multimedia products into the educational process. The use of multimedia allows to increase the intensity and efficiency of the learning process, creates conditions for self-education and distance education, thus allowing the transition to lifelong learning [6].

The objective of this paper is to study the theoretical foundations of the methodology of forming lexical competence of high school students with the use of multimedia technologies in the process of specialized training.

The results and discussion. With the introduction of the competence approach in the field of education, the role of the teacher in the modern secondary school has changed. The teacher is no longer considered an object of knowledge, and his new main goal is to motivate for learning activities. That is why in English lessons every form of work, all kinds of activities should be aimed at the formation of competencies necessary for both effective language acquisition and for the general self-development of students. According to the basic methodological principle of the Common European Framework of Reference for Languages [11], methods and tools for teaching a foreign language

should be clear, varied in form and effective to achieve specific goals set by the teacher, taking into account age, psychological, social characteristics of students.

As stated by E.V. Dolinsky [3], the formation of lexical skills involves students mastering the rules of correlation of a particular lexical unit with other tokens in thematic and semantic groups, with synonyms and antonyms; clear definition of the meaning of the word, its correlation with similar or contractive meanings of comparable tokens; mastering the rules of word formation; mastering the functions (provided by the current curriculum) of a certain lexical unit in receptive and productive texts.

Therefore, in order to develop receptive and reproductive lexical skills at different stages such as familiarization, automation, application, it is important to use the capabilities of authentic resources in combinations of traditional and modern, digital and multimedia ones. Among them we can name the radio, audio, video, books and authentic written texts of newspapers, magazines, advertisements, etc, as well as online conferences and various types of communication with native speakers. These ways are considered to be effective in the formation of English lexical competence, provided a comprehensive or alternating application, taking into account the factors of their innovation, accessibility, relevance for a particular age group. For high school children it is important to present lexical material, which should be at the same time informative, effective and unconventional, original, because modern high school students are representatives of the generation of rapid technologicalization of all spheres of life.

Given the socio-psychological characteristics of high school students, lexical skills should be formed not only with the help of authentic traditional teaching aids, such as reference books, dictionaries, English textbooks, but also information and electronic technologies of Internet resources, mobile applications, educational computer games and more. Computerization of the learning process contributes to the reconsideration of conventional ways and techniques of teaching international languages, the introduction of modern teaching strategies, such as blended learning approaches. According to A. Krasulya [1] the components of blended learning includes teacher instructions, webinars, conference calls, live or online sessions with tutors, instructors, use of chats, e-mail, blogs, podcasting, social networks, YouTube, Skype and web boards, etc.

In the context of this research we should mention, that the method of blended learning involves the acquisition of lexical material through face-to-face interaction of student and teacher, called traditional learning and technological capabilities of pervasive learning U-learning, known as ubiquitous learning - mobile and e-learning.

Thus, the teacher performs the function not of the main provider of information, but of the coordinator of the educational process. Its role in the formation of lexical competence is to develop communicative, conditional-communicative and non-communicative exercises; search for the necessary media materials, mobile applications, online simulators, electronic dictionaries, tests using a personal computer, laptop, tablet, smartphone or other mobile devices; control of lexical skills by traditional and electronic means.

Conclusions. Defining theoretical aspects and studying the views of scientists on the concept of competence in the educational process allowed to establish that the modern approach to education in the 21st century requires active development of various skills of modern high school students in the acquisition of sociopolitical, informational, intercultural, educational and communicative competencies. Education of foreign language communicative competence as a basis for successful and effective communication, provides the ability to choose the necessary models of communication, interact with society, gain foreign language experience by learning foreign languages, including English - the language of international communication.

Successful study of a foreign language depends on regular and gradual replenishment of lexical stock - the formation of lexical competence, which involves the ability to correctly design statements, understanding of authentic sources of information.

One of the important tasks set for students in learning a foreign language is to acquirement lexical competence, as it is part of the communicative competence of students. The formation of lexical competence of high school students acquires great importance and relevance, because it is students who have a greater ability and readiness to learn a large number of lexical items. School age is the age of formation of the child's personality. According to M.M. Zabrotsky [5], at this time there is a restructuring of the entire system of relations of the child with reality. Scientists have agreed that the

organized influence on the child during this period allows him to quickly and easily master the spoken form of a foreign language.

Therefore, today, the best way to form English lexical competence is a system of blended learning, which combines traditions, full-time and class learning, with technological progress – pervasive learning U-learning using mobile devices and electronic computer technology. Blended learning allows you to diversify the learning process by performing exercises based on teacher instructions, traditional authentic sources: textbooks, reference books, dictionaries, and develop tasks using E-learning and M-learning, podcasting, chats, e-mail, blogs, social networks, online educational platforms, YouTube videos, electronic dictionaries, etc.

REFERENCES

1. Krasulia, Blended Learning: Advantages and Disadvantages in the EFL Classroom. Sumy: 2017. – pp. 220-224. (in Ukrainian)
2. Chase, Blended learning combining online technology with classroom instruction, 1 of 3 make Edtech happen. 2012. (in English)
3. E. V. Dolinsky. Methods of formation foreign language lexical competencies. 2015. – p. 180.
4. O.B. Bigich, N.F. Borysko, G.E. Boretska edited by S.Y. Nikolaeva, Methods of teaching foreign languages and cultures: theory and practice. Kyiv: 2013.
5. M. M. Zabrotsky, Fundamentals of age psychology. Ternopil: 2002. – p. 110.
6. O. P. Pinchuk, Didactic aspect of the problem of defining multimedia in education Scientific notes. A series of pedagogical and historical sciences. Kyiv: 2006. – pp. 178-184.
7. O. V. Solovyova, Information Technologies as a factor of activation reading skills in the process of studying foreign languages. Chernivtsi: 2006.
8. S. F. Shatilov, Methods of teaching the German language in high school. Lviv: 1986. – p. 129.
9. V. A. Bukhbinder, Development of lexical skills of oral speech. Kiev: 1980. – pp. 14-31.
10. V. H. Red'ko, Means of communicative competence in the content of school textbooks in foreign languages. Theory and practice: monograph. Kyiv: 2012. – p. 224.
11. International language standards.
12. URL: <https://www.cambridgeenglish.org/exams-and-tests/cefr/> (дата звернення: 08.05.2020).

БІЛІНЬСКА ЮЛІЯ

Науковий керівник – доц. Серняк О.М.

ENHANCING FOREIGN LANGUAGE LEXICAL COMPETENCE OF THE STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SPECIALITIES

The article deals with some aspects of forming the foreign language communicative competence of students of non-linguistic specialties. The paper briefly discusses some aspects of implementation of communicative approach to teaching English for specific purposes and describes some ways of enhancing lexical competence of students of students of Economics. A set of communicative exercises to be used while working with students of Economics in order to form their lexical competence has been demonstrated.

Keywords: lexical competence, English for specific purposes, professional communication, job-related surrounding, career-related settings

Teaching English for professional communication presupposes teaching the foreign language in job-related or career-related settings where students develop a professional interest in learning English. The common factor in all EFL programs for professional communication is that they have to be designed for students who have a common professional or job-related reason for learning English, the purpose to use it in the vocational or professional field, a common context in which to use English and some content knowledge of their subject area.

In other words, students of non-linguistic specialties have to master the English language at the level suitable for communication. It demands developing the communicative competence, which is vital for the professional foreign language communicative competence which in its turn includes lexical competence.

There have been a lot of research and studies conducted by foreign scholars who devoted their scientific research to the problems of teaching a foreign language for professional communication (Comfort, L. Bredella, M. Canale, A. Waters, G. Yule). Representatives of Ukrainian methodology of foreign language teaching (I.Morska, T. Serova, O. Shmyrova, I. Truhanova, O. Tarnopolskyi,) have contributed a lot to our knowledge of the aspects of language acquisition for a professional purpose.

Teaching English for professional needs implies analyzing the students' learning needs, assessing their proficiency levels, setting goals and objectives, selecting and adapting materials, creating a job-oriented learning environment, a special design of lessons, planning a variety of activities and assessing students' progress.

Western methodology claims that that the English language learning for special purposes should be started from the learners' needs analysis when the teacher constructs the program and the curriculum for a specific group on the basis of such analysis [6, p. 6]. Such approach meets the requirements of European Recommendation on language education, where approaches based on needs, motives, characteristic and abilities of students are suggested [1, p. 273].

Nevertheless, foreign language teaching for specific purposes in Ukraine is often based on the programs, curriculum and materials where learners' needs are not taken into consideration. This approach to learning and studying significantly reduces the motivation of students in learning a foreign language, their creativity, initiative and self-determination.

Hence, at this stage of the development, the process of teaching foreign languages for specific purposes demands significant changes and improvement in order to produce the professionals with a high level of proficiency and professional communication skills. There is a necessity of finding ways to optimize the learning process, and develop effective methodologies aimed at the formation foreign language competence of students of non-linguistic specialties.

This article describes some ways of enhancing the above mentioned competence of students of non-linguistic specialties and briefly discusses some aspects of implementation of a set of communicative exercises for the students of Economics (A+, B Level). One of the aims of this article is to suggest interactive activities which can be used and adapted while teaching English to the students of Economics to achieve goals in language-learning classes.

Modern methodological research and studies emphasize the prospects of new technologies and teaching methods that should be involved in the learning process on the basis of the communicative method. According to N. Skliarenko, there is a necessity of finding new approaches to selecting learning lexical material and opportunities for increasing the level of the formation student's lexical competence of non-linguistic specialties [3, p.119].

Our intention is to share our experience in selecting materials and compiling a set of exercises for the students of Economics. We strongly believe that learning material must be selected so that the content should meet the needs of students to perform a full range of language functions. The language tasks students need to perform must include: understanding spoken English, communicating basic messages, making conversational interactions and doing reading and writing tasks.

Another step was to collect samples of authentic texts, spoken and written, that are used by the students in their jobs or professions. With the purpose of developing the students' speaking skills, the texts we selected included a range of materials typically used in Economic communication, including social functions related to scientific contexts. We developed comprehension-based activities to develop students' vocabulary and listening-comprehension skills.

The challenge was to identify or create texts that were motivating and would clearly move students to a higher level of English proficiency. Selecting learning material we turned to texts that are examples of natural communication. As a result, there have been selected texts, dialogues, videos, diagrams and other pieces of communication data, depending on the needs we defined in our analysis. This input provided: stimulus material for activities; new language items, models of language use, topics for communication; opportunities for learners to use their existing knowledge both of the language and the subject matter.

An important step in the formation of students' lexical competence is the process of learning lexical material. According to Paul Nation, the process of learning lexical material for students presupposes: identification of the meaning of lexical units, secondly, activities for the purpose of learning lexical units, as well as activities for the use of lexical material in the process of communication in various situations [6, p.15].

M.Canale indicates that the stage of acquaintance of students with new lexical units presupposes semantization of lexical units. The scholar distinguishes between the reaching automaticity at the level of word forms, word combination and phrases, sentences; and automaticity at the phrase level – dialogical or monologue unities. The interaction takes place both in the student-text chain and between students or with the teacher [4, p.31].

Let's proceed with a set of exercises specially selected for the students of Economics (A+ and B-Level). At the initial stage, the receptive-reproductive exercises for imitation, naming and identification of lexical units have been performed. At this stage of learning professional vocabulary, the teacher resorts to non - communicative, fully controlled exercises with auditory or visual formal support. They can indirectly communicate the meaning of a word or phrase or contain an element of guess. Below is an example of the first stage exercise.

Exercise 1

Match the words on the left with the definitions on the left

interest	a bank account with minus money in it
mortgage	money paid toward the cost of raising a family
an overdrawn account	money given by the government for education, welfare etc.
savings account	an account that is used mainly for keeping money
current account	money paid to people after a certain age
pension	an account that checks are drawn on for day-to-day use
disability allowance	money chargeable on a loan
child benefit	money paid to people with a handicap
grant	a loan to purchase property.

Exercises of the second stage are aimed at further developing lexical skills: the choice of a unit from the semantic space according to the idea of expression, semantically conditioned combination of words and phrases separation, escalation or reduction of situational statements, situational substitutions.

These exercises are partially communicative, partially controlled and individual. They provide evidence of a speech task and situations that provide the principle of interactivity, as well as the possibility of using auditory and visual semantic support.

Below is an exercise on the topic of "Marketing", which corresponds to the demands of the second stage.

Exercise 2

Make dialogues 'customer – shop assistant', asking the price, giving advice, paying by card or cash

Shop assistant	Customer
«Can I help you?»	«I'm looking for ...» «I'd like to buy...»
Are you being served?	«Do you have this in ...»– medium / large / small
«Are you looking for anything in particular?»	/; – blue / black / beige
«Do you need any help at all?»	«Is this in the sales?»
«We don't have any of these left in stock.»	«It's a bargain.» (= the low price is a surprise)
We don't have your size in stock, but we can order it for you	«I'd like to try this on please. Where are the changing rooms?»
«The cash tills are over there»	«Where I can pay?»

The next step is gaining automaticity at the phrase level. The interaction takes place between students or with the teacher.

Exercise 3

Read the description of the term 'Consumer Social Responsibility'. Give definitions to the concepts in the list below. Explain which of them belong to the aspects of consumer social responsibility.

- Neighborhood watch
- Environmental impact

Sympathetic humanity

The exercise is supposed to improve students' knowledge of lexical units, to encourage them to use new lexical units in different situations, where they are able to express their thoughts verbally (speaking) and in writing, as well as contextual understanding of lexical units in reading and listening. All the tasks that are being carried out at this stage are communicative with the minimum guidance. They are suitable both for individual and group works. Those exercises should contain speech situation and speech task. The following exercises can serve as an example:

Therefore, the role of the teacher in this process presupposes presenting (explanation) a new lexical unit; helping students to correctly identify its meaning; organizing the work of students units; stimulating students to use the learned lexical units in speech [6, p.18].

To conclude, practical mastering of a foreign language is being laid in the process of forming the lexical competence. Developing the foreign language vocabulary for professional communication at a sufficient level contributes to forming the foundations of foreign communicative competence of students, which consists in the ability to use a foreign language as a tool of communication in a job-related surrounding.

REFERENCES

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Наук. редактор українського видання доктор пед. наук, проф. Нікола-єва. С.Ю. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.
2. Петранговська Н.Р. Вправи для навчання англійської фахової лексики студентів-економістів. Іноземні мови. 2003. № 2. С. 24–25.
3. Скляренко Н.К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмійнь. Іноземні мови. 1999. № 3. С. 3–7.
4. Canale M. From communicative competence to communicative language pedagogy. Language and Communication. Ed. By J. Richards & R. Schmidt. London, Eng.: Longman, 1983. P. 1–48.
5. Canale M., Swam M. Theoretical basis of communicative approach to second language teaching and testing. Applied Linguistics. 1980. № 1. P.1–48.
6. Nation P. New ways in teaching vocabulary/ Ed. P. Nation. Alexandria: Teacher of English to Speakers of other languages, Inc., 1994. 218 p.

Дипкант Анастасія

Науковий керівник – доц. Нацюк М. Б.

THE TYPES OF READING COMPREHENSION ASSESSMENT

1. Introduction

Assessment is seen as one of the basic pedagogical activities both for teaching and learning. It involves a sum of tools and techniques used in classrooms, and helps teachers accurately define the needs and competencies of their learners. In other words, gathering information about learners is a pedagogical and instructive activity necessary to properly identify their strengths and weaknesses.

Generally speaking, assessment gives teachers the ability to identify their teaching goals. In other words, evaluation is an integrated part of teaching in the classroom designed to identify the weaknesses and expectations of students in every area of learning. Therefore teachers will make the right choices and provide their learners with constructive suggestions. More specifically, classroom evaluation should include effective techniques and tools which differ depending on the subjects and grades of the teaching [1, p. 139].

As for the reading comprehension evaluation, it includes many methods and procedures aimed at demonstrating how effectively learners can read, understand, interpret and evaluate various types of texts. In this regard, unique reading comprehension exercises can be implemented in the EFL classrooms in order to learn how well students can comprehend a text. Assessment of reading comprehension is based on rational principles and useful steps.

Therefore, the aim of the article is to shed some light on the concept of the reading comprehension assessment as an important pedagogical method intended to improve the process of teaching reading.

2. Assessment defined

Assessment is used as the process of detecting and identifying the skills, understandings, abilities and competencies of the students. It is a classroom practice used to promote learning through data collection and positive feedback [3].

In other words, evaluation is the process of understanding how students advance to make the correct decision in designing and preparing classroom instruction in their learning. In that sense Palomba and Banta describe it as follows:

«Assessment is the systematic collection, review, and use of information about educational programs undertaken for the purpose of improving learning and development» [7].

According to Carr and Harris, assessment is defined in the following way. *«Assessment is an integral part of instruction... effective classroom assessment is relevant to immediate learning»* [5].

Classroom evaluation is, of course, related to teaching and learning because it improves the quality of instruction and improves the accomplishments of the students. In practice, evaluation depends on different ways to make the students really disclose what they have acquired and what they still need to develop. This can be achieved by collecting knowledge through tests and assessments, providing valuable input, setting up effective classroom activities and shaping the curriculum to match the needs of the students [5].

3. The process of assessment

Assessment comprises four key steps: clarifying the learning objectives, gathering information in a variety of ways, scrutinizing assessment data, and adjusting instruction [1, p. 143].

Teachers should actually use the evidence to track improvement, enhance efficiency and improve instruction. In addition, evaluation involves the process of assessing, marking, and grading the performance of students. It is used as a method of gathering, synthesizing and analyzing information to diagnose the problems of students, to evaluate their academic success, to plan classroom instruction [2].

In short, assessment is characterized as diagnostic, formative, and summative. Such three elements are used together to help both teachers and learners decide what to do to maximize the teaching feedback and the learning outcomes.

4. Text Variables

The first side of the connection of reader-text is the text itself. Variables in text, several aspects of the text may facilitate or complicate the reading process. While the text language is considered to be the main variable, there are other variables that differ from text content aspects to text styles, text composition, and sentence structures [7].

In simple terms, it is commonly believed that abstract texts would be more difficult to understand than texts describing actual objects, as the former involves inferencing abilities that are more exacting than the latter. If it were more concrete, imaginable, and interesting the text would be more readable. Texts regarding common settings in that sense tend to be easier to interpret than those that are not [1, p. 140].

Among other factors, lexical and syntactic information in the second language are the best predictors in the second language reading success [2]. However, when the linguistic variables, such as lexis and sentence structures, are regulated in a reading study, variables such as the sub-competences of the readers and text styles are more likely to affect their reading performance.

5. Types of Assessment

Assessment can be carried out for different purposes. In addition, there are three key forms of evaluation that occur at various times, at different rates and in different ways for numerous objectives to be accomplished.

5.1. Diagnostic Assessment

At the very beginning of a foreign language course, diagnostic assessment is the method of identifying the strengths and weaknesses of the students. It greatly facilitates the tasks of teachers in adjusting instructions, meeting the needs of the learner and helping them plan the appropriate classroom activities for their level [1, p. 138].

Teachers certainly use this type of evaluation to show the strengths of students in a particular skill or program. It describes the needs and demands that should be met in any area of knowledge for teachers and learners alike. The attributes lead to a systematic evaluation, and the weaknesses should be discussed [5].

Diagnostic evaluation generally occurs when learners move into a new learning programme. It occurs at the beginning of a course or program to develop systems to make links to prepare the next steps. It is, in another sense, a holistic phase through which a image of the strengths, desires, skills and wills of the individual should be built up. It also helps teachers define the goals and choose the approaches and strategies that will enable them to achieve their goals [1, p. 129].

In addition, diagnostic assessment looks closely at the learners' individual needs as the diagnostic guidance needs to be concise and interpretable so that learners can take steps to close the distance between their current level of competency and their desired learning objectives [3].

In short, diagnostic assessment is an instructional technique that teachers use to assess the learning and the educational objectives. It paves the way for a continuous evaluation of the formations.

5.2. Formative Assessment

Formative assessment can be called continuous, interactive, and dynamic assessment. It occurs and should be done in ways that help learners make significant progress in their learning. It is also a continuous generative mechanism designed to promote learning. This process therefore includes several strategies such as sharing the learning goals and the evaluation criteria with the learners.

The distinguishing characteristic of formative assessment is that its evidence is used by both teachers and learners [4]. That means it wants to know how the learners are doing and where they have trouble. It also helps teachers make the necessary instructional modifications to offer more practice opportunities.

Formative evaluation involves setting goals, providing instruction, measuring results and giving useful feedback. In fact, it includes the process of assessing, judging or evaluating the work or performance of the students and using it to shape and improve the competence of the students [6].

In other words, formative assessment is a method that involves professional teachers who are able to collect and interpret knowledge in order to develop teaching and learning approaches for their learners' interests. This is distinguished by its progressive existence, because this can occur at any time.

In comparison, formal assessment is conducted by assessments that are used to find out about the validity of the learners to pursue a study course and to know how the learners progress. During the course or during the academic year, teachers will learn how much learners have learned through the exams.

Formal testing should actually be seen as a complement to other forms of evaluation. In short, the formative evaluation brings together the assessor and the learner in a process of constant reflection by making clear judgements about the learning gains.

5.3. Summative Assessment

While the formative evaluation is for learning, learning is about summative evaluation. This offers evidence of what the learners were receiving at the end of a specific learning phrase. It also marks the important stages in the development of learners, and should be formally recorded in the form of scores and points [1, p. 134]].

More importantly, it should be planned in advance so that learners can have sufficient time to prepare themselves and gain trust in whatever area they are evaluated in or around. Besides this, it is typically used to discover what a learner has learned during the study programme.

In addition, the formative assessment is directly linked to the learning success of the students as it seeks to provide positive feedback according to their deficiencies and needs. However, the calculation of the final results and standards involves summative evaluation [5].

Summative assessment, in the form of tests or exams, aims to raise the learning standards as it indicates the extent of success and the points of failure. It is done at the end of an instructional cycle to make specific judgements.

Conclusion

Assessment aims at optimizing and enhancing the teaching-learning process by providing learners with copious opportunities to discover their weaknesses and to lift their learning standards. This can be accomplished by relating assessment outcomes to instruction in the classroom and by delivering positive activities that are genuinely in line with the needs of the learners.

The article is aimed to bring some information about the evaluation process and specifically focused on understanding reading as an important skill in English language teaching. In fact, it has

shown that teachers need to correctly and appropriately evaluate this ability to get a clear view of the needs of their learners.

REFERENCES

1. Habib, M. Assessment of Reading Comprehension. Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala, 8(1), 2016. p. 125-147.
2. Airasian, P.W. (1994). Classroom Assessment, (2nd edition). New York: McGraw.
3. Black, P., & William, D. (1998). Assessment and Classroom Learning. Assessment in Education: Principles, Policy and Practice, 5(1): 7, 74.
4. Black, P.J. (1995). Can Teachers Use Assessment to Improve Learning. British Journal of Curriculum and Assessment, 5(2): 5 – 11.
5. Carr, J.F., & Harris, D.E. (2001). Succeeding with Standards Linking Curriculum, Assessment, and Action Planning. Alexandria: Association for Supervision and Curriculum Development.
6. Gipps, C. (1994). Beyond Testing: Towards a Theory of Education Assessment. London: The Falmer Press.
7. Palomba, C.A., & Banta, T.W. (1999). Assessment Essentials: Planning, Implementing, and Improving Assessment in Higher Education. San Francisco: Jossey-Bass.

Кравець Наталія

Науковий керівник – доц. В. Я. Ломакович

ВИДИ ОСВІТНЬОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ

У Національній доктрині розвитку освіти вказано: «Мета державної політики щодо розвитку освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя». Принцип гуманізації сучасної освіти передбачає зосередження уваги до особистості кожного учня, створення умов, необхідних для розвитку закладених природою задатків. Одним із можливих шляхів його втілення є диференціація освіти.

У вітчизняній дидактиці принцип диференціації розроблявся ще за часів К. Д. Ушинського, який вважав, що розподіл класу на групи, з яких одна сильніша за іншу, не тільки не шкідливий, а й потрібний, якщо наставник уміє, працюючи з однією групою, дати іншим корисну самостійну вправу. В інших наукових працях аналізується роль групових форм роботи на уроці у підвищенні виховної ролі навчання (Х. Й. Лійметс та ін.). У психологічній та дидактичній науці проблема диференційованого навчання досліджувалася В. І. Заг'язінським, М. І. Махмутовим, Н. О. Менчинською, Ю. К. Чабанським, як спосіб попередження неуспішності учнів. Думку про необхідність диференційованого підходу до навчальної діяльності дітей не раз висловлював у своїх працях В. О. Сухомлинський. Учений писав: «До кожного учня треба підійти, побачити його труднощі, кожному необхідно дати тільки для нього призначене завдання» [4, с. 52].

Метою статті є розкриття сутності диференційованого навчання, аналіз існуючих видів диференціації в системі освіти.

У сучасній педагогічній науці здійснюється науковий дискурс навколо різних аспектів освітньої диференціації. Існує багато термінів, що стосуються диференціації навчання: диференціація навчання, диференційоване навчання, диференційований підхід до навчання, рівні диференціації тощо. Не заглиблюючись у термінологічну дискусію, варто лише зазначити, що «всі вони мають право на існування, але з чітко визначеним понятійним трактуванням: або як умова функціонування освітніх систем, як характерна ознака навчального процесу, або як підхід до організації навчання» [1, с. 40]. Головне в іншому: майже всі без винятку вчені та педагоги-практики визнають диференціацію одним із основоположних принципів у теорії й практиці навчання.

Диференціація (з лат. differentia) – поділ, розчленування чого-небудь на окремі різномірні, якісно відмінні елементи [5, с. 43].

Диференційоване навчання – це спеціально організована навчально-пізнавальна діяльність (суб'єктна педагогічна взаємодія), яка, враховуючи вікові, індивідуальні особливості суб'єктів учіння, їхній соціальний досвід і стартовий стан, спрямована на оптимальний

фізичний, духовний та психічний розвиток учнів, засвоєння необхідної суми знань, практичних дій за різними навчальними планами і програмами [2, с. 119].

Диференціація (від. лат. *differentia* – різниця, відмінність) передбачає врахування індивідуальних особливостей кожного учня в умовах групування дітей в межах одного класу за певною ознакою: рівень засвоєних предметних знань, умінь, навичок; нахили і здатність до навчання, рівень розвитку загальних розумових здібностей (научуваність); готовність до здійснення самостійної пізнавальної діяльності – наявність відповідних інтелектуальних умінь, елементів мнемічної культури (увага, пам'ять, швидкість переходу від однієї логічної операції до іншої).

Реалізація диференційованого навчання дає змогу вчителю забезпечити для кожного учня оптимальний характер пізнавальної діяльності на всіх етапах навчання, одночасно створити компенсуючі умови для відстаючих у розвитку школярів та обдарованих дітей при дотриманні обов'язкового обсягу програмових вимог. В основу диференціації покладені дидактичні принципи розвивального навчання.

Розрізняють два види диференціації: внутрішню і зовнішню. Часто вживають також інші терміни: внутрішня диференціація – рівнева диференціація; зовнішня диференціація – профільна диференціація.

Зміст зовнішньої диференціації полягає в конкретній спеціалізації навчання в області стійких пізнавальних інтересів, схильностей і здібностей школярів з метою створення умов для їх максимально-індивідуального розвитку. Беручи за критерій рівні освітнього управління, розрізняють такі види зовнішньої диференціації:

- регіональну – за типом шкіл (спецшколи, гімназії, ліцеї, коледжі, приватні школи, комплекси);
- внутрішньошкільну (профілі, відділення, поглиблення, нахили, потоки); по паралелях (групи і класи різних рівнів: гімназійні, класи компенсуючого навчання тощо.);
- між класами (факультативні, збірні, різновікові групи) [3].

Розглянемо детальніше окремі напрямки, за якими може відбуватись диференціація. Серед них виокремлюють наступні:

- **за цілями навчання:** групи компенсуючого навчання (вирівнювання, корекції, педагогічної підтримки), творчі, роботи з обдарованими учнями, довузівської підготовки, оволодіння спеціальністю тощо;

- **за змістом навчання:** спецкласи (групи, школи) профільні, з поглибленням, з ухилом, раннього вивчення предмета, спеціальних програм, групи професіоналізації та спеціалізації, додаткових освітніх послуг тощо;

- **за методами і технологіями:** групи розвивального навчання, колективного способу навчання, які працюють за авторськими методиками; комп'ютерної технології, соціоігрової, вальдорфської педагогіки, Монтессорі – методики, підвищеної індивідуальної уваги, компенсуючого навчання тощо;

- **за рівнем навчання:** групи базового освітнього стандарту, просунутого рівня (групи поглибленого вивчення предмета, факультативні, гімназійні, ліцейські), компенсуючого, адаптивного рівня (вирівнювання, корекції, педагогічної підтримки), спеціальні тощо;

- **за темпом (часом) навчання:** класи (групи) випереджального, прискореного та уповільненого навчання (три-, чотири- і п'ятирічна початкова школа, екстернат).

Однак у вищезгаданих видах диференціації присутні також очевидні недоліки. Візьмемо для прикладу диференціацію за здібностями. Учнів розподіляють на навчальні групи за загальними або за окремими здібностями. У першому випадку за результатами успішності учнів розподіляють по класах А, Б, В і навчають за відповідними програмами. Можливі переведення з одного класу до іншого. У другому випадку їх групують за здібностями до певної групи предметів (гуманітарних, природничих, фізико-математичних).

Таке диференціювання викликає сумніви. Дитина, яка потрапила до класу здібних учнів, може вважати себе кращою за інших, що нерідко спричиняє відхилення від норми у вихованні. І навпаки, діти, зараховані до класу менш здібних, щодня почуватимуться неповноцінними. Крім того, слід мати на увазі, що здібності дитини розвиваються, і важливе значення для її

розвитку мають умови, в які вона потрапляє. Якщо її оточують більш розвинені однолітки, то вона отримує більше шансів для свого розвитку. В німецькій мові для цього явища існує термін «Zugpferd-Effekt», що означає навчання «слабших» учнів від «сильніших». До того ж, здібності людини можуть виявлятися на різних вікових етапах.

Також існує диференціювання за відсутністю здібностей. Учні, що не встигають з тих чи інших предметів, групують у класи, у яких ці предмети вивчають за менш складною програмою і в меншому обсязі (такий розподіл за класами дуже поширений у Франції). Найбільший недолік такого диференціювання в тому, що учні здобувають неоднакову освіту й тому не мають рівних можливостей для її продовження.

Що стосується внутрішньої диференціації, то вона виявляється в тому, що, навчаючись в одному класі, за однією програмою і підручником, учні можуть засвоювати матеріал різного рівня складності. Рівнева диференціація навчання є запорукою розвитку дітей з різними здібностями й інтересами, враховуючи індивідуальні особливості кожного. Проте, внутрішня диференціація вимагає значно більше зусиль та педагогічної майстерності з боку вчителя.

Диференційоване навчання у практичній діяльності вчителя може виражатися в тому, що всі учні отримують завдання однакової складності, але слабшим з них під час їх виконання надають індивідуальну допомогу або дають окремі, посилені для них завдання. Інший варіант – дітям пропонують легкі завдання, а згодом ускладнюють додатковим, яке вони виконують відповідно до своїх можливостей. Загалом диференціювати завдання за змістом можна за кількістю завдань, за ступенем їх складності, за ступенем самостійності виконання.

Складніший і ефективніший вид внутрішнього диференційованого навчання – його здійснення в умовах поділу класу на групи залежно від рівня навчальних можливостей учнів. У практиці такого поділу використовують методу Ю. Бабанського, який увів поняття реальних навчальних можливостей учнів. Їх зміст визначають такі критерії:

- психологічні компоненти (здатність до аналізу, синтезу, порівняння, вміння виділити суттєве, робити узагальнення; раціональність, самостійність, гнучкість, темп мислення, спостережливість, логічність мовлення, пам'ять, увага);
- навички навчальної праці (самоконтроль, планування, темп обчислень, письма, читання, організованість у навчальній роботі, дотримання розпорядку дня;
- окремі компоненти вихованості (наполегливість у навчанні, старанність, свідомо навчальна дисципліна, громадська активність, ставлення до навчання, учителів, однокласників);
- позашкільний вплив сім'ї, однолітків;
- біологічні компоненти (фізична працездатність, стан здоров'я, дефекти мовлення, слуху, зору) [6, с. 51-52].

До основних принципів рівневої диференціації належать такі:

- виділення і відкритого пред'явлення учням результатів навчальних досягнень (за рівнями);
- принцип «ножиць» між рівнями вимог і навчання: рівень вимог має бути вищим за рівень навчальних досягнень;
- формування опори: в усіх учнів класу незалежно від їхніх здібностей і навчальних можливостей повинні бути сформовані опорні знання та вміння;
- послідовності у просуванні за рівнями навчання;
- індивідуалізації, який дає змогу враховувати індивідуальний темп просування в навчанні;
- відповідності між змістом, контролем та оцінкою;
- добровільності у виборі рівня навчання: кожен учень добровільно вибирає рівень засвоєння навчального матеріалу.

Рівнева диференціація передбачає групову діяльність учнів у навчальному процесі. Така діяльність дає змогу індивідуалізувати процес навчання, створити умови для спілкування. Взаємний контакт школярів у процесі виконання завдань сприяє встановленню колективних стосунків, формуванню почуття обов'язку та відповідальності за спільну працю. Під час роботи в групі учні мають можливість відразу з'ясувати незрозумілі для себе питання, своєчасно виправляти помилки, допущені в процесі розв'язування вправ, вчитися вислуховувати думку

свого товариша, відстоювати та обґрунтовувати правильність власних суджень, приймати рішення. Окрім цього, в умовах класно-урочної системи навчання рівнева диференціація постає ефективним засобом формування в учнів самооцінки та самоконтролю.

Отже принцип диференціації хоч і вважається одним із провідних на сьогоднішній день, існує чимало спірних питань. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у наступних питаннях:

1. Вплив факторів навколишнього середовища (економічних, соціальних, культурних, політичних) на неоднорідність навчальних груп.
2. Яка роль вчителя в індивідуалізованому навчанні?
3. Чи можлива індивідуалізація в будь-якому навчальному середовищі?
4. Взаємозв'язок між методами внутрішньої диференціації та факторами неоднорідності учнів.
5. Критерії оцінювання при внутрішньому диференціюванні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ляшенко О. І. Диференціація як основоположний принцип шкільного навчання. *Педагогіка і психологія*. 2009. №1. С. 40-45.
2. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ: Генеза, 1999. 368 с.
3. Селевко Г. К. Дифференциация учебного процесса на основе интересов детей. Москва: Изд-во РИПКО, 1996. 79 с. URL: http://www.ahmerov.com/book_558_chapter_1_Annotaija.html
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Київ: Рад. школа, 1977. Т. 3. 612 с.
5. Сучасний тлумачний словник української мови для школярів, абітурієнтів, студентів, викладачів. Олексієнко Л. П., Шумейко О. Л. Київ: Кобза, 2002. 544 с.
6. Фіцула М. М. Педагогіка. Київ: Академія, 2002. 528 с.
7. Шахмаев Н. М. Учителю о дифференцированном обучении Москва: АПН СССР, 1998. 231 с.

Тимоць Ярина

Науковий керівник –доц. Караневич М.

ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЕВФЕМІЗМІВ У ТУРИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Високоякісна професійна комунікація є надзвичайно важливою складовою туризму і туристичного бізнесу загалом. При цьому функціонально-прагматична модель спілкування передбачає вибір мовленнєвих засобів із наявного фонду для вираження своєї думки чітко, красиво, вдало для досягнення запланованого прагматичного результату.

Значний внесок у дослідження туристичного дискурсу зробили такі науковці, як Н. Новікова [3], В. Прима [5], Ю. Слезко [6], Н. Філатова [7]. Лінгвісти Я. Денисенко [1], Ю. Колядич [2], Л. Півньова [4] займались дослідженням евфемізмів. Водночас, прагматичні аспекти використання евфемізмів у туристичному дискурсі ще не отримали належної уваги дослідників.

Метою нашого дослідження є виявлення прагматичних аспектів використання евфемізмів у туристичному дискурсі шляхом аналізу їх функціонально-прагматичних характеристик.

Функціонально-комунікативні й прагматичні аспекти значення висловлювання пов'язані із загальними принципами покращення інтерпретації, де важливою умовою успішності перебігу професійного акту спілкування є застосування принципу ввічливості з усіма різновидами його реалізації. У мові є значна кількість висловів, які не бажано застосовувати через певну грубість, безтактність, непристойність, вульгарність. Але, як зазначає Я. Денисенко, бувають ситуації, коли уникнути їх неможливо, саме тоді на допомогу приходять евфемізми [1, с. 26].

Сьогодні маємо багато дефініцій терміна евфемізм, що походить від грецького слова *euphemismos* (eu – «добре» і *phemi* – «говорю»), тобто: «говорю добре», «говорю ввічливо». У лінгвістиці ж поняття евфемізм розуміють як благозвучне слово або вираз, ужитий для заміни непристойних, небажаних чи заборонених слів [4, с. 171]. За спостереженнями Ю. Колядич, традиційно евфемізм є наслідком лексичного табу, що у зв'язку з історичними обставинами та

через усталений світогляд застосовують до назв певних предметів і явищ навколишнього світу, щоб передати їхнє значення більш завуальовано і згладити потенційно неприємні моменти. Саме із цією метою адресант часто уникає прямих висловлень, надаючи перевагу мовленнєвим актам з дещо прихованим значенням: виражає свій комунікативний намір нечітко, залишаючи слухачеві право вибору, для пом'якшення прохань, питань і зауважень або для того, щоб сказати адресату неприємне, уникнувши неприємних наслідків для себе [2, с. 69].

Як зазначає Л.В. Півнюва, евфемізми мають неабияку здатність до маніпуляції реципієнтом. Адже, по-перше, вони приховують справжню сутність явища за рахунок створення нейтральної чи позитивної конотації; по-друге, щоб надати слову статус евфемізму, необхідно ідентифікувати прихований денотат, інакше евфемізм не буде розпізнано. Оскільки пересічний отримувач інформації не помічає евфемістичних тактик мовця через оказіональний характер евфемізмів, то маніпулятивний вплив здійснити легко [4, с. 171].

У туристичній професійній комунікації Л. Півнюва визначає евфемізми як одиниці вторинної номінації з відносно позитивною конотацією, що їх використовують як замітники прямих найменувань, уживання яких є небажаним через низку суспільних, соціальних чи психологічних причин [4, с. 172]. Проте, варто зазначити, що евфемізми сфери туризму застосовують не лише для уникнення різких, грубих висловлювань, приховування негативних моментів чи пом'якшення неприємної інформації. Це також певний прояв толерантності та ввічливості, що створює відповідну атмосферу для досягнення бажаного ефекту.

Оскільки те, як ми називаємо речі, впливає на те, як ми їх сприймаємо, евфемізми в туризмі є оптимальними засобами для [4, с. 172]:

- вираження вихованості, лояльності до партнерів та потенційних туристів: *passenger with disabilities* або *disabled (handicapped/differently abled/hearing-impaired/visually challenged) passenger* (замість *crippled, deaf, blind, invalid*) [9]; *elderly (senior/advanced in years) tourists* (замість *old*) [13]; *tourists of the «third age»* (замість *retired tourists*) [17]; *intoxicated (balmy) tourists* (замість *drunk tourists*) [15]; *colored (darky) tourist* (замість *black*); *unscrupulous tour operator* (замість *troubled tour operator*) [16]. Такі евфемізми вживаються задля уникнення дискримінації та відображають прагнення комунікантів до збереження мовленнєвого співробітництва. Утворення таких висловів зумовлене прагматичним принципом вихованості та толерантності;
- пом'якшення повідомлення про подію, об'єкт, що може викликати негативну реакцію адресата: *You may be denied a visa because you do not have a proof of availability* (замість *You will be denied a visa because you are poor*); *The road traffic in Nepal is left-sided and rather chaotic* (замість *You will not be able to drive in Nepal, as there is clutter on the roads*) [16]. Вживання таких евфемізмів сприяє запобіганню негативних емоцій та надає можливість самостійно усвідомити та оцінити ситуацію. В адресата повинні виникнути правильні асоціації, що дадуть йому змогу співвіднести субститут із денотатом;
- завуальовання потенційно неприємних моментів: подорожі, якими не цікавляться туристи та які ледь вдається продати за півціни, не називають *stuff*, а переважно – «*Not the best range*» [11]. А висловлювання «*In the low season we see growth without the development of the tourist market*» [11] свідчить про застій та відсутність продажів тощо. Фахівець таким чином прагне приховати не зовсім приємну реальність, про яку він не має наміру говорити відверто;
- намагання фахівця з туризму певним чином впливати на ціннісні орієнтири туриста, змінити його ставлення до повідомлюваного, спонукати до певних дій (придбати туристичний продукт, обрати певний туристичний об'єкт чи країну для відвідування: *deluxe hotel* (замість *expensive*) [12]; *economy room* (замість *cheap*) [11]; *large room* (замість *medium-sized*) [10]; *regular apartment* (замість *small*) [8]. У таких випадках продукт чи послуга описується лише у хорошому світлі, щоб пропозиція була більш привабливою.

У певних ситуаціях прямий мовленнєвий акт може виявлятися недостатньо ефективним для досягнення комунікативних цілей, і внаслідок цього в намір мовця входить творення іншого – непрямого мовленнєвого акту. Наприклад, замість фрази «*Buy tours at our travel agency!*», доречнішим буде висловлення «*Do you want to enjoy an unforgettable vacation full of emotions?*» [14] – і цей варіант дієвіший та милозвучніший для клієнта.

Отже, евфемізми мають потужний прагматичний потенціал. У сфері туризму вони вживаються перш за все задля запобігання комунікативного дискомфорту. З допомогою евфемістичних одиниць адресант має змогу висловити толерантне ставлення, запобігти конфліктним ситуаціям, забезпечити ефективне ведення діалогу, без чого важко здійснити повноцінну успішну комунікацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Денисенко Я. Ю. Евфемізми в англійській мові. Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства : матеріали всеукр. наук. конф., м. Суми, 19-20 квіт. 2012 р. Суми, 2012. С. 26-28.
2. Колядич Ю. Функціонально-прагматичні особливості евфемізмів в англомовному дискурсі. Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. Київ. 2012. №26. С. 64-74.
3. Новікова Н. Г. Комунікативно-прагматичні особливості туристичних рекламних текстів. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2012. Вип. 29. С. 152-154.
4. Півнюва Л. В. Лексика туризму в українській мові: формування та функціонування: дис. ... канд. філ. наук : 10.02.01. Інститут української мови НАН України. Київ, 2017. 258 с.
5. Прима В. В. Англомовна туристична термінологія. Записки з романо-германської філології. 2016. Вип. 2(37). С. 59-63.
6. Слезко Ю. В. Феноменологическое пространство туристического дискурса. Вестник Бурятского государственного университета. 2013. Вип. 15. С. 155-162.
7. Филатова Н. В. Дискурс сферы туризма в прагматическом и лингвистическом аспектах : дис. ... канд. фил. наук : 10.02.01. Московский государственный лингвистический университет. Москва, 2014. 170 с.
8. After55.com: веб-сайт. URL: <https://www.after55.com/blog/senior-apartments-vs-regular-apartments/> (Дата звернення: 17.05.2020).
9. Air Do: веб-сайт. URL: <https://www.airdo.jp/en/departure/support/assist/> (Дата звернення: 17.05.2020).
10. Family vacation critic: веб-сайт. URL: <https://www.familyvacationcritic.com/hotel-rooms-for-large-families/art/> (Дата звернення: 17.05.2020).
11. Hotel Antiche Mura: веб-сайт. URL: <https://hotelantichemura.com/en/rooms-suites> (Дата звернення: 17.05.2020).
12. Join Up: веб-сайт. URL: <https://joinup.ua/uk/hotel/bellis-hotel/> (Дата звернення: 17.05.2020).
13. Odyssey Traveller: веб-сайт. URL: <https://www.odysseytraveller.com/articles/older-travellers/> (Дата звернення: 17.05.2020).
14. Sunset Holidays: веб-сайт. URL: <https://www.sunsetholidays.it/en/our-facilities/> (Дата звернення: 17.05.2020).
15. Thai Residents: веб-сайт. URL: <http://thaireidents.com/local/intoxicated-tourist-pattaya-acting/> (Дата звернення: 17.05.2020).
16. Tripadvisor: веб-сайт. URL: <https://www.tripadvisor.com/ShowUserReviews> (Дата звернення: 17.05.2020).
17. Visit Izmir: веб-сайт. URL: <https://www.visitizmir.org/en/page/ne-yapmali/-610037/-702387> (Дата звернення: 17.05.2020).

Боднарник Марія

Науковий керівник – канд. філол. наук Лади́ка О. В.

QUEEN OF CRIME: THE AUTHOR WHO MADE HISTORY (ON THE MATERIAL OF AGATHA CHRISTIE'S «AUTOBIOGRAPHY»)

Formulation of a research problem. Crime fiction is one of the biggest selling literary genres nowadays. People get so much enjoyment from reading about criminals, murders and the solving of mysteries. The primary interest of readers lies in the methodical discovery by rational means of the exact circumstances of a mysterious event or series of events, usually posing a puzzling problem concerning a crime.

The period 1920-1945 is known as the *Golden Age of mystery fiction*. Many different kinds of books were published then. The group of writers known as «intuitionists» are famous or mystery plots

with tricky, surprising solutions. They include the greatest mystery writer of all time, Agatha Christie [3, c. 73].

Agatha Christie, the most prominent female author of detective stories is an English writer, who is known for her 66 detective novels and 14 short story collections. Agatha is the best-selling novelist of all times, only the Bible and Shakespeare have been more widely read. The remarkable Christie's style is known for those features that the sheer complexity of her plot gets ignored, with numerous inventive plot elements that go to make up its complex solution. [4]

At the age of sixty Agatha Christie decided to shed the light on the fascinating history of her life, her ups and downs, her moments of happiness and disappointment. It took Christie fifteen years to write the autobiography. Now this book is considered to be a hymn to the joy of living [6, p. 14]. «An Autobiography» is divided into the following 11 parts: Ashfield, «Girls and Boys Come Out to Play», Growing Up, Flirting, Courting, Banns Up, Marriage, War, Round the World, The Land of Lost Content, Second Spring, Life with Max, The Second War and Autumn.

The purpose of the article is to study Agatha Christie's autobiographical work «An Autobiography», while its **tasks** are to analyze the structural components of this work, its content and meaning in the life and creative work of the writer.

The relevance of this study is determined by the need to identify the artistic identity of the non-detective novels of Agatha Christie, which will allow us to clarify the place of the author's creativity in the literary life of Great Britain in the 20th century.

The study of the detective works and life of Agatha Christie has been the subject of many scientific literary and linguistic publications. Among them are books of Jared Cade («Agatha Christie and the Eleven Missing Days»), Richard Hack («Duchess of Death: The Unauthorized Biography of Agatha Christie»), Laura Thompson («Agatha Christie: An English Mystery») and others. The language of her novels, Agatha Christie's individual style, the literary aspects of her world-famous crime novels are examined in detail. Nevertheless, the issue of her non-detective work was practically never raised before in scientific publications. In particular, one of the least studied works of Agatha Christie is her autobiography. It goes against the biographical and literary value of this life-affirming work of a famous writer. This article is aimed at filling this gap in the study of Agatha Christie's literary heritage.

Agatha Christie's "An Autobiography" begins with her recollections of her childhood. It is worth noting that it is scientifically proven that childhood affects the further life of a person and in the case of Agatha Christie, also the writing activity. **The author writes:** «*One of the luckiest things that can happen to you in life is to have a happy childhood. I had a very happy childhood. I had a home and a garden that I loved; a wise and patient Nanny; as father and mother two people who loved each other dearly and made a success of their marriage and of parenthood.*» [5]

In order to understand the impact of childhood on the future of Agatha Christie better, we will consider and analyze the circumstances in which Agatha Christie grew up. Dame Agatha Mary Clarissa Christie («*I was called Mary after my grandmother, Clarissa after my mother, and Agatha as an afterthought, suggested on the way to the church by a friend of my mother's who said it was a nice name*» [5]) was born in 1890 into a wealthy upper-middle-class family in Torquay, South Devon where she lived in a house called Ashfield with her mother and father, Frederick and Clara. The author describes her father as a very agreeable man and much loved by others. She writes: «*After his death, letters came from all over the world. And locally tradesmen, cabmen, old employees—again and again some old man would come up to me and say: «Ah! I remember Mr Miller well. I'll never forget him»*» [5]. Frederick Miller had a great sense of humour and he easily made people laugh. Her father's temper reflected a lot on family life. It was calm, peaceful, quiet and idyllic for the young enthusiastic and talented Agatha. The author's mother was entirely different. «*She was an enigmatic and arresting personality—more forceful than my father—startlingly original in her ideas, shy and miserably diffident about herself, and at bottom, I think, with a natural melancholy*» [5]. A happy marriage of Fred and Clara was that rock for Agatha, on which all the rest of her life depended.

The Queen of Crime had a brother Monty and sister Madge who were more than a decade older. In her «An Autobiography» she mentions about them like that: «*My sister was nice to me, while my brother called me Kid and was lofty—so naturally I attached myself to him whenever he permitted it*» [5]. Monty used to tease his younger sister mercilessly calling her «scrawny chicken». It offended Agatha but she continued to go trailing after the brother all the time.

Agatha was an interesting child, clever and hugely imaginative, and at the same time complicated. However, Miller (Agatha's maiden name) was recognized as «the slow one» of the family. The reactions of her mother and sister were unusually quick – Agatha could never keep up. She was very inarticulate and it was always difficult for her to assemble into words what she wanted to say [1]. Agatha knew and accepted this: «*It did not worry or distress me. I was resigned to being always «the slow one»... It is probably one of the causes that have made me a writer»* [5].

In her autobiography Agatha writes that her father's death when she was 11, symbolized the end of her childhood. «*Life took on a completely different complexion after my father's death. I stepped out of my child's world, a world of security and thoughtlessness, to enter the fringes of the world of reality.»* [5]

According to the information above, we can conclude that Agatha Christie grew up in a wealthy family surrounded by people who loved her. She did not show creative potential from early childhood, but nevertheless her slowness and ability to concentrate became one of the key factors in shaping her writing career.

Three parts of the "An Autobiography" are devoted to the writer's childhood, eight others to her adult life, which was very eventful. During the First World War Agatha Christie volunteered for service as a nurse. In the early years of the First World War she met Archie Christie, fell in love with him and married him. That was the basis of the next part of Christie's life [2]. In 1922 Archie got a job as financial adviser to the British Empire Exhibition, and they travelled around the world from South Africa to Australia, then to Canada and back home: «*Life is really like a ship – the interior of a ship, that is. It has watertight compartments. You emerge from one, seal and bolt the doors, and find yourself in another. My life from the day we left Southampton to the day we returned to England was one such compartment. Ever since that I have felt the same about travel. You step from one life into another. You are yourself, but a different self.. It was exciting to go away; it was wonderful to return.»* [5] When they got home slowly but surely Agatha began to write books and became quite preoccupied with them. After few years of family life, Agatha and Archie divorced. The writer's mother died soon after, and it came as a real shock to her.

Family through all her life was crucial to Agatha. It started with an idyllic beginning in her parents' home and then when the first husband left her and her mother died she looked around desperately to find some way of recreating that family. «*I decided that I would seek sunshine. I would go to the West Indies and Jamaica.»* [5] There she met Max Mallowan who was quite a famous archaeologist. Together they lived a very happy life with Rosalind (Agatha's daughter from her first marriage), her husband and son. Moreover, at some point in her life, Christie was going to become an opera singer and composer, during the First World War she worked as a sister of mercy, worked as a pharmacist with exotic poisons and took part in archaeological excavations in Egypt, flew on a newly invented airplane, fearlessly drove a car, adored horseback riding and surfing, even made a trip around the world. The details of the eventful life of the novelist explain the origins of her rich imagination and, therefore, reasons of her enormous popularity.

During the study of "An Autobiography", we found that Agatha Christie always had a special love for books. When Agatha was a teenager her mother said to her: «*Well, if you finish reading everything, Agatha, maybe you better write something»* [5]. These mother's words gave the girl the confidence to start. This was the beginning of Christie's writing career.

The way novelist wrote her stories is equally important to the analysis of her life. In particular, all her books Agatha started with a notebook. She put six questions: who, why, when, how, where and which, and tried to answer them, developing the plot of the story. The notebook stage was followed by the manuscripts stage.

«*Plots come to me at such odd moments, when I am walking along the street, or examining a hat shop...suddenly a splendid idea comes into my head»* [5], – writes Agatha Christie. She completed her first novel, «Snow Upon the Desert» in 1911 or 1912. Christie tried to sell it to a lot of publishers, but all of them rejected her. This novel was never published. Her second novel, «The Mysterious Affair at Styles», after six rejections was successfully published in 1920 by *The Bodley Head*, an independent English publishing house. It introduced to the world Hercule Poirot, a Belgian private investigator, who became a long-running character in Christie's works and appeared in thirty-three novels, one play, and over 50 short stories.

The idea of creating a «central» detective came to Agatha's mind in the early 20's. She wanted him to be like that: «*He should have been an inspector, so that he would have a certain knowledge of crime. He would be meticulous, very tidy... A tidy little man. ... And he should be very brainy – he should have little grey cells of the mind – that was a good phrase: I must remember that – yes, he would have little grey cells*» [5]. At that time Christie was in Torquay. One day when she came across a bus full of Belgian refugees, amongst them she saw a funny little man with an egg-shaped head, a rather strange shaped moustache, holding his head on one side and looking a bit perplexed. Agatha said that he would be perfect and there was born Hercule Poirot.

The second iconic detective created by Agatha Christie is Miss Marple. There are twelve Miss Marple's novels and a number of short stories. Agatha Christie about Miss Marple: «*Miss Marple insinuated herself so quietly into my life that I hardly noticed her arrival... I started with Miss Jane Marple, the sort of old lady who would have been rather like some of my grandmother's Ealing cronies – old ladies whom I have met in so many villages where I have gone to stay as a girl*» [5]. Unlike other detectives Miss Marple was «*The finest detective God ever made. Natural genius cultivated in suitable soil.*» [5] (Sir Henry Clithering, The Body in the Library).

Summing up, we want to point out that Agatha Christie is one of the most famous detective authors and most published writers in the world. She did really know her skills and limitations. Her aim was to write thrilling crime novels that can puzzle and confuse. In her literary works Agatha considers the psychology of ordinary person, revealing inexhaustible spiritual riches. The author is interested not in only exceptional but more specific states of soul which are pertained to dozens of people. Thus Agatha in her observation possesses bigger range of human feelings. The analysis of Agatha Christie's "An Autobiography" gave us an opportunity to study the origins of her writing talent and prove that lifestyle and intellectual outputs are in a close bond.

BIBLIOGRAPHY

1. Адамов А. Г. Мой любимый жанр – детектив. Москва, 1980. 312 с.
2. Бавин С. П. Зарубежный детектив XX века. Москва, 1991. 206 с.
3. Хрестоматия американской литературы. Москва, 1997. 352 с.
4. A Guide to Classic Mystery and Detection. 1997. URL: <http://members.aol.com/MG4273/classic.htm/>
5. Christie A. An Autobiography. 1977. URL: https://royallib.com/read/Christie_Agatha/agahta_christie_an_autobiography.html#0
6. Delamater J., Prigozy R. Theory and Practice of Classic Detective Fiction. Westport, 1997. 224 p.

Бабій Марпа

Науковий керівник – доц. Нацюк М. Б.

THEORETICAL ASPECTS OF PHONETIC – LEXICAL COMPETENCE DEVELOPMENT IN PRIMARY SCHOOL

The article examines the main features of phonetic - lexical competence in primary school in the concept of the New Ukrainian School. Significant changes in the status of primary education have affected the child-centered orientation of education and upbringing and the competence approach, which is the core of the educational process. Updated curricular for teaching English in the first - second grades defines requirements for specific expected learning outcomes. Also the article focuses on the general characteristics of phonetic - lexical competencies, and the difficulties that hinder the formation of these competencies.

Key words: phonetic, lexical, competence, New Ukrainian School, curriculum, skills.

Knowledge of foreign languages is the key to success in today's world, where intercultural communication and the processing of vast amounts of information is increasingly important.

The objective of the New Ukrainian School is to comprehensively develop the child, his or her inclinations, abilities, competences according to age characteristics. According to the objectives set, the updated curriculum, all pedagogical methods, experience, practice should be aimed at the development and improvement of all essential forces of the student's personality [3, p. 62].

One of the key competencies is communication in foreign languages which includes the formation of phonetic and lexical competence. Aspects of formation phonetic and lexical competences

of the primary school students that have been studied by O. Parshikova, N. A. Nikolaeva, O. Bigich, N. Borisko, G. Boretskaya.

The **aim** of the article is to analyse theoretical aspects of phonetic - lexical competence development in the concept of the New Ukrainian School.

In today's educational environment, primary education goals, results, content, approaches to the organization and assessment of the quality of the educational process are actively changing. The methodological and normative basis of the reform is the law of Ukraine «About Education», «The Concept of the New Ukrainian School». During 2017-2018 a new State Standard for Primary Education and two typical educational curricula for grades 1-2 were developed and approved. The introduction of new content involves the formation of teachers, methodologists' willingness to work in the situation of choosing new programs, educational and methodological materials and increase in psychological readiness for the use of new means of educational interaction.

The 2018-2019 school years are the beginning of the educational reform. The revision of certain established methods, forms and means of teaching and their implementation in modern interpretation in primary school, necessitate the search for new or updated methodological approaches to the organization of the educational process. So updating the content of foreign language teaching is linked to some of the changes in the strategic directions of development of modern school education, which are clearly stated in the state document «New School. A Space for Educational Opportunities (2016)» [2], directing learning activities to develop the necessary life skills, which in the future would allow graduates who complete a comprehensive secondary education to feel comfortable in today's global multinational and cultural space. This is objectively caused by the active reorientation of the school's foreign language education to the competent direction of the educational process [5, p.10].

Primary school has initially become the object of updating the educational process on the basis of child-centrism, partnership, development of new State standards, educational programs, evaluation of educational results.

Formation of competencies are the main thing in the new Ukrainian school.

Phonetic competence (PC) is a person's capacity for specific articulation and intonation of the statements and understanding of the speech of others. Components of PC are phonetic skills, phonetic knowledge and phonetic awareness [4, p. 192].

Lexical competence (LC) is the ability of a person to specifically frame their statements and understand the speech of others. It is based on a complex and dynamic interaction of relevant skills, knowledge and lexical awareness [4, p. 215].

In two updated teaching curricula by R. B. Shiyan [8] and O.Ya. Savchenko [9] there are such tasks for phonetic and lexical competencies as:

- correct pronunciation and distinction of sounds, words, phrases of sentences;
- understanding the content of authentic texts, speech of teachers, classmates;
- mastering the vocabulary within a certain topic and area of communication;

Successful formation of phonetic-lexical competence depends on the level of formation of phonetic and lexical skills. Phonetic skill is an automated reproductive or receptive action that ensures the correct sound and intonation of personal speech and perception of speech others [1, p. 3]. Lexical skill is an automated reproductive or receptive action that ensures the correct lexical design of own speech and the active perception of the lexical design of the speech of others [7, p. 16].

If we speak about phonetic skills, there are following kinds:

- hearing-speaking skill is the skill of correct pronunciation of all phonemes in the flow of speech and understanding them adequately in the process of perceiving other people's speech;
- intonation skill is the skill of correct intonation design of one's own language and adequate understanding in the process of perception of other people's speech;
- receptive phonetic skill is the automated reception of phonemes and intonemes in the flow of speech based on advanced phonemic and intonematic hearing;
- reproductive phonetic skill is an automated reproduction of phonemes and intonemes in a stream of speech based on correct coarticulation and intonation [1, p. 4].

There are receptive and reproductive lexical skills.

Receptive skill is an automated perception and understanding of vocabulary in oral and written speech, namely:

- recognition, differentiation and identification of vocabulary in oral and written speech;

- correlation of lexical units to the corresponding object or phenomenon;
- well-founded assumption about meaning of lexical units.

Reproductive lexical skill is an automated application of lexical units in oral and written speech, namely:

- to recall lexical units from long-term memory;
- to reproduce lexical units in outward speech;
- to instantly connect lexical units with other words;
- to choose the corresponding style for example formal or informal styles [7, p. 17].

There are also some difficulties that hinder the formation of phonetic and lexical competence in students. They can be divided into three main parts. There are difficulties related to the individual characteristics of students, difficulties related to foreign language and learning difficulties [4] which are illustrated in the Table 1.

Table 1.

Learning difficulties

Competence	Difficulties related to the individual characteristics of students.	Difficulties related to foreign language.	Learning difficulties.
phonetic	1) «Underdevelopment of speech hearing» means perceiving only native language sounds and inability of foreign language sound reception which in turn causes problems with reproduction. 2) The articulatory base of a person is formed under the influence of the native language. 3) Individual psychophysiological and age problems such as dominant type of pupil personality, speech defects.	1) Divergence between the sounds of the native and foreign languages. 2) Lengthening of vowel sounds which has a sense-distinguishing character.	1) The teacher gets used to the phonetic mistakes of the students or simply does not notice them.
lexical	1) Individual psychophysiological and age problems such as type of attention and memory.	1) Learning of homophones, polysyllabic and derivative words. 2) Learning phrases that do not have structural-semantic correspondence with the mother tongue.	1) The teacher may pronounce the words incorrectly.

Two categories of learning difficulties do not depend on teachers. The first, there are difficulties that are related to individual characteristics of students. We cannot change what is laid down by genetics.

The next problem category there are difficulties that are related to the foreign language. English is different from the Ukrainian language, so our task is to show that difference to pupils. For example, all English sounds can be grouped by similarity and differences with sounds of the Ukrainian language. They are conventionally divided into three groups.

The first group [**b, m, s, z, ʃ**]. There are the most similarly pronounced sounds to their native language by acoustic features and articulation.

The second group [**e, æ, i:, ɒ, ɜ, ɪ**]. These are sounds seemingly very similar to the sounds of the Ukrainian language, but they differ in essential features.

The third group [**ð, θ, ŋ, w, r, h**]. The sounds do not have articulation or acoustic analogues in the Ukrainian language [4, p. 197].

The developing skill of pronunciation sounds of **the first group** is not difficult. The teaching of these sounds can be limited by imitation. The perception and reproduction of the sounds of **the second group** are characterized by a high degree of interference. Pupils automatically transfer their

pronunciation skills from their native language to a foreign language [10]. This is the reason for the accent and the mistakes in the content of the speech. The sounds of this group need to be train in various exercises, especially in those, where there is a contrast with the sounds of the mother tongue. To teach pronunciation of **the third group sounds** we need to form a new articulation base [4, p. 197].

The last category - learning difficulties depending on the teachers. If we do not properly organize the educational process we will not form certain competencies. We have to take these difficulties into consideration when we teach English especially in primary school because first- and fourth-grade students learn the basics of English.

Thus, phonetic - lexical competence contains the skills that are formed at the initial stage but their improvement occurs throughout the educational process at subsequent stages of mastering a foreign language. Also it is important for the teacher to pay attention to possible difficulties in mastering phonetic - lexical competence which depend on various factors.

REFERENCES

1. Буренко В.М. Стратегічні напрями розвитку сучасної шкільної іншомовної освіти // Іноземні мови в сучасній школі. – 2012. – № 4. С. – 28-33.
2. Концепція нової української школи. URL: [Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.](#) (дата звернення: 15.05.2020).
3. Морозова О. НУШ очима дитини // *Початкова школа* – 2018. – № 6. – С. 62.
4. Ніколаєва С.Ю. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика. – Київ: Ленвіт, 2013. – 590 с.
5. Редько В. Оновлення змісту навчання іноземних мов у сучасній шкільній освіті – прерогатива Нової української школи // Іноземні мови в школах України. – 2018. – № 4. – С. 10-15.
6. Савченко О. Початкова освіта в контексті ідей Нової української школи // *Рідна школа* – 2018. – № 1-2. – С. 3-7.
7. Смоліна С. В. Методика формування іншомовної лексичної компетенції // Іноземні мови – 2010. – №4. – С. 16-23.
8. Типова освітня програма початкової освіти під керівництвом Шияна Р.Б. URL: <http://osvita.ua/school/program/program-1-4/60408/> (дата звернення: 06.05.2020).
9. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf> (дата звернення: 06.05.2020).
10. Elliott K. Phonics for young language learners. URL: [Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.](#) (Last accessed: 02. 05. 2020).

Гайдук Ірина

Науковий керівник – проф. Дребет В. В.

СИНЕРГЕТИКА КОДУВАННЯ НІМЕЦЬКИХ ІМЕННИКІВ З ПОЧАТКОВИМИ ЛІТЕРАМИ *D, E, F*

Іменник як частина мови називає різного роду предмети, дії чи явища, а тому інтерес до вивчення її семантичної природи не згасає протягом століть. Лише комплексне та багатоаспектне дослідження іменників дозволяє об'єктивно дослідити динаміку розвитку їх семантичного обсягу та поповнити германське мовознавство новими знаннями про полісемічні та моносемічні слова. Такі дослідження є актуальними і затребуваними не лише у лексикології, а й у лексикографії. Зокрема, це стосується німецької мови, з огляду на необхідність оновлення словників актуальними дефініціями для іменникової лексики. У працях сучасних дослідників синергетика виступає як «новий світогляд, пов'язаний із дослідженням феноменів самоорганізації, нелінійності, нерівноваги, глобальної еволюції, вивченням становлення порядку через хаос, біфуркаційних змін, незворотності часу, нестійкості як основоположник характеристик процесу еволюції» [3, с. 618].

Метою нашої роботи є вивчення процесу кодування семантичного обсягу іменників німецької мови з початковими літерами *D, E, F* з лінгвосинергетичних позицій;

Об'єктом дослідження є моносемічні та полісемічні іменники, зафіксовані у словнику Duden.

Предметом дослідження є синергетика кодування іменників з початковими літерами *D, E, F*.

Матеріалом дослідження є тлумачний словник «Duden. Deutsches Universalwörterbuch».

Поняття значення як і поняття слова є одним з найбільш неоднозначних і спірних проблем в теорії мови, яке масштабно пояснюється у працях вітчизняних і зарубіжних лінгвістів. Г. Альтманн розглядав значення як «зв'язок між позначуваним і позначенням, утвореним у мовному вжитку» [4, с. 35]. Такий зв'язок має свої семантичні функції, в основі яких лежить позначення засвоєного позамовного світу.

Лексичне значення є мовною одиницею, яка може існувати незалежно від того чи іншого контексту. Саме ж формування поняття лексичного значення, безумовно, пов'язане з процесом пізнання світу об'єктивної дійсності та відображення цієї дійсності мовними знаками, які несуть інформацію про предмети та явища цієї дійсності, тобто виражають конкретний зміст. Вивчаючи лексичне значення слова, варто звернути увагу на його структурні й семантичні особливості.

Людину оточує велика кількість предметів і явищ, проте значно меншою є кількість слів, які позначають ці предмети. В такому випадку часто доводиться спостерігати, як одне й те ж слово номінує одразу кілька предметів, описує різні явища та виражає цілком протилежні поняття [1, с. 15]. Тут потрібно говорити про лексичну полісемію. Значення слова має особливий мовний статус, підтвердженням чого є словникові дефініції. Наприклад, те, що Г. Герінгер називав подоланням «ізоляції» [6, с. 15] є нічим іншим, як реалізацію багатозначним словом одного із своїх значень, зафіксованих на словниковому рівні. Іншими словами, йдеться про головне та похідні значення на словниковому рівні. Така ієрархічність не задається довільним чином. Р. Ньюсе вважає головне значення «тим значенням, яке найперше і частіше з'являється у свідомості людини; ... перше значення у структурному відношенні також є головним, оскільки друге може походити від першого, але не перше від другого. З цих міркувань мова йде про модель полісемії» (пор. [8, с. 121]).

Наше дослідження передбачає необхідність вивчення і пояснення зв'язку мовного і мовленнєвого значення слова. Цей зв'язок пояснюється тим, що контекст реалізує різні ієрархічно структуровані значення, які містяться в слові як елементи мовної системи, і що робота контексту зводиться до двох послідовних актів: відбору необхідного в даний момент потенційного значення та його актуалізації. В. Дребет пояснює існуючий зв'язок з синергетичних позицій кодування та декодування: «Якщо у синергетичному розумінні лексичні одиниці та їх значення на мовному рівні несуть у собі закодовану інформацію, то у цьому ж руслі нам потрібно розглядати реалізацію слова в одному зі своїх значень на мовленнєвому рівні як декодування інформації» [2, с. 80].

Р. Келер вказує на потребі системи здійснювати операцію кодування: «Це потреба у вмінні виражати багато різних значень». Він також наголошує на тому, що чим більше значень потрібно кодувати, тим більшою має бути кількість лексичних одиниць мови [7, с. 52]. Полісемія постає універсальним механізмом і методом мінімізації затрат мовних знаків для позначення мінімальною кількістю мовних знаків необмеженої кількості предметів та явищ позамовної дійсності.

Нашим завданням є дослідити процес кодування іменників, визначити яке з мовних явищ моносемізації та полісемізації переважає у лексикографічному складі іменників німецької мови. Як прихильники теорії ієрархічних відношень у структурі полісемічного слова ми звертаємо увагу на існування головних і похідних значень слова-полісеманта.

Аналіз здійснювався на основі тлумачного словника німецької мови Duden з урахуванням ієрархічності відношень у лексичній структурі полісемічних іменників, а саме: перше значення у словнику є головним значенням, а всі наступні є похідними від першого, тобто головного [2, с. 82]. У результаті досліджень процесу кодування семантичного обсягу іменників було отримано таблицю з відповідними характеристиками їх семантичного обсягу у просторі з початковими літерами *D, E, F* (див. табл. 1) :

Семантичний обсяг іменників німецької мови з початковими лексикографічними літерами D, E, F

Початкові літери	Семантичний обсяг													Разом	Середній індекс полісемії
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12			
D	125	206	85	34	24	7	7	8	5	2	1	1	500	2,55	
F	150	190	55	44	23	12	10	9	7				500	2,53	
E	208	220	30	25	10	3	2	1	1				500	1,87	
Разом	483	616	170	103	57	22	19	13	13	2	1	1	1500	2,31	

Як видно з табл.1, іменники з початковою літерою D демонструють найкращий середній індекс полісемічності, який становить 2,55. Для кращого уявлення наведемо приклад іменника *Dach* з закодованим семантичним обсягом у вимірі 5 значень:

1. oberer Abschluss eines Hauses, eines Gebäudes, der entweder durch eine horizontale Fläche gebildet wird oder durch eine mit Ziegeln oder anderem Material gedeckte [Holz]konstruktion, bei der die Flächen in bestimmtem Winkel zueinander stehen: *ein steiles, flaches Dach; das Dach mit Ziegeln decken; der Sturm hat viele Dächer abgedeckt; ein Zimmer unterm Dach (im obersten Stockwerk);*

2. a) oberer Abschluss eines Fahrzeugs: *Das Auto lag auf dem Dach;* b) oberer Abschluss eines Zelts: *Das Dach hat einen Riss;*

3. vor Sonne, Regen schützende Konstruktion über etwas: *ein kleines Dach über dem Hauseingang; ein Brunnen mit einem ziegelgedeckten Dach;*

4. kurz für Schiebedach: *mit offenem Dach fahren;*

5. (Bergbau) unmittelbar über einem Flöz liegende Gesteinsschicht [5].

Перше значення іменника *Dach* є головним значенням, а значення від 2 до 5 є похідними від головного. За тлумачним словником Duden, іменники з початковою літерою D сягають у нашому дослідженні найвищого семантичного обсягу, а саме у дванадцятизначному семантичному вимірі.

Серед досліджених нами іменників з початковою літерою E 44% іменників виявились моносемічними. Методом суцільної вибірки ми встановили, що найбільший семантичний обсяг у вимірі 9 значень фіксує лише 1 іменник із 500 проаналізованих. Літера E є найменш продуктивною щодо семантичного виміру іменникового складу німецької мови. Її семантичний обсяг охоплює у середньому менше 2 значень, іншими словами, не сягає рівня зони полісемічності. Наведемо приклад кодування семантичного обсягу іменника *Entschuldigung*, який демонструє нам такий вимір значень:

1. a) Begründung, Rechtfertigung für einen Fehler: *eine triftige, plausible, einleuchtende, leere, nichtige Entschuldigung; sie ließ keine Entschuldigung gelten;* b) [schriftliche] Mitteilung darüber, dass man nicht anwesend sein kann, nicht teilnehmen kann: *Die Mutter schrieb ihr eine Entschuldigung;*

2. a) <Pl.> Nachsicht, Verständnis für jmds. Fehler, falsches Verhalten: *jmdn. für/ wegen etw. um Entschuldigung bitten; (Höflichkeitsformel: Entschuldigung!)* b) Äußerung oder Höflichkeitsformel, mit der man um Nachsicht, Verständnis bittet [5].

Максимальний семантичний обсяг, закодований у словнику Duden з початковою літерою F, становить 9 значень. У словнику Duden поряд з тлумаченням слова подаються конкретні

контекстуальні зв'язки, які допомагають уникнути певного суб'єктивізму у процесі розмежування прямих і похідних значень, полегшують встановлення актуалізації іменника у ролі певних іменникових номінацій на рівні мовлення, що має важливе значення для процесу кодування та декодування семантичного обсягу.

Семантичний простір з початковими літерами *D, E, F* в цілому демонструє тенденцію до розвитку полісемічної моделі слова. Це означає, що механізми синергетики мовної організації скеровують досліджуваний нами іменниковий простір на фіксацію більшої кількості позамовних реалій меншою кількістю слів. Такі висновки потребують подальших статистичних обрахунків, які дозволитимуть отримати якомога об'єктивнішу картину мовного логіцизму кодування іменникової лексики в німецькій мові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В.В. Русский язык. Москва-Ленинград: Наука, 1947.
2. Дребет В.В. Декодування іменників у німецькомовних текстах художньої прози та преси (синергетично-квантитативний підхід): монографія. Тернопіль: Астон, 2016.
3. Кондрашов В.А. Новейший философский словарь: около 1200 аналитических статей. Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. С.618.
4. Altmann G. Modelling diversification phenomena in language. *Diversification Processes in Language: Grammar*. Hagen: Margit Rottmann Medienverlag, 1991. S. 33-46.
5. Duden. Deutsches Universalwörterbuch [Електронний ресурс]. On CD. Mannheim : Dudenverlag, 2003. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : кольор.; 12 см. Систем. вимоги: Pentium; 128 Mb RAM; Windows 2010; MS Word 2007. Назва з титул. екрану.
6. Heringer H.J. Das höchste der Gefühle: empirische Untersuchungen zur distributiven Semantik. Tübingen: Stauffenburg-Verlag, 1999.
7. Köhler R. Zur linguistischer Synergetik : Struktur und Dynamik der Lexik. Bochum: Studienverlag Brockmeyer, 1986.
8. Nüse R. Lexikalische Semantik als Psycholinguistik: Ein Experiment zum Polysemie/ Monosemie-Problem bei Präpositionen. *Lexikalische Semantik aus kognitiver Sicht: Perspektiven im Spannungsfeld linguistischer und psychologischer Modellierungen*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1998. S. 119-139.

Яцків Ольга

Науковий керівник – канд. філол. наук Довбуш О.

MOTIVATIONAL FICTION VS INSPIRATIONAL FICTION: COMPARATIVE STUDY

Inspiration is a particular state that forces individuals to bring ideas into fruition. Motivation is eagerness and willingness to do something. Both inspiration and motivation are useful tools one needs to succeed. It is believed that to get some motivation or inspiration people read books. However, the terms inspirational literature and motivational fiction are used interchangeably. In this article, we explain if there is a difference between motivational and inspirational literature.

Modern scholars in the spheres of linguistics and psychology, such as Bob Dolan, Debbie Hamilton, Emily R. Lai, Jadie Kong and others study the question of motivation and inspiration in literary texts.

The analysis of the theoretical works has shown that the question of «motivational literature» and «inspirational fiction» has not been studied properly yet. Therefore, the **objective** of our article lies in the establishment of the main features of «motivational literature» and «inspirational fiction» by means of defining their similarities and differences.

In general, it is claimed that «inspirational fiction» is a sub-category within «inspirational literature» or «inspirational writing». Such type of literature focuses mainly on religious values. It provides readers with content that is non-offensive and lacks explicit storylines. Finding an appropriate definition to this term can be a difficult task. However, Vancouver Public Library list of «inspirational fiction» books begins with the statement: «Any good book can be an inspiration, but many of these books highlight people overcoming adversity or reaching new levels of understanding. Whether they pull themselves up by their own bootstraps or have help from a higher power, these

books will uplift and entertain you» [7]. Thus, we may state that such novels involve a positive change in people's lives.

Moreover, we assume that inspirational literature provides stimulus to uplift and boost the readers' spirits and to encourage them towards self-revelation and exaltation. Such literature helps people to keep motivated through some depressed phases of life. Inspirational novels encourage readers to fulfill their dreams and contribute to universal growth by being better individuals. This fiction inspires through the examples of the main characters, especially the changes in their lives. They show the readers that such changes are possible in real life [9].

As we have already mentioned inspirational literature is connected with some religious fulfilment. The terms «religious fiction», «faith-based fiction» or «Christian fiction» are widely used among the readers in many countries. Such inspirational novels are written to appeal to a general Christian audience such as: Evangelical Protestant market, Roman Catholic or Orthodox Christian readers. Religious fiction may seem a bit narrow and didactic because these stories are written about «the journey of the soul». Although the term «Christian fiction» is mainly used to reflect God's presence in the stories, but «the novels focus on ordinary people who search for the essence of life and they challenge themselves in accordance with Christian principle» [7]. In the book «Romancing God: Evangelical Women and Inspirational Fiction» the author investigates the reason why many religious women are eager to read evangelical romance novels. She explains that such a type of literature plays an important role in their lives because «...romance is not just an encounter between lovers, but a triangle of affection: man, woman, and God» [6]. So, the faith-based fiction is connected with the awareness of faith to overcome adversity, but such books are read by both religious and non-religious readers.

Many genres can be classified as inspirational ones, for example, *The Readers Advisory Guide to Genre Fiction* listed «inspirational» as a subgenre in every type of fiction, from thrillers to romances [4]. Inspirational fiction itself can be associated with some other genres:

Misery literature. In Great Britain it is also called «misery memoirs». This is a subgenre of biographical literature that deals with a main character's «triumph over personal trauma or abuse, often during childhood» [2]. Such stories are growing in popularity. The authors write them to open his/her own story and to give the reader some strength not to repeat the situations in their lives. It is also believed that these memoirs tap into a human need to experience hope, love and renewal. Kate Elton, Arrow publishing director, says: «You read them to get a sense of what human nature can endure. If you've got problems with your mortgage or a relationship that's not working, they put it into perspective.» [5]

Visionary fiction. This term was created in 2016 by a writer and educator Walidah Imarish. She claims that the term is connected with fantasy, science fiction, horror, magical realism and more. This type of literature helps people «to understand the existing power dynamics and helps to imagine the paths to creating more just futures» [3]. Some spiritual wisdom is mentioned during the story and the reader experiences it within this particular fiction [3].

Gentle fiction. This type of literature tells the story about the person who tries to wrestle his/her ordinary problems, rather than global ones. These novels explore the ordinary joys of life, frustrations and sorrows. The aim of such stories is not to shock the reader, but to comfort you into a good thoughtful read.

Finally, to take into account what we have mentioned before, we may say that «inspirational fiction» is fiction which is connected with the inner world of the reader. Such novels are written to give some useful pieces of advice and to show that changes are possible in the lives of every person.

Another term connected with our investigation is «motivational literature». This type of writing guides the reader to improve the quality of life by changing attitude and behavior. Motivational stories help to find that inner and physical strength to overcome some adversities [9]. However, the internal factors are very important in achieving goals, therefore it is important to find them, understand and steer them in the right direction.

Motivational literature and its influence on the person are multilateral. These books help people to understand their life goals and awake the desire to achieve them. The main advantage is that all the stories, which are mentioned in the book, are from real life. They are told by ordinary or some famous and well-known people. In such a book one can find not only some theoretical background, but also a great number of various methods, techniques, exercises which help to find the motivation. Moreover,

it provides guidance that a person can work and achieve personal and professional goals which lead to success [8].

According to S. J. Scott we may say that motivational books can be of different types: business and career literature; books about self-development and setting goals; books about privacy, books that encourage to eat healthy food and do enough exercises and others [8]. The type of the book depends on the readers' interests. Therefore, we may say that motivational literature has a practical assignment. It deals more with giving useful desire to self-realization and self-improvement.

Summing up the results of the study, the following can be noted. The terms «motivational literature» and «inspirational fiction» are used interchangeably because they both deal with the influence on readers' behavior, attitude and their views. They both are written to encourage readers' potential to change their lives. Mainly, writers of such stories explain their own experience and in such a way they give some ideas, desire and strength to achieve success. However, one may claim that these terms can be used without any difference, but in the article we have investigated that there is a slight discrepancy between them. The inspirational literature deals more with the inside world of the reader whereas motivational fiction puts more emphasis on practical aspects of people's lives.

REFERENCES

1. Books for the Soul: A Survey of Inspirational Fiction, December 26, 2010. URL: <https://cutt.ly/Cym77E6> (Last accessed: 17.03.2020).
2. Brendan O'Neill Misery lit... read on. *BBC NEWS*: April 17, 2007. URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/magazine/6563529.stm (Last accessed: 20.12.2019).
3. What is 'Visionary Fiction?': An Interview with Walidah Imarisha, March 31, 2016. Exangel. URL: <https://cutt.ly/Xym5pLL> (Last accessed: 17.03.2020).
4. Joyce G. Saricks The Readers' Advisory Guide to Genre Fiction. American Library Association, 2001. 476 p.
5. Liz Bury Tugging at the heart strings, February 22, 2007. URL: <https://cutt.ly/cym5gk2> (Last accessed: 17.03.2020).
6. Lynn S. Neal Romancing God: Evangelical women and inspirational fiction. North Carolina: The University of North Carolina Press, 2006. 260 p.
7. VPL Picks – Fiction to Inspire. URL: <https://cutt.ly/Cym5zhn>
8. (Last accessed: 22.04.2020).
9. S. J. Scott The 21 Best Motivational Books to Read in 2020. *Develop Good Habits*. URL: <https://www.developgoodhabits.com/motivational-books/> (Last accessed: 29.04.2020).
10. Shruti Meghnad Joshi Paulo Coelho's select fiction: A study in inspirational literature. URL: <https://cutt.ly/Sym5kYf> (Last accessed: 20.12.2019).

Тураш Олена

Науковий керівник – доц. Нацюк М. Б.

THE EFFECTS OF PSYCHOLOGICAL BARRIERS IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING AND LEARNING

Learning foreign languages is not only the mastery of foreign language competence, but also communicative flexibility, the ability to learn, emotional stability, and the ability to psychologically engage in the learning process. The effectiveness of such a multilateral process of foreign language acquisition is directly related to the psychological readiness of the student to learn and use a foreign language both in the lesson and in life situations and be able to overcome psychological barriers. The problem of communication barriers today is one of the most important areas of research in the field of pedagogical psychology. The history of the study of barriers that arise in activity and communication dates back to treatises in the rhetoric of the ancient world, as evidenced by the well-known treatise of Cicero.

Solving the problem of barriers requires the fullest possible use of both the available psychological resources of the learners and the mastering of the teachers by modern means and methods of psychological influence in the process of psychological and pedagogical interaction [1, p.

446]. Specifically, the task is to identify and overcome psychological barriers that often occur while learning foreign languages.

The relevance of such research is determined by globalization that is becoming an important part of our society, so the study of foreign languages is gaining considerable popularity. In the process of mastering a foreign language, school students encounter a number of difficulties and errors. These are psychological barriers.

The aim of the article is to analysed and characterize the specifics of the psychological barriers in the process of foreign language acquisition.

Special attention was also paid to the study of the types of psychological barriers: semantic, emotional barriers in communication, psychological barriers in educational activity.

All psychological barriers can be divided, in our opinion, into three subtypes, which are graphically presented in the table. On the basis of the analysed research papers [3; 6; 7] we have devised a table of subtypes of psychological barriers.

Table 1.

Subtypes of psychological barriers

Connected with language and speech	Misunderstanding of the meaning of the message or its components, excessive complexity, incorrect teaching/learning methodology
Interpersonal	Negative relations between participants in communication that prevent accurate understanding
Individual	Shyness, indecisiveness, uncertainty, peculiarities of temperament and character, etc., as well as with the features of their speech behaviour; level of motivation

Depending on the source of occurrence, psychological barriers can also be divided into psychophysiological, informational, emotional, evaluative, semantic and intercultural [3].

Table 2.

Types of psychological barriers

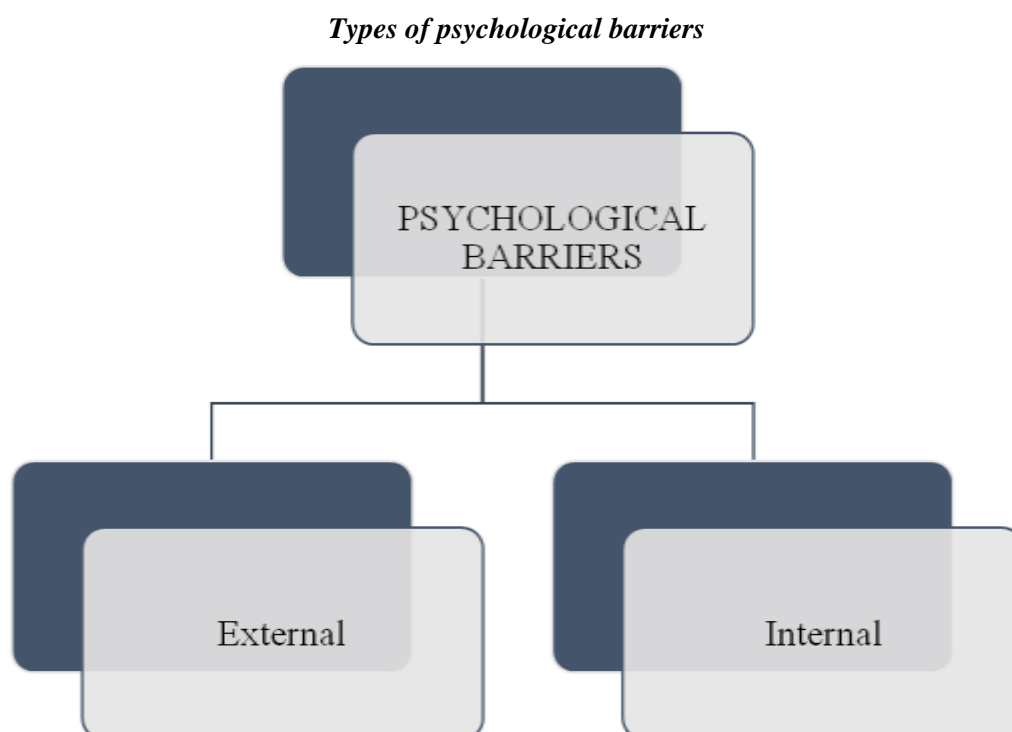

Psychophysiological barriers arise when there is no contact between the teacher and the student, there is no connection of the two language realities, harmony or there is a big difference

between the temperaments of the teacher and student. **Information barriers** arise with the wrong choice of the curriculum, discrepancy between the level of training materials and the pace of its presentation at the level of student learning. **Emotional barriers** are primarily associated with increased anxiety of the student against the background of personal negative emotions of a different nature, insecurity in their ability to speak a foreign language, fear of making a mistake, discomfort in the group, inability to quickly answer the question, making everyone wait. **Evaluation barriers** are associated with a biased, according to the learner, assessment of his work or with the prevalence of personal subjective negative attitude from the teacher, which affects the assessment. **Intercultural and semantic barriers** occur when a student is not able to communicate using a foreign language, does not know or does not want to know and take into account the rules of communication and discussion, expressing his opinion in accordance with the traditions of the country of the language being studied, misunderstands the statement of his interlocutor as a representative of another culture [3, p. 25-27].

There is also a more simplified classification of psychological barriers, according to which they are divided into two groups: external and internal.

Table 3.

The external psychological barriers are objective obstacles that arise before a student of a social order, circumstances and obstacles that do not depend on them, created by impossibility of an objective nature, some tension in a person's society, professional differences between students, their belonging to different social groups, as well as such common things as the problems in finding a suitable curriculum, training courses, a teacher of a foreign language, etc.

The internal psychological barriers of the subjective sense are the psychophysiological and linguistic barriers to the study of the second language inherent in this person. They are caused by such factors as age, the peculiarity of upbringing, the ability to learn foreign languages and self-confidence, previous learning experience, the negative impact of which prevents a correct evaluation of the situation, personal language learning style, communication conflict, intrinsic motivation, memory, cognitive actualization emotional, semantic and intercultural spheres, awareness of a new linguistic reality, etc [7].

We intend to discuss the most common internal psychological barriers (emotional filters) and some strategies for overcoming them. Arab linguists H. Dulay, M. Burt and S. Krashen in 1977 presented the theory of «affective» (emotional) filters that affect the process of successful language

acquisition. Each student has such filters, as a person in the process of studying a new subject cannot experience any emotions. Nevertheless, the level and degree of such emotions are different for everyone. If the «affective» filter is *low*, a person will not have barriers to mastering a foreign language, he/she will not have emotional barriers in the form of fear of making a mistake, becoming an object of criticism, constantly expecting failure, in other words, nothing can impede the access of information to the student's brain. People with a *high* emotional filter, on the contrary, expect all the fears listed above. A person is not able to absorb the incoming information properly, to use it during a conversation. People with a high emotional filter, as a rule, have a large supply of vocabulary, know all the grammatical rules, but they cannot use this knowledge because of the psychological barrier, self-doubt. There are four main categories of factors that have a positive or negative impact on the development of a foreign language, depending on the level of «affective» filter of a person [5; 8].

Table 4.

Types of psychological barriers

The first factor is **motivation**. H. Brown defined it as, «Motivation is the extent to which you make choices about goals to pursue and the effort you will devote to that pursuit» [4, p. 34]. Most linguists and psychologists consider motivation as one of the main factors affecting the degree of mastering a second language, without which even the most gifted people cannot achieve their goals, regardless of the teaching methods and the qualified teacher. The motivation of a person learning a second language, according to R. Gardner [6, p. 48], consists of three components: *effort* (assertiveness and time spent on learning), *desire* (the person's desire to achieve success and high results) and *emotions* (the student's emotional reaction to the process language learning). R. Gardner and W. Lambert divided motivation into two large groups: *integrative* and *instrumental* [7, p. 56]. *Integrative motivation* is a person's desire to become part of a foreign language culture, «integrate into it», master a foreign language in order to freely communicate with native speakers, to obtain a certain status in society. *Instrumental motivation* is connected with the task of learning a foreign language as a «tool» for any practical purpose, in particular, to obtain a diploma or an international certificate, to study at a foreign university, or to obtain a more prestigious job.

The second factor is the **attitude** to the subject and the process of its comprehension. A.K. Markova identifies several levels of attitude towards the study of a foreign language [2, p. 11-12]:

a negative attitude, when the motives for avoiding trouble prevail, there is no interest, adequate self-esteem and all failures are explained by external reasons;

a neutral (passive-indifferent) attitude is observed when the student does not set any goals for himself, is indifferent to the results of the educational process;

a positive (amorphous) attitude, when a person shows a cognitive interest in the result of study, understands and performs the assigned tasks according to the model, but does not have clear motives;

a positive (informed) attitude, when the student has an independently set goal, the motives and goals of his actions are consciously correlated;

a positive (active, creative) attitude is manifested if the student constantly improves methods of cognition, applies them in new conditions, has a high self-esteem and is capable of self-education;

a positive (responsible) attitude, which is typical for people who are ready to improve ways of working with other people, who are able to take different roles in teamwork, who actively and independently set goals and is quickly moving towards his implementation.

The third factor is **anxiety**. Anxiety is another affective factor, one of the most famous and common types of emotions that affect the study of a second language. Students with a high level of anxiety experience acute excruciating anxiety, fear, palpitations. There are three types of anxiety [6, p.59] when learning a second language:

communicative anxiety, provoked by the actual or expected need to communicate in a foreign language with another student or teacher. Such anxiety is dominant and more than others has a negative impact on the study of a second language;

anxiety caused by the control of knowledge and skills, when the student experiences mental suffering before, during and after the control task, exam, which leads to a low score. This type of anxiety is caused by a number of reasons, such as previous negative experience during the tests, when just waiting for the upcoming tests or exams can create severe emotional discomfort;

the *fear of getting a bad grade*, the fear of stigmatization and constant expectation of a negative opinion from the other students and the teacher.

The fourth factor is **self-confidence**. H., Brown phrased this factor as «I can do it» or self-esteem principle, i.e., a learner believes in his or her own ability to accomplish the task [4, p. 23]. Self-confidence is a necessary quality of any person striving to achieve success in training. Success in learning a foreign language also largely depends on the learner's faith in his/her abilities: «The eventual success that learners attain in a task is at least partially a factor of their belief that they indeed are fully capable of accomplishing the task». [4, p. 23]. Self-doubt, self-reliance, fear of making a mistake, low self-esteem, expectation of failure and fear of becoming an object of criticism lead to increased anxiety that develops «barriers» and can negatively affect the process of learning a foreign language, cause a negative attitude towards it, reduce motivation, being a serious obstacle. Confidence in one's abilities can consist of different components, such as confidence in the ability to communicate using the second language at the proper level, confidence in receiving a good or excellent mark when passing tests or exams, confidence in one's ability to comprehend and show excellent results when learning foreign languages, confidence to cope with any stressful situation in class or in life [4; p. 27].

So, it is very important to timely identify strategies for overcoming psychological barriers in the second language acquisition, which can be attributed primarily to the following: raising students' motivation and self-confidence and reducing language anxiety. The one of the main pedagogical tasks is to increase students' motivation by making them interested in studying the subject, changing the teaching methodology depending on the individual student, creating a relaxed but working atmosphere in the classroom, introducing elements of the culture and history of the language being studied. The teacher should be creative in using a variety of techniques and means of enhancing learning activities, so that learning a second language takes place in a simulated situation of language communication, close to real. Tasks of a creative nature, non-verbal means of communication, role-playing games should become an integral part of classes. Increasing motivation in many respects depends on the student himself.

REFERENCES

1. Висоцька О. Л. Психологізація навчального процесу з іноземних мов (дискурсні міркування). Дискурс іноземномовної комунікації (колективна монографія). – Львів: Вид-во Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. – С. 445–455.
2. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте: Пособие для учителя. – М.: Просвещение, 1983. – 96 с.
3. Чаплина Е.И. Стратегии преодоления психологических барьеров у студентов при изучении иностранного языка: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. – Курск, 2006. – 260 с.
4. Brown, H. Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. – Pearson Education, 2007. – 569 p.
5. Dulay H., Burt M., Krashen S. Language Two. – New York: Oxford University Press, 1982. – 165 p.

6. Gardner R. Social Psychology in Second Language Learning. – London: Edward Arnold Publishers Ltd., 1985. – 216 p.
7. Gardner R., Lambert W. Attitudes and Motivation in Second-Language Learning. – Rowley, MA: Newbury House, 1972. – 316 p.
8. Krashen S. Second Language Acquisition and Second Language Learning. – Oxford: Pergamon Press, 1981. – 115 p.

Мозіль Ю.

Науковий керівник – доц. Чорній Р.П.

RIDDLE AS A TYPE OF A TEXT

In recent decades linguistics has shown an increased interest to the text as an object of the study. Scientists are increasingly working with the text as the main communicative unit. In particular, modern linguistics pays more attention to the study of texts of the folklore origin.

The aim of the article is to define the peculiarities of the structural elements of riddles as a folk unit. Riddle is one of the oldest genres of folk art. The riddle consists of two parts – the riddle itself and the guess. E. Gonggez-Maranda claims that a riddle is a structural unit that always consists of two components - a figurative part and a guess [2, p. 250]. In the figurative part of the riddle, the specificity of the folklore text (stability and reproducibility) is attested. The riddle is characterized by compositional fragments, lexical and grammatical variability. The «dynamic» formality is the differential feature of the riddle text. Like any texts, the riddle is characterized by its substantive and structural integrity [7, p. 53].

The figurative part of the riddle can be regarded as a separate text that reveals one microtheme and at the same time is the key to the guess. In the figurative part there is a question, expressed explicitly or implicitly.

The riddles have often been used in works of ancient literature that took the form of dialogue and in other genres of oral folk art like songs, fairy tales and fables. Thus it can be argued that the riddle contains genetically grammatical and semantic connections which exist in dialogical language. The separation in the text of the riddle of the two components is not occasional. The main difference between the riddle as a dialogical unity and other question-relevant unities is that the riddle is not spontaneously formed. It functions mostly in a fixed form as a certain stereotype. If a dialogue occurs in the process of communication, the riddle is realized as a form of communication. The structure of the riddle is similar to dialogical unity. Functioning of the riddle involves at least two interlocutors. Dialogical unity, unlike the text of a riddle, can have three or more replicas and be part of a dialogue where there are independent replicas. The riddle is always limited to only two statements. However, it provides several cues - answers, when it is not immediately guessed. This probably has led to the existence of riddles with several answers at the same figurative part [3, c.43].

The integrity of the riddle text can be proved by nomination theory. Description of the semantic structure of the riddle involves the study of the meaning of the guessed word, by identifying the features that represent the subject specified in the riddle text. In riddles, the connection of the contents of the riddle to the denotation (guess) is intentionally hidden. In coincidence with the lexical nomination in the designation of a separate, simple denotation, the riddle is at the same time different from the expanded character of the name. A riddle form can consist of one complex or simple sentence and may include more than one sentence [1, p. 350].

The nomination is identified with those lexical units that are encoded in the text with denotation and its parts. The denotation of the text of the riddle becomes a certain object not named in the text itself, and the figurative part of it is an expanded definition, interpretation of the guess. Nomination of the text of the riddle means that the figurative part is a syntactic, phrase nomination, correlated with the denotation, that is, the riddle as the text acts as a nomination of a certain denotation.

Riddles are divided into two groups by the nature of the denotation:

- 1) individual objects and phenomena in particular temporal or spatial relationships;
- 2) a certain situation occurs with the denotation.

The form of presentation of the selected features in the text of the riddles plays an important role in the nomination of their text. The most common is the form of metaphor, because riddles - metaphors form the basis of the genre [1, p.356].

The imagery of the riddle creates a complex extended metaphor.

Most riddles are metaphorical images that are not logically incompatible. They are constructed in a form of paradox or oxymoron.

The riddle also uses the metonymic form of expression of the subject's features.

Antonyms are one of the elements that structurally organize the text of the riddle. These lexical units that form the juxtaposition are important for the clear characterization of the main heuristic image of the riddle which is associated with the denotation (guessing) of the riddle on the basis of a logical connection.

The types of syntactic concepts which are used in the figurative part of the riddles are varied. Depending on the syntactic structure of riddles, we distinguish two-member complete sentences, incomplete sentences, one-sentence sentences, compound sentences, complex sentences, complex sentences with different types of coordinations, direct language sentences [4, p.288].

Composite sentences are the most common constructive type in the figurative part of a riddle. They are represented by all structural varieties, the most frequent of which are structures of comparable value. The complex sentences of the combined structure are frequently used in the genre. Comparative and contrasting relationships prevail between parts of complex sentences. Complex sentences as standalone structures are not typical in the riddles.

As a rule, two sentences are not typical of monologue statements in the genre, so this structure is unique to dialogue -riddles or texts that are close to dialogues.

The text of the riddle is close to dialogical unity in structure where the figurative part, like the first part of dialogic unity, is formed by syntactically expanded sentences, the guesswork is one-word, two-word, and rarely verbose. The integrity of the riddle text is created by the syntactic interaction of the figurative part and the enigma, as well as the lexical filling of both parts [5, p.13].

Poetics of the genre of riddles is mainly characterized by general folklore features. They are built on the basis of metaphor, metonymy or parallelism. The main mechanisms are personification and allegory. Traditional epithets are used in the language of riddles too. A comparison is often used in non-metaphorical riddles. Hyperbole and tautology are also used. To name certain objects, human names are chosen [6, p.140].

The poetic riddles use techniques that are typical of folk lyrics. They are rhyming, metricity, consonance, etc.

Conclusion. The structure of the riddle is similar to dialogical unity. A riddle form can consist of one complex or simple sentence and may include more than one sentence. Most riddles are metaphorical images that are not logically incompatible. They are constructed in a form of paradox or oxymoron.

REFERENCES

1. Бабенко Л. Г., Васильев И. Е., Казарин Ю. В. Лингвистический анализ художественного текста: пос. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2000. 534 с.
2. Кёнгэс Маранда Э. Логика загадок Паремнологический сборник. Пословица. Загадка / Сост., ред. и пред. Г. Л. Пермяков. М., 1978. С. 249-282.
3. Кобякова І. К. Креативне конструювання вторинних утворень в англomовному дискурсі: монографія. Вінниця: Нова книга, 2007. 128 с.
4. Левин Ю. И. Семантическая структура загадки: Паремнологический сборник. М. : Наука, 1988. С. 283–314.
5. Мамедова А. І. Когнітивно-семантичні і комунікативно-функціональна організація німецької народної загадки: автореф. дис. ... канд. філол. наук / Донецьк, 2008. 24 с.
6. Мизин Т. О. Лінгвостилістичні особливості англійської народної загадки. Вісник Житомирського державного університету. Житомир, 2014. Вип. 2 (74). С. 139–141.
7. Салтовська Н. Загадка як художній текст. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. 2008. №19. С.53 – 58.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РЕАЛІЙ ЯК НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ЛЕКСИКИ НА ПРИКЛАДІ СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Художній переклад є важливим компонентом міжкультурної комунікації, адже допомагає двом кардинально різним мовам контактувати, взаємозбагачуватися та змінюватися. Вихідний твір може в певній мірі відрізнятись від оригіналу саме через розбіжності культур. Адекватний переклад вимагає широких знань з боку перекладача щодо культури та менталітету носіїв мови оригіналу. Необхідно вміти визначити, які елементи у творі є головними, і спробувати відтворити їх, зберігаючи при цьому індивідуальний стиль автора. Лише тоді можна досягти адекватного відтворення змісту, зберегти жанрово-стильові та структурно-композиційні особливості та відтворити ідейно-естетичне багатство оригіналу [7].

Важливою в перекладі є і ерудованість майбутніх реципієнтів. Перекладач повинен враховувати можливу обізнаність читачів в національній культурі оригіналу, адже від цього залежить розуміння ними підтексту, наявного в творі. Перед початком літературного перекладу, потрібно присвятити час для осмислення неадаптованого тексту. [3]

Художня література наповнена лексикою, яка відтворює національно-мовну картину світу, особливості життя, історії, географії, економіки, фольклору, літератури, мистецтва, науки, побуту та звичаїв певного народу. Як правило, такі поняття та предмети існують лише в одній чи кількох близьких культурах [3]. Саме тому їх відтворення іноземною мовою є справжнім викликом в процесі перекладу.

Реалії становлять важливий компонент національно-культурної лексики. Це словникові одиниці, які означають предмети, поняття та ситуації, що не існують у практиці іншомовного соціального колективу; слова, які означають різного роду предмети побуту, матеріальної та духовної культури, властивої тільки певному народові [7]. З визначення стає зрозумілим, що еквівалентів в інших мовах реалії, як правило, не мають. Їх переклад вимагає різноманітних підходів та стратегій.

До перекладу кожної реалії в художніх творах потрібно підходити індивідуально та вибирати спосіб їх відтворення відповідно до певних критеріїв та передумов:

- 1) від характеру тексту;
- 2) від значущості реалії в контексті;
- 3) від характеру самої реалії, її місця в лексичних системах іноземної мови та мови перекладу;
- 4) від самих мов – їх словотворчих можливостей, літературної і мовної традиції;
- 5) від читача перекладу та його фонових знань [4].

В перекладі сучасної художньої літератури найчастіше зустрічаються такі прийоми перекладу реалій: транслітерація та транскрипція, калькування, гіперонімічне перейменування, описовий переклад та використання ситуативного відповідника.

1. **Транскрипція** відтворює звукову форму слова оригіналу засобами мови перекладу, а **транслітерація** – графічну. Такі прийоми найчастіше використовують для відтворення іншомовних власних назв та назв компаній, установ, газет тощо [5, с. 13]. Напр. *Around the opposite sex, especially back then, my tongue twisted into knots even a **Boy Scout** would walk away from.* — *Справа в тому, що біля дівчат в мене так заплітається язик, що і найвправніший **бойскаут** не годен його розв'язати.* [8, с.23; 1, с.17] *I perched on the edge of the sofa opposite, gazing at the oversized **Dipyque** candles...* — *Я притулилася на іншому кінці дивана, роздивляючись здоровенні свічки «**Дунмік**»...* [9, с.76; 6, с.78]

2. Відтворити іншомовну реалію можна за допомогою **калькування**, тобто заміни її складових частин на їх прями відповідники в цільовій мові. Розрізняють **повне** і **часткове** калькування [5, с. 14]. Напр. *So how's the **Big Apple**?* — *Як там **Велике Яблуко**¹?* ¹Неформальна назва Нью-Йорка. [9, с.52; 6, с.53] Перекладач вирішив, що фонових знань українського читача буде недостатньо для розуміння калькованої реалії, тому у виносках додано коротке пояснення. *The 35-year-old son of Steven Traynor, custodian of **Stortfold Castle**, has ended his life at Dignitas...*

— 35-рфчний син Стівена Трейнора, доглядача **Стортфолдського замку**, обірвав своє життя в клініці «Дигнітас»... [9, с.36; 6, с.37] Лексема «Castle» є частиною власної назви, однак транслітерація була б тут абсолютно недоречною. Часткове калькування дає змогу зрозуміти, про яку будівлю йдеться в оригіналі.

3. При **гіперонімічному перейменуванні** перекладач шукає заміну конкретному поняттю, використовуючи більш широко відому лексичну одиницю [5, с. 13] Напр. *I'm not sure what that is, so I was wondering if I could borrow your **Walkman** to find out.* — Я сам напевно не знаю, що, тож хотів позичити в тебе **плеєр**, щоб дізнатися. Реалія «Walkman» зустрічається в тексті і раніше з перекладом «Соні Вокман», що в контексті дає читачу зрозуміти, про який пристрій йдеться. Подальше використання такого варіанту все ж змушує задуматись про те, що мається на увазі, тому використання гіперонімічного порівняння для перекладу цієї реалії є цілком виправданим. [8, с.37; 1, с.32] *I noticed she had little **Union Jacks** painted on her fingernails.* — Я помітила, що в неї на нігтях – **крихітні британські прапорці**. [9, с.96; 6, с.97] Зрозуміло, що українському читачу невідома назва британського прапора, тому інші варіанти перекладу були б недоречними.

4. Будь-яку лексичну одиницю, в тому числі і реалію, можна відтворити за допомогою **експлікації** або **описового перекладу**. Використовуючи цю стратегію, перекладач не шукає еквівалент для реалії, а розкриває саме суттєві ознаки позначуваного нею предмета або явища [4, с. 215]. Напр. «**Baker's dozen**,» *I tumble. Then I feel disgusted for even noticing it.* — **Пекарська дюжина**, — мимоволі бурмочу я з огидою. **Пекарська дюжина (Baker's Dozen)** — обігрується прізвище Ханни, яке перекладається з англійської мови як «пекар». В середні віки пекарів в Англії суворо карали за недоважений хліб. Тому під час продажу дюжини (дванадцяти) хлібин зазвичай пекар додавав тринадцяту, щоб уникнути можливих неприємностей. [8, с.8; 1, с.1] Пояснення у виносках є досить великим, але воно описує як реалію, так і стилістичний прийом, яким автор об'єднує прізвище головної героїні та назву твору.

5. **Ситуативний відповідник** дає змогу у певній мірі відтворити реалію, використавши лексичну одиницю мови перекладу, яка частково їй відповідає в певному контексті [2, с.139]. Напр. *There's a meeting of the **yearbook** staff tonight, which I know involves a lot of pizza and gossip.* — Сьогодні зустрічається народ, що готує **шкільний фотоальбом**, і я знаю, там буде багато ніци і теревенів. [8, с.77; 1, с.76] В американській культурі «yearbook» видається кожного року та містить не лише фотографії учнів класу, а й інформацію про їх здобутки та інші цікаві новини. В той час як «шкільний фотоальбом» в Україні виготовляють, як правило, в честь закінчення навчального закладу (дитсадка, школи).

Таким чином можна зробити висновок, що національно-культурна лексика, є важливим компонентом усіх мов світу. Вона несе в собі важливу інформацію, відображаючи неповторні особливості життя та побуту людей, що становить труднощі в процесі перекладу. Для відтворення такої лексики, та реалій зокрема, потрібно враховувати усі передумови цього процесу. Лише в такому випадку читач зможе легко зрозуміти намір автора та у повному обсязі відчувати культуру народу, мовою якого написано текст оригіналу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ашер Дж. Тринадцять причин чому: роман. Пер. з англ. М. Торяника. Київ: Видавнича група КМ-БУКС. 2016. 288 с.
2. Гальперін І.Р. Текст як об'єкт лінгвістичного дослідження. Москва: Наука. 1984. 196 с.
3. Дяченко Л.М. Функціонально-семантична характеристика безеквівалентної та фонові лексики сучасної української літературної мови: дис... канд. філол. наук: 1997. 18с.
4. Комісарів В.Н. Теорія перекладу (лінгвістичні аспекти). Вища школа. 1990. 253 с.
5. Кукурека О. Поняття реалії та її перекладності: способи передачі реалій у повісті І. Франка «Захар Беркут». Магістр. 2009. – Вип. 8. С. 12-15.
6. Мойес Дж. Після тебе: роман. Пер. з англ. Т. Івченко. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». 2017. 352с.
7. Тупиця О. Ю., Зімакова Л. В. Безеквівалентна лексика: проблеми визначення. Рідне слово в етнокультурному вимірі: матеріали III міжн. наук.-практ. конф. Дрогобич. Посвіт. 2011. С. 251–259.
8. Asher J. Thirteen Reasons Why. London: Penguin Books. 2009. 320 p.
9. Moyes J. After You. London: Penguin Books. 2016. 448 p.

Штогрин Анна

Науковий керівник – доц. Серняк О.М.

EDUCATIONAL GAMES AS MEANS OF DEVELOPING THE FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF HIGH SCHOOL STUDENTS

The article highlights the place of educational games in the process of developing the foreign language communicative competence of secondary school students and briefly discusses types of games, their components and main functions. The article demonstrates some productive experience in using educational games at the lessons of English highlighting their potential in enhancing students' communicative competence.

In the period of important transformations in Ukraine taking place in all spheres of public life, one of the most important is the reform of education. The project under the title of the New Ukrainian School presupposes a radical and systematic transformation of general secondary education in Ukraine.

As it is stated in the Concept of Implementation of State Policy in the Field of Reforming General Secondary Education, the main attention should be paid to the student of the new Ukrainian school due to the introduction of the principle of learner-centered education. In other words, the new Ukrainian school should be the place where the child enjoys to be studying.

As far as teaching foreign languages is concerned, one of the most popular issues is the question how to teach and organize the learning process enhancing schoolchildren's interest in learning and intensifying their activities during the lesson.

There have been a lot of research and studies conducted by foreign scholars who devoted their scientific research to the problems of teaching a foreign language through games (W.Howard, C Herd, W.R Lee, J Revell, J.Taylor, R Walford). Representatives of Ukrainian methodology of foreign language teaching (E. Dianova, T. Oliynyk, S.Perkas) have contributed a lot to our knowledge of the aspects of language acquisition through games [8].

D. Byrne defines an educational game as a technique in which a student freely improvises within a certain situation, acting as one of its participants. Similarly, an educational role play is defined by E. Dianova as a spontaneous behavior of a student, his reaction to the behavior of other people involved in an artificially created communicative situation. The scholar states that games are one of the most effective methods in developing students' foreign language communicative skills. As a result of the game, there can be achieved high activity of schoolchildren, their cohesion in learning activity, improvement of their linguistic competence and a great desire for new knowledge [2, p. 92].

The article highlights the place of the educational game in the process of developing students' foreign language communicative competence, and briefly discusses types of games, their components and main functions. Our intention is to share our experience in using games at the lessons of English and demonstrate their potential in enhancing students' communicative competence.

We strongly believe that the usage of games is an effective tool and form of teaching English at school. Games are the key to the organization of learning process of a foreign language in the classroom. Introducing educational games at the lesson, the teacher creates a friendly and cheerful atmosphere in the classroom. We support V.Artemov's opinion that while playing, children have the opportunity to assign roles, to observe each other's activities, and to help others. During an educational game they play a variety of social and interpersonal roles while implementing gestures, postures, facial expressions, eye contact etc. [1, p.64].

It should be born in mind that the cognitive activity of students and the level of awareness of their educational information increase in accordance with their life and educational experience. Hence, while introducing games into a foreign language learning process the teacher should take into account the students' age characteristics. For younger children, it would be advisable to use fairy-tale games with positive and negative roles; for seniors, it would be interesting to use, 'a round table dispute' to discuss important issues. It is also quite possible to integrate different types of playing activities at different levels of the learning process.

Various forms of games that enrich and enhance the learning process can be conducted at any lesson depending on the topic and purpose. Role plays include enacting situations concerning

shopping, restaurant visits and table reservations, as well as menu items, discussions on holiday arrangements and travel. The teacher can diversify the conversation plot, the roles of the participants, or the form of the lesson, based on the topic of the lesson. It is more like a series of questions and answers, which will be relevant for any topic of the lesson and will help improve the communication skills of children [6, p. 22].

The central role in teaching a foreign language through games belongs to the teacher who clearly understands the purpose and the result of the game, its details and the structure, taking into account the following components: motivational goal, content, procedure, control, evaluation and summary.

To make students' learning during the game effective, the teacher should explain the game in a thorough and concise manner, defining the situation and the tasks to each player beforehand to prevent his/her own intervention during the game which will make children act independently in cooperation with other participants.

G. Kretova states that the potential of introducing games in the classroom consists in the fact that the participants of the game have the opportunity to show their creative approach to the task or to show acting skills at the highest level. The role play has an interactive character because of the expression of the spontaneous behavior of the learner, and his reaction to the behavior of other people involved in the hypothetical situation [3, p. 53].

D. Byrne defines the role play as a technique when the student is free to improvise within the given situation, acting as one of its participants. The scholar claims that participation in the role play helps activate the foreign language activity of students, developing in them the ability to express their thoughts independently, forming their sense of confidence and responsibility [4, p.108].

Let's proceed with some examples of role plays specially selected for students of middle secondary school. In our experience, while explaining the situation, we practice the use of role cards describing the role, illustrations of the situation played by the students, information about the person, his life experience, habits and hobbies.

Role Play 1 «Sowing the Seeds for Survival» [7, p. 78]

Students join in two groups.

The students of **Group 1** are participants of the symposium (a conference or meeting to discuss a particular subject), the purpose of which is to attract attention of the public to the growing problem of endangered species of plants. They are assigned the roles of botanists and environmentalists who are specially qualified in different issues of the flora on the planet who are here today to discuss the problem of safeguarding the threatened species of plants.

The students of **Group 2** are the journalists who are interested in the discussion because they would like to find the materials for the series of articles about the dangers facing the flora of the planet Earth.

Task for the students of Group 1:

Student A You are the host of the symposium. At the beginning of the talk announce the special theme of the conference and its purpose. Introduce the participant of the talk. Your guest speaker today is Patricia Bennett – the botanist and environmentalist dealing with flora the rainforests of the Amazon. Welcome the guest and thank her for joining the symposium.

At the end of the talk thank your guest for coming in. Conclude the talk saying that everybody present has learned a lot about endangered plants. Wish your guest good luck in her continuing struggle to save endangered species of plants.

Student B You are Patricia Bennett – the environmentalist and botanist dealing with the issues of the influence of industrialization on the flora of the planet Earth.

Task for the students of Group 2:

Ask questions about the dangers facing the flora of the planet Earth.

Speaker 1

You are Sandra Welchek. As far as endangered species are concerned, you want to know which of them run a risk to become extinct to a greater extent: animals or plants.

Speaker 2

You are Jenny Dooley. You've never heard before that plants are so much in danger of becoming extinct. You would like to know what the major threat to the survival of plants is.

Speaker 3

You are Barbara Wolf. Hearing the previous questions and the replies of the botanists you may conclude that the situation is rather severe. You want to know if there is any optimistic prognosis about the future perspectives for safeguarding the flora of our planet.

Role Play 2 «The Student Exchange Program between Ukraine and the UK».

Students join in two groups.

Group 1 is assigned to take on the role of the participants from Ukraine.

Group 2 is assigned to take on the role of the participants from England.

Tasks for the students of Group 1:

Tell 'foreign guests' about your country, its geographical location, the capital city, traditions and customs, rights and responsibilities of Ukrainian citizens, attractions, as well as name and prove all the advantages of Ukraine over other countries. Ask at least one question and answer at least one question

Tasks for the students of Group 2:

Tell your friends about England, its geographical location, the capital city, traditions and customs, major holidays, attractions of Great Britain, express the hope that you will have fun and enjoyment coming to Ukraine.

The role play mentioned above is aimed at developing the communicative competence in students of middle secondary school. According to W. Lee, with the help of such educational games, students not only improve their speaking skills but also broaden their minds, cultivate respect to foreigners, their culture and life style [5, p.67].

We consider that the advantages of this type of role play consist in the fact that children learn to express their thoughts and prove them, analyze and synthesize their knowledge, spontaneously answer the questions of others and ask questions competently. This role play instills in children politeness, respect of others, and appreciation of the achievements of other people, along with patriotism, friendship and loyalty to people from all over the world.

The experience gained while introducing role plays into the learning process in the English language classroom has given us the opportunity to prove the efficiency of games as an effective means of teaching a foreign language as far as it ensures a natural, easy and, above all, interesting way to develop the students' foreign language communicative competence.

In conclusion, being an integral component in the system of teaching a foreign language learning games play an essential role in developing of students' foreign language communicative skills, enhancing their communication, the acquisition of new knowledge, developing their perception, memory and imagination.

REFERENCES

1. Артемов В. А. Психология обучения иностранным языкам: Учеб. пособие. М. : Просвещение, 1983. 222 с.
2. Дианова Е.М. Ролевая игра в обучении иностранному языку // ИЯШ. –1988. №3. С.90-93.
3. Кретова Г. П. Рольові ігри на уроках англійської мови як ефективний засіб гуманізації навчально-виховного процесу на початковому етапі. Рідна школа. 2005. №3. С. 52-54.
4. Donn Byrne. Techniques for Classroom Interaction. London, New York: Longman. 1991. 108 p.
5. Lee W.R. Language Teaching Games and Contest. Oxford: Oxford University Press. 1996. 2003 p. 67
6. Villiers S. Sharing Our Understandings of the «Communicative Method». Іноземні мови в школі. 2000. № 3. С. 22.
7. «Vocabulary Builder». Навчальний посібник з практичного курсу англійської мови для студентів I курсу факультету іноземних мов / Уклад. Бабій Л.Б., Серняк О.М. Тернопіль: ТНПУ, 2016. 98 с.
8. Roleplay [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.teachingenglish.org.uk/article/role-play>

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Бабій Христина

Науковий керівник – викл. Тимків І.М.

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ У ФОРМУВАННІ ІМІДЖУ ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ (НА ПРИКЛАДІ ДИТЯЧОГО КЛУБУ)

Невід’ємним елементом сучасної системи освіти є позашкільні навчальні заклади. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України до них належать дитячі клуби різних напрямів підготовки та дитячі центри раннього розвитку, діяльність яких спрямована на оволодіння учнями певних навичок, а також для ефективної організації їхнього навчання та дозвілля у позаурочний час [10]. Стиль керівництва, психологічний клімат у колективі, імідж закладу, що склався, – усе це безпосередньо впливає на результат роботи дитячого клубу. Часто причиною успіхів чи невдач у роботі позашкільного навчального закладу стає його корпоративна культура, науковий і практичний інтерес до якої невинно зростає протягом останніх років. Особливістю корпоративної культури дитячого клубу є необхідність гармонійно та результативно поєднувати традиційну модель комунікації між колективом на основі загально педагогічних норм та цінностей з принципами та законами функціонування приватного конкурентоспроможного навчального закладу.

Останніми роками в Україні спостерігається стрімке зростання кількості приватних дитячих клубів. Розвиток конкуренції між ними спонукає підвищувати якість освітніх послуг, вивчати попит на освітні продукти і потреби ринку. Високі вимоги споживачів освітніх послуг підштовхують керівників позашкільних навчальних закладів до формування власного позитивного іміджу.

Можемо констатувати, що сучасний ринок освітніх послуг характеризується великою кількістю схожих, а подекуди й ідентичних пропозицій, жорсткою конкурентною боротьбою, постійно змінним попитом на освітні послуги. Тому вкрай важливо створити умови (науково-педагогічні, програмно-методичні, матеріально-технічні), які б забезпечували безперервну комунікаційну діяльність, а також використання її у процесі формування іміджу та корпоративної культури освітньої організації.

Імідж позашкільного навчального закладу та його роль у системі освіти входить до кола наукового зацікавлення як українських, так і зарубіжних дослідників.

Корпоративну культуру освітніх закладів та процеси її трансформації досліджували Г. Хаєт [5], В. Медведь, П. Шеремета, С. Королюк та інші. Питання формування позитивного іміджу організації набуло свого відображення у дослідженнях Л. Балабанової [1], А. Гусєва, Т. Демчук, Н. Іванова.

Серед зарубіжних авторів, що займаються науковими дослідженнями і практичними напрацюваннями у формування корпоративного іміджу та іміджу організації виділимо Б. Джі, Г. Даулінг, Ф. Котлер, Д. Мерсер, Ф. Роджерс. Проте дана проблема не є для вказаних авторів предметом спеціального вивчення.

Аналізуючи опрацьовані дослідження, потрібно наголосити на відсутності висвітлення проблеми формування корпоративної культури позашкільного навчального закладу, що обумовило потребу подальших наукових розвідок.

Мета даної статті – визначити особливості формування корпоративної культури та іміджу позашкільного навчального закладу (дитячого клубу).

Формування іміджу позашкільної навчальної установи – це процес, під час якого створюють певний запланований образ на підставі наявних ресурсів [8].

В цілому імідж є своєрідним сигналом до позитивного сприйняття освітньої установи, а процес навчання та поведінка його учасників є повідомленням, спроможним подолати фільтри недовіри і неуваги, характерні до масової свідомості.

Поняття іміджу навчального закладу включає дві складові:

інформаційну, яка представляє собою образ організації, який склався в свідомості населення;

оціночну, яка відображає якісну оцінку населенням діяльності навчального закладу [9].

Імідж навчального закладу – це емоційно забарвлений образ, який утворився в масовій свідомості, визначений співвідношенням між різними аспектами його діяльності та транлюється у зовнішнє середовище [6, с. 56].

Аналізуючи вивчені джерела, робимо висновок про те, що імідж організації складається із певного набору пов'язаних між собою компонентів: імідж керівника, імідж учителя, імідж учня та випускника, репутація закладу, візуальний імідж закладу.

Одним із найважливіших компонентів у формуванні позитивного сприйняття позашкільного навчального закладу є імідж його керівника. У процесі управління керівник здійснює конкретні функції, серед яких: організація та планування діяльності колективу і власної роботи, розподіл завдань та інструктаж підлеглих, контроль за ними, підготовка та читання звітів, перевірка й оцінювання результатів роботи, ознайомлення з усіма новинками у світі бізнесу, техніки, технології висування на розгляд нових ідей та пропозицій та багато інших завдань [3]. Поєднуючи усі зазначені обов'язки, керівник бере на себе відповідальність за забезпечення життєдіяльності освітньої установи, окрім того, потрібно наголосити, що саме він виступає головним ретранслятором ідей та цінностей, які лежать в основі системи навчання дитячого клубу та його корпоративної культури.

Керівник позашкільного навчального закладу здійснює управлінську діяльність через систему відносин із дітьми, батьками, колективом працівників, адміністративними та контрольними інстанціями, різними громадськими організаціями. Зрозуміло, що ці люди певним чином аналізують і оцінюють роботу керівника. Імідж керівника насамперед поєднує харизму, зовнішність та управлінську культуру (професійні здібності) [8].

Аналізуючи імідж учителя, слід насамперед пам'ятати, що учителі – це люди, які завжди на очах, поруч із ними завжди перебувають батьки, учні, колеги. Імідж педагога – це вигляд учителя не лише візуальний, це жести, манери, комунікабельність, педагогічний такт, мовна культура, любов до дітей, і педагогічна прозорливість і багато інших якостей, які є складовими професійного педагогічного іміджу [8].

Імідж учня та випускника має неабияке значення для іміджу навчального закладу, бо перші повідомляють про школу одноліткам і своїм батькам, діляться буденним життям школи по Інтернету [8].

Для батьків, які обирають позашкільний навчальний заклад своєї дитини має значення якість освітніх послуг.

Таким чином, корпоративна культура є важливою складовою у створенні іміджу позашкільного навчального закладу, ступенем високої репутації, який створюється в умовах конкуренції на основі основних критеріїв.

Потрібно зазначити, що формування іміджу уже тривалий час активно використовується українськими освітніми установами як ефективний механізм формування та підвищення конкурентоспроможності освітнього закладу, створення міцної репутації, яка підсилює довіру співробітників і споживачів. Адже взаємовідносини у колективі, які відбуваються у рамках корпоративної культури, мають спільну мету та об'єднані корпоративним духом, дають право фактично на покращення продуктивності праці самого навчального закладу.

Отже, для того, щоб дитячий клуб був конкурентоспроможним, мав авторитет, популярність, у нього має бути чітко сформована корпоративна культура, яка є невід'ємним компонентом іміджу. До неї віднесемо місію, філософію навчального закладу, його неповторну систему звичаїв, традицій, оригінальну та якісну систему навчання, виховання, систему надання інформації про свій потенціал, успіх та освітні послуги.

Основна мета корпоративної культури дитячого клубу – допомогти усім учасникам навчально-виховного процесу продуктивніше виконувати свої обов'язки і отримувати від цього

більше задоволення. А це, у свою чергу, призведе до поліпшення показників економічної ефективності діяльності закладу в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балабанова Л. В. Зв'язки з громадськістю в системі маркетингового менеджменту підприємств / Л. В. Балабанова, К. В. Савельєва. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. – 273 с.
2. Василенко Л. В. Управлінська культура і компетентність керівника / Л. В. Василенко. – Х. : Основа, 2007. – 176 с.
3. Донцова А. Ю. Функції менеджера в процесі організації його праці [Електронний ресурс] / А. Ю. Донцова. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/84825386.pdf>
4. Карамушка Л. М. Психологія організаційної культури : навч. посібн. / Л. М. Карамушка, І. І. Сняданко. – К. – Львів : Край, 2010. – 212 с.
5. Корпоративна культура : навч. посіб. / під заг. ред. Г. Л. Хаєта. – К. Центр навч. л-ри, 2003. – 403 с.
6. Мармаза О. І. Використання потенційних можливостей іміджології в управлінні закладами освіти / О. І. Мармаза // Управління школою, - 2009. – №19 – 21. – С. 55 – 59.
7. Мармаза О. І. Інноваційні підходи до управління навчальним закладом / О. І. Мармаза. – Х. : Основа, 2004. – 240 с.
8. Мандрика Л. В. Імідж сучасної школи [Електронний ресурс] / Л. В. Мандрика. – Режим доступу: http://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/administration/45294/
9. Одайник С. В. Формування іміджу сучасного навчального закладу / С. В. Одайник // Педагогіка формування творчої особистості у загальноосвітніх школах. – 2013. – Вип. 32. – С. 346 – 351.
10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про центр розвитку дитини» [Електронний ресурс]. – 05 жовтня 2009 р. - №1124. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1124-2009-p>

Барабаш Христина

Науковий керівник – доц. Костюк А. В.

ОСНОВНІ ВІХИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ О. ІСИДОРА ГЛИНСЬКОГО (1860–1931 РР.)

Серед парафіяльних священників Тернопілля кінця XIX – початку XX ст. окреме місце займає парох с. Буцнева Ісидор Глинський. Його священницька, культурно-освітня і громадська діяльність залишили помітний слід в історії греко-католицького парафіяльного духовенства Східної Галичини.

Метою розвідки є комплексне дослідження життя та діяльності пароха І. Глинського шляхом з'ясування ролі й значення діяча у вітчизняній історії. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання ряду завдань: визначити основні чинники формування І. Глинського як особистості, громадського та культурно-освітнього діяча, простежити процес становлення та формування його суспільних поглядів.

Народився Ісидор Глинський 16 лютого 1860 р. в с. Чернелів Руський (Тернопільського р-н Тернопільської обл.) у родині священника [1, с. 49]. Батько Кипріян Глинський з 1858 р. був парохом в цьому селі. Він мав філософо-богословську освіту, яку протягом 1843–1847 рр. здобував у Львівському університеті [13, арк. 2,3]. Мати Юлія Дмитрівна з роду Білінських, дочка пароха з с. Козлів. Вийшла заміж за Кипріяна Глинського в 1848 році, коли їй було 14 років. Через відсутність в цей час жіночих шкіл початкову освіту здобула в дома. Незважаючи на це Юлія багато читала, цікавилась культурним та політичним життям, була прихильницею українофільської ідеології. Жінка стала членом та засновником Руської бурси в Тернополі, про що свідчить грамота видана 15 жовтня 1904 р. [1, с. 49].

Про юнацькі роки Ізидора Глинського відомо не багато. Так, в 1870 р. він вступив до Тернопільської гімназії (на другому році навчання помирає батько), тоді справжньою опорою для сина стала мати – Юлія Глинська. Вона після смерті чоловіка залишається на парафії в с. Чернеліві Руському, де новим парохом став її родич о. Микола Михалевич, котрий дозволив їй залишитись управителькою його маєтків [7, арк.69]. Їмось багато працює утримуючи чимале господарство. При цьому жінка веде ретельні розрахунки за доходами й видатками [8, арк.

27зв.-28]. Все це дозволило їй забезпечити не лише необхідні витрати на освіту й організацію побуту сина в місті, а й оплату його додаткових занять [6, арк.1–8].

Втім, у 1877 р. юнак закінчив навчання в Тернопільській гімназії та вступив до Львівського університету на теологічний факультет (навчається до 1881р.) [1, с. 49]. Перед ординацією в 1883 р. Ізидор Глинський одружується із дочкою священника Євгенією Залуською та переїжджає до с. Кошляки (Підволочиського р-н Тернопільської обл.), де був призначений помічником пароха І. Білінського. На новому місці молоде подружжя не одержало житла, а з мізерними доходами не могла облаштувати власного господарства [5, арк.9]. Згодом, о. Ізидора призначають на таку ж посаду в с. Ілавче (Тереболянського р-н Тернопільської обл.) [9, арк. 11зв.].

Із 12 лютого 1887 р. Ізидор Глинський грамотою від 10 січня 1888 р. митрополита Сальвестра Сембратовича був призначений парохом с. Буцнева (Тернопільський р-н Тернопільська обл.). Однак, починає хворіти дружина, котра невдовзі помирає. Ще одним ударом була смерть чотирирічної донечки [1, с. 50].

На думку дослідників, саме після втрати найрідніших о. Ізидор Глинський почав шукати розради у роботі. По-суті, в цей час почав цікавитися політичним та культурним життям краю, активно переписується з цілою плеядою видатних осіб того часу: О. Барвінським, Й. Білінським та К. Устияновичем. Чимало душпастер робить для громади с. Буцніва. Так, до початку Першої світової війни створив на парафії братство тверезості й Найсвятіших Таїн, ініціював будівництво читальні «Просвіти», дбав про її бібліотеку, сам систематично підготовляв і робив «відчити» на різні наукові теми, створював господарські спілки та громадянські позичкові каси. Одночасно, о. Ізидор Глинський був причетний до створення в селі товариств «Сокіл» та «Сільський господар», працював вчителем релігії та входив до місцевої шкільної ради в с. Буцневі [1, с. 53].

У зв'язку з тим, о. Ізидор Глинський виховав ціле гроно досвідченої молоді української інтелігенції. Так, здібні діти за фінансової підтримки буцнівського священника мали можливість навчатися у Тернопільській гімназії та здобувати вищу освіту в університетах: архітектори Олександр та Антін Лушпінські, професор Василь Хировський (викладав українську мову в Тернопільській гімназії) та багато інших [1, с. 54].

Також за рекомендацією Олександра Барвінського (голова НТШ) о. Ізидор Глинський з 21 травня 1893 р. став дійсним членом товариства і на прохання Ярослава Пастернака вислав для альбому світлин членів НТШ фотокартки Корнила Устияновича та Ізидора Білінського. Ще душпастер займається перекладом статей для газети «Діло».

Відповідно до цього, о. Ізидор Глинський подарував Національному музею «Портрет Шумлянського, Помяник, акти і друки», а також зробив кілька грошових переказів на видавничу діяльність [1, с. 51]. Одночасно, восени 1895 р. у Римі відбулися Ювілейні урочистості із нагоди 300-ліття Берестейської унії, котрі в числі української делегації відвідав о. Ізидор [1, с. 50].

Під час російської окупації в період Першої світової війни парох готувався до висилки в Росію, але із відступленням фронту залишився [3, арк. 107 зв.], а в наслідок примусової евакуації з боку німецьких військ в серпні 1915 р. о. Ізидор Глинський переїхав до Бережан та став помічником пароха Богдана Кордуби [4, арк. 17]. Із відступами австрійських військ у 1916 р. та масовими зруйнуванням храмів буцнівського пароха помилково занесли до списку загиблих [14, с.17]. Під час своєї тимчасової імміграції отець активно листувався із своїми парафіянами та організував харчову допомогу для кількох найбільш вразливих буцнівських сімей [11, арк.1-1зв.].

У вересні 1917 р. отець повертається до рідної парафії та був призначений заступником голови дорадчого комітету Тернопільського повіту при Крайовому центрі для господарської відбудови Галичини [11, арк.3,4] й одночасно виступив із пропозицією обійняти посаду греміального крилошанина [10, арк.1-2].

Із закінченням війни поступово відновлюється громадське життя буцнівської громади [2, арк.21]. Так, о. Ізидор Глинський звертається по допомогу до Василя Барвінського щодо організації духового оркестру та у придбанні музичних інструментів. Крім того, шукав

матеріальної допомоги по цій справі у буцнівських «американців», котрі підтримували контакти з душпастирем.

Таким чином, до останніх років життя, маючи проблеми зі здоров'ям о. Ісидор Глинський вів активну просвітницьку діяльність, протидіяв латинізації, був довіреною особою багатьох односельчан. Помер пастор наприкінці червня 1931 р. та похований у с. Буцневі у родинній гробівці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Граб У. Б. Ізидор Глинський. *Вісник НТШ* 2010. число 44. С. 49–54.
2. Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаніка (далі – ЛННБ України). Відділ рукописів. Ф.159. Спр. 20. Арк. 21.
3. ЛННБ НАН України, відділ рукописів. Ф.159. Спр. 264. Арк. 107 зв.
4. ЛННБ НАН України, відділ рукописів. Ф.159. Спр. 3. Арк. 17.
5. ЛННБ НАН України, відділ рукописів. Ф.159. Спр. 438. Арк. 9.
6. ЛННБ НАН України, відділ рукописів. Ф.159. Спр. 464. Арк. 1–8.
7. ЛННБ НАН України, відділ рукописів. Ф.159. Спр. 465. Арк. 69.
8. ЛННБ НАН України, відділ рукописів. Ф.159. Спр. 467. Арк. 27 зв. – 28.
9. ЛННБ НАН України, відділ рукописів. Ф.159. Спр. 507. Арк. 11 зв.
10. ЛННБ НАН України, відділ рукописів. Ф.159. Спр. 296. Арк. 1–2.
11. ЛННБ НАН України, відділ рукописів. Ф.159. Спр. 586. Арк. 1–1 зв. 3,4.
12. ЛННБ НАН України, відділ рукописів. Ф. 159. Спр. 620. Арк. 6 зв.
13. Свідectво про освіту, видані на ім'я Купріяна Глинського 1842–1848, Золочів-Львів. Ф.159. Спр. 595. П. 42. Арк. 2, 3.
14. Шематизм всього духовенства греко-католицької Львівської Митрополичої Архієпархії на рік 1918. Львів, 1918. С. 4–17.

Драгушак Ірина

Науковий керівник – доц. Поперечна Галина

ПРИКМЕТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ У СПАДЩИНІ ДМИТРА ДОНЦОВА

Одним із основних напрямків філософських роздумів Дмитра Донцова є питання національної еліти, або, як називає сам мислитель, «провідної верстви». Усвідомлення ідей мислителя щодо вартостей і ролі національної еліти є вкрай актуальним для сьогодення в контексті аналізу сучасних проблем українського національного буття та відновлення цілісної канви національної історичної пам'яті. Проблеми національного проводу, ролі еліт у історичному процесі, характер, чесноти та цінності національної еліти мислитель розкриває у таких працях, як: «Дух нашої давнини», «Націоналізм», у статтях «Дух отари і дух провідництва», «В чім сила організації?» та ін.

Спадщина Д. Донцова є цікавою для багатьох українських науковців. Зокрема, її досліджують П. Іванишин, І. Загребельний, О. Баган, С. Квіт, О. Зайцев, А. Ілленко, М. Сосновський, Є. Маланюк, Б. Кухта, В. Маркітантов та багато інших. В Україні активно діє Науково-ідеологічний центр імені Д. Донцова, який займається дослідженням та популяризацією спадщини філософа.

Метою статті є висвітлення основних поглядів Д. Донцова на прикмети (якості, риси характеру, чесноти) національної еліти.

Відповідно до філософії Д. Донцова ієрархія у суспільстві є природною і необхідною, адже «всяка інша, незгірархізована, громада людей не є спільнота, тільки отара, над якою мусить стояти чабан» [1, С. 135]. Найбільшу відповідальність за історичний розвиток нації несе провідна верства. Творча меншість, що наділена спеціальними прикметами, провадить націю до розвитку і утвердження у власній державі. Саме вона, а не весь народ, здатна формувати та впроваджувати в життя ідею, і нарешті, мобілізувати його для боротьби за неї. Тому «ніколи пасивна юрба, – відзначає мислитель, – лише активна меншість є суспільнотворчою силою» [4, с. 285]. Характеризуючи ставлення Д. Донцова до еліти, Сергій Квіт зазначає: «Еліта у Донцова – не академічна категорія з галузі політичних наук. Для нього це були конкретні люди,

можливо, дуже невелике коло однодумців, здатних взяти на себе відповідальність за долю свого народу» [6, с. 139].

Концепція Д. Донцова ґрунтується на положенні, що належність до еліти визначається специфічними якостями, які призводять до панування їх носіїв над всіма іншими індивідами. Більше того, це панування є не тільки закономірним, але й необхідним, позаяк в разі приходу до влади людей без відповідних ознак елітарності на суспільство чекатиме катастрофа. Водночас філософ виступає проти спадкового принципу формування політичної еліти, залишаючи за усіма право (за умов наявності відповідних якостей), належати до еліти, незалежно від їх соціального походження та майнового стану [5].

Тож, національна еліта («каста», «луччі люди», «провідна верства») – це найбільш ідейні та альтруїстичні представники національної спільноти, що володіють спеціальними прикметами (характером, чеснотами, цінностями). Якщо особи без цих прикмет приходять до панування, то це приводить до зіпсуття всієї національної спільноти, занепаду держави.

Найвідомішою працею Д. Донцова про національну еліту є «Дух нашої давнини». Через призму аналізу історії України він зосереджує увагу на провідній верстві, як чинникові розквіту і сили держави, чи, навпаки, її слабкості і занепаду. Автор подає приклад сильної князівської та козацької еліти та критикує провідну верству ХІХ ст. – поч. ХХ ст. за відірваність від своїх історичних традицій, від духу нашої давнини.

Першочергово автор зазначає, що провідна верства – це особи особливого духу, які надихають суспільство і оживляють державний механізм. «Цією творчою енергією в житті державних організмів, що утримує цей організм у формі, надихає його силою, хоронить від хвороб і дає йому безнастанно відроджуватися, – є прикмети духа правлячої касты» [1, с. 136]. Там же автор вказує на помилку демократичної інтелігенції, що розуміла державу надто механічно і дбаючи про зовнішню форму, занедбувала глибші питання – питання духовні. В результаті такого підходу до управління стають люди, які не мають відповідних якостей, аби керувати державою: «коли представники плебсу вносять у громадські справи тугу за задоволенням своїх або своєї кліки дрібних матеріальних інтересів, свої духовні слабості, свій дух угодовства зі всякою силою чужою чи силою свого власного захланного плебса, свою трудність, свою тупість і брак всякої дисципліни, вносять як політично формуючі ідеї державної міри, нічого з цього не виходить» [1, с. 138].

Д. Донцов вважає необхідними прикметами духу провідної верстви вміння ставити національні цінності вище, аніж свої особисті інтереси чи інтереси своєї верстви, вміння будувати «геніальні задуми, сміливі формуючі ідеї, приймати героїчні рішення, шляхетно віддаватися великим, не дрібним, планам». [1, с. 139]. Зовнішні ознаки чи посади – це ніщо, якщо люди не мають відповідного духа, серця і розуму. Тих, хто мають такий особливий внутрішній стержень, характер, моральні якості, волю, «вогненні душі формотворців» автор називає провідною верствою. «Цим внутрішнім вогнем, який тримає при житті організм, можуть горіти не всі і не кожний, тільки люди особливого типу, особливої вдачі. Це – фанатики, аскети, подвижники типу Мономаха, Лойоли, Валенштайна, Вільгельма Оранського, Дмитра Вишнівецького, Богуна, Вишенського, що є в вічній тривозі, в напруженні всіх сил духа і серця, байдужі на свої тілесні потреби» [1, с. 143].

Спираючись на історичні факти, ідеї філософів, державних діячів, богословів, мислителів виділяє три головні чесноти, якими «тримає володарський дух в купі спільність» – шляхетність, відвагу і мудрість та присвячує кожній із них окремий розділ книги.

Шляхетність, благородство – це перша прикмета провідної верстви, без якої здеморалізовані панівні верстви націй щезають з арени історії, тягнучи за собою й очолювані ними суспільства. Саме ця чеснота визначає відмінність та вищість провідної верстви над рештою, яка до того ж є глибоко вкоріненою як у її власному розумінні, так і у розумінні підвладної верстви. Для шляхетної людини «важні не особисті вигоди, лише його засади честі, його ідеали, які коріняться в його природі», безкорисне служіння великій справі, вірність слову та певний аскетизм. «Шляхетна справа, – вважає автор, – ушляхетнює й нешляхетну людину» [1, с. 157].

Друга невід’ємна прикмета правлячої верстви – мудрість. На початку розділу, присвяченого цій чесноті, Д. Донцов пояснює, що в поняття «мудрості» він вкладає «не

хитрість, не про сприт, не демократичне дурисвітство, навіть не фахове вишколення чи розум інтелігента» [1, с. 170]. Філософ наголошує на ідеалістичному світогляді, з якого бере свій початок мудрість. Мудрецем формотворцем він називає того, хто «творить майбутнє силою своєї креативної мислі», «з невидимої нікому своєї думки, з творчого задуму – вироджує він у світі реальним конкретну річ, реалізовує свою ідею» [1, с. 173]. Якщо ж говорити про вияв мудрості державного мужа по відношенні до справ національної спільноти, то найперше володар мусить мати своє бачення спільноти, яку хоче втілити в життя, мати систему, план, концепцію свого творива, уяву цілісного суспільного організму, в якому всі його члени будуть в гармонії. Наступна вимога мудрості володаря полягає у тому, щоб забезпечувати «найбільшу відпорність спільноти назовні – її твердість». А третьою вимогою є забезпечити спокій всередині спільноти, не допустити до розкладу, до переваги відосередкових тенденцій окремих частин. Мислитель вважає, що чеснота мудрості є традиційною для української еліти різних часів та наводить численні історичні приклади [1, с. 182-194].

Мужність, або відвага, полягає в умінні провідної касті позбутися страху, перемагати власні немочі і слабкості, у спроможності втілити свої формотворчі ідеї в життя. Вона, поруч із шляхетністю й мудрістю, була головною властивістю провідної касті за князівської, литовської і козацької діб. Мужність і безстрашність, на думку Д. Донцова, має два основні вияви: перший розкривається у боротьбі проти зовнішнього ворога, він ґрунтується на вірі у справедливість своєї справи; другий – у суворих заходах проти внутрішніх сил, що поступово руйнують державний організм. Для того, щоб бути мужнім, «мусить член провідної касті вбити в собі все хитливе, м'яке і трусливе, мусить запанувати над всім, що ту кріпость захитує, перед усім над тілесними немочами, над фізичним болем, над страхом смерти, над спокусами, які обезвладніють караючу руку» [1, с. 210]. Чеснота мужності, напруженість серця і розуму особливо потрібна правлячій верстві не лише для утримання себе в формі й горінні, але і для утримання дорученої їй людської спільноти [1, с. 218].

Розмірковуючи над психічною вдачею, Д. Донцов ставить її в основу всіх вищерозглянутих властивостей провідної верстви. Визначальні чинники формування психічного обличчя різних груп залежать від расової субстанції та історичних традицій [7].

В праці «Дух отари і дух провідництва» Д. Донцов ще раз підкреслює, що «формулює завдання нації і доби, веде народ та чи інша активна меншість» [2]. На різних історичних прикладах він демонструє, що маса потребує проводу, який вирізняється особливим прикметами. Зокрема, маса готова йти за тими, хто «має відвагу вказати дорогу і брати відповідальність за її правильність», «хто знає, що він любить, а що ненавидить, хто твердо знає де приятель, а де ворог; хто готовий боротися і битися за своє, твердо вірить у свою ідею і в те, що лише він чи вони (дана група) – є покликані вести народ» [2]. Автор критикує демагогію щодо штучного об'єднання суспільства чи еліт, які не мають жодних спільних ідейних чи якісних підстав. Бо насправді не можуть шляхетні і мудрі представники національної спільноти бути єдиним фронтом із людьми протилежного духу. Донцов вважає негідними провідництва тих, хто є пристосуванцями, хто підлаштовується під обставини задля власної вигоди, хто швидко змінює позицію і погляди. Заперечуючи релятивізм, філософ вважає за необхідне міцно триматися абсолютної неподільної правди. У зв'язку з цим він критикує осіб «без віри, без любови», «вічно хитких», «літеплих», «яких світова історія викидає на смітник». Натомість, до національної еліти, що здатна об'єднати націю, привести її до визволення, перемоги і міжнародного визнання, мислитель зараховує тих, «які свято переконані, що несуть на Україну нашу велику правду, людей віри і чину, людей характеру і відваги, людей непримиренних до ворога і до погані у власних рядах» [2].

Характеризуючи суспільну ситуацію та політичну еліту ХХ ст., Д. Донцов зазначає у статті «В чім сила організації?»: «суть всієї політичної кризи наших днів – це криза провідної верстви» [3]. Порівнюючи сучасні еліти із колишніми сильними провідниками, він підкреслює, що останні представляли собою «цілком іншу вдачу, іншу моральність, іншу духову силу». На його думку, сучасна еліта, не має відваги приймати відповідальні і засадничі рішення, не здатна продукувати далекоглядної ідеї; це люди, що «замінили політичну мудрість її сурогатом – крутіством» [3]. Автор вказує на трагічні наслідки, до яких призвело панування таких «еліт». Донцов засуджує ідеологію «жебраків придорожніх», пацифізму, меншовартості, невірство у

власні сили своєї нації і покладання на чужих. Проте, найбільшою «хворобою» еліти ХХ ст. автор вважає «самий її склад, добір, освіту». Він наголошує на важливості якісної освіти, моральних якостей та рис характеру національної еліти. «Розум, серце, мораль колишньої європейської (в тім і нашої старокиївської й козацької) еліти формувалася в спеціальних закладах, в Ітонах, Оксфордах, в Києво-Могилянській академії. Дух і етика теперішньої «еліти» – не формуються ніде. На моральні якості, чи характерність її членів – модерній «еліти» наплювати». Норми моралі і відповідну освіту замінила декларація вірності партійному керівництву. В результаті до еліти потрапляли «не шляхетні і мудрі», а крутії, «гнучкошиєнки», люди безпринципні, які власні інтереси ставили вище за інтереси суспільні. Така еліта, на думку Д. Донцова, «була шкідливою для своїх, а для ворога не страшна» [3]. Частина її легко було обдурити, оскільки була вона недотепною, іншу – залякати, оскільки за природою своєю вона була трусливою, ще одну – купити, в силу її підлуватості. Такі особи не сміють бути провідниками, адже їх помилки можуть коштувати тисяч життів. Навпаки, «чесні, мудрі, відважні, шляхетні і характерні люди – можуть лише вести націю до перемоги, а не до ганьби і розкладу» [3].

Отже, поняття національної еліти у Дмитра Донцова визначається не приналежністю до владних структур, а моральними якостями, силою характеру, відповідними прикметами, що дають змогу творчій меншості вести національну спільноту за собою. Якісна національна еліта з відповідними чеснотами, освітою та цінностями є запорукою розвитку держави та процвітання нації. Напрацювання мислителя не втратили актуальності в сучасних політичних умовах розбудови незалежної Української держави, боротьби за її цілісність та майбутнє місце у світовій спільноті. Це, своєю чергою, дає можливість стверджувати про перспективи подальших досліджень спадщини видатного українського мислителя та політичного діяча. Адже тема національної еліти у спадщині Д. Донцова вартує цілої дисертації, а не лиш короткого огляду у науковій статті магістранта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Донцов Д. І. Дух нашої давнини / Дмитро Донцов. – 2-ге видання. – Дрогобич: Відродження, 1991. – 341 с.
2. Донцов Д. І. Дух отари і дух провідництва / Дмитро Донцов // Політологія. Кінець ХІХ – перша половина ХХ ст.: хрестоматія / за ред. О. І. Семківа. – Львів : Світ, 1996. – С. 501–505.
3. Донцов Д. І, Московська отрута. – Торонто – Монреаль: Спілка визволення України, 1955. – С. 60 – 63.
4. Донцов Д. Націоналізм [Електронний ресурс] / Д. Донцов. – Лондон : Українська видавнича спілка; Торонто : Ліга визволення України, 1966. – 363 с.
5. Ілленко А. Питання еліти в ідеології українського націоналізму / А. Ілленко // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - 2009. - Вип. 18. - С. 674-681.
6. Квіт С. Дмитро Донцов. Ідеологічний портрет: монографія / С. М. Квіт. – К. : ВЦ «Київський університет», 2000. – 260 с.
7. Маркітантов В. Місце провідної верстви у спадщині Дмитра Донцова / Вадим Маркітантов // Гуманітарні візії. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. – №1. – С. 27-31

Котульська Ірина

Науковий керівник – вика. Тимків І.М.

ІМІДЖ ВОЛОНТЕРА У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Актуальність дослідження викликана активізацією волонтерської діяльності в сучасній Україні. Мета статті – висвітлити імідж волонтерів, як активних носіїв духовних цінностей. Завдання роботи полягає в розкритті моральних якостей волонтерів, які потрібно культивувати в суспільстві. Благодійництво – важливе явище людської цивілізації. Окрім науково-технічного поступу є ще й еволюція людяності. У сучасному світі цей феномен нам більш відомий, як волонтерська діяльність. Охорона навколишнього середовища, забезпечення учасників ООС всім необхідним для ведення бойових дій, реставрація та захист надбань культури, які мають історичну цінність, допомога різним категоріям нужденних є ключовими напрямками роботи волонтерів в нашій державі.

Однією з проблем України, та й світу, у XXI ст. є криза духовних цінностей і саме волонтери, культивуючи мораль у суспільство, допомагають її подолати. Всесвітня Декларація волонтерів зазначає, що волонтерство є основою побудови та розвитку спроможних громад, які, у свою чергу, формують громадянське суспільство, приносячи в життя людства найшляхетніші прагнення, а саме потребу в мирі, свободі, безпеці та справедливості, таких необхідних, коли у період глобалізації та постійних змін світ стає більш складним. Значущість особистісних якостей волонтерів для сучасного суспільства доведена дослідницями соціальної політики, американок Н. Морроу-Хауелл (Nancy Morrow-Howell) і Ф. Танг (Fengyan Tang) та вченої із Сінгапуру С. Хонг (Song-lee Hong) в науковій роботі «Хто виграє від волонтерської діяльності? Варіанти можливої вигоди», де наголошується, що вигоди від волонтерської діяльності можуть бути отримані, не стільки як економічні, а скоріше як психологічні, морально-етичні та соціальні категорії [9]. Тому завдання держави і суспільства – щосили сприяти розвиткові волонтерства: створювати гідне законодавче поле для його діяльності, розповідати вголос про яскраві приклади допомоги, формувати моду на добрі справи.

Волонтер – це людина, яка володіє певними особистісними характеристиками, такими як: готовність допомогти, небайдуже ставлення до людей, висока самоорганізованість, відповідальність за себе та інших, чесність, сумлінність, об'єктивність, справедливість, тактовність, спостережливість, терпимість, любов до людей, самокритичність, комунікабельність, оптимізм, сила волі, емпатія, прагнення до самовдосконалення, творче мислення [5]. Якщо говорити про особистісні риси чи здібності, то Євгенія Гресь, президент одного з волонтерських клубів, вважає, що «доброта і чуйність, співпереживання і щирсердечність, уміння розділити чужий біль, вчасно підтримати у важку хвилину, розрадити в горі й біді, втішити людину, захистити її від тяжкої самотності є невід'ємними рисами людини, яка займається волонтерством» [6]. Свого часу ключову роль особистісних якостей в суспільстві розглядав американський психолог У. Бронфенбреннер (Urie Bronfenbrenner) у статті «Особистість та громадська діяльність», надаючи їм важливого значення [8]. Відомо, що людей завжди розділяли багатство, культура, релігія, етнічне походження, вік, стать. Волонтерство може бути одним з найголовніших засобів примирення розділеного суспільства, оскільки ця діяльність здійснюється без дискримінації за певними ознаками. Людина, яка бере участь у волонтерських програмах, отримує повну ясність у мотивації своєї праці. Первинними для неї є вже не матеріальна винагорода за працю, а результат – допомога, вирішення проблеми, а для руху в цілому – охоплення всього спектра суспільних проблем.

Науковець І. Тохтарова розглядає корисність волонтерської праці для особистого і суспільного зростання на тлі історичної традиції суспільної праці в Україні [7]. У своїй статті «Мімікрія волонтерського руху в Україні», що побачила світ у 2013 році, соціолог І. Білич висловлює неординарну точку зору на явище волонтерської діяльності, яке, на думку автора, являє собою лише імітацію державою та суспільством цього феномену, маскування «егоїстичних цілей під цінності волонтерства» [1]. Доцільно не погодитись з концепцією дослідника, «що нашим співвітчизникам небайдужі проблеми інших. Всі добровільні вчинки – добре зважені та прораховані дії, що не несуть безкорисності». На наше переконання підйом українського волонтерського руху, викликаний суспільнополітичною ситуацією в державі у 2013-2014 роках та обставинами проведення АТО та ООС, є вагомим аргументом для розуміння справжньої волонтерської діяльності в Україні. Складно зрозуміти мету волонтерської участі в житті суспільства, якщо не сприймаєш та не віриш в саму можливість духовного вдосконалення людини.

Волонтерство як особливий вид соціально корисної діяльності складається зі специфічної, лише йому притаманної системи цінностей, що сформувалися в процесі становлення принципів і норм поведінки волонтерів. Для якісної діяльності волонтерів необхідними є не тільки ціннісні показники, які визначають загальний зміст їхньої роботи, а й окремі правила, без дотримання яких, реалізація відповідних моральних норм і принципів стає неможливою. Саме тому в моральних нормах волонтера показано ключові вимоги і критерії його поведінки, які спричинені специфічністю умов та змістом самої діяльності. Поведінка стосовно волонтерської діяльності: безкорисливість (праця волонтера безоплатна, але можуть бути компенсовані витрати, пов'язані з його діяльністю); добровільність (ніхто не може бути

волонтером проти власної волі); законність (діяльність волонтера не повинна бути протизаконною); діяти відповідно принципам і нормам закладеними у статуті волонтера; дотримання норм етики; удосконалювати свої фахові знання; популяризувати та підвищувати статус волонтерства. Поведінка стосовно одержувача допомоги: шанувати особистість клієнта і гарантувати захист його прав незалежно від походження, статі, віку та внеску в суспільний розвиток; прийняття одержувача таким, яким він є (волонтер повинен враховувати особистісний фактор та відповідні обставини); особиста відповідальність (розробляючи разом із одержувачем алгоритм спільних дій, саме волонтер несе персональну відповідальність за їх наслідки); поважати право одержувача на співпрацю, яка тримається на довірі та конфіденційності, доброзичливості. Поведінка стосовно колег: поважати різні точки зору й форми досвіду колег; критичні зауваження та пропозиції робити тактично; вдосконалювати свої навички; бути солідарним з цілями організації; захищати гідність своїх колег. Науковці виокремлюють основні категорії етики волонтера: етичні стосунки, етична свідомість, етичні дії та обов'язок волонтера [2]. Етичні стосунки, які виникають під час волонтерської діяльності є сукупністю зв'язків, що забезпечують досягнення особистого та загального блага в суспільстві. Ці відносини виникають між волонтерами як членами певного колективу, між волонтерами та клієнтами, між волонтерами та оточенням клієнтів, між волонтерами та різними установами, приватними особами, з якими волонтер вступає у співпрацю з метою надання допомоги. Етична свідомість це моральні якості волонтера, які мотивують його до добротності. Волонтер усвідомлює свою діяльність не тільки з погляду загальнолюдських цінностей чи фахових здібностей, а й з власних розумінь про мораль та цінності. Етичні дії містять в собі 44 шанобливе ставлення до клієнта та його оточення. З урахуванням етичних принципів і вимог до особистих якостей волонтера можемо розробити етичну карту волонтера: не давати обіцянок, яких не можеш дотриматися; у випадку неможливості виконання зобов'язання, проінформувати про це координатора; дотримуватись конфіденційності, уникати поведінки, яка може бути не вірно зрозуміла; бути відкритим на нові ідеї та способи діяльності; використовувати шанс пізнання та навчання від інших людей; не критикувати справи, яких не розумієш, а запитувати про них; працювати в команді; брати участь у проектах, програмах, зустрічах; гідно представляти себе та ідею волонтерства [4]. Діяльність волонтера – це віддзеркалення його об'єктивних обов'язків у ідеях, переконаннях, почуттях, звичках, внутрішніх мотивах і у втіленні їх в щоденній практичній роботі. В цьому випадку обов'язок – це трансформація норм моралі, спільних для більшої частини людства, у особистий девіз людини, сформульований відносно її становища і ситуації, у якій вона знаходиться. Волонтерство належить до таких видів діяльності, де не тільки знання, уміння й навички, а передусім особистісні якості значною мірою визначають успішність та результативність роботи волонтера, яку він будує не тільки з тим кому надає допомогу, а й з колегами по роботі. Ніл Вокер, Координатор системи ООН в Україні, відзначив, що волонтерство є важливим явищем, яке допомагає вирішувати важливі соціальні та економічні проблеми: «Волонтерство – це більше, ніж просто внесок однієї людини. Основоположні цінності волонтерської роботи мають вирішальне значення для розвитку України та побудови її майбутнього. Політична воля сама по собі не є достатньою підставою для трансформації: люди повинні також брати в цьому участь задля здійснення змін. Ефективне законодавство є дуже важливим для забезпечення розвитку волонтерства...» [3]. Щоденна робота волонтерів показує, що зовнішні та внутрішні чинники впливають на їхню діяльність і змушують їх діяти певним чином, але ці мужні люди не втрачають своєї гідності. Всі принципи волонтерства не суперечать моральним настановам християнства, яке наші пращури обрали ще в X ст.

Отже, волонтерство – це цінність сучасності, яку слід перенести в майбутнє. Позитивний імідж волонтера визначають такі його характеристики: безкорисливість, добровільність, доброзичливість, законність, конфіденційність, сумлінність, відсутність упереджень по відношенню до одержувача допомоги та визнання його права щодо прийняття самостійного рішення за умови розумних інтересів, особиста відповідальність волонтера та солідарність з цілями організації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білич І. О. Мімікрія волонтерського руху в Україні. / І. О. Білич //Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. – 2013. -156-163 с.
2. Зверева І. Д., Харченко С. Я. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури. – 2004. – 256 с.
3. Козачук М. Б. Волонтерський рух в Україні в період кризового стану:соціологічний вимір. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія «Соціологія». Т. 258, Вип. 246. 2015. - 92-96 с.
4. Моніка Домінік. Досвід та висновки з реалізації програми «Волонтерство понад кордонами – ваші та наші успіхи»// Порадник для волонтера. Білгорай. – 2015. - 22 с.
5. Програма менторської підтримки: метод. рекомен. по впровадженню в Україні. Київ: Міжнародний Альянс по ВІЧ/СПИДу. – 2014. 156 с.
6. Ходорчук А. Я. Соціальна робота в Україні: теорія та практика: Посібник для підв. квал. прац. центрів соц. служб для молоді. У 2-х ч. Київ: УДЦССМ. - 2014. - 296 с.
7. Тохтарова І. М. Волонтерський рух в Україні: шлях до розвитку громадянського суспільства як сфери соціальних відносин. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. № 2. - 2014.- 13 с.
8. Bronfenbrenner U. Personality and Participation: The Case of the Vanishing Variables. Journal of Social Issues. Vol. 16, Iss. 4. P. - 1960.- 54-63.
9. Morrow-Howell N. (2009) Who Benefits From Volunteering? Variations in perceived Benefits. The Gerontologist.. Vol. 49, No. 1. P. -2009.- 91-102.

Котульська Ірина

Науковий керівник – доц. Григорук Анатолій

**УПРАВЛІННЯ РЕКЛАМНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РИНКУ
НА ПРИКЛАДІ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА «RIO.TOUR»**

Актуальність теми цього дослідження розкриває сутність – реклами, як показового явища в сучасному комунікативному просторі та становить собою важливу сферу діяльності. Вона входить у життя сучасної людини-споживача, перебираючи на себе функції чинника, який не лише значною мірою визначає економічну сферу життя суспільства, а також відбиває і формує масову свідомість і культуру. З погляду на це реклама повинна бути багаторівневою вивчена й усвідомлена. У сучасних дослідженнях реклами переважають економічний, психологічний, лінгвістичний ракурси її вивчення. І на сьогодні феномен реклами повинен бути й об'єктом туристичних зацікавлень, усвідомлюючись як одна зі сфер масової комунікації. Досвід реклами в певній мірі залежить від правильного використання відповідних форм і засобів впливу на споживача, що в свою чергу вимагає від керівників туристичного підприємства ґрунтовних знань сучасного рекламного процесу, особливостей реклами в туризмі, планування рекламної діяльності, вибору засобів розповсюдження.

Реклама - це дієвий інструмент у спробах підприємства модифікувати поведінку покупця, привернути їх увагу до товарів, створити позитивний образ фірми-виробника, показати значимість та корисність товару [1, с. 134]. Рекламна діяльність сприяє реалізації товарів, процесу перетворення товару у гроші, породжує попит і ринок, управляє ринковим продажем. Реклама вирішує такі завдання:

- розповсюдження інформації про товар та фірму;
- зворотній зв'язок з потенційними покупцями для повного інформування їх про товар;
- активний вплив на прийняття рішень щодо купівлі;
- допомога працівникам служби збуту під час переговорів з клієнтами;
- переборювання недовір'я до товару і фірми з боку покупців;
- підтримка позитивних емоцій у споживачів, розповсюдження інформації про сервіс;
- наглядний показ солідності фірми, виконуваних нею обов'язків;
- розповідь про дослідження товарів у екстремальних умовах;
- формування позитивного відношення громадськості до фірми, її товарного виробництва [4, с. 651].

Мета рекламної діяльності визначається загальною стратегією маркетингу і комунікації, взятих на озброєння підприємства у ринковому середовищі. Загальна мета підприємства поділяється на окремі цільові спрямування: цілі у сфері збуту (отримання приросту обсягів продажу) та цілі комунікативного зв'язку (передавання ідей, формування іміджу, зміна споживацьких навиків, переваг тощо) реклама у сфері збуту направлена, як правило, на переконання, повідомлення про суб'єкта рекламування. Реклама у сфері комунікації виконує інформативну функцію.

Вивчаючи рекламну діяльність туристичного підприємства «Rio.Tour» можна з впевненістю говорити, що це компанія з репутацією унікального тур оператора. Додатковим позитивним іміджем компанії служать численні нагороди. Філософія компанії - бути першими серед кращих. Творчий підхід до створення турів. Місія компанії - пропонувати якісний і цікавий туристичний продукт, створювати унікальні туристичні новинки, відповідно до побажань клієнтів, а часто і передбачаючи їх [2, с. 651].

Бути кращим для клієнтів і партнерів. Rio.tour проводить партнерські програми де читає лекції про туристський брендинг, проводить семінари, туристичні форуми та акції та ін. Також слід зауважити, що хоча фірма і немає власного відділу по зв'язках з громадськістю, все ж таки проводить активну роботу по налагодженню взаєморозуміння між клієнтами фірми та її працівниками. Аналізуючи рекламну діяльність підприємства неможливо не зачепити питання іміджу підприємства. Звичайно, що для досягнення формування позитивної думки про компанію не лише споживачів, але й партнерів затрачається багато фінансових ресурсів підприємства

Реклама має велике значення також у прогнозуванні та плануванні роботи туристичної фірми чи підприємства. За її посередництвом можна встановити зворотній зв'язок з ринком, тобто споживачами послуг. Наприклад, за допомогою анкет чи купонів, які можна розповсюджувати разом з різними товарами, фірма отримує інформацію, яка дозволяє їй краще прогнозувати попит на свої послуги і відповідно будувати стратегію дій. Встановлення зворотного зв'язку із споживачами за допомогою такого способу можна визнати доцільним і перспективним, оскільки воно дозволяє контролювати просування туристичних послуг, вносити корективи у збутову діяльність, створювати та закріплювати у споживачів стійке розуміння переваг послуг певних туристичних підприємств [3, с. 651].

Сьогодні туристичний бізнес - це одна з найбільш перспективних галузей, що приносить в усьому світі багатомільйонних прибутків. В останні роки й в Україні активно розвивається туристична індустрія, особливо. Вона несе в собі величезний потенціал українського ринку, здатний приносити стійкий дохід у державний бюджет. З кожним роком в Україні росте кількість туристичних фірм та готелів. Важливим аспектом розвитку підприємств туристичної індустрії є маркетингове просування їхніх послуг, у тому числі й за допомогою реклами. Реклама підприємств туристичної індустрії переслідує головну мету - збільшення потоку клієнтів.

Реклама вимагає великих грошей, що легко розтратити в пусту, якщо фірма не зуміє точно сформулювати задачу, прийме недостатньо продумані рішення щодо рекламного бюджету, звертання і вибору засобів реклами, не зуміє зробити оцінку результатів рекламної діяльності [6, с. 651]. Завдяки своїй здатності впливати на спосіб життя реклама залучає до себе пильну увагу громадськості. Постійно підсилюється регулювання покликане гарантувати відповідальний підхід до здійснення рекламної діяльності. В даній роботі було проведено аналіз рекламної діяльності «Rio.Tour». Щодо вибору засобів поширення реклами, то найефективнішим підприємство вважає розміщення реклами у ЗМІ, тобто газетах. Хоча дізнатися про підприємство можна із мережі Інтернет. Пріоритетною є і виставкова діяльність [5, с. 651]. Підприємство для розроблення рекламної стратегії не має спеціального штату. У своїй діяльності підприємство керується правилом: для досягнення ефективності діяльності туроператора, необхідною умовою є комплексне співвідношення маркетолог-менеджер тому, що навіть якщо на потенційного клієнта подіяла реклама, то менеджер може цей результат втратити. Підприємство використовує інформативну рекламу. Аналізуючи вибрану стратегію що управління рекламною діяльністю «Rio.Tour», можна зробити висновок, що потрібно проводити рекламу на радіо. Тому, що багато потенційних споживачів туристичних послуг

їздять в авто, маршрутних таксі, і просто слухають радіо. Можна розміщувати рекламу на авто, якими возять групи відпочиваючих. Це реклама за яку не потрібно платити щороку вона буде постійною і плюс це нагадування про туристичну фірму. Також можна використовувати різні знижки для постійних клієнтів, сюрпризи, клубні картки та ін.

Отже, для ефективної роботи на ринку повинне доставляти свої рекламні звернення в будь-які місця, де можливий контакт цільової аудиторії з її торговою маркою. Місця здійснення таких контактів можуть бути самими різними: від офісу туристичної фірми до передачі по телевізору рекламних роликів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Восколович Н.А. Маркетинг туристичних послуг. М.: Економічний факультет МРУ, ТЕИС, 2010. 167 с.
2. Кифяк В.Ф. Рекламна кампанія туристичного підприємства. Електронний ресурс Режим доступу: <https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=699123#text>
3. Котлер Ф. Маркетинг в туризмі: посібник для ВУЗ-в. М., 1998. 787 с.
4. Луцій О.П. Міжнародний маркетинг: Курс лекцій. К.: Європейський університет фінансів, інформ. систем, менеджм. і бізнесу. Київ, 2012. 432 с.
5. Миронов Ю.Б. Особливості реклами в туризмі. Випуск V. Львів: Видавництво ЛКА, 2008. 448 с.
6. Мунін Г.Б. Маркетинг турпродукту. Навчальний посіб. Вид-о "Кондор", 2009. 364 с.

Мандрика Володимир

Науковий керівник – викл. Тимків І. М.

ТІМБІЛДИНГ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА КОРПОРАТИВНОГО ІМІДЖУ

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільство являє собою складний організм, де однією з найважливіших артерій є економічна складова, яка, в свою чергу, є не менш складним утворенням та складається з багатьох організацій. Варто зазначити, що в ситуації постійної та невгамовної конкуренції кожній компанії доводиться боротися за кожного замовника. У боротьбі за серця споживачів на допомогу приходять корпоративний імідж.

Мета статті: аналіз ролі тімбілдингу в компанії та визначення його впливу на корпоративний імідж.

Аналіз останніх наукових досліджень. Досліджувана тематика перебувала в науковому полі зору українських (Крамаренко А.А., Романовський О.Г., Шаповалов В.В., Квасник О.В., Гура Т.В., Кубко В.П.) та закордонних вчених (Рід С., Такмен Б.В., Дженсен М.Е.).

Виклад основного матеріалу. Корпоративний імідж – це сформований, образ організації або окремих її складових, що характеризуються певними рисами, які базуються на реальних чи приписуваних перцептивних властивостях конкретної організації, і які є соціально значущими для того, хто сприймає [3].

Складовими частинами корпоративного іміджу є внутрішній імідж, що формується в свідомості кожного співробітника, та зовнішній імідж – сформований у свідомості партнерів, клієнтів або ж конкурентів, тобто у числі тих людей, що не належать до числа співробітників компанії. Варто зазначити, що внутрішній та зовнішній образ компанії мають відповідати один одному.

Внутрішній імідж організації - це образ, що сформувався у співробітників про організацію у якій вони працюють. Основними похідними внутрішнього іміджу є соціально психологічний клімат та корпоративна культура [1].

Закарбування образу компанії у свідомості споживачів відбувається під впливом різноманітних контактів з компанією – це може бути як і безпосереднє спілкування зі співробітниками, так і ознайомлення з рекламною продукцією, або ж за допомогою різноманітних подій, наприклад презентації та виставки. Великі компанії намагаються досягнути зовнішньої однаковості, це відображається у стилі спілкування та поведінці співробітників контактної зони. Основним завданням є зведення впливу індивідуалізму кожного працівника та концентрація уваги на компанії. У рекламних посиланнях, як правило,

знаходиться пряме й опосередковане повідомлення. В свою чергу символіка та гамма кольорів транслює приховану інформацію [2].

Двома складовими частинами поняття корпоративного іміджу є: описова, яка являє собою образ організації та оцінна. Суть оцінної складової полягає у ставленні, яке формується на основі будь-якої інформації пов'язаної з діяльністю організації, що викликає оцінку та емоцію про компанію, яка може прийнятись, або відкинутись.

Все, що існує довкола, людина оцінює на основі свого попереднього досвіду, ціннісних орієнтирів або ж за допомогою загальноприйнятих норм, принципів тощо, а тому корпоративний імідж не є виключенням. Варто пам'ятати, що образ та оцінка є нерозривно пов'язаними.

Таким чином ми виокремлюємо візуальний імідж організації – уявлення про організацію, основою яких є зорове відчуття, що фіксує інформацію про інтер'єр офісного приміщення, демонстративних та торговельних залів, фірмову символіку організації тощо [3].

Через взаємодію з співробітниками компанії формується імідж персоналу. У свою чергу кожен працівник є образом персоналу компанії в цілому. Тому переоцінити значення співробітників у побудові цілісного позитивного іміджу компанії важко.

У свою чергу весь персонал компанії перебувають у постійній взаємодії між собою. Одним з найважливіших елементів, що визначає якість цієї взаємодії є тимблдинг. Це, в свою чергу, формує як внутрішній імідж компанії, так і є показником для формування зовнішнього іміджу.

Вікіпедія визначає дане поняття наступним чином: тимблдинг, або ж командоутворення – термін, що часто використовується в контексті бізнесу й може бути застосованим до широкого діапазону дій для створення та підвищення ефективності роботи команди [5]. Тобто тимблдинг являє собою набір активних заходів, які є націлені на формування командних навичок шляхом вирішення загальних завдань у команді, що веде до згуртування колективу. Не варто недооцінювати значення тимблдингів у формуванні іміджу компаній, особливо в час, коли інтернет та соцмережі є одними з основних платформ поширення інформації, а тому результатом цього служить залучення замовників, партнерів та нових співробітників.

Історія тимблдингів бере свій початок ще в період Другої світової війни. Тоді розробниками ігор та тренінгів для колективів були британці в 40-ві роки ХХ століття.

Більш наближені до сьогоденних тимблдингів появились в Америці 50-х років ХХ століття. Найбільш поширеним в той час видом зміцнення колективу, при якому випрацьовувався «командний дух» були події, при якій працівники переодягались в костюми історичних персонажів, де відточувався механізм командних дій.

А от на теренах України тимблдинг з'явився наприкінці ХХ століття у вигляді методів бізнес-тренінгів, а з часом популярності набували й інші методики.

На сьогодні термін «тімблдинг» набуває все більшої популярності, створюючи нові варіанти та тактики командоутворення в різних корпораціях світу [6].

Зауважимо, що результатом тимблдингів є укріплення зв'язків між співробітниками формуючи єдину та сильну команду, а не групу людей. Відмінності між командою та групою були описані ще в 1977 році Такманом та Дженсенем.

Основними цілями впровадження тимблдингів в компанії є:

1. *Формування навичок командної роботи:* тобто це впровадження командного управління та узгодження дій усіх членів команди.
2. *Формування командного духу:* розвиток психологічних зв'язків між членами команди та досягнення єдності в досягненні спільних цілей.
3. *Безпосереднє формування команди:* оптимізація структури команди та виділення виконавців та ролей для них [6].

Формування та корекція міжособистісних стосунків в колективі, шляхом використання методів тимблдингу є важливим аспектом у менеджменті персоналу. Систематичне застосування його методів на всіх етапах формування і розвитку колективу дозволяє згуртувати команду, виділити можливих лідерів, формувати й просувати корпоративний імідж, поширювати корпоративні цінності і стандарти та вирішити проблему неефективної спільної

праці колективу, зумовлену невідповідністю економічних типів співробітників, їх професійних та моральних якостей [4].

Інколи корпоративний імідж створює у працівників компанії умови, за яких приналежність до компанії переважає цінність отримуваної винагороди. До того ж дані працівники демонструють себе у ролі «агітатора», що посилює візуальний імідж компанії.

На сьогодні існують наступні види тимблдингів:

- спортивний – найпопулярніший, згуртованість досягається бажанням перемоги у різноманітних спортивних змаганнях;
- історичний – в основному це рольові ігри, в яких відбувається відтворення події минулого;
- творчий – виконання різноманітних креативних завдань дозволяє відкрити в співробітників творчі резерви;
- психологічний – даний тип ігор сприяє пізнання співробітниками один одного, виявити лідерів, та згуртувати колектив шляхом тренінгів;
- інтелектуальний – вирішення завдань у різноманітних сферах науки, мистецтва, літератури тощо;
- активний – схожі до спортивних, проте часто відбуваються на природі і є доволі агресивними, а часом й екстремальними [6].

В межах Тернополя компанії можуть організувати інтелектуальний тимблдинг на платформі Mind Game. Таке різноманіття тимблдингів доповнять колекцію світлин компанії, що дозволить PR-відділу використати їх для просування компанії в інтернеті, який є потужною платформою для пошуку нових працівників, партнерів та замовників.

Отже, хоча тимблдинг з'явився на теренах України нещодавно, він швидко набув популярності та вкоренився у повсякденне життя багатьох успішних компаній, виконуючи не лише командотворчу функцію, а й будучи потужним методом побудови як і внутрішнього, так і зовнішнього іміджу компанії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко С. М., Ліфар К. В. Імідж організації: зміст та основні етапи формування // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економіка. Вип. 2 (11). 2014. С. 1–8.
2. Колодка А. Імідж організації як економічна категорія: сутність, зміст, основні етапи формування. Прометей, 2012. Вип. 2 (38). С. 164–170.
3. Корпоративний імідж. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://pidruchniki.com>
4. Нікіфорова Л. О., Білоконь Я. В. Тімблдинг як основа ефективного розвитку колективу [Електронний ресурс]. – <http://ir.lib.vntu.edu.ua>
5. Тімблдинг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org>
6. Що таке тимблдинг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://dengodel.com>

Манзик Олександр

Науковий керівник – проф. Павлишин А.Г.

ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ 2019 РОКУ: АНАЛІЗ ПАРТІЙНИХ ПРОГРАМ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ

Справжньою несподіванкою для багатьох громадян України, а також для політологів стали парламентські вибори 2019 року. Вони показали не лише невдоволення українців попередньою владою, але й те, наскільки та влада була дискредитована, в тому числі й російською пропагандою. Проте, перед тим, як розібрати партійні програми, варто зауважити кілька речей. По-перше, українські партії – це переважно лідерські проекти. Себто, вони тримаються на харизматичних особистостях. Яскравими прикладами таких проектів є більшість впливових партій в історії українського парламентаризму, серед лідерів яких є Володимир Зеленський, Юлія Тимошенко, Петро Порошенко, Святослав Вакарчук, Анатолій Шарій, свого часу Віктор Ющенко. Тобто, українці не звертають уваги на програми так, як на лідера політичної сили. По-друге, через погано розвинену традицію парламентаризму більшість партій

мають слабку ідеологічну основу, за винятком націоналістичного ВО «Свобода», «Самопоміч» та ще кількох, які мають якісь ідеологічні засади. Такі ж політичні сили, як «Слуга народу» де-факто є набором людей з різними політичними поглядами, яким пощасливилось пройти в Раду за рахунок рейтингу самої партії та Зеленського. Відштовхуючись саме від цих двох факторів, варто провести огляд досліджень, пов'язаних з виборами. Серед літератури, використаної для поточного дослідження, особлива увага приділяється дослідженню Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», а також аналітиці з Української Правди, Детектор Медіа та ЧЕСНО.

Метою цієї роботи є створення цілісної картини того, як відбувались парламентські вибори в 2019 році, особлива увага приділяється партійним програмам, а також тому, що саме вплинуло на вибір, який здійснили українці (політтехнології, обіцянки). Акцент буде зроблено на партіях, які пройшли у Верховну Раду й на тих, які майже подолали поріг у 5%, також більше він буде зроблений на пропорційній складовій виборів.

Актуальність цієї теми полягає в тому, що саме вибори до Верховної Ради є найкращим відображенням того, які настрої панували в суспільстві, а також які спостерігались тенденції та очікування. Це все впливає і на сьогодишню ситуацію в суспільстві, яке, на щастя, по аморфності ще не опустилось до рівня 2010-2012 років.

В першу чергу варто розказати про технології, які використовувались під час виборів, такі як мімікрія, модні теми, шаблони [1]. Мімікрія є спробою сподобатись виборцям, при якій, знаючи потребу в чомусь з боку виборців, потенційні можновладці обіцяють нездійсненне, таке, що не відповідає цінностям політичної сили. Тут і зменшення ціни на газ, повний перехід на газ власного видобутку, припинення співпраці з МВФ тощо. Є яскравим прикладом популізму в сучасній українській політиці. Модні теми – газові платіжки, робочі місця, пенсії, кінець війни тощо. Як і в вище згаданому – це на слуху, потрібне – в такому випадку це й будемо втілювати. Людям дуже просто було привити певні слогани. «Торгівля на крові», «барига», «клоун» тощо лилось з усіх боків в Facebook та інших соцмережах.

Варто порівняти програми основних фаворитів парламентської гонки – «Слуги народу», «Опозиційної платформи – За життя», «Батьківщини», «ЄС», «Голосу» та «Сили і честь». В питанні економіки «Слуга Народу» акцентує увагу на інноваціях, вільному ринку та розвитку цифрової економіки, ОПЗЖ виступають за відновлення торгівлі з РФ (після зняття санкцій, звісно), «ЄС» – за інтегацію України до внутрішнього ринку ЄС, «Батьківщина», яка разом з Юлією Тимошенко несе нелегкий спадок популістичної соціал-демократії з кінця 90-х, явно лобіює певні галузі економіки, пропонуючи скасування 37 податків та зборів, також виступає за продовження дії мораторії на продаж землі, «Голос» же виступає за відкритий ринок землі, акценті на IT галузі та низьких податках, «Сила і честь» також за ринок землі і за оновлення ядерної енергетики.

Як щодо антикорупційної діяльності та правосуддя, то «Слуга народу» виступав за перезавантаження судів та прокуратури, ОПЗЖ – за незалежні суди, «ЄС» – за реформу судової системи й МВС та боротьбу з корупцією, «Голос» також виступав за перезавантаження судів, а також за повернення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, «Сила та Честь» же говорять про перезавантаження судів.

Різною є позиція партій й щодо безпеки України. «Слуга народу» виступав за розслідування корупції в оборонці, та реформування ЗСУ згідно з стандартами НАТО, ОПЗЖ – за нейтралітет України у військово-політичній сфері та прямий діалог з РФ та її маріонеточними республіками (ДНР/ЛНР), «ЄС» – в планах отримати План дій членства НАТО до 2023 року, «Батьківщина» також за НАТО, «Голос» же за впровадження стандартів НАТО у ЗСУ, як і «Сила та Честь». Також, що варто зауважити, більшість партій проголошували проєвропейську зорієнтованість, за винятком проросійської ОПЗЖ. [2].

Особливо цікавим є питання реклами, особливо – телевізійної (так як найбільший її відсоток припадає саме на цей вид) [3]. Якщо говорити про різницю між фактичними та задекларованими витратами партій, то найбільшою різницею між цими даними (де сума в декларації менша, за фактичну) з переможців парламентських може «похвалитись» ОПЗЖ та «ЄС». «Батьківщина» ж, натомість, відзвітувала про більшу кількість коштів, аніж реально було витрачено згідно з моніторингом. Що, до речі, цікаво, на 4 телеканалах більше половини

політичної реклами було від однієї партії. На ТЕТ – це виключно реклама «Слуги народу» (100% всієї реклами на телеканалі, що пов'язано з співпрацею студії «95 квартал» з телеканалом); на «5 каналі», «Еспресо TV» та «Прямому» – 100, 80 та 60% реклами партії «ЄС» в ефірі (це ж пов'язано з володінням Петром Порошенком «5 каналом» та з володінням іншими двома наближеними до нього політиками).

Головним питанням щодо реклами є те, скільки кожна з політичних сил витратила на неї і хто її підтримував. Останнє дає зрозуміти те, чиї інтереси переслідуватиме та чи інша сила та що вона лобіюватиме. Звісно ж, зрозуміло, що є депутати, які матимуть відмінну від «спонсора» позицію, що доводять конфлікти всередині президентської фракції, які є на сьогоднішній день. Повертаючись до кількості коштів, найбільш дорогою рекламою з фаворитів була в «Слуги народу» та «Голосу» – близько 100 мільйонів гривень, найдешевшою – в ОПЗЖ та «Сила і честь» – 60 та 26 мільйонів гривень відповідно [4].

Як щодо олігархів та бізнесменів, з якими співпрацювали партії фінансово та медійно, то «Батьківщина» має серед своєї підтримки Сергія Таруту (який є другим номером партії), Олександра Онищенка та Пінчука/Ахметова/Коломойського, «Голос» же, окрім Віктора Пінчука, підтримували Джордж Сорос та Amazon, «ЄС» – Рінат Ахметов, ОПЗЖ – Дмитро Фірташ та Тарас Козак, «Сила і честь» – Віктор Пінчук, Дмитро Гордон та Віктор Медведчук, «Слугу народу», окрім Ігоря Коломойського та Віктора Пінчука, також підтримували «95 квартал», гендиректор «1+1» Ігор Ткаченко, а також мережа «Епіцентр» та російський бізнес «Велес Груп» [5]. Це все є свідченням того, що в Україні й на сьогодні зберігається гігантський вплив олігархату на медіа, й не лише тому, що багато з олігархів є політиками, а й тому, що телебачення знаходиться в їхній власності або ж у власності наближених до них осіб.

Демографія Національного екзит-полу парламентських виборів, проведена незадовго до виборів, продемонструвало таку картину. Якщо брати по регіонах, то на Заході надали перевагу «Голосу» (52%), Захід і Центр надав перевагу «Батьківщині» (78%) та «Сила і честь» (77%), Південь і Схід – ОПЗЖ (74%). За «Слугу народу» найбільше проголосували в Центральному та Південному регіонах (67%). Як щодо типу населеного пункту, то в селах найбільше голосували за «Батьківщину» (42%), а в обласних центрах – за «ЄС» та «Голос» – 46 та 43% відповідно. Найбільш молодим електорат був у «Голосу» (41% до 40 років), найстаршим – у ОПЗЖ (79% виборців – 50 і більше років). Якщо ж брати як фактор рівень освіти, то тут найбільше людей з вищою освітою обирали «ЄС» (62%) й «Голос» (60%), найменше – у «Батьківщині» (менше 30%) [6].

Назагал, вибори продемонстрували наступну картину. В цілому, відбувся феноменальний тріумф «Слуги народу» (254 депутати ВР) та успіх партії Святослава Вакарчука (20 депутатів). Також залишились старі партії, серед яких ребрендована партія Порошенка «Європейська Солідарність» (25 депутатів) та чергове «перевзуття» регіоналів у 2 форматах – ОПЗЖ (43 депутати) та неуспішний-непрохідний Опозиційний. Також в Раду пройшов ветеран української політики – «Батьківщина» Юлії Тимошенко (26 депутатів). Вибори продемонстрували зневіру виборців у попередніх можновладцях, а також відсутність чітких програм (особливо це стосується «Голосу») та людей з політичним досвідом у нових політичних сил.

Зрештою, це знову були вибори не так «за» нову владу, як «проти» старої. Вони продемонстрували те, що популярні політичні партії й далі фінансуються олігархами, які переслідуються власні інтереси, через що такі партії, як «Громадянська позиція», «Самопоміч» та «Сила людей» пасуть задніх. Продемонструвало зародження нової хвилі популізму, найяскравішим прикладом чого є великий рейтинг партії Шарія, проросійського блогера. Проте, також вони були яскравим прикладом потреби громадян в глобальних змінах, які для них втілювали «Слуга народу» й «Голос».

ЛІТЕРАТУРА

1. Технології парламентських виборів // Українська правда : веб-сайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/07/19/7221347/>
2. Головне з програм шести політичних партій: що обіцяють виборцям у 2019 році // Детектор Медіа: веб-сайт. URL: <https://ms.detector.media/media-i-vlada/post/23209/2019-07-19-golovne-z-program-shesti-politichnikh-partii-shcho-obitsyayut-vibortsyam-u-2019-rotsi/>

3. Політична реклама на телебаченні під час парламентської кампанії // ЧЕСНО : веб-сайт. URL: <https://www.chesno.org/post/3540/>
4. Скільки партії зібрали та витратили на вибори 2019? // Золото партій : веб-сайт. URL: <https://zp.chesno.org/party-candidates-comparison/>
5. Вибори-2019: фінанси і нюанси // Радіо Свобода : веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30061371.html>
6. Хто за кого проголосував: демографія Національного екзит-полу на парламентських виборах-2019 // Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» : веб-сайт. URL: <https://dif.org.ua/article/khto-za-kogo-progolosuvav-demografiya-natsionalnogo-ekzit-polu-na-parlamentskikh-viborakh-2019?fbclid=IwAR1Dwb0ZtNljHrF2Wgo9BRN0PCPSD09M8sFc9l6GQDBIOMu-ns3Ze-W0pRw>

Манзик Олександр

Науковий керівник – викл. Тимків І.М.

ЕВОЛЮЦІЯ ІМІДЖУ УКРАЇНИ В РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Тема іміджу України не втрачає актуальності і сьогодні. Й це не дивно, адже імідж – це не те, що пригвинчене до минулого, а щось напрочуд плинне, змінне й піддатливе до глибинних реконструкцій. Зрештою, це довела та ж Польща, щодо якої у німців був стереотип, втілений у словосполученні «Polnische Wirtschaft», який означав те, що польська державність є неуспішною й невпорядкованою [1]. І, врешті-решт, Польщі вдалось його зруйнувати, адже модернізація країни змінила багато що, вивівши її в ряди економік з одним із кращих показників зростання у Європі. Україна змінила свій імідж щодо можливості існування як самостійна держава, але питання щодо економіки досі є актуальним.

Метою цієї праці є аналіз проблем, пов'язаних з репутацією та іміджем сучасної України, а також експертних міркувань щодо його вдосконалення.

Питання іміджу держави, зокрема України, знайшло висвітлення у наукових розвідках українських дослідників, серед яких Балуєва О.В., Данилов В.М., Денисюк С.Г., Корнієнко В.О., Піскорська Г.А. та інші. Актуальною для нашого дослідження є інформація, представлена в міжнародних рейтингах та статистиках.

«Тільки один з шести американців може знайти Україну на карті». Такими словами розпочиналась стаття, опублікована в 2014 році у The Washington Post [2]. Це говорить про те, що станом на 2014 рік навіть відповідь на питання про те, що це за держава і де вона знаходиться, мало хто знав. Зрештою, це й не дивно. На нашу думку, велику роль тут зіграло те, наскільки держава є згадуваною в інформаційному полі світу. Себто, якщо взяти ті ж держави колишньої Югославії, то про них що в Європі, що в решті світу знають завдяки, по-перше, конфлікту між державами (Сербією, Хорватією, Боснією) на зламі 1990-2000-рр., а по-друге, завдяки тому, що велика частина тих країн на сьогодні є членами ЄС. Краща доля в цьому плані випала й нашим колишнім сусідам по Радянському Союзу – прибалтійським державам. Повертаючись до України, варто зазначити, що нічого з цього нам не «було дано». Після розпаду СРСР (який у світовому сприйнятті асоціювався саме з Росією) утворилось понад 15 незалежних держав. Коли ж інформація про Україну якось висвітлювалась у міжнародних ЗМІ в 1990-2000-х роках, то стосувались вони в основному скандалів щодо фальсифікації на виборах (найгучніший – у 2004 році), високих показників корупції та смертності, та того, наскільки нестабільною в політичному та економічному планах є держава. Не можна оминати увагою і один з найгучніших скандалів часів незалежної України – убивство Георгія Гонгадзе, в якому було замішане найближче оточення президента, а, можливо, й він сам. Це все висвітлювалось міжнародними ЗМІ й впливало на оцінку держави за кордоном (а також на те, що про неї до 2004 року хоч трохи чули, і то в негативному контексті) [3].

Переломним для іміджу України можна назвати дві події. Це так звані «кольорові революції»: «Помаранчева революція» 2004 року та «Революція гідності» 2014 року. В першому випадку іноземці почули про Україну, як державу, яка прагне демократії, а не авторитарного ручного правління. Зрештою, цього Україні й вдалось добитись (проте, ще до сьогоднішнього дня є наявними елементи поліцейської держави, про що довели події 2014

року. Це дуже важливий крок, адже подібне посприяло й свободі слова. Варто згадати, що в 2001-2004 роках поширеною річчю були так звані «темники» – укази ЗМІ про те, в яких об'ємах і як саме слід висловлювати інформацію про владу, часто шкідливу для влади та її становища взагалі не згадували. Після цих подій про Україну немов забули аж до 2014 року, адже в опитуванні, яке проводило Радіо Свобода у 2011 році в 20 країнах, лише 5% респондентів вказали, де розташована Україна, а лише половина знала, що вона у Європі [4].

Найбільш важливим етапом для становлення іміджу України на міжнародній арені є події, що відбулися після Революції гідності. Не зважаючи на різке погіршення економічної ситуації, війну з російським агресором на Донбасі та окупацію територій Луганської/Донецької областей та Криму, саме після початку цих подій про Україну дізнались за кордоном. Дізнались, що, як сказав Л.Кучма, «Україна – не Росія». Що це держава, яка стоїть на сторожі європейських цінностей, які так важливі для кожного мешканця Європи – воля, свобода слова, людські права, закон як необхідна річ для реалізації прав, а не лише інструмент примусу. Тут необхідно буде звернутись до цифр. Як повідомляє аналітичний портал «Слово і Діло», посилаючись на колишнього прем'єр-міністра Олексія Гончарука, Україна в 2020 році піднялась на сім позицій у рейтингу Doing Business й наразі посідає 64 місце по легкості ведення бізнесу [5]. Це неабиякий показник, якщо згадати, що в 2014 році Україна перебувала на 112-му місці. Як щодо рейтингу інновацій, то в ньому Україна займає 47 місце [6]. Важливими є дані про свободу слова – тут Україна зробила стрибок з 129 місця в 2016 до 96 на сьогоднішній день [7]. Вже сам імідж впливає безпосередньо на галузь туризму. В цьому також є поступ, в рейтингу туристичної привабливості Україна піднялась на 10 позицій в порівнянні з попереднім роком (тепер вона на 78 сходинці), в рейтингу туристичної інфраструктури – на 6 (73 місце). Що також важливо, саме в 2019 році Україна вперше ввійшла в рейтинг країн для інвестицій та бізнесу (49 місце з 67-ти) та в рейтинг країн з кращою якістю життя (62 місце з 70-ти) [8]. Важливим є те, аби втратити мінімально від нової фінансової кризи, яка розпочалась у світі через падіння ціни на нафту та епідемію Covid-19.

Та не тільки українці творять свій імідж на міжнародній арені. Важливим фактором становлення іміджу країни (особливо з 2014 року) є її висвітлення через російські ЗМІ, в основному – через такі телеканали, як Russia Today. Важливим також є й те, що більшість великих ЗМІ не мають представництва в Україні й на сьогоднішній день (!), проте мають його в Росії. А ще є проросійські ЗМІ в Україні (112, ZIK, Інтер, NewsOne) [9]. Тут можна повернутись до теми темників, адже саме представники тієї політичної сили, яка стояла за їх створенням, мають відношення до проросійських телеканалів.

Яким чином негативно впливає російська пропаганда на імідж України? Вона намагається зобразити Україну політично й економічно нестабільною країною, в якій заборонена свобода слова (це прив'язують до закону про заборону нацистської та комуністичної символіки). Є ще один інструмент впливу, через який існують вищезгадані телеканали. Ціль їхнього існування – дискредитація будь-яких не проросійських політичних сил, а особливо – глави держави/керівника партії. Через примат розуміння українським обивателем політики (голова партії – це сама партія), подібна критика працює (зрештою, обрання президентом Зеленського – результат подібної асоціації). Так-от, дискредитуючи ті чи інші політичні сили, робиться акцент на тому, що є українці, прихильні до Росії, та надання прав нацменшинам. Сучасна ліволіберальна політика націлена на розмаїття та надання різноманітних прав етнічним, мовним та релігійним меншинам, в свою чергу Росія використовує цю тенденцію задля впровадження та індоктринації «Русского мира». На щастя, цілі інформаційні служби задіяні в контр-пропаганді (яка переслідує ціль розвінчування російської та проросійської пропаганди), серед яких найбільш вагомим є Stopfake.

Дослідження доводять, що для покращення іміджу країни необхідно:

сприяти розвитку малого й середнього бізнесу. Наразі це відбувається (проте, щодо підтримки бізнесу під час карантину можна посперечатись);

розвивати туристичний бізнес. Україна надзвичайно багата на різноманітні туристичні об'єкти. І про це важко дізнатись, сидючи на одному місці. Проект Ukraïner яскраво демонструє, скільки всього цікавого є в Україні, до того ж, у різних її регіонах.

розвивати й надавати пільги галузі ІТ, якщо ж це неможливо – не піддавати її високим податкам, що тільки сприятиме розвитку ІТ компаній не за кордоном, а в Україні. Можна підмітити, що компанія Ubisoft, одна з найвідоміших, що займаються розробкою комп'ютерних ігор, має офіс саме в Києві. Ці приклади також доводять, що потенціал України є величезним, і саме його використання може посприяти розвитку самої держави та її громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Antipolnische Ressentiments // Deutsche-und-polen.de : веб-сайт . URL: https://www.deutscheundpolen.de/themen/thema_jsp/key=ressentiments.html
2. Тільки один з шести американців може знайти Україну на карті (опитування) // УНІАН: веб-сайт. URL: <https://www.unian.ua/politics/905447-tilki-odin-z-shesti-amerikantsiv-moje-znayti-ukrajinu-na-karti-opituvannya.html>
3. Ukraine journalist's murder unsolved // CNN: веб-сайт. URL: <http://edition.cnn.com/2001/WORLD/europe/05/25/ukraine.gongadze/index.html>
4. Іноземці нічого не знають про Україну // Радіо Свобода: веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24306020.html>
5. Україна піднялася в рейтингу Doing business – Гончарук // Слово і Діло: веб-сайт. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/10/24/novyna/ekonomika/ukrayina-pidnyalasya-rejtnhu-doing-business-honcharuk>
6. Україна в рейтингах: як змінювалися позиції країни в 2014-2019 роках // Слово і Діло: веб-сайт. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/11/01/infografika/ekonomika/ukrayina-rejtynhax-yak-zminyvalysya-pozyciyi-krayiny-2014-2019-rokax>
7. 2020 World Press Freedom Index // RSF: веб-сайт. URL: https://rsf.org/en/ranking_table
8. Україна в рейтингах: туризм – в плюс, інновації – в мінус // Слово і Діло: веб-сайт. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/09/10/infografika/suspilstvo/ukrayina-rejtynhax-turyzm-plyus-innovaciyi-minus>
9. Україну чекають дефолт і гуманітарна катастрофа. Огляд проникнення російської пропаганди в український медіапростір у березні 2020 року // Детектор медіа: веб-сайт. URL: https://detector.media/propahanda_vplyvy/article/176362/2020-04-14-ukrainu-chekayut-defolt-i-gumanitarna-katastrofa-oglyad-proniknennya-rosiiskoi-propagandi-v-ukrainskii-mediaprostir-u-berezni-2020-roku/

Манзик Олександр

Науковий керівник – доц. Морська Н. А.

ПРОБЛЕМА МОРАЛІ В НАУЦІ

Проблема моральної сторони науки є актуальною з низки причин, які в сучасному світі демонструють складність поєднання та взаємодії цих двох понять. Окрім того, зростає ця увага і у зв'язку з нашим раціональним світом, який зводить все до наукового осмислення та обґрунтування.

Метою даного дослідження є висвітлення проблеми співвідношення науки й моралі, а також аналіз поглядів на це питання видатних філософів, виявлення перспективи розвитку цієї теми в наукових дослідженнях.

Серед науковців, які займалися цією темою, особливої уваги заслуговують праці Хесле В., Агацці Е., Горохова В.Г., Кисельова М.М., Канке В.А.

Відношення між наукою та мораллю завжди характеризувалось певним протистоянням як між двома різними архетипами культури. У наш час це є актуальним у зв'язку з очевидним прогресом дисгармонії між духовним та матеріальним. Проте, таке протиставлення існувало не завжди.

Античні часи характеризуються поєднанням морального та раціонального, себто, синкретизмом. На базі синкретизму сформувався ще у досократівські часи уявлення про мудрість людини. За Платоном, мораль виходить з ідей, які існують об'єктивно; він поєднує етику з онтологією.

Ностальгію за органічною цілісністю етики, фізики та логіки можна помітити у «Листі про гуманізм» Хайдеггера, який вважав, що означення галузей виникає в епоху, коли помисл

перетворюється в філософію, та в науку, а наука – у шкільне навчання. У цій зв'язці виникає наука, та втрачається думка [1, с.348].

Ситуація змінилась з розвитком наукового знання та його методології. Класичне знання почало претендувати на монотичність та завершеність й спиралось на уявлення, що світобудова упорядкована та гармонійна. Наука й на сьогодні є системою раціонально оформленого знання. У XVII столітті почалась втрачатись універсальна картина Всесвіту, започаткована конструктивами натурфілософії. Акцент змістився на окремі науки, які вивчали уже фрагменти природи. В результаті прогресувало переконання в об'єктивності наукових знань, але губилась цілісна наукова картина світу. За Хайдеггером, буття розчинилось в абстракціях. Ідеалом стала фрагментарна картина природнього оточення, яка спиралась на механічний рух. Звідси й джерело безкінечно-безплідних дискусій між матеріалістами та ідеалістами.

На XIX століття припадає пік науково-технічного прогресу та сліпої віри у науку й раціональне пізнання буття. Цю гіпертрофовану віру О. Герцен влучно назвав «магометанством» в науці. «... їх калачем не заманиш у світ дійсності та життя. Хто їм може звеліти змінити велику храмину, у якій нічого робити, зате почесно, на наше життя з його буремними пристрастями, де потрібно працювати, а іноді й загинути» [2, с.70].

Класичне наукове знання набуває тенденції виходити за традиційні межі коли звертається до проблем екзистенційного характеру, серед яких екологічні, антропологічні, біоетичні тощо. Ці природознавчі напрямки не можуть бути нейтральними щодо моралі та цінностей. Уайтхет, заперечував класичне положення про те, що моральні інтуїції застосовуються лише щодо приватного світу психологічного досвіду. Багато представників науки прагнули до усвідомлення проблеми на перетині природознавства, релігії та етики, серед яких А.Ейнштейн та В. Гейзенберг. М. Планк відстоював у цьому плані думку про те, що немає антагонізмів між моральною проблематикою та наукою, та що вони можуть доповнювати один одного як інструменти побудови цілісної картини світосприйняття.

В сучасному науковому пізнанні набуває актуальності проблема, що немає заборони на певні напрямки наукового дослідження. За У. Беком, наука – це більше не джерело вирішення проблем, а часто й їхнє джерело утворення. Витоки ж цього – у знанні. Наука з пошукача істин стає комерційною інституцією. Етика ідеалів переходить в етику інтересів. Бізнесові інтереси домінують над суто науковими й етичними, що призводить до виникнення паліативів та формальних етичних норм. І звертають увагу в цьому випадку не на джерело негараздів, а на їхні наслідки. Масово створені господарства на переробку відходів, а не такі, щоб мінімізували їх утворення. Практикують в тому числі й вирубання стійких до отрут лісів, замість не отруєння нічого [3, с. 126].

Покладали надії, що техногенно-ринкова цивілізація зміниться духовно-екологічною, проте, це виглядає утопічним. Класична науково-технічна раціональність, яка зациклена на прогресі, неспроможна перед ризиками, які зростають. Унаслідок тотальної комерції в науці прогресує сервілізм вчених, здатних обґрунтувати будь-яке починання влади. Наукове знання стає товаром. У ньому домінує секретність, конкуренція, комерційна таємниця. Доповіді на наукових конференціях піддаються цензуруванню керівництвами інститутів. Глобалізація ж у свою чергу вимагає уніфікації стандартів, що в тому числі призводить до порушення традицій наукових шкіл та національних традицій. Також вона призводить до втрати різноманіття, що є негативним для інноваційних напрямків наукових досліджень.

Якщо Е. Агацці говорить про потребу поєднання морального та наукового [4, с. 98], то В. Канке обстоює думку, що етичне має бути всередині наукового знання. Тут він використовує класифікацію Ч. Пірса (на противагу класичній): синтактика, семантика та прагматика, себто, поєднання дослідження формального зв'язку знаків (логіка, математика), дослідження знаків та їх референтів (фізика, хімія) та дослідження між знаками та ціннісними установками людей (технічні та гуманітарні науки). Знання є науковим, якщо воно є несуперечливим (синтаксичні науки), підтверджуваним (семантичні) та ефективним (прагматичні).

За класичними канонами, факти, якими оперує наука, то лише матеріальні речі й процеси. Такий фактуалізм є науковим лише за семантичним стандартом. У такому випадку за межі науки виходить і математика, оскільки у природі немає квадратних коренів та інтегралів. Некоректне звуження, як ми бачимо, призводить до суперечності з реаліями життя [5, с. 19].

Наука має бути етичною і акцентувати увагу на аксіологічних оцінках. Саме етична наука дозволяє людині сягнути недосяжного на перший погляд. Спершу може здатись, що синтаксичні та семантичні науки є етично нейтральними, але таке враження може скластись лише в інтерналістському відношенні, коли науки вирвані з загальнолюдського контексту та знаходяться по той бік моралі. В той же час, в екстерналістському розумінні, будучи включеними у гігантську павутину взаємозв'язків, набувають цілком очевидного етичного значення, бо наука – це не лише когнітивне, але й перцептуальне знання[5, с. 298].

Ціннісна нейтральність науки – це вже не безсумнівне положення. Наукова діяльність на сьогоднішній день – ціннісно-орієнтована, визначається набором стратегій (не тактик), відмінних від тих, які домінували у класичну епоху. Наука, як і будь-що з продуктів людської діяльності, не може не бути спрямована на певну систему цінностей. До сьогодні в наукових колах є традиційне переконання про відмінність між науковим та моральним. Людина розумна з важкістю перетворюється у людину моральну. До наукової еліти все ж повинні долучитись моральні та інтелектуальні люди і намагатися переосмислювати зв'язки морального та раціонального.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проблема человека в западной философии. М.: Прогресс, 1988. 552 с.
2. Герцен А.И. Сочинения в девяти томах. Герцен А.И. М.: Гос. изд-во художественной литературы, 1955. Т. 1. 515 с.
3. Маер-Абіх К.М. Повстання на захист природи. Від доквілля до спільно світу. Маер-Абіх К.М. К.: Лібра, 2004. 196 с.
4. Агацци Э. Почему у науки есть и этические измерения? Э. Агацци. Вопросы философии, 2009. №10. С.93-104.
5. Канке В.А. Этика ответственности. Теория морали будущего. Канке В.А. М.: Логос, 2003. 352 с.

Монастирська Ірина

Науковий керівник – доц. Литвин А. М.

БІЗНЕС-ПЛАНУВАННЯ ТА ЙОГО РОЛЬ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

Сьогодні для ефективнішого функціонування підприємств, врахування загроз і ризиків, збереження конкурентоспроможності необхідні сучасні підходи до управління, а також уміння приймати відповідні управлінські рішення. Одним з найбільш ефективних інструментів управління є бізнес-планування. Процес планування є невід'ємним природним елементом управління підприємством, оскільки механізмом регулювання процесів створення і діяльності підприємства передбачена наявність економічно обґрунтованого плану його розвитку, під час розробки якого враховані та узгоджені стратегія розвитку підприємства, його ресурсний потенціал та можливості реалізації запланованого.

Питання складання бізнес-планів та теоретичні аспекти бізнес-планування розглянуті у працях відомих зарубіжних та вітчизняних дослідників, зокрема М. Віноградова, К. Барроу, В. Барінов, В. Гетало, А. Богомолів, О. Волков, М. Мальська, С. Соболев, Г. Тарасюк, Г. Швиданенко та ін..

Водночас, багато аспектів даної проблеми потребують більш предметного та повного дослідження, зокрема недостатньо висвітленим залишається питання розуміння бізнес-планування в сучасних умовах.

Метою статті є визначення сутності бізнес-планування, його основних завдань в організації ефективної діяльності підприємства, а також основних труднощів, які виникають при створенні бізнес-плану та можливих шляхів їх подолання.

Сьогодні термін «бізнес-планування» є досить популярним та сучасним. Але розробка бізнес-планів і ведення діяльності з урахуванням всіх нюансів цього поняття (моніторинг ринку, стану конкурентного середовища, складання планів для впровадження будь-яких змін тощо) на вітчизняних просторах знаходяться на відчутній відстані від європейських практик розвинених країн. Українським законодавством на сьогодні не закріплена обов'язковість

розробки бізнес-плану. Документ не є типовим для більшості українських комерційних підприємств [2, с. 115].

Розвиток ринкової системи господарювання в Україні потребує нових підходів до організації управління підприємницькою діяльністю на всіх рівнях. Реалізація будь-якого проекту на практиці значно ускладнюється, а у деяких випадках стає неможливою без попередньо розробленого бізнес-плану. Цей документ є не лише важливим інструментом управління підприємством, але й засобом необхідних зовнішніх інвестицій для створення нового або вдосконалення діючого бізнесу.

Враховуючи швидкі зміни у розвитку та діяльності підприємства, планування набуває все більшого значення. Бізнес-планування є процесом постійного і систематичного упорядкування функціонування підприємства, шляхом розробки стратегій, тактичних та оперативних дій для їх реалізації. Бізнес-план визначає цілі підприємства і пояснює, як і коли вони будуть досягнуті, та які ресурси для цього потрібні [1, с. 24].

Бізнес-план – це документ, який детально описує всі аспекти запланованої діяльності, докладно аналізує проблеми, які можуть виникнути в ході реалізації запланованої ідеї, та можливі шляхи їх вирішення. Правильно складений бізнес-план має аргументовано відповісти на питання: чи варто вкладати кошти в задуману справу й чи дасть вона прибуток, який виправдає затрачені зусилля та кошти?

Бізнес-план – це документ, в якому описується конкретна бізнес-ідея та можливі шляхи її реалізації. Бізнес-план – план, програма здійснення бізнес-операцій, дій фірми, що містить відомості про підприємство, товар, його виробництво, ринки збуту, маркетинг, організацію операцій та їх ефективність .

Створення бізнес-планів відбувається тому що:

- середовище, в якому функціонують підприємницькі структури, швидко змінюється, зростає конкуренція. Тому керівники підприємств повинні оперативно враховувати ці зміни в своїй діяльності;
- з розвитком ринкових відносин в економіку постійно приходять люди, які не мають досвіду в управлінні підприємницькими структурами, відповідно не можуть передбачити ризики та загрози, які доведеться усувати;
- для розвитку підприємницької діяльності необхідні кошти, які за допомогою бізнес-плану можна отримати за умови зацікавлення інвесторів, у тому числі й іноземних, в успішності даного проекту[3, с. 439].

Бізнес-план допомагає вирішити такі завдання:

- визначити довгострокові та короткострокові цілі підприємства, стратегію і тактику їх досягнення, визначити осіб, відповідальних за реалізацію стратегії;
- визначити конкретні напрямки діяльності підприємства;
- визначити склад маркетингових заходів підприємства з вивчення ринку, реклами, стимулювання продажів, ціноутворення, каналів збуту тощо;
- вибрати склад і визначити показники товарів і послуг, що будуть запропоновані підприємством споживачам, оцінити виробничі та торгові витрати на їхнє створення і реалізацію;
- оцінити фінансове становище підприємства і відповідність наявних фінансових і матеріальних ресурсів можливостям досягнення поставлених цілей;
- передбачити труднощі, «підводні камені», що можуть ускладнити практичне виконання бізнес-плану .

У ринковій системі господарювання бізнес-план виконує дві основні функції:

- 1) зовнішню – дає змогу ознайомити інвестора та інших зацікавлених осіб із сутністю реалізації конкретної підприємницької ідеї;
- 2) внутрішню (є життєво важливою для діяльності самого підприємства) – створити інформативну, комплексну систему управління реалізацією підприємницького проекту з оцінкою результатів на кожному етапі діяльності [4, с. 6].

Бізнес-планування є необхідним для забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості підприємства. При розробці бізнес-плану іноді допускаються певні помилки, які призводять до невдач. Аналіз недоліків під час здійснення бізнес-проектів та бізнес-планів дає

змогу виявити типові помилки і наочно продемонструвати користь професійного планування на підприємстві. При створенні бізнес-проектів необхідна систематична робота для досягнення ефективності та позитивних результатів.

Основними перешкодами ефективного бізнес-планування є:

- 1) надмірний пріоритет короткострокових показників над довгостроковими;
- 2) слабкі навички керівників у плануванні;
- 3) перешкода невдач у плануванні пов'язана з особистістю фахівця із планування.

Одним із шляхів усунення таких перешкод є активна взаємодія менеджерів і плановиків як у процесі планової діяльності, так і під час обговорення стратегічних завдань підприємства. Також важливим напрямком вдосконалення бізнес-планування на підприємстві є розробка планів, з врахуванням інтересів та побажань керівництва і працівників підприємства. Проаналізувавши основні особливості змісту бізнес-планування, очевидно, що цей процес відіграє ключову роль у процесі управління стратегією розвитку підприємства. Він передбачає проведення комплексного аналізу ситуації, постановку цілей, вироблення стратегій і узгоджених програм дій, розподіл ресурсів відповідно до виявлених пріоритетами розвитку.

Таким чином, бізнес-план – це один з ключових інструментів управління, який дає змогу аналізувати, контролювати й оцінювати успішність діяльності в процесі реалізації підприємницького проекту, виявляти відхилення від плану та своєчасно корегувати напрямки розвитку бізнесу. На основі планування подальшої поведінки свого бізнесу на національному та міжнародному ринках підприємство отримує реальну можливість мінімізувати внутрішні і частину зовнішніх ризиків компанії, зберегти гнучкість управління підприємством. Бізнес-план – документ, що аналізує основні проблеми, з якими може зіткнутися підприємство, і визначає основні способи їхнього вирішення. Бізнес-план є проектом розвитку та вдосконалення роботи підприємства як в Україні, так і за кордоном, в якому обґрунтовується необхідність залучення відповідних коштів із зовнішніх джерел, доводиться загальна ефективність проекту і реальні можливості його окупності та прибутковості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барроу П. Бізнес-план, который работает / Пол Барроу; пер. с англ. М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. 288 с.
2. Алексеева М.М. Планування діяльності фірми: навч.- метод. Посібник. К.: Фінанси і статистика, 2011. 248 с.
3. Смаковська Ю. Критерії експертної оцінки бізнес-плану підприємницького проекту. // Формування ринкової економіки в Україні. 2009. №19. С. 434-438.
4. Протопова В.О. Економіка підприємства: навч. посібн. К.: Вид-во „ЦУЛ”, 2003. 220с.
5. Данік Н. В. Бізнес-планування як інструмент здійснення фінансового менеджменту в сучасних умовах розвитку України. // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Вип. 2. Миколаїв. 2015. С. 81-84
6. Бізнес-планування у діяльності організації: європейські стандарти, основні методологічні підходи та базові процедури. http://www.economyandsociety.in.ua/journal/12_ukr/45.pdf

Петрас Дмитро
Науковий керівник – викл. Тимків І.М.

ОДЯГ ТА ВЗУТТЯ ДІЛОВОГО ЧОЛОВІКА

Успіх ділового чоловіка залежить від різних факторів, зокрема і його зовнішнього вигляду. Правильно підібраний гардероб дає людині більше впевненості, підвищує її самооцінку, викликає довіру партнерів і колег. Діловий стиль одягу для чоловіків визначають речі, які свідчать про іміджевий статус їх власника. Наявність і вдале комбінування необхідних аксесуарів в образі підкреслюють успішність сучасного ділового чоловіка.

Мета статті полягає в аналізі іміджу ділового чоловіка у сучасному світі. Для досягнення поставленої мети нами було проаналізовано дослідження сучасних українських та закордонних дослідників, а також праці експертів у індустрії моди.

Варто пам'ятати, що імідж ділового чоловіка має прослідковуватися завжди, стати його візитівкою, незалежно від того, де та у якому товаристві він перебуває: чи то на офіційній зустрічі, переговорах чи ж на неформальному зібранні, серед рідних чи друзів.

Нажаль вплив окремої людини на інших людей залежить не тільки від її розуму, сили волі, культури, а і від того, яке враження вона справляє на оточення, наскільки у неї привабливий вигляд. Велике значення має і те, як образ людини сприймають в її оточенні. Створення позитивного образу (іміджу) відіграє визначну роль у досягненні успіху, спочатку в студентські роки, а пізніше і в практичній діяльності, оскільки у грамотно створеному іміджі узгоджено всі деталі – не тільки зовнішні атрибути (стиль одягу, зачіска, аксесуари), а й голос, манери поведінки тощо [3, с. 12].

Зовнішній вигляд повинен відповідати загальноприйнятим стандартам тієї організації, у якій працює чоловік. Діловий одяг повинен підкреслювати переваги – як зовнішності, так і професійного характеру – стриманість, розум і вміння вирішувати складні завдання [2].

Визнаний спеціаліст у діловому одязі, Дж. Т. Маллой стверджує: «Мистецтво поєднання елементів костюма завжди повинно враховувати колір, лінію, фактуру і стиль. Невдале комбінування кольорів може зробити зовнішність людини невиразною чи зухвало крикливою» [4, с. 294].

Основний компонент класичного стилю для чоловіка – це костюм. Форма костюма – найкраща характеристика людини, це своєрідний ієрогліф, що відображає особистість з усіма звичками і якостями. Естетика костюма має не менше значення в житті людини, ніж естетика її поведінки [1, с. 176]. Для ділової людини бажано наявність не менше трьох комплектів, призначених для різних випадків. Відтінки, яким надається перевага – сірий, синій, темно-коричневий, бежевий. Можливий принт з тонких ліній у вигляді клітки або смужок [5]. Найбільш поширені два види чоловічих костюмів – це так звані двійки, що складаються з піджака й брюк та трійки, що складаються з піджака, брюк і жилета. Подібні костюми ідеально підійдуть для повсякденної діяльності – ділових зустрічей і нарад в офіційній обстановці [1, с. 176].

Єдності стилю легше всього досягти, вибираючи однотонні елементи гардероба. Багато чоловіків вважають, що такі комбінації нудні та непривабливі. Це не так. Якщо чоловік одягнутий, наприклад, у темно-синій костюм, білу сорочку з темно-червоною краваткою, то в нього гарний смак. Тому одноколірний костюм повинен бути основним елементом одягу ділового чоловіка. З однотонним костюмом поєднується будь-який малюнок сорочки. Якщо ж сюди додати і однотонну краватку, тоді будемо мати прекрасне тріо «однотонність – малюнок – однотонність». Слід пам'ятати, що ніколи не поєднуються однакові малюнки, їх завжди потрібно розділяти однотонним елементом. Наприклад, чудовий вигляд мають однотонний сірий костюм, світла сорочка з темно-червоними смугами, однотонна сіра краватка, яка повторює колір костюма [4, с. 295].

Що ж до статури, то чоловікам у тілі не варто носити двобортні костюми, на відміну від їхніх невисоких колег, якщо, звичайно, костюм допускає наявність підкладних плеч, які зороро роблять фігуру більш стрункою. Людина в костюмі, звичайно здається вищою й стрункішою, ніж у піджаку з контрастними брюками. Не потрібно забувати, що правильно підібраний костюм може приховати недоліки фігури і підкреслити її достоїнства. Так що при виборі варіанту одягу варто керуватися міркуваннями пропорцій фігури [2].

У різних ситуаціях піджак можна комбінувати з різними брюками. Брюки у свою чергу повинні бути обов'язково прямого крою і такої довжини, щоб на черевики вони спускалися невеликою складкою. Кілька складок на брюках класичного крою робиться й у поясі. Однієї з рис костюма успішного ділового чоловіка є ідеально відпрасовані брюки з рівними стрілочками по центру кожної колоші [1, с. 177].

В ансамблі чоловічого костюма велику роль відіграє сорочка. Дуже важливо, щоб вона гармоніювала з костюмом. У її виборі головне — це строгість і елегантність. Комірць сорочки повинен бути не занадто маленьким, але й не занадто великим. Він повинен виглядати на шії з-під піджака на 1-1,5 см. Якщо під ним вільно проходить палець, значить, розмір підібрали вірно. Вважається нормальним, коли манжети виступають з рукава піджака приблизно на 1,5-2 см [5].

Частіше сорочки однотонні, але допускається і дрібна, ледве помітна смужка або клітинка. Потрібно, щоб колір і малюнок сорочки сполучилися з кольором і малюнком на тканині костюма. До однотонної сорочки підійдуть костюми з малюнком, до сорочки у смужку або клітинку – однотонні, спокійні кольори. Строката сорочка не підходить до костюма з візерунками, не прийнято також одягати сорочку у смужку з костюмом у клітинку, і навпаки. Взагалі ж чоловіки мають кращий вигляд у тих сорочках, що пасують до кольору їхнього обличчя [1, с. 178].

Ще один важливий атрибут ділового чоловіка – краватка. Краватка є основною прикрасою чоловічого костюма. Елегантний костюм, можливо, й залишиться непоміченим, гарна краватка – ніколи. Краватки, як дрібні аксесуари, можуть бути єдиною деталлю гардероба, яка дозволяє діловим чоловікам слідувати моді і виражати свою індивідуальність. Не забуваючи про смак і консерватизм, чоловіки можуть вибрати краватки таких кольорів і моделей, які не прийнятні для основних деталей одягу, тобто для костюмів [2].

Для краватки важлива ширина. Оптимальна довжина краватки повинно бути такою, щоб у зав'язаному вигляді вона сягала до паска брюк. Ширина краватки повинна відповідати ширині лацканів піджака. Ширина і довжина краватки залежить від моди і від комплекції чоловіка. Великим чоловікам не треба носити вузькі і короткі краватки і, навпаки, невеликим пов'язувати широкі краватки, це виглядає некрасиво. Щодо кольорів, то бажано обирати близькі до кольору костюма, але більш насичені – відповідно сіро-перлинні, синьо-червоні, темно-бордові. Бажано мати графічний малюнок краватки. До того ж, ця гамма кольорів не буде відволікати співрозмовників, налаштуватиме їх на «ділову хвилю». Зовнішній вигляд людини, якій личить вміло підібрана краватка, завжди підкреслюватиме повагу до того, з ким вона має справу [1, с. 178–179].

Надзвичайно важливим елементом ділового стилю є взуття. Здавна сама лише наявність взуття наділяла людину певним статусом, на відміну від тих, які були босоніж. Підбори на взутті також мали певне призначення — надійно закріплювати ноги у стременах. Коли їхній власник прогулювався пішки, було видно, що ця людина багата і може тримати коня, а отже, має певний статус [1, с. 180].

Шкіряні черевики зі шнурками чорного або темно-коричневого кольору ідеально підійдуть до ваших костюмів. Вільні легкі туфлі в багатьох сферах бізнесу найчастіше розглядаються як занадто несерйозні. Для менш консервативних галузей вони прийнятні в комбінації з джемпером і брюками. У більшості ситуацій неприйнятним варіантом будуть двоколірні туфлі, білі черевики, а також світліше, ніж ваш костюм, взуття. Шкарпетки повинні закривати ікри ніг. Краще носити однотонні шкарпетки; вони повинні бути темного кольору [2].

Із діловими костюмами треба носити взуття чорного або темно-коричневого кольорів. Перевагу треба надавати чорному взуттю, оскільки воно пасує до костюма будь-якого кольору. Коричневе взуття не пасує до темного костюма. Влітку до не темного костюма можна взувати світле взуття. Лаковані черевики треба надівати тільки до смокінга або фрака [1, с. 180].

Завершити готовий образ допомагають добре підібрані аксесуари. Гарний фірмовий годинник, шкіряний ремінь, стильний портфель, зручний органайзер – всі ці деталі яскраво характеризують свого власника. Уникайте вигадливих і екстравагантних речей, намагайтеся, щоб у вашому образі була присутня елегантна стриманість [5].

Отже, можна зробити висновки, що стиль одягу чоловіка впливає на його успіх у ділових колах, а правильно вибраний костюм сприяє створенню його позитивного іміджу. Тому важливо розуміти і притримуватись правильного підходу до формування власного стилю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барна Н. Іміджологія: Навч. посіб. для дистанційного навчання / За наук. ред. В. Бебика. К.: Університет «Україна», 2008. 217 с.
2. Вайзнер Б. Діловий гардероб чоловіка та жінки // URL: <https://staff-capital.com/uk/articles/dilovyj-garderob-cholovika-ta-zhinky.html>
3. Галицька Е., Донкоглова Н. Імідж ділової людини та чинники впливу на його формування К.: Наукові записки НаУКМА, 2011. 12-16 с.

4. Гриценко Т., Гриценко С., Іщенко Т., Мельничук Т., Чуприк Н., Анохіна Л. Етика ділового спілкування: Навч. посібник / за редакцією Т. Гриценко, Т. Іщенко, Т. Мельничук. К.: Центр учбової літератури, 2007. 344 с.
5. Cutur, Деловой стиль одежды для мужчин: базовый, повседневный, официальный // URL: https://cutur.ru/publ/podium/stil/delovoj_stil_odezhdy_dlja_muzhchin_bazovyj_povsednevnyj_oficialnyj/11-1-0-101

Петрас Дмитро

Науковий керівник – доц. Морська Н. А.

ОСОБЛИВОСТІ ГЕНЕЗИ ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО МЕТОДУ

У сучасному світі високих технологій і вільної інформації, як ніколи, важливо те, що людина читає та слухає. Так, наприклад, інтернет - це прекрасний засіб для того, щоб розвиватися та самовдосконалюватися у багатьох сферах, неймовірно джерело знань. Проте якість інформації може докорінно відрізнитись від ресурсу до ресурсу. Саме у таких випадках на допомогу приходить науковий метод та його інструменти.

Мета статті полягає в дослідженні особливостей генези наукового методу, а також в аналізі вкладу науковців, їх думок та праць, які вплинули на розвиток і сучасне розуміння наукового методу.

Можна сказати, що наука ще до того, як набула сучасного вигляду, пройшла кілька важливих стадій свого дозрівання. Питання виникнення науки є досить складним. Немає однозначності в тому, що слід вважати справжньою наукою. Звичайно, з точки зору сучасності, низка попередніх етапів аж до початку Нового часу виглядає не зовсім наукою. Розумніше було б говорити не про якусь хронологічну точку одномоментного виникнення науки, а про певні етапи, які послідовно пройшов загальний раціональний філософсько-науковий проект пізнання світу [1, с. 448].

Не дивно і цілком зрозуміло, що історія наукового методу розпочалась у великій культурі Стародавньої Греції. Поки вавілонські, індійські та єгипетські астрономи, медики та математики виробили деякі емпіричні ідеї, греки першими розробили те, що ми визнаємо науковим методом.

Спочатку давньогрецькі філософи не вірили в емпіризм, наприклад, філософ Платон вважав, що всі знання можна отримати за допомогою чистого міркування і що не потрібно нікуди йти й робити якісь досліди [4].

Арістотель, який вважається батьком науки, першим усвідомив важливість емпіричного вимірювання, вважаючи, що знання можна отримати лише покладаючись на те, що вже відомо. Вимірювання та спостереження, основи, на яких будується наука, були внеском Арістотеля. Він запропонував ідею індукції як інструменту здобуття знань і зрозумів, що абстрактна думка та міркування повинні підкріплюватися реальними фактами. Він застосовував свої методи майже до всього, від поезії та політики до астрономії та природознавства. Його "протонауковий метод" передбачав детальні спостереження щодо всього [4].

У середні століття потреба раціонального пізнання природи зовсім згасла поруч зі спробами осмислити призначення людини в рамках різних релігійних віровчень. Протягом майже десяти століть релігія давала вичерпні відповіді на всі питання буття, які не підлягали ні критиці, ні навіть обговоренню [5].

Твори Евкліда були переведені на латинську мову і стали відомі в Європі в XII столітті. Однак, у той час їх сприймали просто як сукупність дотепних правил, які належало завчити напам'ять - настільки вони були чужі духу середньовічної Європи, яка звикла вірити, а не шукати коріння істини. Але обсяг знань стрімко зростав і їх вже не вдавалося узгодити з напрямком думок середньовічних умів [2, с. 206].

Відродження стало ще одним поворотним пунктом для наукового методу, коли європейські вчені переймали знання греків. Знову ж таки, неможливо перерахувати кожного окремого вченого, але є деякі імена, які виділяються у будь-якому дослідженні історії наукового методу [4].

Важливий внесок у розвиток наукового методу зробив Галілео Галілей, який заклав фундамент сучасної механіки. Він продемонстрував ефективність застосування в емпіричних дослідженнях ідеалізованих об'єктів - матеріальної точки, прямолінійного рівномірного руху і т.д. Галілейський метод експериментування дозволив домогтися математизації досліджуваних феноменів і тим самим взагалі математизації фізики. Галілей сформулював закон падіння тіл, досліджував закономірності коливань маятника. Він став також першим апологетом нового (експериментально-математичного) природознавства. Він захищав ідею автономії науки як особливої інтелектуальної діяльності, обґрунтовував уявлення про математичну мову, на якому написана книга природи [1, с. 463].

Оскільки Галілей мислив так, як думали деякі його попередники, а також передбачив мислення деяких його наступників, його погляди мають особливий інтерес у розумінні наукового методу. Його висновки з признанням ролі експерименту, стали прототипом у розвитку розуміння наукового методу в XVII ст. Незважаючи на потужні зв'язки з попередниками і нездатність побачити, куди він йде, йому вдалося використовувати розум в науці з концепцією досвіду. Неправильно було б стверджувати, що він застосував експериментальну програму з натурфілософії, але його блискуче використання мислених експериментів показало, що існують шляхи розширення сфери загального спостереження та досвіду, щоб зміцнити основи демонстративної науки. Немає сумніву, що його твердження про те, що є правдою і чому це правда, мали особливий вплив у XVII столітті. Тож можна з впевненістю сказати, що ідеї Галілея відіграли важливу роль у ранньому розвитку наукового методу [3, с. 21, 38].

Іншу сторону науки представив Френсіс Бекон. У його перспективі наукова діяльність є перш за все збором і аналізом фактів. Бекон був далекий від математики, його проект - це перш за все описове, якісно орієнтоване природознавство. Обґрунтування нової науки він бачить в очищенні розуму вченого від всілякої омани (ідолів) і встановленні індуктивної методології, що дозволяє витягти з сукупності фактів загальні закономірності. Ці методи зараз відомі як методи елімінативної індукції. Бекон також розробив вчення про різні види експерименту і про виграшні ситуації (називає їх «прикладками»), що виникають в ході досліджень, таких, як аномалія, альтернативність і т.д. Беконівський підхід в цілому непогано відображає дійсну стратегію багатьох дослідників [1, с. 463].

Френсіс Бекон був одним з найбільш впливових дослідників, які просували розвиток наукового методу. Однак, перебільшення емпіричної складової та ігнорування математичного експерименту, не дозволили йому зрозуміти основний зміст наукової революції, яка відбувалася [4].

Варта уваги, з погляду нашої теми, наукова діяльність Карла Поппера. В історію наукового методу він вніс дуже багато, ми висвітлимо лише основні моменти. Важливим для розуміння методології Поппера є його твердження про індуктивне мислення. Він був прихильником думки, що очевидна незамінність індукції є ілюзорною. Таке мислення не може і не повинне, за його словами, бути частиною будь-якого раціонального процесу прийняття рішень у науці, оскільки індуктивне мислення є помилковим [3, с. 202].

Основною проблемою, якою займався Поппер було встановлення того, що наука не є безпомилковою. Добре усталені наукові дисципліни часто йшли неправильним шляхом та породжували неправильні теорії. З іншого боку, псевдонауки, як психологія та соціальні науки, якими вони були на початку XX століття, все ж часто знаходили правильну відповідь, навіть, якщо вони не могли дотримуватися наукового методу досконало. Це змусило Поппера поставити під сумнів саме визначення науки і тому він спробував розробити науковий метод, який би розв'язав цю проблему [4].

Раніше визначення між наукою та квазінаукою оберталось навколо емпіричних прийомів та індуктивного методу. Це визначення не стосувалося розвитку нових дисциплін і не об'єднувало належним чином зростаючу складність теоретичної науки з практичною наукою. Поппер постулював, що наука просувається через процес "здогадок і спростувань", що вчений-теоретик розробляє теорію, а вчений-емпірик намагається її спростувати. Щоб це відбулось, теорія має бути така, яка могла би підлягати фальсифікації [4].

Отже, підбиваючи підсумки, можна сказати, що розвиток і формування наукового методу був складним та довгим. Починаючи з стародавніх часів і аж до наших днів з різною активністю триває розвиток науки і, відповідно, проблема використання та вдосконалення наукового методу. Дослідження відомих філософів науки Г.Галілея, Ф.Бекона, К.Поппера та ін. відіграли важливу роль у його ствердженні. Але питання дослідження наукового методу ще не завершене і потребує детального аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ушаков. Е. Введение в философию и методологию науки М.: Издавництво «Экзамен», 2005. 528 с.
2. Сілакова, Т., Сілаков К. Возникновение и развитие научного метода К.: Вісник НТУУ «КПІ». Радіотехніка, радіоапаратобудування: збірник наукових праць, 2012. 205–212 с.
3. Gower B. (1997). Scientific method: an historical and philosophical introduction. London: Taylor & Francis e-Library
4. Shuttleworth M. History of the Scientific Method // URL: <https://explorable.com/history-of-the-scientific-method> (дата звернення: 18.05.2020)
5. Злыгостев А. Возникновение научного метода // URL: <http://nplit.ru/books/item/f00/s00/z0000018/st090.shtml> (дата звернення: 18.05.2020)

Мандрика Володимир

Науковий керівник – доц. Грушко В. С.

ЕКОНОМІЧНА СТРАТЕГІЯ КНР ТА МІСЦЕ УКРАЇНИ В НІЙ

Сьогодні термін «стратегія» набув широкого значення та використовується не лише у військовій сфері. Як зазначається в економічному словнику за редакцією С. В. Мочерного, економічна стратегія – це „довгостроковий курс економічної політики, який передбачає вирішення великомасштабних економічних і соціальних завдань»[2]. Більш ширшим є наступне визначення: «Економічна стратегія - це цілісна система дій суб'єкта, спрямована на реалізацію мети, завдань та пріоритетів його економічного відтворення з урахуванням комплексу впливів ендогенних та екзогенних чинників, розрахована на тривалий період». У сучасному глобалізованому світі ключову роль відіграють три найпотужніші економіки (ЄС, США та КНР) від яких залежить економічне благополуччя усіх інших країн. І від економічної стратегії кожної з них буде вирішальним чином залежати чи будуть відкриватись вікна можливостей для економік країн, які володіють меншими можливостями для власного розвитку. З цих трьох економік найбільший інтерес представляє економіка Китаю, яка протягом тривалого часу демонструє найшвидші темпи росту.

Мета статті полягає у розкритті економічної стратегії КНР та виявлення місця у ній України.

Китай вже не перший раз намагається подолати своє відставання відносно передових країн світу. Зокрема, ця країна вже проводила централізовану політику з модернізації країни у другій половині XIX століття. Після програшу Китаєм у Другій опіумній війні (1856–1860) Франції та Великобританії, була розроблена нова стратегія китайськими чиновниками під назвою «Рух з засвоєння заморських справ», яка активно розвивалась та діяла аж до початку XX століття. Основою цієї політики було перейняти технології західних країн, при збереженні свого культурного та політичного устрою.

Другу масовану спробу догнати західні країни у сфері технологій було зроблено вже комуністичним Китаєм під проводом Мао Цзедуна в середині XX століття, проте «великий ривок» мав катастрофічні наслідки та перетворився на одну з найбільших соціальних катастроф. На початку 1950-х років головним технічним партнером був СРСР, відносини з яким щоправда невдовзі зіпсувались.

У 1978 році КНР розпочала політику реформ та відкритості – програму економічних реформ, націлених на створення соціалізму з китайською специфікою, або соціалістичної ринкової економіки і відкритості зовнішньому світу.

В умовах сьогодення економічного розвитку Китаю можна виділити дві основні його стратегії: «глобальний проєкт», в основі якого лежать вільна торгівля і відкритість кордонів, та політика національного протекціонізму. Зокрема, Китай використовує дані стратегії для розвитку власної економіки. Як зазначають провідні китайські фахівці, завдяки раніше встановленому порядку «міжнародного розподілу праці», розвинуті держави є домінуючими та такими, що створюють механізми власного розвитку, ігноруючи менш розвинені країни третього світу. Як наслідок, у КНР ввели змішаний тип економічної системи, метою якого є захист та стимулювання вітчизняного виробництва та інвестування [3].

Китайська планова економіка змогла стати справжнім азійським економічним дивом з середніми показниками росту ВВП у 10,2% щорічних. Вона гармонійно поєднує потужні елементи ринкової економіки та адміністративно-командної системи. Основними акцентами економічної політики КНР є створення нових робочих місць, стимулювання виробництва та запровадження новітніх технологій. До того ж, попри високий розвиток промисловості, Китай продовжує політику протекціонізму на внутрішньому ринку, підтримуючи глобалізацію в інших країнах [6].

Основним вектором економічних реформ був перехід від аграрної до індустріально-аграрної моделі економіки, внаслідок чого частка сільського господарства у ВВП знизилась з 22% до 9,2% за останні 30 років. Технологічний стрибок сприяв залученню закордонних технологій, обладнання та різного роду ноу-хау. Як результат обсяг високотехнологічного експорту Китаю зріс протягом 1992-2013 рр. у 130 разів, а його частка в структурі сукупного промислового експорту збільшилася з 6% до 27%, досягаючи в окремі роки 31% [3; 6].

Розвиток освіти та науки, розбудова новітніх наукових центрів та навчальних закладів стали найважливішими складовими частинами реформ, які вирішальним чином визначили динамічний ріст промислового виробництва в КНР.

Важливим елементом економіки Китаю стали також спеціальні економічні зони, які відіграють роль «вікон у зовнішній світ», залучаючи зарубіжні інвестиції, технології та досвід [1]. Одним з механізмів залучення виступає пільговий режим, а також змішані підприємства (при цьому частка іноземного капіталу не перевищує 49%). Завдяки цьому вдалось збільшити іноземні інвестиції із 5 млрд дол. США у 1985 р. до 73,5 млрд дол. США у 2005 р. [5].

Потужний механізм економічної політики становить банківська сфера, яка безпосередньо підпорядкована Державній раді, яка затверджує найважливіші питання у грошово-кредитній політиці Народного банку Китаю. Як наслідок, держава контролює обсяги грошової маси, курс валюти та процентну ставку, а 40-50% емісія стимулює виробників та зберігає стабільно низьку інфляцію. Було створено низку окремих банків розвитку (некомерційного кредитування): Банк сільськогосподарського розвитку, Експортно-Імпортний банк та Банк розвитку.

Планування є одним з центральних стовпів економічної стратегії КНР, що має силу закону та наукову підтримку з боку Академії наук Китаю для виконку - Центру розвитку Державної ради Китаю. Відбувається перехід від директивного до індикативного планування, при збереженні акцентів на галузевому та регіональному плануванні, з залученням все більшої кількості фахівців.

Варто зазначити, що останні роки спостерігається сповільнення темпів зростання економіки Китаю, як результат відбувається зміна пріоритетів економічної стратегії – перехід від розвитку виробництва та експорту до споживання та інновацій.

Внаслідок сповільнення темпів зростання, що все одно є більшими за середньосвітові, Китай змінює пріоритети: від розвитку виробництва та експорту до інновацій та споживання. Прикладом служить зниження частки зарубіжних інвестицій та імпортозаміщення на китайські компоненти та деталі [3].

Разом із політикою відкритості невід'ємною частиною економічних реформ китайського уряду стала стратегія інклюзивного розвитку. У 2004 році Китаєм була ухвалена концепція «гармонійного суспільства», яка базується на принципах інклюзивності: економічно сталий та стабільний розвиток, рівність у суспільстві. Китайське гармонійне суспільство – це демократія та законність, рівність і справедливість, довіра, співіснування людини та природи [7].

На початку XXI століття амбіції Китаю далеко переступили через попередні спроби технологічно «наздогнати Захід». В 2012 році Сі Цзіньпін, якого обрали генеральним

секретарем комуністичної партії КНР, оголосив курс на нову «Китайську мрію про велике відродження китайської нації», яка випередила трампівську «Make America Great Again». Метою нової «китайської мрії» є перехід від «наздоганяючих» країн до світових лідерів, основою цього курсу стали два великі глобальні проекти: міжнародний економічний проект «Один пояс один шлях» та проект технологічної модернізації Китаю – «Made in China 2025» (МІС 2025).

В 2015 році Китай оголосив амбіційний план «Made in China 2025», метою якого є догнати Захід в сфері високих технологій та зменшити свою залежність від імпортованих технологій. У межах програми виділено 10 областей в яких Китай має посісти світове лідерство: робототехніка, інформаційні технології нового покоління, авіаційне і аерокосмічне устаткування, морське устаткування та кораблебудування, залізничний транспорт, нові енергоносії та енергозберігаючі транспортні засоби, енергетичне устаткування, сільськогосподарське устаткування, нові матеріали, біофарма і високотехнологічні медичні прибори.

На сьогодні сформувалась багато ешелонувана взаємопроникність економік США та Китаю, а деякі фахівці вже говорять про єдину економіку двох країн - химерику. Протягом останніх десятиліть Китаю вдалось здійснити економічне диво на основі експорту в США, проте сьогодні все змінюється, саме тому відбувається переорієнтація на внутрішній ринок. Тільки невелика грань поєднує економіки двох країн, а за прогнозами експертів економіка Китаю по ВВП обійде свого партнера вже до 2027 року. Всі ці фактори призвели до торгової війни між США та Китаєм.

За роки реалізації першої фази нової стратегії розвитку вже можна говорити про досягнення китайського гіганта: лідерство у нарощуванні штучних супутників на орбіті (2 місце у світі), у 2016 році Китай став світовим лідером з поставок робототехніки, також залишається однозначним лідером у протяжності швидкісних залізничних ліній.

Ще однією ініціативою є економічний проект «Один пояс один шлях» (Belt and Road Initiative – BRI). Метою цієї ініціативи є розвиток держав на просторі Шовкового шляху через інтеграцію інфраструктури, спрощення митних процедур, створення єдиних правил міжнародних перевезень тощо. Україна одна з перших приєдналась до даної ініціативи.

Протягом останніх років між міністерствами України та Китаю було підписано низку домовленостей та меморандумів з співробітництва у багатьох галузях – від сільськогосподарського комплексу до зв'язку та інформації.

Це стосується, насамперед, двосторонньої співпраці. Що ж до власне Шляху, який поєднує Азію з Європою, то тут Україна готова запропонувати вигідні транспортні маршрути своєю територією для сполучення Китаю з країнами ЄС [4].

Насамперед проект є інфраструктурним, а дане питання в Україні є болючим, саме тому це гарна нагода хороша здійснити модернізацію у цій сфері. «... відмовившись від даного проекту, Україна може залишитись осторонь майбутніх глобальних процесів», - заявив директор Дипломатичної академії імені Геннадія Удовенка при МЗС України Сергій Корсунський.

Варто зазначити, що концепція економічного поясу та морського Шовкового шляху є основним зовнішньополітичним та зовнішньоекономічним напрямком розвитку Китаю, який поширюється на великі простори. Даний проект піддається політичному тиску США на ЄС через побоювання «повільної експансії». Прикладом цього може слугувати реакція США на придбання більш ніж 50% акцій української компанії «Мотор Січ».

Стратегія завжди була однією з опорних колон держави, а планування та формування власної стратегії займає ключову роль у розвитку країни. Особливе місце серед усіх економік світу чий стратегії мають величезне значення для України, займає економіка КНР. Незважаючи на багаторазові спроби Китаю у створенні економічно та політично сильної держави, успіху вдалось досягнути лише після побудови змішаного типу економічної системи. Протягом останніх десятиліть Китай готувався до потужного стрибка, завдяки якому вдасться досягнути світового геополітичного лідерства. На сьогодні ця країна впритул наблизилась до досягнення цієї мети.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильева Е. А. Внешнеэкономическая «политика открытости» Китайской Народной Республики в оценках отечественных исследователей 70–90 х гг. XX в. 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cyberleninka.ru>
2. Економічний словник-довідник / [ред. С. В. Мочерний]. – Київ: Femina, 1995. – 367 с.
3. Карелина Е. А. Модернизация стратегии экономического развития Китая в условиях нестабильности мировой экономики : дисс. на сосиск. уч. степ. канд. экон. наук: спец. 08.00.14 «Мировая экономика» / Е. А. Карелина. – М., 2016. – 166 с.
4. Китай опоясує світ. І надає Україні шанс. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua>
5. Мерніков Г. І. Модернізація України і досвід Китаю / Г. І. Мерніков // Стратегічні пріоритети. – 2011. – № 3(20). – С. 137-145.
6. Олефір А. Економічна політика Китаю: досвід реформ для України. / Олефір А. // Підприємство, господарство і право. – 2018. – №2 . – С. 53–57.
7. Хоменко О. В. Інклюзивне зростання КНР: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ЕФЕКТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sinologist.com.ua>

Хом'як Ольга

Науковий керівник – доц. Петришин Г. Р.

ВПЛИВ МЕДІА-ІНФОРМАЦІЙНОГО ТЕРОРИЗМУ НА МАСОВУ СВІДОМІСТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

В епоху глобалізації створено принципово новий інформаційний простір, який дозволяє швидко доставляти повідомлення до споживача та здійснювати різним за спрямуванням організаціям пропагандистську діяльність з метою впливу на масову свідомість. Особливе занепокоєння викликає використання сучасних ЗМІ організаціями терористичного характеру. Тому питання інформаційного тероризму, зокрема медіа-тероризму, актуалізує тему нашого дослідження.

Аналізу окремих аспектів інформаційного тероризму та його зв'язку із засобами масової інформації присвячені роботи таких вчених, як К. Герасименко, Т. Яцик, О. Бойченко, О. Глазов, В. Устинов, Д. Ольшанський [2; 8; 1; 3; 7; 6]. Щодо розуміння самого поняття «інформаційний тероризм», то серед науковців мають місце різні думки. Деякі фахівці стверджують, що інформаційний тероризм – це злиття фізичного насильства зі злочинним використанням інформаційних систем, а також умисне зловживання цифровими інформаційними системами, мережами або їх компонентами з метою сприяння здійсненню терористичних операцій або акцій [9, с. 98]. Іншим визначенням інформаційного тероризму є діяльність, що виражається в залякуванні населення й органів влади з метою досягнення злочинних намірів [10, с. 14].

Позиції вчених на предмет медіа-тероризму теж відрізняються. Так, згідно міркувань К. Герасименко, сутність медіа-тероризму полягає у спробах організації медіа-кампаній, метою яких є дестабілізація суспільства, створення у ньому атмосфери громадянської непокори, недовіри до дій та намірів влади й особливо – її силових структур, покликаних захищати суспільний порядок [2, с. 163]. Погоджуємося з думкою Т. Яцик, яка вважає, що медіа-тероризм – це «зловживання інформаційними системами, мережами та їхніми компонентами для здійснення терористичних дій та акцій» [8, с. 57].

Найефективнішими засобами медіа-тероризму сьогодні вважаються телебачення та мережа Інтернет. Як показують результати моніторингу ЗМІ, в більшості випадків пропаганда радикальних ідей і вербування у лави радикально налаштованих організацій відбувається переважно в популярних соціальних мережах Facebook, ВКонтакте, Twitter, Youtube, де активно поширюються пропагандистські фото - і відеоматеріали, фахово змонтовані з точки зору піару і психології. Так, наприклад, до лав терористичної організації ІГЛІ 84% молодих людей прийшли унаслідок пропаганди діяльності в мережі Інтернет; 47% – звернули увагу на матеріали (відео, текст) розміщені онлайн; 19% – користувалися онлайн-інструкціями при підготовці теракту (виготовлення саморобних вибухових пристроїв і бомб) [5].

Щодо сучасного телебачення, то його доступність і способи подачі інформації дозволяють глядачам бути співпричетними до оприлюднених подій. Телебачення у прагненні привернути до себе увагу пропонує глядачеві велику кількість сенсаційних повідомлень, частину з яких займають відверті подробиці насильства. Показ шокуючих кадрів насильства, супроводжуване визначеними візуальними образами, чинить вплив на усвідомлення того факту, що будь-хто може стати жертвою терористичних дій. Як наслідок, ідентифікація частини аудиторії з жертвами терористичного акту впливає на поширення панічних настроїв. Такий психологічний стан людей дозволяє маніпулювати ними в конкретних цілях. Загрозу поширення паніки серед великих мас людей підтверджують дані зарубіжних соціологів, згідно яких середній англієць проводить біля телевізора 12 років з 70-річного життя; середньостатистична сім'я у США присвячує телепередачам 6,2 години на добу; 95% японців дивляться телебачення щодня; 87,4% французів присвячують телебаченню більшу частину свого вільного часу [7].

Одне з першочергових завдань класичних терористів полягає у виході в міжнародний інформаційний простір для поширення власної ідеології серед широких верств населення. Наприклад, 5 лютого 2005 р. відомий британський телеканал «Channel 4» поширив у ефірі інтерв'ю з відомим міжнародним терористом Шамілем Басаєвим, що викликало обурення з боку Російської Федерації [5]. 17 квітня 2012 р. засновник «Wikileaks» Джуліан Ассанж спілкувався у прямому ефірі з Хассаном Насраллою – лідером шийтського радикального угруповання «Хезболла». Під час розмови обговорювався ряд важливих політичних тем, зокрема арабо-ізраїльський конфлікт, проблема Палестини, громадянська війна в Сирійській Арабській Республіці та інші [3]. Це інтерв'ю трансливалося також багатьма міжнародними каналами та широко поширювалося в мережі Інтернет. У результаті чого широкі верстви населення були ознайомлені з ідеологією даного руху.

Окрім використання офіційних засобів масової інформації, інформаційний тероризм спирається на поширення певного типу чуток. Як правило, вони багаторазово підсилюють ту атмосферу страху і жаху, на створення якої спрямовані зусилля терористів. Серед всіх різновидів чуток найбільш значущими в рамках інформаційного тероризму є два види: так звані «чутки-страховиська» і «агресивні чутки». «Чутки-страховиська» – це слухи, що відображають деякі актуальні, але небажані очікування аудиторії, в якій вони виникають і поширюються. Найбільш часто зустрічаються «чутки-страховиська» засновані на ідеї неминучого підвищення цін на продукти харчування, їх зникнення і наближення голоду. Такі чутки були зафіксовані, наприклад, у Росії в 1917 і в 1990-1991 роках, в Чилі в 1971-1973 роках, в Афганістані в 1980 році. Наслідком впливу на свідомість людей таких чуток був ажітаж на продукти харчування.

«Агресивні чутки» – це чутки, які спрямовані на стимулювання агресивного емоційного стану та жорсткої агресивної поведінкової дії. Чутки такого роду виникають у гострих ситуаціях протиріч, пов'язаних із міжгруповими, міжетнічними та міжнаціональними конфліктами. Наведемо кілька відомих прикладів: «В Леопольдвілі негри вирізають біле населення» (Заїр, 1960); «Заворушення в Панамі викликані кубинськими агентами» (США, 1964); «Нова влада грабує країну, відправляючи зерно на Кубу і в Росію» (Нікарагуа, 1980) тощо. Основна функція агресивних чуток – пряма провокація агресивних, терористичних дій типу геноциду і масових вбивств [6].

Доречним вирішенням проблеми інформаційного впливу на маси було б створення певної спеціалізованої установи, яка б боролася з інформаційним тероризмом, завдяки розробленню нової доктрини інформаційної безпеки із залученням експертів, телебачення та ЗМІ. Прикладом такої установи може бути британський Центральний офіс інформації, який існував до 2011 р. Проте, на даний момент в Україні не створено такого інституту, але заснування єдиного Інформаційного центру протидії інформаційному тероризму на базі Ради Національної Безпеки і Оборони України є необхідним. Такий центр повинен мати власні функції та виконувати ряд покладених на нього завдань з протидії пропаганді тероризму. Серед них, на думку фахівців, до основних слід віднести: збирання інформації та аналіз пропаганди терористів із виробленням відповідних аргументованих відповідей; роботу з громадським сектором, формування експертного пулу, в тому числі з експертів зі Сходу України; здійснення піару роботи державних органів; організацію централізованої роботи зі ЗМІ; розробку концепції

протистояння інформаційному тероризму; здійснення контролю з надання ефірів для терористів та їхній недопуск до ЗМІ [4].

Отже, забезпечення безпеки суспільства від впливу медіа-тероризму – це забезпечення безпеки кожної людини, оскільки поширення інформації про тероризм, чинить потужний психологічний вплив на свідомість та поведінку людей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойченко О. В. Медіа-тероризм: особливості сучасних ознак інформаційної безпеці /О. В. Бойченко // Інтегровані інтелектуальні робото технічні комплекси (ПРТК-2009): Друга міжнародна наук.-практ. конф. (25–28 травня 2009 р.). – К.: НАУ, 2009. – С. 230–232.
1. 2. Герасименко К. С. Сучасні ознаки загроз «інформаційного тероризму» / К. С. Герасименко // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 162-166. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2009_3_26
2. Глазов О. В. Міжнародний інформаційний тероризм в контексті загроз національній безпеці України / О. В. Глазов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukraci/politics/2012/197-185-15.pdf>. 4. Как вербуют в ИГИЛ: медиа-империя ДАИШ, профессиональный PR и онлайн-присяги террористов (фото, видео) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rusvesna.su/recent_opinions/1450279359
6. Куса І. Інформаційний аспект тероризму та переговорний процес із терористами. 15. 02. 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mskod.com/informatsiyuy-aspekt-terorizmu-ta-peregovorniyprotses-iz-teroristami>
7. Ольшанский Д. В. Психология терроризма. - СПб.: ПИТЕР, 2002. – 288 с.
8. Устинов В. В. Международный опыт борьбы с терроризмом: стандарты и практика / В. В. Устинов. – М.: Юрлитинформ, 2002.
9. Яцик Т. П. Особливості інформаційного тероризму як одного із способів інформаційної війни / Т.П. Яцик //Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). – 2014. – № 2. – С. 55–60.
10. Jerrold M. From Car Bombs to Logic Bombs: The Growing Threat from Information Terrorism / M. Jerrold // NATO Library at: Terrorism and political violence, vol. 12, no. 2, Summer 2000. – P. 97-122.
11. Thevenet C. Cyber-terrorisme, mythe ou réalité? / C. Thevenet // Série Mémoires et Thèse. – Université de Marne-La-Vallée. – 2005. – 57 p.

Хом'як Ольга

Науковий керівник – викл. Тимків І. М.

ІМІДЖ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА ВНЗ

Невід'ємною частиною успіху сучасного педагога ВНЗ є його імідж. В перекладі з англійської цей термін означає «образ», тобто візуальна привабливість особистості, вміння подати себе іншим людям. Німецький соціолог Е. Гофман визначав імідж як «мистецтво керувати враженням». Однак, незважаючи на імідж, який педагог для себе створює чи хотів би створити, найважливішими у цій сфері є покликання, любов до учнів та студентів, доброта, лагідність, від природи легкий та зрозумілий спосіб викладання, неймовірна відданість улюбленій справі. Інакше ж, як наголошує учений О. Духнович: «Хто з цих властивостей від природи дарованих не має, той не принесе у педагогічній справі користі» [10, с. 517–518].

Метою даної статті є розкриття основних елементів, структури та деяких аспектів іміджу сучасного педагога ВНЗ.

Серед зарубіжних авторів, що займалися дослідженнями і практичними розробками в царині формування іміджу особистості, слід назвати таких науковців як *П. Берд, С. Блек, Л. Браун, Дж. Брунер, Т. Грінберг, Ф. Девіс, Ф. Котлер* та ін.

Серед перших наукових робіт у сфері іміджу особистості можна виділити праці *О. Грушиніної, Л. Гуревича, Ф. Кузіна, Б. Ушакова, І. Федорова, В. Шепеля* та ін.

Науковиці *Ж. Попова* та *С. Яндарова* розкрили зміст, функції і мотивацію побудови іміджу особистості вчителя, *Н. Шкурко* приділила увагу вивченню структури гендерних та вікових особливостей сприйняття і технології формування іміджу педагога, *О. Забазнова* розглянула вплив «Я-концепції» на формування іміджу педагога [1].

Дослідник *А. Панасюк* під особистісним (індивідуальним) іміджем розуміє такий, який базується на рисах, що знаходять свій прояв у площині психічних особливостей, і реалізується через такі категорії як характер, темперамент, емоції [6, с. 88]. На думку автора, особистісний імідж включає в себе такі елементи:

- характеристику людини, яка і виступає інформацією, що формує імідж;
- образ людини, сформований у психіці кожного з членів аудиторії іміджу у вигляді комплексу різних особистісних характеристик – зовнішніх і внутрішніх;
- думку про людину як оцінку іміджу образу цієї людини, яка виникла у психіці аудиторії;
- прототип іміджу – самої цієї людини;
- об'єкт іміджевого впливу, члена аудиторії іміджу, в результаті чого сформувався образ цієї людини, виникла оцінка образу, виник її імідж [7, с. 37].

Анатолій Калюжний вказує на декілька причин, які підкреслюють важливість особистісного іміджу:

- імідж впливає на тих, хто приймає рішення у питаннях професійного зростання;
- ми віримо тому, що бачимо;
- ми всі зайняті люди і часто приймаємо рішення на основі першого враження;
- ми всі діємо як послі своєї професії або організації;
- мати гарний вигляд і впевнено себе почувати – це добре для нас [3, с. 163].

Враховуючи те, що імідж є утворенням дуже складним та інтегральним, нам варто усвідомити, що створення професійного іміджу є неможливим без урахування особистісного.

Імідж педагога – емоційно забарвлений стереотип сприйняття образу вчителя у свідомості вихованців, колег, соціального оточення, в масовій свідомості. При формуванні іміджу вчителя реальні якості тісно переплітаються з тими, які приписуються йому оточуючими [3].

Підтримуємо думку *Ю. Палехи* щодо визначення таких професійних рис педагога: широка ерудиція і вільний виклад матеріалу, вміння враховувати психологічні і вікові особливості аудиторії, володіння темпом мови (120-130 слів на хвилину), загальну і спеціальну грамотність, миттєву реакцію на ситуацію, вміння чітко формулювати конкретні цілі, а також організовувати роботу всіх слухачів одночасно, вміння контролювати ступінь засвоєння навчального матеріалу [5, с. 276].

Анатолій Калюжний, досліджуючи імідж вчителя, пише, що імідж виникає тільки тоді, коли його об'єкт-носій стає публічним, тобто коли є суб'єкти його безпосереднього або опосередкованого сприйняття, він є продуктом соціальної перцепції. Зміст іміджу людини передбачає інтеграцію його соціальних, професійних, психологічних і власне таких, що відносяться до зовнішнього вигляду, характеристик. При цьому імідж складається на основі тих окремих вражень, які справляє людина на оточуючих у результаті спостереження, спілкування, взаємодії, а також на основі тих думок, які передаються завдяки комунікативним каналам. До того ж, приймаючи рішення в умовах дефіциту інформації, а у багатьох випадках через відсутність часу, а то і просто небажання думати, оточуючі замінюють побудову складного і поглибленого портрета людини його іміджем – знаковим замінником, що відбиває основні риси [4, с. 5-6].

В дослідженнях *Л. Донської* ідеальний викладач володіє в професійній сфері: глибокими знаннями дисципліни, вмінням зацікавити своїм предметом, грамотним та доступним викладом матеріалу, високим інтелектом; в особистісній сфері: вимогливістю, відповідальністю, товариськістю, порядністю; у візуальній сфері: гарними манерами, виразною мовою, харизмою [2].

Окрім цього, *Л. Донська* виявила типи іміджу викладачів. Авторитарному стилю відповідає «закритий імідж», для якого характерна втрата емоційно-ціннісного контексту спілкування, неможливість проникнення у внутрішній світ студента. Демократичному стилю відповідає «відкритий імідж»: викладач ділиться власним досвідом, відбувається розуміючий діалог педагога та студента [2, с. 147].

У студентській аудиторії імідж педагога залежить від багатьох деталей. За типологією *М. Талена*, студенти поділяють сучасних викладачів на такі групи:

- «вічні студенти»: розуміють студентів, бачать у них особистість, охоче дискутують на різні теми, мають високий інтелект та професіоналізм;
- «колишні моряки»: намагаються встановити військову дисципліну у ВНЗ; під словом «дисципліна» ці люди розуміють тотальне беззастережне прийняття їх точки зору, цінують «рабство», а не інтелект і вміння логічно мислити, намагаються задавити особистість, «Я» студента шляхом адміністративних заходів;
- «формалісти»: на роботі «відбувають» свої години, байдужі до студентів (робіть, що хочете, аби мені не заважали);
- «байдужі», «заздрісні», «обмежені», «пани», «роботи»: викладачі, які за людськими та професійними якостями не відповідають ідеалу, прийнятному для студента;
- «трудолюбиві», «гурмани», «друзі»: користуються авторитетом у студентів за окремі привабливі особистісні риси;
- «викладач-стандарт»: знає свій предмет, живе своєю роботою, важкий у спілкуванні, амбітний, упертий, не цікавий ні собі, ні студентам [8, с. 134].

Отже, сучасні реалії ставлять перед педагогом ВНЗ ряд викликів, зокрема ефективне конструювання особистого та професійного іміджів, оскільки вони нерозривно пов'язані між собою. На нашу думку, головними компонентами позитивного іміджу виступають: педагогічні здібності та ерудиція, морально-духовні цінності викладача, готовність до придушення у собі рис педагогічного авторитаризму та рівноправне спілкування зі студентами, володіння педагогічним тактом, вміння себе правильно подати та йти в ногу з часом, а також постійне прагнення до самовдосконалення та саморозвитку. Саме завдяки цим якостям та вмінням викладач завойовує свій авторитет, адже «Авторитет педагога стає могутньою силою виховання лише тоді, коли він твориться гармонійною єдністю, єдністю вчинків, поведінки й слова» [9, с. 593].

ЛІТЕРАТУРА

1. Горovenko O. A. Науково-методичне забезпечення процесу формування особистісно-професійного іміджу вчителя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2012/23/36.pdf>.
2. Донская Л. Ю. Психологические условия формирования имиджа преподавателя вуза. Дисс. канд. псих. наук. – Ставрополь, 2004. – 212 с.
3. Калюжный А. А. Психология формирования имиджу учителя / А. А. Калюжный. – М.: Владос, 2004. – 222 с.
4. Калюжный А. А. Социально-психологические основы имиджа учителя : дис. д-ра психол. наук: 19.00.05 / А. А. Калюжный. – Ярославль, 2006. – 51 с.
5. Палеха Ю. І. Іміджологія: навч. посібник / за заг. ред. З. І. Тимошенко. – К.: Вид-во ун-ту Європ., 2005. – 324 с.
6. Панасюк А. Ю. Вам нужен имиджмейкер? Или о том, как создавать свой имидж / А. Ю. Панасюк. – М.: Дело, 2001. – 240 с.
7. Панасюк А. Ю. Формирование имиджа: стратегия, психотехнологии, психотехники / А. Ю. Панасюк. – М.: Омега-Л, 2008. – 266 с.
8. Практическая психология для преподавателей / под ред. М. К. Тутушкиной. – М., 1997. – 321 с.
9. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1976–1977. – Т. 4.
10. Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки / упоряд. Н. П. Калениченко, В. Ю. Ніколаєнко та ін. – К.: Рад. шк., 1961. – 683 с.

Шуптарська Зоряна

Науковий керівник – доц. Морська Н. А.

В'ЯЧЕСЛАВ ЛИПИНСЬКИЙ ЯК ФІЛОСОФ ІСТОРІЇ

В'ячеслав Липинський – багатогранна особистість, відомий широкому загалу як історик, соціолог, політик, публіцист, однак, на велику увагу заслуговують його напрацювання у галузі філософії історії.

Дослідженням спадщини В. Липинського займалися здебільшого історики в еміграції, серед яких: Л.Білас, В.Босий, В.Ісаїв, П.Коваль, І.Лисяк-Рудницький, Я.Пеленський, І.Чижевський. Зі здобуттям Україною незалежності ця тема з'явилася у публікаціях В.Рички, В.Смоля, В.Шевчука, проте, тема цікава й малодосліджена і потребує подальшого розгляду.

Мета статті полягає у розкритті особливостей філософського осмислення історії В.Липинським та аналізі найактуальніших рефлексій його історіософії.

Міркування Липинського стосовно ключових понять філософії історії в багатьох місцях оригінальні і своєрідні, які часто не помічають через відсутність спеціальногалузевої лексики і термінології. Однак, осмислення змісту праць розкриває перед дослідниками всю глибину його історіософських пошуків [1]. Основні філософські погляди вченого на історію відображені у «Листах до Братів-Хліборобів», які, на його думку, будуть актуальними для розв'язання політичних проблем теперішнього і минулого всіх народів [1, 4].

Історіософія Липинського наділена важливим прагматичним прагненням автора: своїми працями сприяти вирішенню суспільних проблем [5]. У передмові до книги «Листи до Братів-Хліборобів» він писав, що завданням його дослідження історії України «... було вплинути на зміну способу думання, світогляду української провідної верстви... Я хотів дати спосіб думання активний, динамічний: що і як ми, українці, повинні робити, щоб була, щоб здійснилась Україна». Вчений був переконаний, що його історіософія має ґрунтуватися на величезній любові до України та власних «станових» симпатіях і зв'язках [4, 5].

Як і інші філософи історії, Липинський застосовує для характеристики основ життя такі поняття, як «традиція», «аристократія», «нація». Вчений визначає традицію як підвалину буття кожного історичного прояву. У його розумінні це поняття не тотожне трактуванню традиціоналізму як життя в межах сталих, статичних форм і як ворожому, навіть, найменшим змінам стану. Навпаки, для Липинського традиція – рух і творчість, вона не дає щастя і спокою для тих, хто прагне статичності і пасивності, а є долею, що зобов'язує людину боротись і продукувати нове, базуючись на традиції [1, 4].

Провідною верствою суспільства у кожному історичному періоді вчений вважав аристократію (еліту). Це поняття також наділене динамічністю [1, 2], оскільки, визначається як «група найкращих в даний історичний момент серед нації людей, які найкращі серед неї тому, що власне вони в даний момент являються її організаторами, правителями і керманічами нації». З цієї позиції аристократія розглядається не як щось наперед дане, а як завдання, яке стоїть перед кожною нацією. Аристократія повинна сама себе створити, сконструювати та виправдати своє право на існування [1, 4]. Саме вона визначає долю нації, основою якої є народ, якому, однак, не властиве самоуправління [4, 6]. Національна аристократія покликана консолідувати суспільство, сприяти національному самоутвердженню і самоусвідомленню української спільноти, показати приклад своєї внутрішньої політичної єдності [3].

Особливою своєрідністю визначається поняття нації у Липинського. Він підкреслює ідею органічності нації, на якій будує свою теорію класократії. Критика варязької теорії обґрунтовується ідеєю автаркії національного життя, яке, на думку вченого, є в собі замкнене, не залежить і не повинно залежати від зовнішніх сил [1, 4].

Зарахування до прикмет нації територію не є оригінальною ідеєю, але саме Липинський вважає територію основним і конструктивним елементом буття нації. Він вживає частіше слово «земля», що характеризує територію не лише в просторовому обсязі, але й всі її геологічні, топографічні, господарські, естетичні властивості. Прив'язаність до рідної землі підтримує і зміцнює національну свідомість, тому Липинський говорить про «територіальну націю», в основі якої лежить «почуття територіального патріотизму». З цього випливає досить незвичайне означення українця, як людини, що органічно місцем проживання і праці пов'язана з Україною, а не українця – мешканця іншої землі [1, 4]. Згодом такі погляди були визнані як необхідність формування української політичної нації [6]. Зв'язок людини з землею утворює нову специфічну психологію, якою живе душа творчої аристократії. У Липинського бачимо яскраве протиставлення «закону землі» і «закону капіталу», які постають як два ворожі світогляди [1, 4].

Важливою рисою філософії історії Липинського є визнання ним конкретного характеру всякого історичного об'єкту та діяння [1]. Тому, на його думку, не існує нації, традиції,

аристократії як таких взагалі, а є конкретні індивідуальні нації, традиції, аристократії, що в кожен момент часу модифікуються змінюються, створюються, відновлюються [1, 4].

Ще більший динамізм філософії історії Липинського простежується в іншій групі понять таких, як: ідея, слово, мораль, доля [1].

Ідеї постійно виникають в історичному процесі, щоб знову поступитися іншим, творяться людьми для людей, виростають зі стихійного матеріального життя, зміни в якому призводять до необхідності змін в ідеології [1, 4]. На перший погляд, такі міркування видаються релятивізмом [1], однак, вчений зазначає, що «правда громадянського життя, як і всяка правда, є одна. Але пізнати її можна з різних боків і в різних її проявах, в залежності від того, з якого становища на неї дивитись і який, відповідно до цього становища – реальний ужиток з пізної правди робити» [1, 4].

Ідеї діють на людей через посередництво слова, велику пошану і культ до якого зустрічаємо у Липинського. Для вченого немає ненависнішого, ніж люди, які зловживають словом, роблять з нього засіб служіння своїм дрібним та егоїстичним інтересам. Як і більшості основних понять, цьому також притаманна динамічність, адже воно повинне постійно витворюватись знову і знову, пристосовуючись до соціальних, політичних змін або, загалом кажучи, до історичних процесів [1, 4].

Надзвичайно високо у філософії історії Липинського піднесено мораль, яку він вважає передумовою «сили і авторитету, здоров'я і сили» в політичному будівництві. Згідно його міркувань, не ті політичні сили, організації, групи мають більше значення, більші впливи, перед якими стоять морально легші, простіші завдання, а якраз навпаки – важкість завдань, високі моральні вимоги, є радше симптомом вищого признання цього політичного угруповання або течії. Не дивно, що значення історичних сил Липинський оцінює жертовністю, здатністю до жертви та, навіть, самопожертви, а в кожному разі – до самообмеження, адже на цих якостях базується авторитет і сила [1, 4].

Липинський вважає, що найбільше напруження сил, енергії, волі є основним принципом історичного процесу та історичної творчості і називає це волюнтаризмом, який протиставляє фаталізму. Він визнає активну, творчу роль людського індивідуума в історичному процесі і зазначає, що не сліпі сили і фактори будують історію. Однак, на відміну від фашизму, комунізму, Липинський знає межі людської волі: вони полягають у Божій волі [1, 4, 6]. Саме так яскраво проявляється релігійність вченого, який вважає, що бажання, прагнення є неможливими без віри в те, що ціль бажання в певному сенсі входить в Божественний план історичного процесу [1, 4].

Можна говорити про певний трагізм філософії історії Липинського, який пояснюється релігійним характером його світогляду [1]. Він полягає в обумовленості можливості історичних катастроф або трагедій тим, що людські бажання, стремління, воля аж ніяк не є вирішальними факторами історичного процесу. Для Липинського історія є безумовно «судом Божим». Але його філософія історії щодо історичного процесу в цілому є максимально оптимістичною, як і всяка справді релігійна філософія історії, що проявляється в розумінні негативних, деструктивних сил історичного процесу. Ці сили не мають самостійності, не є активними чинниками історичного руху, але набувають відмінної від позитивних характеристик буття форми і змісту. Негативні сили можуть існувати лише на ґрунті позитивних як пародії, карикатури творчих сил історії, а тому є принципово неможливою перемога деструктивних сил над конструктивними [1, 4].

Для Липинського характерний певний онтологізм, адже він не обмежується вказівкою на сили, що мають духовний, ідеальний характер, є чинниками в історичному процесі, а хоче завжди вказати і ту матерію, в якій ці сили реалізуються. Тому поруч з моральними силами для нього стоять матеріальні відносини, які є взаємозалежними [1].

Почуття вічних цінностей надає змісту історії, за Липинським, особливий характер. Вчений вважає, що поступ історії, яка дозволяє людині покладатися лише на власні сили – це небезпечний оптимізм, який вироджується у свою протилежність – в безнадійний песимізм. Саме релігійна віра рятує людину від цих двох крайностей: поверховий оптимізм є неможливим для того, хто знає, що всі зусилля і добрі наміри людини реалізуються у випадку їхньої відповідності Божественному плану історичного процесу, а безнадійний

песимізм не опанує того, хто вірить, що історія не є безглуздим перебігом беззмістовних подій, невинний рух історії здійснює вищу правду, людство має на землі вищу мету [1, 4].

Історіософії Липинського притаманне почуття поваги до цінностей, що реалізуються в історичному процесі, до їхніх носіїв, до Вищої Сили, яка керує цим процесом. Сам історичний процес збудований ієрархічно; в ньому лише із найвищого можна зрозуміти найнижче [1].

Отже, філософія історії В'ячеслава Липинського багатогранна і становить широке поле для глибоких наукових досліджень. Сьогодні, коли Україна переживає часи трансформації у європейську державу, коли на часі дискусійні визначення «нації», «національної еліти», «українськості», «традиції» тощо, рефлексії мислителя особливо актуальні. Ключові поняття історіософії В.Липинського: любов до держави, високі моральні цілі, національне самоусвідомлення, згуртованість і повага один до одного – це важливі позачасові об'єднавчі засади для нашого народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія філософії України. Хрестоматія: Навч. Посібник / Упорядники М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русин, А. К. Бичко та ін. К.: Либідь, 1993. 560 с.
2. Кондратюк К. Українська історіографія XIX - початку XX століть: основні напрями і концепції. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. 242 с.
3. Консервативна концепція державотворення В'ячеслава Липинського: соціально-філософські та державницькі аспекти дослідження. В.Я. Слободян. Держава і право. 2011. Вип. 54. С. 46-51.
4. Липинський В. «Листи до Братів-Хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму». К.: Київ-Філадельфія, 1995. 470 с.
5. Українська історіософія: стан і перспективи вивчення / М. О. Малиновський. Вісник Харківської державної академічної культури. 2014. Вип. 44. С. 13-22.
6. Філософська думка в Україні: Біобібліографічний словник. К., 2002. С. 123-125.

Кудасова Анастасія

Науковий керівник – доц. Костюк А. В.

РУХ ОПОРУ В НІМЕЧЧИНІ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Незважаючи на те, що більшість німців гаряче вітало прихід Гітлера до влади, знайшлися в Німеччині і ті, хто навіть під час Другої світової війни боровся з фашизмом, кого не влаштовували ідеали проголошені фюрером та його політичний курс.

Питання Руху Опору завжди цікавило громадськість, було і залишається на часі. Зважаючи на те, що в основному розглядаються та є більш дослідженими Рухи Опору поневолених Німеччиною країн, все таки, досить цікавим є супротив нацистській політиці А. Гітлера всередині Третього Рейху.

У даній статті зроблено спробу простежити різні вектори розвитку Руху Опору та проаналізувати значення замахів на фюрера для розвитку Німеччини та перебігу військових дій. Не менш важливим є необхідність загострити увагу на зрадах безпосередньо в офіцерському корпусі та їх мотивах.

Науково-теоретичну та методологічну базу дослідження склали розвідки вітчизняних та іноземних дослідників, як *Бонвеча А. [1]*, *Ватліна А. [2]*, *А. Петрушевича [4]*, *П. Хофмана [6]* та інші.

Після встановлення в Німеччині нацистської диктатури легальні методи протидії нацизму були всередині країни неможливі. Опір німців пішов у підпілля або в еміграцію, котрі проводили окремі нескоординовані акції (невдалі замаху на А. Гітлера в річниці «Півного путчу» – Моріса Баво 8 листопада 1938 року і Георга Ельсера 8 листопада 1939 г.); ненасильницькі дії (поширення листівок «Білої троянди» з червня 1942 року по лютий 1943 г.); змови групи військових і політиків 1938-1944 рр. та спроби державного перевороту (20 липня 1944 г.) [3, с. 2].

Ситуація в нацистській Німеччині для учасників руху Опору була особливо складною, бо ставила перед вибором: чи сприяти поразці своєї країни у війні, чи спробувати повалити фашистський уряд та укласти мир із антигітлерівською коаліцією та запобігти національній катастрофі.

Варто зазначити, що поняття рух Опору в Німеччині потрібно тлумачити не як об'єднаний рух впродовж всього часу існування Третього Рейху. Опір в Німеччині складався звичайно з маленьких ізольованих груп, котрі не зуміли активізувати політичну опозицію. За винятком окремих нападів на нацистів (включаючи на Гітлера) або саботажів, єдиним реальним планом лідерів Вермахту було повалення режиму, котрий був здійснений у 1944 р. [5, с. 4].

У самій країні опозиція була двох напрямків: і стала являти собою суміш «традиційного» – комуністів і соціал-демократів та «нетрадиційного» – з боку консерваторів, бюрократії, військових кіл та представників церкви.

Так, «нетрадиційний» буржуазний рух Опору був побудований на моральному аспекті, наприклад, порушення присяги або заперечення вбивства за релігійними мотивами. Часто головною спонукальною причиною приходу нових учасників в Опір ставали їхня совість та досвід війни на Сході з її масовими вбивствами і депортаціями [1, с. 234]. «Традиційний» Опір навпаки носив політичний та ідеологічний характер.

У загальному Рух Опору у Німеччині можна умовно поділити на декілька груп: змовники в армії і міністерстві внутрішніх справ, підпільні комуністичні та соціал-демократичні групи, некомуністичні групи «Біла троянда» і «Пірати Едельвейса».

Найрішучішими у боротьбі з режимом спочатку були багаточисельні комуністичні та соціал-демократичні групи [1, с. 345]. Організації Опору залишалися роз'єднаними, так як в умовах системи всеосяжного контролю, стеження і доносів створити єдину розгалужену підпільну мережу практично було неможливо. Проти опозиції були направлені основні зусилля нацистського репресивного апарату. Їх робота носила не настільки пропагандистський характер, а як координувалась антифашистським комітетом «Вільна Німеччина» за підтримки Комітету німецьких офіцерів, котрі працювали в Москві. Саме цим групам належала основна роль в допомозі радянським спецслужбам у розгортанні розвідницької роботи в тилу ворога і збору інформації. Активно діяли група В. Кнехеля в Рурі, Г. Шумана в Лейпцизі, А. Зефкова в Берліні [1, с. 347], але до 1944 р. всі ці групи були викриті, а їх члени арештовані та страчені.

Пізніше за все виник рух Опору в консервативно-аристократичних колах і офіцерському корпусі [7, с. 255], [8, с. 259]. Опозиційно налаштовані видні чиновники і військові згуртувалися навколо колишнього Лейпцігського обер-бургомістра К. Гьорделера, дипломата У. Хасселя і колишнього командувача сухопутними військами Л. Бека (ще в 1938 р в разі війни з Чехословаччиною він готував військовий переворот) [2, с. 103].

Німецький рух Опору існував і в еміграції. Його найбільші політичні центри знаходилися в Москві і в Мексиці. Німецькі емігранти – політики, письменники, журналісти – виступали на сторінках антифашистських газет, готуючи демократичне оновлення країни після розгрому фашизму та на радіо викривали нацистський режим (як, наприклад, Томас Манн).

Також у лавах армії та міністерстві іноземних справ було ряд незадоволених політикою Третього Рейху. Тому і готувався державний переворот, котрий був реалізований лише всередині 1943 р. Отже, 21 березня 1943 р. в Берліні було заплановано відвідання А. Гітлером, Г. Герінгом, Г. Гімлером і В. Кейтелем виставки армійських трофеїв у музеї зброї в Цейхгаузі, де відзначали день пам'яті загиблим на війні. План полягав у тому, що начальник розвідки групи армій «Центр» полковник Рудольф-Крістоф фон Герсдорф повинен був захопити в кишеню шинелі дві міни уповільненої дії, встати під час церемонії якомога ближче до Гітлера і підірвати фюрера і його оточення [3, с. 3]. Проте А. Гітлер пробув на виставці часу набагато менше, ніж очікувалось, тому зреалізувати план не вдалось.

У контексті змов в армії, необхідно згадати замах у лютому 1943 р. у Смоленську під назвою «Спалах», котрий розробляли протягом січня-лютого генерали Фрідріх Ольбріхт, начальник загального управління сухопутних військ, і фон Тресков.

Так, Фабіан фон Шлабрендорф замаскував дві міни так, щоб вони були схожі на дві пляшки коньяку, які мали взяти ніби-то у подарунок генералу Гельмуту Штіффу, начальнику організаційного управління головного командування сухопутних військ. На аеродромі Шлабрендорф запустив механізм уповільненої дії і вручив посилку Брандту, котрий сів в літак фюрера. Вибух, як пояснював Шлабрендорф, повинен був відбутися приблизно через тридцять хвилин після зльоту. Однак літак А. Гітлера благополучно приземлився в ставці в Растенбурзі.

При цьому виявилось, що механізм міни спрацював: маленька ампула була розчавлена, рідина роз'їла дріт, бойок пробив капсулю, але детонатор не запалився.

Другий невдалий замах на фюрера військовими дістав назву «Валькірія», котрий передбачав негайне вбивство А. Гітлера, мобілізацію резервів сухопутних військ, роззброєння СС та масовий арешт нацистського керівництва. Але, незважаючи на ретельну підготовку, замах зазнав поразки. Оскільки події самого замаху виявили чисельні неточності та прорахування змовників. Наприклад, нарада на котрій мав відбутися замах, була перенесена і в часі – з 13:00 на 12:30, і в просторі – з підземного бункеру, де два кілограми вибухівки не залишили б фюреру жодних шансів на порятунок, у дерев'яне казармове приміщення. Окрім того, головному змовнику, полковнику фон Штауффенбергу, не вдалося активувати обидві бомби за браком часу [1, с. 378]. У підсумку, портфель з вибуховим пристроєм випадково було відсунуто від А. Гітлера за масивний дерев'яний стіл, котрий і захистив фюрера. Від вибуху загинули четверо, ще 17 осіб отримали поранення, але сам А. Гітлер відбувся легким пораненням та контузією. Самі змовники не зуміли захопити ключові позиції у державному апараті, перш ніж до Берліна прийшла звістка про те, що Гітлер залишився живий. Переворот провалився, а 158 змовників було страчено [1, с. 432].

Паралельно, військова опозиція налагодила контакти з антифашистами «гуртка Крайзау» на чолі з Гельмутом фон Мольтке [1, с. 439], де зустрічалися представники ряду громадських та політичних напрямків, опозиційних Гітлеру. Вони виступали за припинення війни і були прихильниками глибокого демократичного оновлення Німеччини.

Варто згадати той факт, що протистояння нацистському режиму діяло як об'єднавчий фактор для німецького Руху Опору та країн антигітлерівської коаліції. Враховуючи те, що всередині табору союзників були чисельні розбіжності, німецьким противникам Гітлера потрібно було балансувати між Радянським Союзом та західними державами.

Одні групи німецької творчої та політичної еміграції, в основному комуністи, співпрацювали з СРСР, інші – що осіли на Заході (соціал-демократи, ліберали, консерватори) – з Великобританією і США [6, с. 389].

Проте, варто підкреслити, що через розбіжності у поглядах, держави антигітлерівської коаліції не підтримали організаторів замаху 20 липня. Так як вони в основному орієнтувалися на традиції бісмарківської держави, а не Веймарської республіки, то для західних держав були не дуже сприятливими партнерами. Але, відмовивши опозиціонерам-консерваторам в підтримці, союзники зробили помилку, бо це була єдина в Німеччині група, котра могла б зробити переворот. До того ж у тих конкретних умовах вирішальне значення мала не політична програма опозиції, а її готовність виступити проти режиму, якщо не з політичних, то з моральних міркувань [7, с. 267].

Показово в цьому сенсі стала діяльність утвореної в 1940 р в Берліні комуністично орієнтованої групи вченого Арвіда Харнака і співробітника штабу ВПС Харро Шульце-Бойзена. В гестапо ця група отримала назву «Червона капела» [3]. Вона поширювала антифашистські листівки, обговорювала повоєнне майбутнє Німеччини. Підготовка А. Гітлером війни проти СРСР спонукала керівників групи до співпраці з радянською розвідкою, котрій передавалася цінна військова інформація. Група хотіла за всяку ціну (навіть шляхом шпигунства проти рідної країни) наблизити кінець Третього рейху. Абвер і гестапо вистежили «Червону капелу» і понад 100 чоловіків і жінок були арештовані, засуджені до страти або ув'язнення.

У Німеччині існував ряд молодіжних груп Опору, найбільш відомою із яких була «Біла троянда» в Мюнхені [4, с. 271]. Імена її членів стали символами руху Опору Південної Німеччини. Обурення учасників «Білої троянди» злочинами режиму переросло в політичний опір. Учасники цієї організації розмножували листівки гектографом і власноруч розносили їх на різні адреси в Мюнхені та передавали їх в інші міста через довірених кур'єрів. Листівки «Білої троянди» з'являлися не тільки в Мюнхені, їх знаходили в Кельні, Штутгарті, Берліні, Відні, Зальцбурзі, Лінці. Одна з листівок потрапила до Великобританії, де її текст був переданий по ВВС, а копії розкидані над Німеччиною з англійських літаків.

На початку 1943 р. при розповсюдженні листівок були схоплені мюнхенські студенти Ганс і Софі Шоль, Александр Шморелль та їх професор Курт Хубер. Група була розкрита, а її

учасники – страчені. На суді Софі сказала: «Врешті-решт, хтось повинен був покласти початок. Наші переконання розділяють багато інших. Просто вони, на відміну від нас, не наважуються сказати про це» [8, с. 260].

Не менш відомими були «Пірати Едельвейса», котрі виражали поодинокі протести по відношенню до існуючого нацистського режиму. Члени саме цієї організації оцінювались як альтернатива Гітлерюгенду [2, с. 101]. Назва пов'язана з тим, що едельвейс був одним з чотирьох символів забороненого раніше Гітлером німецького Союзу молоді. Центром їх об'єднання вважається Кельн, серед громадян якого налічувалося близько 3000 «піратів» – підлітків 14–18 років, у яких не було ні центрального лідера, ні загальної організаційної структури. Як розпізнавальний знак вони носили емблему едельвейса. Вони допомагали переховувати полонених, євреїв і політв'язнів, поширювали короткі антигітлерівські листівки, писали на стінах заклики до боротьби. У 1944 р. багато членів угруповання були схоплені, 13 людей стратили, а інші відправлені у концтабори або на фронт.

Різноманітні дії комуністичних, соціал-демократичних та інших супротивників німецького фашизму і їх самовіддані, сміливі виступи, однак, не були в стані схилити маси до великої антифашистської діяльності і повалити фашистський режим зсередини.

Як підкреслює російський дослідник Олександр Борзняк, рух Опору в Німеччині в 1933–1945 рр. ніколи не був загальнонаціональним, масовим і народним, проте він був значно ширшим, ніж це уявлялося раніше і багато в чому визначив післявоєнний процес «подолання минулого» [3, с. 3].

Узагальнюючи вищевикладене можна прослідкувати, що в умовах тоталітарної диктатури німецький Опір не мав шансів на успіх: занадто сильним був терор, вплив нацистської пропаганди і передвоєнної «мирної» політики Гітлера. Але, незважаючи на слабкості і невдачі антифашистського Опору, він показує, що не всі поголовно німці були нацистами, що існувала «інша» Німеччина, якій були небайдужі муки і страждання людей при націонал-соціалізмі, і яка прагнула до усунення режиму і оновлення країни.

Відсутність єдності дій усіх противників фашизму і як наслідок цього невелика кількість масових акцій проти війни полегшували німецькому фашизму подальше розширення державно-монополістичної системи для пригнічення народу, гонки озброєння і підготовку нових злочинів проти інших народів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бонвеч Б. История Германии. От создания Германской империи до начала XXI века. М.: Издательство «КДУ», 2008. Том 2. 672 с.
2. Ватлин А. Ю. Германия в XX веке. М., 2002. 336 с.
3. Немецкое антигитлеровское сопротивление 1933 – 1945 гг. <https://syg.ma/@sasha-sierbina/niemietzkoie-antighitlerovskoie-soprotivlieniie-1933-1945-ghgh> (дата звернення: 3 серпня 2019 р.)
4. Патрушев А. И. Германия в XX веке: Учеб. пособие. М., 2004. 434 с.
5. Klemperer, Klemens von (1992) »German Resistance Against Hitler: The Search for Allies Abroad 1938–1945«. Oxford University Press. p. 4–5.
6. Hoffmann Peter «The History of the German Resistance, 1933–1945». MIT Press, 1977. 847 p.
7. Mommsen, Hans «German Society and the Resistance Against Hitler». Oxford: Blackwell Publishers, 1999. p. 255–273.
8. Mommsen, Hans «The Third Reich The Essential Readings» edited by Christian Leitz, Blackwell: London, 1999 p. 259–262.

ФАКУЛЬТЕТ МИСТЕЦТВ

Дацишин Мар'яна Василівна

Науковий керівник – доц. Ороновська Л. Д.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ – «ВИКОНАВСЬКИЙ СТИЛЬ» МУЗИКАНТА-ВІОЛОНЧЕЛІСТА.

Однією з центральних та малодосліджених проблем на сучасному етапі розвитку музичного мистецтва є проблема виконавського стилю.

В інших видах мистецтва (архітектура, скульптура, образотворче мистецтво тощо) творіння митців від свого народження мають незмінну форму. В музиці (як і в театрі) твори композиторів, щоб «ожити», повинні зазвучати, бути виконаними. Головною дійовою особою при цьому стає виконавець, інтерпретатор. Він може повернути твір до життя, а може і омертвити його, піднести або принизити.

«Виконавське інтонування – це обдумано-виразова, направлена на слухове сприйняття, реалізацію музики діяльність, процес виявлення і оформлення відношення між елементами музичної форми на всіх рівнях її системної організації у виконуваному творі і на основі цілісної взаємодії конкретного інструментального комплексу» [5, с.282 - 289].

Загальне поняття стилю існує на різних рівнях музичного мистецтва (стиль епохи, національний стиль, композиторський, виконавський, стиль певного музичного твору). Воно дуже об'ємне і багатогранне. Кожен вид стилю формує складний комплекс явищ. В працях провідних музикознавців знаходимо різні визначення поняття стилю. М. Михайлов позиціонує стиль, як «єдність системно організованих елементів музичної мови, що обумовлена

єдністю системи музичного мислення» [3, с.267].

У Л. Мазеля «музичний стиль- це система мислення, яка виникла на конкретному історичному ґрунті і пов'язана з певним світоглядом» [2, с.34]. О. Царьова визначає стиль, як «систему засобів виразності, котра служить для втілення того чи іншого ідейно-образного змісту твору» [5, с.284].

Спроектувавши визначення музичного стилю на виконавський стиль віолончеліста, це поняття можна окреслити, як індивідуальну систему засобів музичної мови, яка вибудована відповідно до світогляду виконавця та основана на інших рівнях стилю (епохи) і виражається в процесі створення інтерпретації твору. В. Москаленко у своїй праці «Творческий аспект музыкальной интерпретации (к проблеме анализа)» порівнює стиль виконавця з пірамідою, де в основі знаходяться потенціали більш широкого та «розмитого значення», а по мірі сходження до вершини відбувається все більша конкретизація. Так, точкою відліку служить відчуття виконавцем стилю композитора.

Наступна сходинка до «входу» у твір організовує стильові властивості рамками змісту і форми. На третьому місці знаходиться розуміння музичного твору «як субстильового явища». І лише вершину піраміди вінчає власна виконавська версія [4, с.45]. На формування стилю виконавця впливають багато різних чинників, які можна умовно поділити на дві групи: зовнішні (навчально-виховний процес, оточуюче середовище, смаки епохи та країни) та внутрішні (обдарованість, темперамент, інтелект, світогляд). Лише тісна взаємодія та взаємодоповненість цих складових може породити особистість інтерпретатора. Певна річ, першоосновою становлення стилю виконавця є навчально - освітній процес та виховання музиканта з раннього віку. З історії музичного мистецтва відомо, що у більшості випадків музичні здібності проявлялися в ранньому дитинстві. Т. Грум-Гржимайло пише про М. Ростроповича: «З чотирьох років маленький Слава з захопленням слухав опери, грав на роялі, а вдома розігрував спектаклі та «диригував» видуманим оркестром» [1, с.145 - 376]. Схожі факти з життя можна прочитати і в інших біографіях видатних віолончелістів. Дуже

важливим моментом для кожного музиканта-виконавця є набуття правильних навичок гри, формування вільного ігрового апарату для втілення художніх задумів, які нерідко ставлять перед виконавцем складні технічні проблеми.

Разом з професійною підготовкою, навчанням виконавець повинен розвивати свою індивідуальність шляхом накопичення знань із суміжних наук. Іншими словами всесторонньо розвиватися: відвідувати театри, виставки, читати різноманітну літературу, цікавитися новинками.

У свідомості виконавця накопичуються враження, які «оживають» під впливом художнього твору, чим більше «сховище вражень», тим глибшою стає особистість віолончеліста. Кожен виконавець належить своєму часу. Він творить не «вчора», а «сьогодні». Наприклад, стиль Д. Шафрана, В. Червова «увібрав» риси радянського часу. «Це глибина філософської думки, величезна динаміка виражена разом з поетичним ліризмом та одухотвореністю» [4, с.157]. Але у кожного виконавця є закладено і дещо передане віками, спадок, даний йому всією історією виконавського мистецтва, життєвий досвід поколінь.

Наслідування традиції не можна вважати бездумним копіюванням. Вона служить надійною опорою для новаторства, творчої сміливості, індивідуального підходу. До неї додається власне виконавське розуміння, що

веде до переосмислення та появи нової традиції. Навіть виконавський стиль Л. Боккеріні – музиканта-новатора, безперечного лідера XVIII століття, сформувався на міцних традиціях віолончельної школи. Велику перевагу у виконавському стилі має емоційна обдарованість віолончеліста. Його здібності до фантазії, асоціативного мислення, його інтуїція. Виконавець, хоче він того чи ні, завжди в певній мірі змінює твір по своєму образу і подобі, «кидає власну тінь». Різниця лише у величині цієї тіні. Одні почувають себе повноправними господарями виконуваного твору, інші більш стримані у виявленні своїх почуттів, ніби «підкоряються» твору. В одних віолончелістів переважає загально-художнє прагнення, в інших – професійно-технічне. Одні належать до типу митця широкого обсягу і глибокого розуміння образів. Інші – до типу вузького спеціаліста, поглинутого технологічними деталями своєї професії. В більшій чи меншій мірі все це відображається у виконавському стилі віолончеліста.

Отже, особливістю музичного, а також і виконавського стилю є його незалежне існування та актуальність в будь-яку культурно-історичну епоху. Для прикладу, постаті А. Вівальді, Л. Боккеріні, Г. Гольтермана. Хоча немає звукових записів, однак багато поколінь віолончелістів відчували та відчувають на собі вплив цих магічних виконавських особистостей. Виконавські стилі видатних музикантів є одночасно як «золотим фондом», так і «вічним двигуном» розвитку національних виконавських шкіл, оскільки вони руйнують подібні стереотипи, відкривають нові шляхи еволюції виконавського мистецтва, а з іншого боку відповідають канонам цих шкіл.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грум - Гржимайло Т.Н. Ростропович и его современники. В легендах, былях и диалогах./ Грум - Гржимайло Тамара Николаевна - М.: Агар,1997. - 376с.
2. Мазель Л.А. Строеие музыкальных форм. Опыт сближения теоретического музыкознания и эстетики / Мазель Лев Абрамович - М.: Сов.композитор,1960. - 352с.
3. Михайлов М. Стиль в музыке / Михайлов М. – Л.: Музыка, 1981. -264с.
4. Москаленко В. Творческий аспект музыкальной интерпретации (к проблеме анализа): Исследование.- Киев, 2004.- 157с
5. Царева Е. Стиль музыкальный // Музыкальная энциклопедия. –М., 1981. Т.5. С.282-289.

Костишин Нея

Науковий керівник – вика. Вольська Світлана

ЗАСОБИ ХУДОЖНЬОЇ ВИРАЗНОСТІ ПРИ ВИКОНАННІ ТЕКСТИЛЬНОГО ПАННО

Мистецтво художнього текстилю має свою особливу художньо-образну мову у якій переплітаються естетичне освоєння матеріального світу з індивідуальним поглядом митця на

тенденції у сучасному мистецькому середовищі. Виконання текстильного панно супроводжується пошуком особливих художньо-технічних засобів, за допомогою яких автор створює твір, у якому можуть поєднуватися різноманітні засоби виконання. Поліфонічне втілення образної єдності формотворчих рішень з неповторною авторською індивідуальністю робить цей вид декоративного мистецтва особливо популярним у наш час.

Метою статті є розглянути стильові художні течії та виражальні техніки створення текстильного панно.

Протягом останніх двох десятиріч спостерігаємо значний розвиток різних форм авторського художнього текстилю в Україні [1, с.124]. Орієнтація на розширення меж образотворення у художньому ткацтві відбивається на пошуку глибокого змісту для як найглибшого художньо-образного висловлення. Мистецтвознавчі дослідження, пов'язані з історією та сучасним станом українського професійного ткацтва, свідчать, що ця галузь декоративно-ужиткового мистецтва посідає поважне місце у вітчизняній культурі другої половини ХХ століття [3, с. 97].

Пошук нових форм вираження є свідомою метою творчості провідних майстрів різних видів візуального мистецтва України протягом ХХ століття, зокрема й авторського художнього текстилю.[5, с.7]. У ХХ столітті авангард відстояв незалежність мистецтва та права художників на вільну творчість, не дозволив мистецтву зупинитися у своєму розвитку. Метою творчості майстрів авангарду став пошук нових форм, авангардисти створювали витвори які не мали нічого спільного із природною реальністю і сприяли б особливому емоційному настрою. Для художнього текстилю 1990 – 2000-х років характерне утвердження новітніх авангардних форм, які вписуються в контекст формотворення сучасної художньої тканини загалом. Активно поширюються колажі, абстракції, інсталяції, поряд з існуванням традиційних жанрів, таких як гобелен, батик та розпис на тканині.

Значний вплив на розвиток мистецтва тканини мав фовізм. Творчий доробок художників-фовістів є співзвучним із принципами українських майстрів текстилю кінця ХХ початку ХХІ століття, головною метою яких є дарувати людині радість барвистим поєднанням кольорів, при цьому не важливо на скільки картина відображає реальність. У композиціях домінує емоційно-позитивний настрій, декоративні барвисті поєднання не залежать від кольорів реальних предметів, що збереглося у творах сучасних українських текстильників. Ще однією ознакою, яка простежується у гобеленах та панно сучасних авторів є потужне пластичне вираження твору. Прикладом творів із яскравим контрастним кольоросполученням є гобелен «У квітневому затишку» Г. Вершиніної (2013), панно в техніці шиття «Папуга, що свариться» О. Куцої-Чапенко (2003), та шовкове панно в техніці батику «Нічна прогулянка» М. Соколової (2007).

Українські митці текстилю ХХ століття також зазнали впливу кубізму. Даний напрям прагнув передати об'єкти за допомогою поєднань різних площин, що було легко адаптувати у творах художньої тканини. Деякі їх твори виконувались у монохромній гамі, у яких варіювали відтінки одного кольору. Основоположниками кубізму та його найвідомішими представниками були Пабло Пікассо та Жорж Брак, вони почали вводити літери в картиний простір. Саме творчість кубістів сприяла виникненню дадаїзму, поп-арту, колажу, інсталяції, асамбляжу. Ці напрями арт-діяльності активно опановують протягом останніх десятиліть майстри художньої тканини.

З кінця ХХ століття українські художники-текстильники виявляли посилений інтерес до техніки колажу. Колажний простір не прагнув відтворити існуючу реальність, а допомагав створити її нову суб'єктивну якість. У текстильних колажах Т. Кисельової виявляються тенденції постмодернізму. У своїх творах майстриня поєднує колажі образів і цитат. Серед відомих творів майстрині триптих «Три виміри ностальгії» (2007), «Зроблено в Україні» (2004), «Час розваг І»(2010), «Час розваг ІІ» (2010). Панно «Час розваг ІІ» (2010) нагадує екран телевізора. Методом реконструкції елементам було надано іронічний підтекст, що певною мірою викликає у глядачів тривогу. Елементи навмисно недбало нашиті та вирізані із старого рукоділля, присутні еkleктизм, відсутність ясності та чистоти стилю.

На початку ХХІ століття в українському художньому текстилі набуває популярності асамбляж, для якого характерне використання об'ємних деталей та окремих речей, які можуть поєднуватись як на площині так і в просторі. Також характерне використання нетрадиційних

матеріалів таких як папір, метал, дерево. Ця форма мистецького самовираження пов'язана із мистецтвом колажу. Серед творів, виконаних у даній техніці можна відмітити згадуваний вище асамбляж Т. Кисельової «Час розваг I», у якому приліжкові килимки, фрагменти старих тканин і вишивок зшиті швидкими стібками на замках-блискавках, якими їх декоровано та збережено відбитки цін. Поверх розташовано численні лялькові личка, даний твір нагадує скриньку спогадів з дитинства. Елементи втрачають своє первісне значення та можуть по-різному прочитуватись глядачами. Колаж Ю. Булич «Не час минає, минаємо ми» (2011), квілт «Свята родина» Н. Пікуш (2010), аплікації «Remember me» З. Базилевич і Я. Філевича стали засобами маніфестування родинної пам'яті – роздруковані на тканині сімейні світлини поєднують минуле та майбутнє, набувають нових значень. Спорідненою з поняттям «асамбляж» є новітня форма текстильних творів «інсталяція», тобто просторова композиція, виконана із різноманітних речей.

Значну роль у мистецтві українського художнього текстилю відіграв абстракціонізм або іншими словами безпредметне мистецтво. Співвідношення геометричних фігур та кольорних плям навіть близько не нагадують реальні предмети. Проте співвідношення фігур і барвистих плям не є випадковим, воно досягнуте художньою інтуїцією. Продуманість композиції, гармонійне колористичне вирішення, авторська робота – ці принципи наслідують українські майстри текстилю у своїх абстрактних творах протягом останніх десятиліть. Основоположником цього напрямку вважається Казимир Малевич. На початку ХХ століття у ручному тканні вражає різноманіття ліричної та геометричної абстракції, яке базується на кольорі, лінії, формі чи фактурі [5, с.16]. Українські текстильники, демонструючи різноманітність напрямів і пошуків сучасного національного стилю, створюють геометричні абстракції на фундаменті прадавніх геометричних мотивів (ромб, зигзаг, коло, спіраль, трикутник тощо), які включаються у твори в новітньому, трансформованому вигляді. Таким чином митці досягають гармонійного сполучення новаторства й архаїчності. Абстрактні композиції з використанням геометрично-асоціативних вражень створюють Л. Квасниця-Амбіцька та О. Барна. Абстрактність властива Б. Губалю «Відчай», С. Бураку «Передчуття», «Погляд у вікно вчорашнього літа», І. Кремінському «Захід сонця». Головними виражальними засобами у цих творах часто стають якості ниток як фактурні так і кольорні.

Особливо динамічно прогресує мистецтво аплікації серед форм авторського текстилю протягом останніх десятиріч. Воно характеризується широким художньо-стилістичним діапазоном, що є особливостями техніки виконання творів. Класична аплікація, печворк, квілт, їхні змішані форми із застосуванням прийомів колажу, асамбляжу, інсталяції, творенням об'єкта, використанням технік ткання, валяння, вишивки тощо – усе це спостерігаємо в сучасній українській художній практиці [1, с.125].

Поєднання різновидів аплікації з іншими техніками відкриває широкі професійні можливості, поєднує твори різного технічного та образно-стилістичного вирішення. Популярності текстильна аплікація набула наприкінці 90-х років ХХ століття, а на початку 2000-х стала одним з найпопулярніших видів мистецтва в авторському текстилі. Мистецтво аплікації дає можливість втілення різнопланових ідей та створення унікальних естетичних творів. Митці часто використовують готові текстильні артефакти минулого, які стають елементами у творі авторського текстилю. Проте інколи художники залучають для побудови твору власноруч виготовлені тканині фрагменти, як у диптиху О. Побережної «Прогулянка» (2009-2010), аплікації Л. Білик «Оголена» (2009).

У 1990-х роках набуває поширення техніка звалювання. Текстильні роботи, виконані в даній техніці, використовуються в аплікаціях О.Ульянової «Несподівана мелодія» (2008), Н. Пікуш, «Хресна хода».

Основу сучасних, зазвичай масштабних за розміром, авторських рукотворних текстильних виробів складають гранично відсторонені геометричні композиції у традиціях класичного модернізму, на чому зорієнтовані представники львівської школи, які працюють у різних містах України. У другій половині ХХ століття у львівському художньому ткацтві утверджується низка яскравих індивідуальностей, які активно шукають нових художніх і технічних засобів для втілення своїх творчих задумів [2, с.65]. Декоративність стає однією з провідних якостей, що вирізняє львівське ткацтво другої половини ХХ століття, часто митці зосереджувались на темі природи. Основним образно-емоційним акцентом твору часто стає

колір, зв'язок професійного та українського народного ткацтва у даних пано підкреслює використання традиційних технік. Попри спільні ознаки, у творах львівських майстрів, виражається індивідуальний пошук та неповторність творів кожного з авторів.

Наприкінці ХХ століття майстри текстилю надавали перевагу формоутворенню та формотворчості, залишаючи конкретний, природний світ, та відхід від реальності. Митці прагнуть зануритись у світ фантазії, виразити внутрішнє бачення людини й утілити у своїх творах духовні основи життя та світу. «Недостатньо спостерігати всілякі явища у природі, – упевняв Михайло Бойчук. – Вони мають творчо перетворюватись у синтетичні форми і виникати (базуватися) зі спостережень цілих поколінь та передаватись шляхом традицій від предків до нащадків» [4, с.94].

На початку 1980-х років попри декоративно-площинне вирішення, текстильні композиції стають більш наближеними до природних форм, подекуди з'являється перспектива. На прояв новаторських пошуків в українському художньому ткацтві значний вплив мав динамічний розвиток ткацтва у світі, що розпочався у 1960-х, активно набрав сили у 1970–1980-х і змінив усталені поняття і значення художнього текстилю загалом. Українське мистецтво було затиснуте у вузькі рамки соцреалізму, але нові прогресивні тенденції все ж проявлялися [3, с.105]. В українському художньому ткацтві другої половини ХХ століття пластична основа постійно зазнавала змін, поєднання давніх традицій та сучасних пошуків становить основу художнього ткацтва того періоду.

Отже, мистецтво текстилю гармонійно поєднує у собі новації та національні традиції. Починаючи з 2000-х років і до сьогодні, український авторський художній текстиль розвивається в руслі загальноєвропейського художнього процесу, але й у поєднанні з шанобливим ставленням до історичних національних традицій. Важливими чинниками для становлення українського мистецтва тканини стали напрями авангардного авторського текстилю другої половини ХХ століття. Також простежується значний вплив кубізму, фовізму та абстракції, який спостерігаємо у творах сучасних українських майстрів текстилю. Митці шукають нових форм вираження, надаючи перевагу формоутворенню та формотворчості, не прагнучи відтворити існуючу дійсність.

Найвиразніші твори провідних митців авторського художнього текстилю України кінця ХХ – початку ХХІ століття доводять, що саме у мистецтві людина найкраще виражає свою свободу, творчу неповторність та духовність, що також характерно для сучасних творів. Пластичність і мобільність засобів, видове розмаїття, збагачене поєднанням з іншими текстильними техніками відкриває для митців широкі професійні можливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кусько К. Сучасна текстильна аплікація України. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Вип. 36. С. 124- 144.
2. Луковська О. І. Мотиви природи у творчості львівських художників ткацтва другої половини ХХ ст. *Вісник ХДАДМ*. 2007. № 10. С. 65-68.
3. Луковська О. І. Професійне ткацтво України II половини ХХ століття. 2010. Вип. 7. С. 97-113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/khud_kult_2010_7_10.
4. Українські авангардисти як теоретики і публіцисти / упоряд.: Д. Горбачов, О. Папета, С. Папета. Київ : РВА «Тріумф», 2005. 384 с.
5. Чегусова З. Мистецтво авангарду як чинник становлення професійного художнього текстилю України кінця ХХ – початку ХХІ століття. Київ. С. 6-18. URL: file:///C:/Users/sofanela/Downloads/Ukrmyst_2017_17_3.pdf.

Скоробогач Соломія

Науковий керівник – викл. Кузів М.П.

«ПОРТРЕТ У ТВОРЧОСТІ ІВАНА МАРЧУКА»

Творчий доробок художника Івана Марчука великий та багатогранний, відображаючий його пошуки у різних жанрах. Одна з таких граней цього доробку — портретний жанр. Портретні роботи художника нечисленні, але несуть свою особливу цінність і виділяються серед інших його робіт. Ці твори художник виконував у техніці олійного живопису. У кожному

періоді творчості митця відбувались значні зміни в його художньому баченні, тому можна визначити характерні риси виконання деяких портретних робіт автора дуже по-різному. Сьогодні, коли весь мистецький світ стрімко розвивається, варто проаналізувати ці пошуки, а саме філософський підхід до моделі і особливу манеру виконання самого твору. Це доказує, що в історії Українського мистецтва є цікаві та неординарні автори, які внесли свій великий внесок у розвиток вітчизняного портретного жанру. Участь художника Івана Марчука у цьому еволюційному процесі незаперечна та дуже вагома, що і визначає актуальність даної статті.

Великий інтерес до творчого шляху цього геніального художника демонструє те, що молоде покоління художників високо цінить та вважає актуальною сьогодні творчість Івана Марчука.

У моєму дослідженні формальний і образний аналіз, виявить особливість портретних робіт Марчука, поглибить розуміння його творчості та допоможе співпоставити його бачення із творчими пошуками митців того часу.

Іван Марчук народився в селі Москалівці Лановецького району Тернопільської області, в родині відомого на всю округу ткача. Художню освіту здобув у Львівському училищі прикладного та декоративного мистецтва, потім у Львівському інституті декоративно-прикладного мистецтва (нині Львівська національна академія мистецтв) [1, С.1.]. Становленню своєї самобутності завдячує вчителям, і передовсім Романові Сельському, Карлу Звіринському та Данилові Довбушинському, під впливом яких у молодого художника сформується образ митця, який має бути ідеалом добра, терпимості, любові, та який не має залежати від думки інших у своїх світоглядних і мистецьких пошуках.

Ці викладачі вводили молодого художника у світ сучасного західноєвропейського мистецтва, під їх впливом починався пошук власної теми, мови. Своїми експериментами і знахідками можна було поділитися тільки на квартирних виставках, засіданнях «вечірньої школи» К. Звіринського, який «вибив» з автора-початківця «реалістичну манію», таким чином вплинувши на подальшу творчість митця. Тут обговорювалися здобутки європейського модернізму, обмінювалися думками щодо власних відкриттів, велися суперечки, викристалізовувалися особистості молодих митців – Л. Медведя, З. Флінти (1935–1988), О. Минька, І. Марчука. Їх взаємний інтерес до творчості один одного не згасає дотепер. І тоді, у далекі 60-ті, і нині вони живуть мистецтвом. [3, С.15.].

У 1965 році митець віднайшов свій авторський стиль у мистецтві, що не вписувався в шаблони соцреалізму. Зі слів митця: «У Союзі існував соцреалізм, а все інше — не мистецтво». Започаткований у середині 60-х років спосіб вираження власного світовідчуття втілювався в полістилістичному і політематичному циклі «Голос моєї Душі», наскрізному у творчості Івана Марчука, котрий варіює новими стовбуровими відгалуженнями-циклами впродовж всього творчого шляху. За стилістикою, технікою виконання, колористичним вирішенням, тематикою, картини систематизуються в цикли: «Голос моєї Душі», «Пейзаж», «Цвітіння», «Кольорові прелюдії», «Портрет», «Нові експресії», «Натюрморт», «Біла планета I», «Біла планета II», «Виходять мрії з берегів», «Погляд у Безмежність». Завершеною серією в циклі «Голос моєї Душі» є «Шевченкіана» із 42 картин (1982—1984), за яку був відзначений Національною премією України імені Тараса Шевченка

У 1989—2001 роках Марчук мешкав в Австралії, Канаді й США. У 1990 році художник відвідав Україну й відбулася його перша офіційна виставка у Державному художньому музеї українського образотворчого мистецтва (нині Національний художній музей України) м. Києва. [2, С 17.].

Досліджуючи творчість Івана Марчука, варто зазначити його своєрідне відтворення навколишнього світу та образів, які він створює у своїх працях. Художня діяльність митця виражає максимально широкий спектр художніх технік, головною і новаторською технікою є пльонтанізм. Діапазон напрямків образотворчого мистецтва, пропущених через призму самобутньої світоглядної системи й екстрапольованих на полотні, феноменально широкий: від примітивізму (з чіткими ознаками архетипності) до реалізму, гіперреалізму абстракціонізму, абстрактного експресіонізму, сюрреалізму й абстрактного сюрреалізму. Маневруючи пропорціями, ритмом, кольором, Іван Марчук творить на підсвідомості і впливає на підсвідомість [3, С.1.].

Свої пошуки Іван Марчук визначає як постійне прагнення краси. У роботах майстра ми завжди бачимо результат творчості. Митець висвітлює свою думку стосовно портрету:

– « мені говорили - малюй портрети і в тебе буде прекрасне життя. В портреті я досягнув гіперреалізму У мене так вже все прописано , що кожну жилку і фактуру шкіри видно! За пару років я зробив кілька портретів і більше не писав: люди мене не цікавлять».

У роботі «Соломія Павличко»(рис.1) зображена реальна постать Соломія Павличко яку художник зобразив у майже хроматичних тонах.

«... Мій кращий жіночий портрет - Соломії Павличко. Це супер-портрет! Я писав і іншу дочку Павличко - гарненьке личко , але не образ , а Соломія - саме глибокий образ. Мені навіть говорили , що я вгадав її долю»[2,С.1.].

Соломія була для української культури ключовою фігурою – у науці про літературу, у царині українського наукового перекладу, у зв'язках між Україною та Заходом, у розвиткові східноєвропейського фемінізму вона відіграла значну роль. Через виразні риси обличчя митець відкриває внутрішній світ особистості, а середовище, в яке вписаний портрет, художник розкриває нам і своє власне світобачення. Легка усмішка та пронизливий погляд спрямований на глядача, дана емоція виступає як специфічне узагальнення нелогічного характеру і забезпечує практичну ефективність даного образу, внутрішній зміст твору. В портреті виражений філософський підхід митця, його сутність. За технікою виконання робота піддається чіткій деталізації і реалізму, який перегукується з абстрактним рослинним середовищем. Проаналізувавши дану роботу необхідно зазначити чіткий почерк Марчука який є притаманним в більшості його творчих праць.

Рис.1. Портрет Соломії Павличко. Картон, темпера 1981

Аналізуючи наступну роботу Івана Марчука «Портрет Романа Сельського» (рис.2),варто зазначити що Марчук зазнав впливу світоглядних і мистецьких засад Романа Сельського при формуванні своєї творчої особистості, адже той свого часу був викладачем в студентські роки художника. Ми бачимо образ українського художника імпресіоніста. Аристократичне обличчя Сельського справляло враження персонажу картини «Ель Греко». Висвітлений в профільному ракурсі огляд спрямований з ліва на право, таким чином візуально продовжуючи картинний простір, що характерно для актуальності в композиції даного періоду. Саме в цей час було багато послідовників Вайса , які опирались на його творчість. Портрет передає глибокий задум даного героя, вдало переданий настрій та внутрішній світ. Картина заставляє думати глядача про те, що відбувається в голові зображеної натури, що яскраво свідчить філософському баченню митця. Робота є гіперреалістичною та не позбавлена філософського змісту, певної містичності яка притаманна усім роботам Марчука.

Рис. 2. Портрет Романа Сельського. Картон, темпера 1981

Згодом портретні роботи митця своєрідно видозмінювались та еволюціонували набуваючи більш індивідуального характеру в компонованні та формуванні образу на картині Розглядаючи роботу «Лети метелику» (рис.3) бачимо не типове компоновання, проте цю роботу також можна віднести до портретних робіт художника Полотно набули більш філософського змісту та не втрачають класичних засад портретованого образу в своїй манері побудови (рис.4) та (рис. 5).

Рис.3. Лети метелику. 1986 р. Полотно, темпера.

Рис 4. Автопортрет 1973р.Полотно, темпера.

Рис 5. В дорозі 1990 р. Полотно, темпера.

Отже як показало дослідження, творчість митця є своєрідним відтворенням світу та образів, які він створює у своїх працях. Портрети у творчості митця посідають далеко не перше місце, проте в творчому доробку вони все ж таки є та мають своє особливе значення.

Проаналізувавши твори, а саме, «Портрет Соломії Павличко» та «Портрет Романа Сельського» необхідно зазначити, що картини об'єднані в кольоровому вирішенні, наповнені певним філософським змістом, подані своєрідно композиційно. У портретах присутнє тематичне наповнення, а також детальне зображення елементів в стилі реалізму.

Розглянувши творчість митця ми вбачаємо цілісність та лаконічність в його творчому доробку, який складається з дванадцяти циклів. У багатьох з них Іван Марчук започаткував свій авторський стиль, який згодом отримав назву «пльонтанізм». Висвітлення художньої діяльності митця також розкриває широкий спектр художніх технік, використаних у його творах.

Як показує дослідження, творчість митця є своєрідним відтворенням світу та образів, які він створює у своїх працях пропущених через призму самобутніх світоглядних систем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Словник художників України. - К.: Наукова думка, 1973. С 129.
2. Скляр І. Іван Марчук. URL: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ivanna-site.in.ua/ukrajinoznavstvo/vidomi-ukrajintsi/406-ivan-marchuk> (дата звернення 25.04.2019). С 17.
3. Сучасне українське мистецтво 2017. URL: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.sovfarfor.com/obrazotvorche-mistectvo/123-suchasne-ukrainske-mistectvo.html>

Волкова Ірина

Науковий керівник – доц. Палій Н.В.

КАМЕРНО-ВОКАЛЬНА ТВОРЧІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ ХХ СТ.

У своєму історичному розвитку українська музична культура переважно розвивалась у пісенному напрямку. З боку науковців великий інтерес викликають камерно-вокальні твори, які тісно пов'язані із словесним жанром традиційної домінанти. Емоційність, патріотизм, велика палітра почуттів знаходить своє місце у великому світі, який називається «музика». У контексті історії вокально-музичного мистецтва камерно-вокальна творчість українських композиторів ХХ століття знаходить себе спочатку у побутових, а згодом у концертних жанрах.

Мета статті – охарактеризувати особливості розвитку камерно-вокальної музики українських композиторів ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Камерний спів – вид вокального мистецтва, пов'язаний з виконанням романсів, пісень та інших вокальних творів у невеликому концертному приміщенні.

Поєднання голосу та різних музичних інструментів має дуже давнє коріння, саме з використання фортепіанного супроводу розпочинається новий етап у вокальній та інструментальній практиці. На етапі становлення камерна музика асоціюється із сферою аматорського музикування. У своїх витоках виконавське начало із побутового поступово переходить до сфери композиторської творчості. Надзвичайно важливим завданням для учасників музичного діалогу є аналіз камерно-вокальних творів, доповнення постійною присутністю ігрового начала та естетичної категорії, вміння розуміти глибинні сенси, які заклав автор. Водночас, доцільно мати правильне уявлення про зміст твору та особливості відтворення авторської інтенції. Завдання ускладнює музикування в ансамблі з концертмейстером, де необхідно чути партнера й рівноправно вести музичний діалог [1, с.104].

Завдяки інтенсивному розвитку камерно-вокальної музики, в ХХ столітті велика кількість композиторської творчості надає можливість назвати цей період добою «національного вокального мистецтва» (С.Павлишин). Чимало дослідників зверталися до камерно-вокальної музики. Зокрема - С. Павлишин [2] , А. Терещенко [4], Я. Якуб'як [5]. Вони розглядають музичні тенденції та жанрові риси камерно-вокальної творчості. Значна кількість творів написана для дуету фортепіано та голосу, що створює можливість проявити себе обом

сторонам (вокалісту та інструменталісту). Як стверджує О. Кушнірук для цього процесу характерно :

- тенденція до рівноправності;
- деталізація мелодійних, інтонаційних, ритмічних та динамічних засобів виразності;
- різноманітна тематика [6].

Спираючись на викладене вище, композитори у жанрі камерно-вокальної творчості проявляють індивідуальні особливості, зокрема - яскраву програмність, емоційність, різноманітність у виборі гармонічної мови, широке поле поетичних текстів, особистісне трактування літературних текстів, певні вимоги до навичок виконавця [7].

Питання розвитку камерно-вокальної музики українських композиторів досліджував О. Майчик. У своїх працях він розглядав об'єктивні та суб'єктивні чинники, що зумовили інтенсивний розвиток камерно-вокальної творчості українських композиторів ХХ ст.. Серед чинників, що спонукали до написання камерно-вокальної музики є, зокрема, *комунікативні*, зумовленні спілкуванням композиторів із поетами, творчо-родинними зв'язками; *загальнокультурні*, що проявляється у вмінні оцінювати та орієнтуватися в національній культурі та духовному контексті сучасного суспільства, та орієнтовані на загальнолюдські цінності та власній літературно-поетичній діяльності; *індивідуально-психологічні*, де митці знаходять себе у ліричних та мініатюрних формах, щоб проявити себе в камерній музиці; *дослідницько-аналітичні причини*, які спричиняють наукове зацікавлення вокальним мистецтвом [8].

До жанру камерно-вокальної творчості зверталось багато сучасних українських композиторів, зокрема: С. Людкевич, Н. Нижанківський, А.Рудницький, В. Барвінський, С.Туркевич, Є. Станкович, В. Сильвестров . Саме вони запропонували різноманітні підходи до формування художньо цілого виконавства. Одним із таких підходів є балансування між традиційним та інноваційним, що призводить до великого жанрового розмаїття камерно-вокальних творів, які важко об'єднати в єдиний тип.

Завдяки високому рівню професіоналізму та відповідної фахової підготовки виконавців, композитори (С. Людкевич, Н. Нижанківський, А.Рудницький, В. Барвінський, С.Туркевич, Є. Станкович, В. Сильвестров) у перші десятиліття ХХ століття прагнули вивести цей жанр на загальнонаціональний та європейський рівень, орієнтуючись на професійне мистецтво[8].

У процесі розгляду особливостей камерно-вокальної творчості українських композиторів ми звертаємось до творчого доробку Є.Станковича, Н. Нижанківський, С.Туркевич, В. Сильвестров.

Сучасний український композитор Є.Станкович (нар. 19.09.1942 р.) звертаючись до камено-вокальної музики у своєму доробку не обмежується лише дуєтом голосу і фортепіано, а розширює виконавський склад іншими інструментами. Прикладом цього є «Opera rustica» для двох солістів та камерного оркестру. Для композитора характерним є те, що камерно-вокальні твори служать не лише як самостійні (або завершені), але й як частини більш масштабних творів. Так, вишукана композиторська техніка, пост-романтичне оркестрування, детальна поліфонічна структура яскраво виражені у вокальних творах: Реквієм-Каддиш «Бабин Яр» (1991 р.), Камерній симфонії №8 (1997 р.) для голосу, флейти, кларнета, скрипки, віолончелі, фортепіано та ударних інструментів [9].

Під час написання камерно вокальної творчості композитори не рідко зверталися до поетів-сучасників. Спілкування із поетами завжди надихало композиторів на написання нових вокальних творів. Так, Н. Нижанківський (31.08.1893 р. – 10.04.1940 р.) часто зустрічався із своїм приятелем О. Олесем (23.12.1978р. – 22.07.1944 р.) на зібраннях літературного клубу в Празі. Поет неодноразово чув музичне втілення своїх поезій і щиро захоплювався ними (солоспів «Жита», «Прийди, прийди»). У вокальній творчості Н.Нижанківського переважають різкі контрасти, емоційність, велика палітра музичних барв. Свідченням цьому є «вокальні перлини» на вірші Т.Шевченка – солоспіви «Минули літа молодії», «І молилась я», «В гаю зеленім», «Не видавай мене заміж», «О не забудь» [10]. Цікавим є той факт що з уст Б.Лепкого (4.12.1872 р. – 21.07.1941 р.) видатний український композитор В.Барвінський (20.02.1888 р. – 09.06.1963 р.) записав українські народні пісні, зокрема: « Вийди, Марусенько», «Болить мене головонька», «Ой ходить сон», «Накрила нічка», «Ой ходила

дівчина бережком». Серед доробку митця слід відзначити риси класичної української музики, яка поєднує у собі елементи сучасності, та проявляється у фактурі, ритміці, принципі розвитку, мелодиці. Водночас у творах композитора присутній міцний зв'язок із традиціями українського народу [11].

В мистецькому доробку відомої української композиторки, піаністки, музикознавця - С.Туркевич (25.04.1898р.- 8.04.1977р.) чимало солоспівів на тексти Н. Лукіяновича – «Sweet And Low», «Evening day», «I Cannot Weep». Поряд з цим, у композиторки проявився літературний хист і вона починає писати твори на власні тексти «Час минає», «Коли я був маленьким хлопчиком» [12]

У творчості сучасного українського композитора – провідного майстра української композиторської школи В.Сильвестрова (нар. 30 вересня 1937) широко представлені камерно-вокальні твори. Він є автором вокального циклу «Тихі пісні» « для голосу та фортепіано на слова поетів-класиків. Цей цикл складається із 24 пісень, які вирізняються серед інших своєю гармонічною єдністю музики та поезії. Серед них - вокальні мініатюри «Старовинна балада», «Кіч-пісні», «Ступені», «Прості пісні», «Тихі пісні». Для творчості композитора характерними ознаками є спонтанність мислення, невизначеність, особлива фактура звукової педалі, інтонаційні побудови, хвильова драматургія. У цьому є цікавий факт що сам митець називає свій стиль «мета-музика» («метафоричною музикою»), через те, що у творах цього періоду переважають медитативні, споглядальні настрої.

Висновки. Камерно вокальна творчість є важливою складовою багатьох українських композиторів ХХ століття зокрема С. Людкевич, Н. Нижанківський, А.Рудницький, В. Барвінський, С.Туркевич, Є. Станкович, В. Сильвестров залишивши після себе велику кількість творів. Орієнтація на цей жанр постала в період становлення національного стилю, що спонукало до функціонування національної культури, підняття певних «соціальних проблем», виявлення нових форм музичного висловлювання. До особливостей цього жанру слід віднести комунікативні чинники, зумовлені міжособистісним спілкуванням композиторів з поетами ; творчо-родинні зв'язки; власна літературно-поетична діяльність; індивідуально-психологічні особливості митців. У діяльності композиторів ці чинники взаємодіяли, переплітались та стали рушіями розвитку жанру, завдяки чому на теренах України в ХХ ст. камерно-вокальна музика набуває значного розквіту.

Цей період створив сприятливі умови для розвитку камерно-вокального мистецтва зокрема стильової модернізації та вимог до професійного виконання. Кожний з композиторів у камерно-вокальній творчості мали можливість проявити свої особливості написання та використовувати нові методи написання творів, що проявляється у жанрово-стильових новаціях. Характеризувався власною манерою написання та методами жанрово стильових новацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кушнірук О. У ракурсі – камерно-вокальний жанр. Студії мистецтвознавчі. Київ : ІМФЕ, 2010. Число 1 (29). -104-106 с.
2. Павлишин С.С. Перша українська композиторка Стефанія Туркевич-Лісовська-Лукіянович \ С.Павлишин. –Львів: Бак, 2004. -158с.
3. Павлишин С.С. Станіслав Людкевич \С.Павлишин. –К.: Муз. Україна, 1974. -53 с.
4. Терещенко А. К. Роман Сімович \ А. К. Терещенко. –К. : Муз. Україна, 1973. -31 с.
5. Якуб'як Я.В. Василь Барвінський та Станіслав Людкевич \ Я.Якуб'як \ \ Василь Барвінський і українська музична культура: статті і матеріали \ [упор. О.Смоляк]. –Тернопіль. 1998. – с. 53-61.
6. Кушнірук О. У ракурсі – камерно-вокальний жанр. Студії мистецтвознавчі. Київ : ІМФЕ, 2010. Число 1 (29).
7. Баланко О. М. Українська камерно-вокальна музика кінця ХХ – початку ХХІ ст. як виконавський феномен: дис...канд. мистецтвознавства : 17.00.03 / Національна музична академія імені П. І. Чайковського. Київ, 2016. 246 с.
8. Майчик О. Композиторська творчість західноукраїнських хорових диригентів-практиків другої половини ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 \ Остап Майчик. – Львів, 2010. – 16 с.
9. <https://studfile.net/preview/1787743/>

10. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B8%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%9E%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BF_%D0%99%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87
11. Рудницький А. Українська музика. Мюнхен, 1963
12. <https://musicbrainz.org/artist/7e38f97b-8679-4ed0-898d-37a776f322dc/recordings>

Атаманчук Лілія

Науковий керівник – доц. Ороновська Л. Д.

ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

«Якщо вчитель має тільки любов до справи, він буде добрим учителем. Якщо вчитель відчуває тільки любов до учня, як батько, мати, він буде кращим за того вчителя, який прочитав усі книжки, але не відчуває любові ні до справи, ні до учня. Якщо учитель поєднує в собі любов до справи і до учнів, він – досконалий учитель».
(Л.Н.Толстой)

Шлях до майстерності лежить через самовдосконалення, усвідомлення себе як творця в педагогічному процесі. Кожен фахівець проходить цей шлях, спираючись на свої індивідуальні особливості. «Немає нічого нежиттєвого, ідея про те, що існує тільки один спосіб успішного виконання усілякої діяльності. Ці способи нескінченно різноманітні, як різноманітні людські здібності», - писав знаменитий психолог Б.М. Теплов.

У даному випадку мова йде про індивідуальний стиль педагогічної роботи вчителя мистецьких дисциплін. Індивідуальність учителя-професіонала, який зумовлений переглядом змісту освіти і пошуком нових парадигм навчання та виховання майбутніх педагогів. Тому індивідуальний стиль діяльності педагога, а особливо мистецько-естетичного напрямку, як актуальна наукова проблема, потребує детального теоретичного аналізу [4].

Метою статті є аналіз індивідуального стилю вчителя музично-естетичного напрямку; визначення його структури, педагогічних умов та рівнів реалізації індивідуального стилю в процесі підвищення мистецької кваліфікації.

Процес оволодіння індивідуальним стилем діяльності досить складний і потребує від учителя музичного мистецтва творчого пошуку власного неповторного стилю, який має відображати поєднання суспільних вимог щодо професійної діяльності та реалізацію індивідуальних творчих потенцій.

Нові якості педагога ХХІ століття - основна роль вчителя сьогодні – не лише дати певний обсяг знань учневі, а й навчити його вчитися, самостійно здобувати знання, застосовувати їх на практиці, тобто формувати компетентності як загальну здатність, що базується на знаннях, досвіді та цінностях особистості. По-перше, він повинен бути підготовлений до нової професійної ролі. Він не може вже бути абсолютним носієм знань, він не може бути наглядцем за учнем, він повинен бути людиною, що супроводжує процес самопізнання і саморозвитку дитини сучасного світу. По-друге, вчитель повинен бути готовим до сучасної соціальної ролі, тобто формувати самодостатню людину, конкурентоспроможного фахівця. Окрім того, вчитель повинен бути готовим до професійних технологій, до нових технологій навчальної діяльності. Це, безумовно, інформатизація, комп'ютеризація [1].

Індивідуальний стиль професійної діяльності вчителя - це своєрідний самопрояв його особистості через усталену систему способів і прийомів, що утворюють особистісну систему дій і характеризуються не стереотипністю поведінки, оригінальністю та креативністю форм організації навчально-виховного процесу, регуляторними властивостями, що впливають на механізми міжособистісної взаємодії.

Із вищезазначеного випливає і пропонується - структура індивідуального стилю професійної діяльності учителя мистецьких дисциплін:

- МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ
- КОМУНІКАТИВНИЙ КОМПОНЕНТ
- ТВОРЧИЙ КОМПОНЕНТ

Мотиваційний компонент передбачає бажання вчителя працювати в обраній сфері, його інтерес до взаємодії з учасниками педагогічного процесу. Означений компонент містить: визначену професійну позицію, мотиваційну спрямованість та самопізнання вчителя. Визначена професійна позиція вчителя передбачає зацікавленість специфікою педагогічної сфери. Мотиваційна спрямованість педагога є його стійкою мотивацією на продуктивну педагогічну взаємодію, формування особистості учня засобами своєї навчальної дисципліни, досягнення ефективної результативності. Самопізнання вчителя розглядається як визначення самооцінки власної особистості з метою самоствердження у професійній діяльності.

Комунікативний компонент включає певні здібності вчителя музики, що характеризують його як гарного співака, грамотного музиканта, культурну людину. Комунікативний компонент полягає в розвитку таких властивостей особистості вчителя, як комунікабельність, контактність та емоційна культура, що сприятимуть ефективному впливу на аудиторію. Комунікабельність учителя передбачає вміння бути товаришким, розкутим, упевненим у спілкуванні. Контактність – уміння налагоджувати контакт з аудиторією, впливати на неї, створювати теплу психологічну атмосферу Спілкування. Емоційна культура вчителя – це прояв позитивних емоцій, що вказує на його гарний настрій, почуття захопленості, емоційний підйом, радість спілкування з учнями тощо.

Творчий компонент забезпечується такими характеристиками творчої діяльності, як творче мислення, ініціативність, багата уява, діяльності тощо. Творчий компонент полягає в розвитку здібностей учителів до інноваційної діяльності, що розкриє багатство їхньої індивідуальності.

Якщо вчитель ставить за мету розвиток потенційних творчих можливостей дитини, формування її як творчої особистості, він повинен оволодіти тими формами, методами і засобами педагогічної діяльності, які забезпечують розвиток креативних рис особистості, а також тих додаткових мотивів, особистісних якостей, здібностей, які сприяють успішній творчій діяльності. Для цього і сам учитель повинен бути творчим, бо як добро виховує добро, так і творчість розвивається через творчість [3, с. 189].

РІВНІ ПРОЯВУ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛЯ - Низький : учитель незацікавлений у роботі з учнями, він спрямований на задоволення власних потреб; рішення приймаються необмірковано, педагогічна ситуація не осмислюється, а педагогічна взаємодія характеризується формальним спілкуванням. Діяльність учителя здійснюється методом випробувань і помилок. Все вирішують обставини та певні педагогічні умови. Вчителю цього рівня притаманна низька варіативність дій. Стиль діяльності формується стихійно, суб'єкт пристосовується до професійних умов, а власні індивідуальні особливості або не використовуються, або зовсім не проявляються.

РІВНІ ПРОЯВУ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛЯ Середній рівень: учитель замислюється над своїми можливостями та перспективами їх реалізації. Він спрямований на педагогічну діяльність, але його бажання мінливі і залежать здебільшого від обставин. Фахівець намагається організувати продуктивну педагогічну взаємодію, встановити контакт з учнями, зацікавити їх у важливості предмета музики, випробувати себе в різних формах організації навчально-виховного процесу, але під контролем інших. Вчителя занадто цікавить стороння думка, він не виходить у своїй діяльності за межі відомих йому правил та інструкцій, працюючи за підказками, перевіреними зразками і стандартами. Водночас не відбувається системного формування стилю діяльності. Цей процес характеризується фрагментарним проявом індивідуальності.

РІВНІ ПРОЯВУ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛЯ Достатній рівень: учитель характеризується визначеною професійною позицією, мотиваційною спрямованістю на ефективну педагогічну взаємодію. Він здатний дохідливо розтлумачити сутність і зміст предмета музики, схилити учнів до виконання запропонованої програми. Спостерігається здатність до інноваційної діяльності, що проявляється в зацікавленості новітніми тенденціями та пошуку нових форм організації навчально-виховного процесу. Учитель володіє системою само-впливу та основними принципами саморегуляції з метою створення нового адекватного стилю діяльності. Вибір поведінкового стилю здійснюється свідомо, на основі рефлексії власного досвіду. Індивідуальний стиль формується цілеспрямовано з орієнтацією на розвиток учня як творчої особистості.

РІВНІ ПРОЯВУ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛЯ Високий рівень: педагог характеризується професійною спрямованістю, бажанням організувати теплу педагогічну взаємодію. Прояв позитивних емоцій вказує на почуття захопленості, емоційне піднесення, радість спілкування з учнями. Учитель проявляє творчу ініціативу та активність в організації різних форм навчально-виховного процесу; йому притаманні варіативне, оригінальне розв'язання педагогічних завдань, пошук нових творчих способів роботи. Вчитель майстерно володіє саморефлексією та саморегуляцією, оптимально застосовує творчий потенціал, активно використовує авторські технології, в нестандартних ситуаціях здатний забезпечити реалізацію адекватного стилю діяльності, знаходить нові ресурси. Учитель не чекає нових інструкцій, постійно пропонує свої ідеї, відстоює власні цінності з урахуванням можливостей як своїх, так і учнів [2, с. 74-75].

Шлях реалізації індивідуального стилю - самоосвіта, через індивідуальні творчі плани, конкурс педагогічних ініціатив, участь у роботі майстер-класів, фестивалі педагогічних ідей, у стажуваннях, педагогічних майстернях, Школі педагога-експериментатора, дослідно-експериментальній роботі. Участь у вебінарах, сертифікація вчителя, роботі методичних об'єднань, кафедр, форумів, диспутів, «круглих столів», днів відкритих дверей, творчих лабораторій, проблемних груп тощо. Традиційна система безперервної освіти через курсову перепідготовку.

Формування індивідуального стилю професійної діяльності учителів музичного мистецтва відбуватиметься ефективно, якщо реалізувати такі **педагогічні умови**:

- оновлення змісту навчальної інформації знаннями основ стильової поведінки вчителя;
- стимулювання учителів до досягнення успіху у професійно-педагогічній діяльності;
- залучення учителів до прояву власного творчого потенціалу з метою створення оптимальної системи особистісних дій.

Отже, індивідуальний стиль діяльності вчителя музичного мистецтва – це модель діяльності, яка базується на сукупності різнорівневих властивостей індивідуальності та забезпечує активне становлення людини в суспільстві на засадах самоактуалізації, творчої самореалізації, суспільної діяльності в межах особистісного креативного вибору.

Структура індивідуального стилю діяльності вчителя музичного мистецтва включає складові індивідуальності педагога та складові індивідуального стилю діяльності вчителя музичного мистецтва. Рівні прояву професіоналізму вчителя допомагають нам зрозуміти на якому ми етапі становлення того самого вчителя професіонала, а також індивідуального стилю. Коли ми відчуваємо божественний поклик до певної справи, коли ми, доклавши зусиль, відбудемось у цій справі настільки, що від того розкривається, розцвітає наша душа – «ми на своєму місці».

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрощук Л.М. «Індивідуальний стиль діяльності педагога»; [<https://buki.com.ua/blogs/uchytel-ne-prosto-profesiya-tse-poklykannya/>].
2. Вяткина З. Индивидуальный стиль деятельности в педагогическом мастерстве учителя / З. Вяткина. – Пермь – Б.и., 1979. – 74-75 с.
3. Дорфман, Л.Я. Мета индивидуальный мир: методология и теоретические проблемы / Л.Я. Дорфман. – М.- Просвещение, 1989. – 189 с.
4. [<https://www.slideshare.net/natalia0803/ss-10690655>].

Бармінова Ліда

Науковий керівник – доц. Ороновська А. Д.

ЕСТРАДНЕ ВИКОНАВСТВО ХХ СТОЛІТТЯ НА ПРИКЛАДІ ВОКАЛЬНОЇ ТВОРЧОСТІ АМЕРИКАНСЬКОЇ СПІВАЧКИ - ВІТНІ Х'ЮСТОН

Естрадне виконавство - явище, що сформувалося в своїх основних естетико – художніх параметрах лише в ХХ столітті. Незважаючи на відносно невеликий історичний шлях розвитку,

воно закріпилось в світовому просторі музичної творчості як унікальне художнє явище, що відрізняється своєю своєрідною стилістикою, естетикою, поетикою [2, с. 1].

Естрадна пісня є одною із найпопулярніших видів професійного виконавства. Без неї важко усвідомити значущість багатьох сценічних жанрів - від театральної вистави до естрадного ревію. Розуміння цього феномена передбачає осмислення особливостей його розвитку в системі духовної культури з огляду на зміни культурно – історичного контексту, трансформацію естетичних запитів та проблем мистецького життя.

Мета статті – окреслити специфіку естрадно – виконавських особливостей голосу – американської вокалістки ХХ століття, Вітні Х'юстон.

Музиканти другої половини ХХ ст. відчували тісний зв'язок зі слухачем. Вони прагнули до єднання з аудиторією, нерідко провокували її на безпосередню реакцію і ставили слухача в умови живого діалогу з музикою. Саме тепер музиканти змогли реалізувати властивість свого мистецтва поєднувати людей, вправно створюючи у величезній аудиторії потужні емоційні поривання – як позитивні, так і негативні.

У цей період започаткувалися естрадні моно - жанрові концерти: популярної пісні, джазових концертів, рок – ансамблів, а також естрадний театр. Науково технічні відкриття в галузі акустики та електроніки багато в чому сформували особливості естрадного мистецтва, основою якого стали: електроінструменти, нова звукова палітра, темброво – колористичні фарби електронних музичних інструментів та людського голосу підсиленого мікрофоном [5, с. 5].

Важливою сферою музичного життя цього періоду стала і поп-музика – складний комплекс популярних музичних напрямлень і індустрії розваг.

Естрадне мистецтво відносять до «легкого жанру», оскільки його основною функцією є створення атмосфери психологічного відпочинку масового глядача та слухача. Тому й до нині вживається вираз «легка музика», стосовно жанру естрадної пісні. Вважалося, що джаз, естрадно-оркестрові п'єси, пісні, біт-музика, оперета належать до «легкої» музики, тоді як академічні жанри (опера, балет, симфонічні та камерно-інструментальні твори) - до «серйозної».

Цей поділ до певної міри було переглянуто в теорії масових музичних жанрів, якої найбільш послідовно дотримувався А. Цукер.

Він вважав, що в музичній культурі ХХ століття надзвичайно важливе місце посідають твори масових жанрів - пісні, танці і марші, естрадна, «садова», ресторанна музика [4, с. 45].

Вітні Х'юстон належить до однієї з найбільш комерційно найуспішніших виконавців ХХ століття. Вокальний стиль співачки надав велике значення на музичну індустрію. Вона принесла в популярну музику закладені в ній з дитинства елементи госпел – співу, виробила віртуозний співочий стиль, заснований на раптових наростаннях і численних мелодійних прикрасах – мелізмах. Незважаючи, на те, що вони використовувались виконавцями і раніше, Вітні винесла мелізми на абсолютно новий рівень.

Наявні записи її пісень надають уявлення про емоційну перенасиченість виконання, незважаючи на його загальну продуманість і бездоганність. Поряд із «сильним» і пройнятим щирістю вокалом, співачка відмовилась від прояву безпосередніх емоцій та переживань, натомість вдалась до витонченої рафінованості. В 1992 році неабияку популярність принесла співачці пісня «I will always love you», ставши не тільки світовим хітом, але й «гімном любові». У цій пісні Х'юстон уміло з'єднує стилі емоційного госпел – співу і більш спокійну ритмічну R&B. В пісенному творі є три куплети, однак вони не схожі між собою, завдяки умілому використанню мелізматики в кожному куплеті. Причому змін зазнає все: напрям мелодії, ширина фраз, ритм і навіть лад, коли діатоніка замінюється пентатонікою.

Вітні Х'юстон дуже тонко відчувала свої пісні, завжди користувалась вокальними прикрасами. Вона залишала мелодійну лінію доступною для підспівування слухачами, а інтелігентні мелізми добавляла в кінці фраз, або між мелодійними реченнями. Ідеальна робота діафрагми, ідеальне вібрато, широкий діапазон (5 - октав) дозволяли Вітні співати від альта до сопрано. Між грудним і головним регістрами були відсутні розриви, тому ноти в головному регістрі завжди звучали дуже тонко і вишукано. Абсолютно чиста інтонація дозволяли слухачу повністю зануритись в історію, про яку співала Х'юстон, а не фокусуватись на фальшивих нотах. Чудовою рисою Вітні було вміння надавати увагу деталям пісні. У своїх

піснях Вітні Х'юстон використовує такі вокальні прийоми, як: фальцет, субтон, вібрато, йодль, «хмик», мелізми, белтінг, гліссандо, гроулінг.

Про те, що голос може розвиватись настільки, наскільки сама людина дозволяє це робити, говорила в інтерв'ю молода Вітні, показуючи на живіт, як на вихідну точку абсолютного контролю над голосом.

Досить докладно на основі теоретичного аналізу стильових тенденцій музики другої половини ХХ століття охарактеризована специфіка явища соул та його термінологічні аспекти в сучасному музикознавстві, в результаті чого «подано авторське трактування стилю соул, як стильового напрямку в естрадно – джазовому вокальному мистецтві другої половини ХХ століття, сформованого під впливом традицій афро – американського фольклору, в якому жанрово – стильові елементи джазового мистецтва збагачені новаторськими засобами виразності.

Для соулу стали характерні складні аранжування за участю великого складу інструментів, нав'язливий голос і солодкоголосий вокал. Надривну манеру співу замінив добре поставлений вокальний голос. Так зі соулу виникла високопрофесійна сучасна міська музика для «заспокійливого», «солодкого», «меланхолійного» прослуховування [3, с.32-65].

Важливим художнім принципом у виконанні Вітні Х'юстон є імпровізація. О. Олексюк переконана, що імпровізація як прояв вільної суб'єктивної думки виконавця через об'єктивну сутність авторського тексту є формою художнього вчинку, в якому на основі симультанних уявлень активізується духовний потенціал особистості [1, с.70-89].

Виконавиця сміливо поєднує такі стилі, як джазовий, естрадний, деякою мірою народний, причому ці стилі можуть траплятись в одному музичному творі.

Вокальний стиль Вітні Х'юстон надав великий вплив на музичну індустрію. Вона принесла в популярну музику закладені в ній з дитинства елементи госпел – співу, виробила віртуозний співочий стиль, оснований на раптових наростаннях і численних мелодійних прикрас – мелізмах. Вражаюча техніка Х'юстон вплинула майже на всіх виконавців міського соулу – як на жінок, так і на чоловіків. Її голос і вокальне мистецтво стали зразком для наслідування. Газета «Los Angeles Times» писала: «У кращі роки ніщо не могло зрівнятися з її великим, чистим, поважним меццо – сопрано». Згідно «Книги рекордів Гіннеса», Вітні Х'юстон була артисткою з найбільшою кількістю нагород.

Як творча особистість, співачка революціонувала уявлення про те, що означає бути професіоналом у світі естради. Амбітність Х'юстон визнана ментальною настановою, культивування якої певною мірою дисциплінує артиста естради, допомагаючи йому вибудовувати професійну кар'єру в умовах ринкової культури того часу. Ціннісні критерії творчості цієї співачки є типовими в умовах шоу – бізнесу ХХІ ст.

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, можемо стверджувати, що естрадне виконавство ХХ століття характеризується використанням різноманітної кількості стилів та жанрів, широко застосовувались нові вокальні прийоми, які значною мірою збагатили світову естрадну музичну культуру.

Вітні Х'юстон - це співачка, яка стала однією з найвеличніших особистостей та вокальних еталонів в історії світової соул музики, вона зробила досить сильний вплив на всю музичну індустрію. Голос співачки, як монумент на пейзажі поп – музики ХХ століття, який визначав архітектуру того часу.

Кожний з естрадних стилів та жанрів, а особливо - виконавців характеризується безпосереднім контактом з публікою, відритою майстерністю, здатністю до миттєвого перевтілення. Специфіка жанрово – стильової багатогранності естрадно – музичного мистецтва виконавців, полягала у могутньому емоційно – естетичному впливі на сприйняття особистості завдяки винятковому ритмічному багатству, інтонаційній своєрідності, мистецтву імпровізації, що характерні і зараз для більшості музичних творів сучасності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Олексюк О.М. Педагогіка духового потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: навч. посіб. / О.М. Олексюк, М.М. Ткач. – К., 2004 –89 с.
2. Сморочкова М.В. Генеза та етапи становлення вокально – естрадного виконавства: альманах наукового товариства «Афіна» кафедри культурології та музикознавства. випуск 12, Р., 2012, - 36 ст.

3. Сєміна Л.Р. Естрадний певец: специфика професии: учеб. – метод. Пособие / Л.Р. Сєміна; Владим. гос. ун – т им. А.Г. и Н.Г. Столетовых. – Изд. 2 – е, - Владимир: Издв – во ВлГУ, 2014. – 72 с.
4. Цукер А. Проблемы взаимодействия академических и массовых жанров в современной советской музыке: автореф. дис. на соискание науч. степ. д-ра искусствования: спец. 17.00.02 «Музыкальное искусство» М., 1991.48 с.
5. Чернікова С.В. Генезис естрадного вокально – ансамблевого виконавства та шляхи його професіоналізації: автореф. дис. канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.03 «Музичне мистецтво» / С.В. Чернікова. – Луганськ, 2008. – 59 с.

Жмуд Тетяна

Науковий керівник – доц. Проців Лілія

ОЛЕКСАНДР КОЛЕССА – ОРГАНІЗАТОР УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ

Олександр Колесса – визначна постать в українській науці, літературі, громадсько-політичному житті. Талановитий мовознавець і літературознавець, поет, фольклорист, педагог, один із засновників, перший та кількаріковий ректор Українського Вільного Університету (УВУ), член численних наукових, культурологічних і громадсько-політичних вітчизняних та зарубіжних товариств та інституцій, дипломат і депутат Австрійського парламенту, де захищав права українців на освіту, включно з правом мати український університет, голова Дипломатичної Місії ЗУНР в Римі та палкий український патріот – таким був життєвий шлях цієї людини. Його постать є знаковою в утвердженні вітчизняних традицій національної науки та освіти в Україні і за кордоном, у процесі виховання та навчання молоді на патріотичних засадах. О. Колесса протягом своєї більш як тридцятилітньої наукової діяльності досліджував пам'ятки української писемності, нову українську літературу, український фольклор та фольклорно-літературні зв'язки, написав праці про творчість Т. Шевченка, о. М. Шашкевича, Ю. Федьковича, І. Франка, У. Кравченко та інших, автор багатьох поетичних творів, серед яких — популярного „Шалійте, шалійте, скажені кати». О. Колесса належав до еліти професійних педагогів-фольклористів, етнографів, чий науковий доробок, професійний досвід, педагогічна майстерність зумовили розвиток української наукової фольклористики в Україні та за кордоном.

Тривалий час ім'я О. Колесси на батьківщині було замовчуване. Причин для цього було немало: це і довгі роки, проведені в еміграції, що послабило його безпосередній зв'язок з Україною, активна громадсько-політична діяльність ученого в еміграції, несприйняття постаті вченого в умовах нових українських реалій після 1917 року. Спадщина О. Колесси вимагає нового погляду та глибоких досліджень. Вивчення творчої та наукової спадщини українського вченого сприятиме формуванню цілісної картини становлення та розвитку національної науки та культури, оскільки актуалізація історії, її повноцінне включення в сучасний науково-освітній контекст є однією з умов їх подальшого прогресивного розвитку. **Мета статті** – висвітлити науково-організаційну та громадську діяльність О. Колесси як представника української наукової еліти за кордоном.

В останні роки з'явилися публікації, в яких відзначається внесок О. Колесси в організацію УВУ, зокрема, у праці С. Наріжного «Українська еміграція». Окремі аспекти громадсько-організаційної та просвітницької діяльності простежуються у публікаціях Г. Колесси, К. Колесси, В. Моторного, М. Лабач. Наукова спадщина О. Колесси досліджується у статтях М. Вовк, і Т. Салиги, Д. Гринчишина, Н. Булеги, Л. Тарновської, І. Шепетюк, М. Гнатюка. Важливі матеріали для вивчення наукової, організаційної та педагогічної діяльності О. Колесси зберігаються в архівних сховищах Чеської Республіки, зокрема в Літературному архіві Музею чеського письменства у Празі [5]. Однак до сьогодні науковий доробок О. Колесси, його внесок у розвиток української наукової думки, суспільно-політичне та культурне життя вченого залишаються малодослідженими.

О. Колесса народився 24 квітня 1867 р. у с. Сопот Стрийського району Львівської області. Навчався у Дрогобицькій гімназії, де організував у 1885 році таємний гурток та

бібліотеку для національної просвіти української молоді. Після закінчення Стрийської гімназії у 1888 р. О. Колесса вивчав класичну і слов'янську філологію у Львівському, Чернівецькому та Віденському університетах. У 1894 р. у Відні здобув ступінь доктора філософії, а у 1895 р. захистив габілітаційну працю на звання доцента української мови й літератури в Чернівецькому університеті та готувався зайняти посаду професора Львівського університету [5]. Крім О. Колесси, на цю посаду претендував також Іван Франко. Проте І. Франко не користувався прихильністю уряду через свої радикально-соціалістичні та революційні ідеї, в результаті чого був тричі ув'язнений. Саме тому О. Колесса був обраний доцентом і професором Львівського університету, очолював кафедру руської (української) словесності упродовж 1895 – 1899 років, водночас був деканом філософського факультету (1903-1904) [1]. Варто зазначити, що О. Колесса був у дружніх стосунках з І. Франком, про що свідчать світліни, котрі зберігаються в родинному архіві Миколи Колесси, де обидва портретовані часто сидять поруч [3]. І. Франко мав великий вплив на формування світогляду О. Колесси, його літературних вподобань. У своїх працях вчений приділяв значну увагу творчості І. Франка і спричинився не тільки до її популяризації серед студентської молоді, але й до звеличення його як геніального поета і великого вченого [3].

Науково-просвітницьку діяльність О. Колесса розпочав на рідній землі. Він брав участь в організації значної кількості наукових товариств, серед яких «Товариство українських наукових викладів імені Петра Могили» – своєрідного першого українського народного університету, основним напрямком якого була популяризація історії та освіти серед українців Галичини. Члени спілки брали активну участь у заснуванні «Українського університету у Львові» [4].

Впродовж 1907-1918 років О. Колесса був послом до Австрійського парламенту. Його діяльність була спрямована на організацію освіти для українців і мала значні успіхи. У 1911 році О. Колесса брав участь в коронації британського короля в Лондонському університеті за участю учених та парламентаріїв з усього світу. Відбувся також конгрес, метою якого було пізнання культур і зближення народів Східної та Західної Європи. О. Колесса виступив із промовою «Історичне значення України як посередниці між культурою Сходу і Заходу». Зміст доповіді був надрукований того ж року у львівській газеті «Діло», а також в австрійській пресі та у популярному чеському часописі «Národní listy» (1911. №242), що засвідчує значний інтерес громадськості до діяльності О. Колесси. [5].

У 1915 році у Відні О. Колесса заснував «Загальноукраїнську Культурну Раду» і став її віце-президентом та фактичним керівником. Зусиллями цієї організації було відкрито кілька українських шкіл, зокрема у Празі. Як представник Ради О. Колесса брав участь у відкритті університету у Кам'янці-Подільському 22 жовтня 1918 р. [5].

Не зважаючи на те, що О. Колесса був представником української інтелектуальної еліти і мав можливість здійснювати свою наукову та педагогічну діяльність в Галичині, він все ж змушений був з родиною покинути рідну землю. На чужині він продовжив наполегливу науково-просвітницьку місію, ділився знаннями, досвідом, налагоджував контакти та активно популяризував українську науку та культуру. Першим містом, у якому О. Колесса продовжив свою діяльність, був Відень. Тут зібралося чимало представників української наукової та творчої інтелігенції, головним чином з Галичини та Буковини, які тривалий час безуспішно боролися за організацію українського університету у Львові.

Через поступове збільшення українських студентів у Відні та у зв'язку із закриттям університетів у Кам'янці-Подільському та Києві, виникла гостра потреба в організації університетських студій. У вирішенні цього питання та у справах організації культурного українського життя в еміграції важливе значення мала діяльність «Союзу українських журналістів і письменників», членом якого був О. Колесса [6]. За його ініціативою у листопаді 1920 р. у Відні при «Союзі українських журналістів і письменників» було організовано читання циклу «наукових викладів», які перетворились згодом у систематичні курси під назвою Український Вільний Університет [5].

Саме О. Колесса перший озвучив думку про заснування Українського університету. Цю ідею було схвалено 17 січня 1921 року в приміщенні „Союзу архітекторів», де і відбулося святкове відкриття [6]. Варто зазначити, що Український Вільний Університет як і Таємний університет у Львові виник як протест проти ліквідації українських кафедр та усунення

української професури з Львівського університету у 1918 році. Саме заснування УВУ можна вважати вершиною науково-просвітницької діяльності О. Колесси.

УВУ з початку заснування поділявся на два факультети: філософський та правничий. Була організована Рада, членами якої були професори О. Колесса, С. Дністрянський, І. Галицький, В. Старосольський, два представники від Товариства журналістів та письменників (О. Олесь та В. Кушнір). Представником Соціологічного Інституту виступив М. Грушевський [7]. Дуже скоро в складі першого керівництва університету виявилися розбіжності в поглядах на організацію діяльності університету. Суть дискусії полягала у тому, що М. Грушевський, якого було обрано першим ректором УВУ, обстоював думку вільної траєкторії викладання, необов'язковості університетської кваліфікації професорсько-викладацьких сил, а також середньо-шкільного цензу для вступників. За таких умов університет не відповідав нормам європейської вищої школи. В дискусії здобула перемогу група інтелектуалів під проводом професора О. Колесси, яка обрала за взірць систему організації, що існувала в західноєвропейських державних університетах. Внаслідок цього М. Грушевський разом зі своїми однодумцями, відмовився від співпраці з УВУ [7].

У 1921 р. УВУ був перенесений до Праги, що забезпечило йому відносну матеріальну стабільність та багаторічне існування. Це стало можливим завдяки прихильному ставленню тодішніх чеських урядових та академічних чиновників. Про історію переїзду з Відня та відкриття УВУ в Празі О. Колесса пише у своїй Біографії: «В цілі перенесення У.В.У. з Відня до Праги виступав він [О.Колесса] згоду і матеріальну поміч міродайних державних чинників Чесько-Словацької Республіки, моральну поміч наукових і політичних кругів чесько-словацької суспільності та приміщення У.В.У. в будинках Карлового університету. Цілу організацію У.В.У. в Празі перепровадив сам, без помочі, до половини жовтня так, що святочна інавгурація У.В.У. пройшла в Празі дня 23 жовтня 1921 р.» [5, с. 113].

Важливу роль у відкритті УВУ в Празі відіграло особисте знайомство О. Колесси з президентом Чехо-Словацької Республіки (ЧСР) Томашем Масариком, яке розпочалося у стінах Австрійського парламенту. У період президентства Т. Масарика Чехословаччина стала однією з найбільш демократичних країн світу. Уже тоді Масарик проявляв великий інтерес до українського питання, і як президент міг морально та матеріально підтримати розвиток української вищої школи в ЧСР. Як відомо, після розпаду Австро-Угорської імперії, Підкарпатська Русь (Закарпаття) два десятиліття (1919-1939) перебувала у складі Чехословаччини під керівництвом Т. Масарика. За цей час на Закарпатті відбулося чимало позитивних змін в економічній, соціальній, культурній та освітній сферах. На українську студентську молодь, на думку О.Колесси, великий вплив мали лекції Т. Масарика, який був одночасно і професором Карлового університету. Серед студентів були й українці. Т. Масарик підтримував в Карловому університеті українознавчі студії і був причетним до запрошення на викладацьку роботу О. Колесси, Д. Дорошенка та інших українських вчених.

Взаємини О. Колесси і Т. Масарика – тема окремого дослідження. Ряд документів про їхні контакти зберігається в архіві Т. Масарика у Празі та в інших архівних сховищах Чехословаччини та України. Племінник О. Колесси – відомий український композитор і диригент Микола Колесса, який у 1924–1931 роках навчався у Празі, згадував про зустрічі О. Колесси з президентом ЧСР. Одна з таких зустрічей відбулася наприкінці 20-х років в офіційній резиденції президента у Градчанах, де у присутності О. Колесси та його дружини Ольги Колесси-Літинської їхня донька, відома піаністка Любка Колесса грала для родини президента та його друзів. Ім'я Т. Масарика з великою пошаною і теплотою О. Колесса неодноразово згадував у своїх статтях і виступах, а також у листах. Саме завдяки політиці президента Т. Масарика склалися найбільш сприятливі умови для розвитку української освіти, науки та культури на теренах Чехословаччини [2].

Для успішної діяльності УВУ, крім підтримки офіційних органів, ажливим було також те, що у своїй діяльності він керувався статутними приписами Карлового університету, тісно співпрацюючи з ним. У Празі університет набув усіх ознак чітко структурованого закладу вищої освіти європейського зразка, проте через брак коштів, а також з політичних причин УВУ переїздить до Мюнхена.

Третє народження УВУ (в Мюнхені) відбулося наприкінці 1945 р. завдяки підтримці баварського уряду. Тут університет функціонує до сьогодні, маючи на меті стати провідним

центром українознавчих студій в Європі та інтелектуальним мостом між Україною та країнами Європейського Союзу (ЄС). Сьогодні мета діяльності УВУ полягає у наданні вищої освіти в середовищі еміграційної української молоді, здійсненні наукових студій, репрезентації України на міжнародній арені [1]. УВУ є єдиним у світі вищим навчальним закладом поза межами України з українською мовою викладання.

Празький період – надзвичайно яскрава сторінка біографії О. Колесси. Прага міжвоєнного періоду стала тим інтелектуальним і творчим тлом, на якому формувалася українська національна ідея. У цей період відбувся інтенсивний творчий діалог між українською інтелігенцією по лінії Прага-Париж, Прага-Краків, Прага-Берлін, Прага-Відень, Прага-Варшава і, безперечно, з побратимами, насамперед з Києва, Львова, Харкова.

О. Колесса був визначною постаттю в академічних колах Праги. Лише його листування з чеськими вченими свідчить про його широкі зв'язки і контакти з представниками різних кіл чеської громадськості. Серед адресатів О.Колесси були вчені Й. Бідло, А. Фрінта, Ф. Тіхий, Ї. Горак та ін. Про широкі взаємини О.Колесси з чеськими науковими колами свідчать і такі факти, як публікація статей, присвячених ювілею українського вченого, авторами яких були вищезазначені особи [5]. О. Колесса був учасником багатьох наукових форумів, котрі проходили в Чехословаччині.

Вражає громадсько-політична, організаційна та наукова активність О. Колесси у 20–30-ті роки під час його перебування у Чехословаччині. Він був одним із організаторів створення українських наукових об'єднань і товариств. До них належать: «Чесько-український комітет допомоги українській молоді», в якому на запрошення О. Колесси працювали чеські науковці і педагоги. Також помітну роль у розвитку україністики в Чехословаччині відіграло «Українське історико-філологічне товариство у Празі», яке виникло у 1923 році. Кількість членів Товариства зростала в міру того, як Прага все виразніше ставала культурно-науковим осередком української еміграції, куди хоч на короткий час прибували все нові наукові сили [7]. Як україніст О. Колесса протягом 1923-1939 років працював професором кафедри української мови і літератури, створеної у Карловому університеті. Ця діяльність допомагала йому заохочувати чеську молодь і чеських вчених до вивчення української мови і літератури, до публікації досліджень у цій галузі [5].

Чимало зусиль О. Колесса вклав у створення в Празі «Музею Визвольної боротьби України», який став важливим осередком культурного життя української Праги і головним центром збереження пам'яток історії, культури й мистецтва української еміграції усього світу. Він працював виключно на добровільних засадах і був закритий під тиском комуністичного режиму у 1948 році [2].

У 1928 р. у Празі перебувала Ольга Кобилянська, яку О. Колесса знав ще з часів своїх студій у Чернівецькому університеті. Природньо, він брав активну участь в організації вшанування видатної української письменниці, яка відзначала тоді ювілей творчої діяльності. В Літературному архіві Музею чеського письменства зберігається текст привітальної промови О. Колесси як голови «Українського академічного комітету для міжнародної духової співпраці при Лізі народів». У привітанні пролунали не лише слова пошани, адресовані О.Кобилянській, а й слова подяки чеській землі, яка дала гостинний притулок українській еміграції, створила умови для розвитку духовної культури українців за межами України [5].

Підсумовуючи можемо з впевненістю стверджувати, що О. Колесса здійснив вагомий внесок в організацію та розвиток української освіти та науки за кордоном. Усвідомлюючи важливість збереження зв'язків з Україною, необхідність світові заявити про українську націю та виховати національно свідому молодь, якій належало виборювати, а згодом збудувати нову українську державу, О. Колесса доклав значні зусилля для організації та популяризації української науки та культури в Україні та за кордоном. Завдяки його високим орієнтирам, що мали своїм підґрунтям європейський світогляд, співпрацю з провідними діячами науки та культури, а також великий патріотизм, було засновано перший вищий навчальний заклад за кордоном з українською мовою викладання – Український Вільний Університет. Завдяки своїй активній діяльності, він багато зробив для ознайомлення європейської громадськості з духовним надбанням українського народу. Обов'язком сьогоднішнього покоління є спростування міфів у нашій історії та повернення належного місця незаслужено забутих її

постатям, серед яких О. Колесса. Наукова спадщина вченого, його організаційна та освітня діяльність потребують ґрунтовного вивчення та очікують своїх дослідників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архіви України. Науково-практичний журнал. № 1. Київ, 2016. 300 с.
2. Ключковська І. Українська діаспора в об'єктиві сучасності – національно-політичний та духовно-культурний феномен (перша – третя-я хвилі еміграції). URL: <http://miok.lviv.ua/?p=379>.
3. Колесса Г. Перевідкриємо нашу історію. Альманах Українського народного союзу «Свобода». Нью-Йорк, 1993. С.137-141.
4. Кріль М. Товариство українських наукових викладів імені Петра Могили (1908 – 1939 рр.). Вісник Львівського університету. Серія історична. 2011. № 46. С. 430 – 452
5. Моторний В. Олександр Колесса й українсько-чеські взаємини міжвоєнного двадцятиліття. Проблеми слов'язнознавства. 2002. № 52. С.110–117.
6. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919-1939. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 1999. 272с.
7. Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Ч. 1. Прага, 1942. 285с.
8. Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця XIX – XX століття (з нагоди 130-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси та 100-річчя від дня народження академіка Миколи Колесси): збірник наук. праць та матеріалів. Вип. 5. Львів, 2005. 475 с.

Панасик Максим

Науковий керівник – доц. Топорівська Я. В.

ПОНЯТТЯ «ЕЛЕКТРОННА МУЗИКА» ТА ЇЇ ПРОЯВИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Термін «електронна музика» був запроваджений німецьким фізиком Вернером Мейер-Еплером у книзі «Випромінювання звуку: електронна музика і синтетична мова» [11]. Із дослідження А. Бондаренка щодо Мейера-Еплера: «в його концепції особливість електронної музики полягала у винятковому використанні лише засобів електронної генерації звуків, що протиставляло її як вокально-інструментальній, так і конкретній музиці [3].

Відштовхуючись від слів науковців можна сказати, що електронна музика спочатку не мала чітко визначеної мети свого існування – було багато інтерпретацій щодо її використання.

«Електронна музика як вид... має свою власну феноменологію, яка далеко не повністю обумовлена тим фактом, що вона виконується через динаміки» [14, с. 39]. Але, коли у 1960 році, Штокгаузен написав свій перший твір, який поєднував електронне звучання із акустичними інструментами все змінилося – це був перший крок на шляху «до переорієнтації концепції електронного звучання від протиставлення на доповнення» [3].

Майже через 10 років електронну музику починають відносити до академічної та популярної жанрів. Цьому сприяло розділення смаків людей на тих, хто мав бажання слухати щось подібне до класики (враховуючи зміст композиції та смислове наповнення), і на тих, хто хотів відпочити та не задумуватися над змістом самої музики, просто насолоджуватися та чути ці чудові звуки. Це позначилося і на її науковому обґрунтуванні – мистецтвознавці досліджували переважно академічні твори, а життя популярної електронної музики попало у руки шоу-бізнесу та обговорювалося переважно на телебаченні, всяко оминаючи дослідниками публікації у наукових джерелах. Чесно кажучи, до неї ніхто не мав бажання братися та описувати її, напевно, вони вважали цей потік електроніки (у значенні музики) не вартим їхньої уваги.

Щодо того як це зараз відбувається, то академічна електронна музика – це вид академічної музики, при створенні та виконанні якої використовуються електронні музичні інструменти та технології, автономна електронна музика [1], а все інше – це популярна, хоча вона й досі не досить точно описана через сильну розбіжність між її напрямками, бо їй бракує чіткого визначення власного поняття.

Наведемо приклади того, що є різні версії значення її терміну. За англійською статтею з Вікіпедії, яка посилається на Т. Холмса [12] – це музика, що створюється за допомогою електронного інструментарію; хоча А. Бондаренко не згідний з цим: «для популярної музики це

означення є спірним – переважна частина сучасної поп і навіть рок-музики широко використовує електронні інструменти, однак не розглядається як електронна [3].

Якщо розглядати те, якою є класифікація напрямків електронної музики, то у різних джерелах є варіанти стилів (styles) та жанрів (genres). Наприклад в англійській енциклопедії «Wikipedia» у списку жанрів виділяє 169 різновидів та 22 основних напрямків [13].

Будь який конкретний твір у різних базах даних може бути віднесений до різних категорій або й не тільки до одної. Наведемо приклад альбому Мадонни «MDNA» [15], що у «Wikipedia» позначений двома жанрами – pop та EDM.

«Таким чином, нечіткість терміна «електронна музика» підсилюється невизначеністю її окремих напрямків» [3].

У масовій культурі електронна музика постає як сукупність напрямків – у більшості випадків рухливою танцювальною, рідше – повільною атмосферною. «Як окрема категорія, «електронна музика» виділяється в абсолютній більшості музичних баз даних» [3]. Музична індустрія організовує хіт-паради електронної музики, також створюються інтернет-портали, є багато фестивалів та проектів, що іменуються в честь електронної музики.

Підсумовуючи вище сказане, можна стверджувати, що електронна музика знайшла себе у цьому світі та «твердо стоїть на ногах».

Вивчення академічної електронної музики стає легшим, оскільки ми можемо опиратися й на українських музикознавців [6; 8; 10;], а також сусідів-музикантів – Росії [7; 11] та Польщі [14].

Е. Денисов тримався власної позиції, щодо поняття електронної музики — це «музика, звукові об'єкти якої утворені електронними генераторами» [4, с.152], а С. Шип стверджує, що «матеріальною основою електронної музики є електронно вироблені, препаровані та синтезовані звуки» [10]. В. Котонський вважає спільною рисою для всіх різновидів електронної музики, до якої відносить і конкретну, є «досягнення остаточного ефекту за допомогою електроакустичного обладнання» [14, с.13]. Існує і більш широке розуміння значення електронної музики. І. Ракунова його використовує «у широкому смислі, вміщуючи усі явища сучасної музики, пов'язані з вживанням штучно створених звучань, а також комп'ютера» [5]. Щось подібне є у А. Загайкевич – розглядаючи «увесь спектр жанрових різновидів музичної композиції, пов'язаних з використанням електронних засобів у музичній творчості, включно з електронним синтезом звуку та алгоритмічною композицією» [9]. Андрій Смирнов взагалі не бачить нічого спільного з тим значенням терміну, який був у 20 столітті, і тим що є зараз «нині цей термін практично втратив сенс» [7].

Підходи Е. Денисова, В. Котонського та А. Загайкевич відрізняються лише в розбіжності застосування електронних технологій при створенні музики. Але саме А. Загайкевич думає ще ширше, використовуючи комп'ютер для розрахунків структури творів, крім цього він широко застосовується композиторами і для нотного набору [8]. Але в кінцевому результаті озвучення робиться акустичними інструментами, а комп'ютерна техніка лише допомагає.

«Існує також широке коло явищ, де електронне обладнання застосовується поряд із акустичними інструментами або для їх імітації. Зокрема, це стосується жанрів популярної музики, або кіномузики» [3] – в масовій культурі це не відноситься до електронної музики, однак А. Загайкевич згадує це у контексті досягнень української електронної школи [9]. В цьому випадку питання самої специфіки електронної музики виглядає найбільш проблематично, адже мудро зазначав І. Кефаліді – «твір, що має електронне втілення, але який можна виконати і на звичайних акустичних інструментах, електронною музикою по суті своїй не є» [7].

Отже, здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів, пов'язаних із розвитком електронної музики та відмінностями між її різновидами: популярною та академічною. У процесі пошукової роботи виявлено нові проблеми, що потребують подальшого вивчення, тому доцільно спрямовувати дослідження на структурування розділення між жанрами та стилями, відокремлення їх між собою за певними характеристиками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічна електронна музика. DOI: https://ru.wikipedia.org/wiki/Академическая_электронная_музыка.

2. Бондаренко А. І. До проблеми термінології у класифікації популярної музики за жанрами, стилями та напрямками : Мистецтвознавчі записки: Зб. наук. праць. Вип. 19. Київ, 2011.
3. Бондаренко А. І. Електронна музика в європейському культурному просторі: аналіз концепцій. DOI: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Mysu_2012_12_17.pdf (дата звернення: 25.03.2020).
4. Денисов Э. Современная музыка и проблемы эволюции композиторской техники. Москва, 1986.
5. Загайкевич А. Українська електронна музика: практика дослідження : Музика в інформаційному суспільстві: Зб. наукових статей [упорядник І. Б. Пясковський] Київ, 2008. С. 39-62.
6. Ракунова І. М. Нові композиторські технології (на прикладі творчості Алли Загайкевич): автореферат дис. канд. наук: 17.00.03, Національна музична академія України ім. П.І.Чайковського. К., 2008. 16 с.
7. Рощенко А. Можливості й перспективи використання персонального комп'ютера в композиторській практиці : Музика в інформаційному суспільстві: збірник наукових статей [упорядник І. Б. Пясковський] Київ, 2008. С. 99-111.
8. Тучинська Т. Принципи штучного інтелекту в алгоритмічній музичній композиції : Музика в інформаційному суспільстві: збірник наукових статей [упорядник І. Б. Пясковський] Київ, 2008. С. 86-98.
9. Ценова В. Електронна музика — проблеми і перспективи. DOI: http://composer.ucoz.ua/publ/elektronna_muzyka_problemy_i_perspektyvy/16-1-0-151 (дата звернення: 25.03.2020).
10. Шип С. Про «техніцизм» в авангардистській музиці : Музика. 1979. № 3. С. 7-9.
11. Штокгаузен К. Электронная и инструментальная музыка : XX век. Зарубежная музыка. Москва: Музыка, 1995. Вып. 1. С. 39.
12. Holmes, Thomas B. (2002), *Electronic and Experimental Music: Pioneers in Technology and Composition* (Second ed.), London: Routledge Music : Songbooks, ISBN 0-415-93643-8.
13. List of electronic music genres. DOI: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_electronic_music_genres.
14. Kotoński W. Muzyka elektroniczna : W. Kotoński. PWM, 2002. С. 379.
15. MDNA album. DOI: [http://en.wikipedia.org/wiki/MDNA_\(album\)](http://en.wikipedia.org/wiki/MDNA_(album)).

Дубас Христина

Науковий керівник – доц. Палій Н. В.

ПІСЕННА ТВОРЧІСТЬ МИКОЛИ МОЗГОВОГО В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

*Грай, музико моя, багаття чарівне,
Закладене в самісінькому серці.
Нестерпно як, мов втратив я тебе
Моя любов – все зрушено, все рветься.
Грай, музико моя, багаття чарівне,
Закладене в самісінькому серці.
Молю тебе, почув мене,
Хай пісня ця в душі твоїй озветься.*

Микола Мозговий

Творчий внесок в розвиток української музичної культури видатного композитора сучасності Миколи Мозгового не викликає заперечень. Виконуючи сольну авторську програму, він деякий час був один з найбільш популярних співаків в Україні. Пісенна творчість Миколи Мозгового є зразковою в жанрі естрадно-пісенного мистецтва та відбиває тенденції стильового розвитку в цьому жанрі. Базуючись на традиціях світового естрадно-пісенного мистецтва та національних народнопісенних джерелах, пісні композитора є оригінальними творами, які визначають національну самобутність [3, с.18].

Метою статті - є дослідження пісенної творчості Миколи Мозгового в контексті розвитку української естрадної музики 2 половини ХХ століття.

На межі 70-80-х р.р. розпочався новий етап формування естрадного пісенного репертуару, який відрізняється суттєвими змінами у жанровій системі, функціональними особливостями й новими виконавськими засобами.

Масовізації української естрадної пісні сприяли розвиток телебачення, удосконалення звукозаписуючої та звуковідтворюючої техніки, поява електромузичних інструментів. Усе зазначене сприяло виникненню численних самодіяльних вокально-інструментальних ансамблів – прикметної ознаки нової доби в розвитку популярного музичного мистецтва [1, с.2-4].

Народний артист України Микола Мозговий (1947-2010) розпочинав кар'єру естрадного співака в Івано-Франківську. Та слава до нього прийшла як до композитора у 1979 році, коли відома українська співачка Софія Ротару заспівала його «Край, мій рідний край». Інтонанційні витоки пісень М. Мозгового мають широку географію – від Карпат до Поділля.

Пісні Миколи Мозгового відкрили славетну сторінку в українській естрадно-пісенній культурі, вплинули на творчість композиторів і виконавців на наступне покоління українських митців. Саме пісні М. Мозгового, зокрема «Край, мій рідний край» (слова та музика Миколи Мозгового), «Граї, музико моя» (слова та музика Миколи Мозгового) відкривають сутність та зміст національних рис, які яскраво проявилися в українській пісенній творчості від архаїчної давнини до сьогодення. Тому розкриття інтонаційного потенціалу кожної пісні, які є шедеврами-мініатюрами в жанрі естрадно-пісенного мистецтва є актуальним завданням для осмислення національно-психологічних рис, самотутньо втілених в пісенній творчості композитора [6, с.34-35].

Інтонанційно-ритмічний зміст пісень М. Мозгового, зокрема «Любов останньою ніколи не буває» (слова М. Кликовка, музика М. Мозговий) є зразком багатостильового, багатожанрового різноманіття у втіленні художніх задач в естрадно-пісенному мистецтві. Пісні, які переважно мають куплетну структуру, відбивають художньо-стилістичні ідеї деяких форм непісенних жанрів, мають глибокий зв'язок з традиціями народної та академічної музики, кращими зразками світового естрадного мистецтва.

Основними принципами розвитку форми є інтонаційна варіантність, інструментальна варіаційність, імпровізаційність, метро-ритмічна структура, в якій поєднується чіткість ритмічної основи та вільне відношення до фразування, яке йде від змісту поетичного тексту.

Жанрова основа пісень М. Мозгового базується на підґрунті ліричної пісні, в якій спостерігається поетичне відношення автора до змісту пісні (звернення до коханої, до матері, прославлення рідного краю). Переважно - це романси та пісенно-танцювальні жанри, в яких простежуються елементи та ознаки інших жанрів вокальної та інструментальної музики. Водночас, пісенна стилістика ґрунтується й на основі ліричної пісні, в якій присутні елементи інших стильових та жанрових напрямів, наприклад, народної пісенно-танцювальної традиції, рок-балади, реггі, диско, джазової вокальної музики тощо [5, с.89].

Пісні М. Мозгового як виконавця та композитора «Любов останньою ніколи не буває» (слова М. Кликовка, музика М. Мозговий), «Минає день, минає ніч» (слова Ю. Рибчинський, музика М. Мозговий) представляють багатожанровий симбіоз. Це відбувається завдяки використанню виразних можливостей усіх інтонаційних рівнів композиції, вокальної мелодичної лінії, підголосків, тематизму у вступних та проґрашах, гармонічної основи, лінії баса та ритмічної основи. Окремо важливо зазначити особливості аранжування пісень, в яких чимало стильових ознак різних видів музичного мистецтва сучасності, а також традиції академічної інструментальної та вокальної музики [4, с.128].

У 70-х роках ХХ століття загальною рисою світової естради як різновиду масової культури, стає поширення шлягерів (Шлягер (нім. Schlager — дослівно: бойовик (від нім. Schlag — удар); ходовий товар, гвіздок сезону, синонім пісні-хіта) — популярна на якийсь період часу, модна пісня із мелодією, яка запам'ятовується (зазвичай естрадною), а також сингл або взагалі будь-який твір різних жанрів, що користуються особливою популярністю). В українській естрадній пісні 60-70-х рр. ХХ ст. паралельно з «акліматизацією» багатьох стилів та форм світової естради розвивалися також ліричні традиції аматорського та домашнього музикування. Важливо, що українська пісенна естрада другої половини ХХ століття як і радянська в цілому, зазнала впливу зарубіжної популярної музики . Водночас, у 70-х роках джазове мистецтво як типова ознака часу «легалізувалося» завдяки проведенню щорічних джазових фестивалів, набуло великої популярності.

У цей період утворювалися численні аматорські й професійні ансамблі та оркестри, зорієнтовані на примноження традицій українського музичного фольклору, зокрема «Беркут», прихід в який обдарованого музиканта, невтомного організатора, яким був М. Мозговий,

перетворив ансамбль на один з найпопулярніших естрадних колективів. Розвиток української популярної музики 80-х позначився принциповим оновленням звукового матеріалу, стрімким запровадженням цифрових акустичних пристроїв та мультимедійних комп'ютерів.

Прагнення до театралізації, акцентування видовищності концертного виконавства, розвиток естрадної творчості в орієнтації на сучасний шоу-бізнес спричинили вагомі зміни на ниві української пісенності 70-80-х рр. минулого століття. Почастішали нетрадиційні, оригінальні режисерські рішення, з'явилася сучасна апаратура, що дала можливість застосовувати потужні звукові та світлові ефекти [2, с.175].

Висновок. Розвиток пісенної музичної культури характеризувався опорою на нові тенденції, серед них суттєві зміни у жанровій системі, функціональні особливості й нові виконавські засоби, поширення шлягерів, «легалізація» джазового мистецтва. Поширенню української естрадної пісні сприяли розвиток телебачення, удосконалення звукозаписуючої та звуковідтворюючої техніки, поява електромозичних інструментів, це все сприяло виникненню численних самодіяльних вокально-інструментальних ансамблів, серед яких «Беркут», що досягнув вершини популярності після приходу в колектив Миколи Мозгового. Значно поширились нетрадиційні, оригінальні режисерські рішення, з'явилася сучасна апаратура, яка дала можливість застосовувати потужні звукові та світлові ефекти.

Пісенна творчість відомого українського співака та композитора Миколи Мозгового є зразком жанру естрадно-пісенного мистецтва та відбиває тенденції стильового розвитку в цьому жанрі. Базуючись на традиціях світового естрадно-пісенного мистецтва та національних народнопісенних джерелах, пісні композитора є оригінальними творами, які визначають національну самобутність митця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васина-Гроссман В.А. Вокальные формы / В.А. Васина-Гроссман. – М.: Музгиз, 1963. – 39 с.
2. Мозговий М. П. Становлення і тенденції розвитку української естрадної пісні: дис. канд. мистецтв: спец. 17.00.01. / Мозговий Микола Петрович; КНУКіМ. - Київ, 2007. - 175 с.
3. Муха А. Композитори України та української діаспори. — К.: 2004. С. 56-58.
4. Рудаков М.І. Автографи майстрів. - К.: Міжнародний добротичний фонд «Українська хата», 2005. - 128 с.
5. Холопова В.Н. Мелодика / В.Н. Холопова. – М.: Музыка, 1984. – 89 с.
6. Черкашина Н.С. Народнопісенні джерела в українській музичній естраді / Л.С. Черкашина // Мистецтво та етнос: зб. наук. пр. / АН УРСР. Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського. – Київ: Наук. думка, 1991, - С. 134-135.

Кінаш Леся

Науковий керівник – доц. Тобілевич Г.М.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД У ПРОЕКТУВАННІ ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ

Поняття «дитячий будинок сімейного типу» у світовій архітектурі на сьогоднішній день має на увазі багатофункціональний об'єкт, призначений для розміщення організації, що займаються утриманням, вихованням, опікою дітей-сиріт і соціальних сиріт в умовах, наближених до сімейної атмосфери [1].

Предметом дослідження є архітектурно-планувальні, об'ємно-просторові й декоративно-художні функціональні рішення інтер'єру у досвіді одних із найрозвиненіших країн, а саме Німеччина, Франція, Швеція, Данія, Великобританія.

Метою дослідження даної статті є аналіз досвіду у проектуванні дитячих будинків у розвинених країнах світу, які створюють комфортні умови для нормальної адаптації дітей із врахуванням різноманітних соціальних та психологічних аспектів. Завдяки цьому, ми зможемо запозичити найсприятливіші та найбільш потрібні проектні та психологічні рішення для дітей нашої країни.

Зарубіжний досвід у проектуванні функціонально-просторового середовища будинків для соціально незабезпечених дітей є досить цікавим.

Німеччина

ФАКУЛЬТЕТ МИСТЕЦТВ

Німецький дитячий будинок сімейного типу може являти собою автономний об'єкт - окрема будівля, наприклад - міський дитячий будинок Джозефіни Крамер (Josefine Kramer) в м. Теттнанг (Tettngang) в Баден-Вюртемберзі в Німеччині 2012-2014 років (арх. Vächle meid architekten, Konstanz), розташований на ділянці навпроти церкви Св. Галлус. З трьох сторін ділянка обмежена вулицями, а з четвертої розташований сад. Об'єкт являє собою будівлю галерейно-коридорного типу, на першому поверсі розташовані їдальня і громадські приміщення, на верхньому - п'ять блоків зі спальнями і ігровими кімнатами, з яких передбачені виходи на балкони і лоджії. Це двоповерховий обсяг, що складається із закритих і відкритих елементів, темних кімнат для відпочинку та наскрізь освітлених громадських приміщень [6].

Іл. 2,3. Інтер'єр дитячого будинку Джозефіни Крамер в Теттнанге в Баден-Вюртемберзі

Інтер'єр будинку виконаний у стриманих приємних тонах, але із використанням акцентного кольору. Використані текстури покриття гармонійно поєднуються між собою, створюючи атмосферне середовище для перебування дітей. Також не мало важливим фактором є те, що у будівлі присутня велика кількість денного світла, завдяки великим віконним отворам.

Франція

Система виховання дітей до шести років у Франції поділена наступним чином: ясла-

дитячі садки («crèches») і «материнські школи» - дитячі садки / початкові школи («Écoles maternelles») різняться в архітектурних рішеннях в залежності від особливостей та історичних традицій місцевості. З 1986 року

ФАКУЛЬТЕТ МИСТЕЦТВ

прижилися міські «колективні ясла» («crèches collectives»): «паризька модель» з трьома групами за віком, кожна з яких поділена на дві підгрупи (unités de vie), з центральним атриумом і окремими персональними приміщеннями [8].

Архітектори відзначали, що колективні ясла виглядають часто як «машини», заточені під одну функцію, тому до 2000-х років намітилася тенденція в проектуванні великих закладів змішаного типу («multi-accueil») [8]. З'явився новий тип: Будинок дитини («Maison de l'enfance»), що включає в себе ясла («crèche»), місця для короткочасного перебування дітей («haltegarderie»), місця для ігор («ludothèque») і Центр матері і дитини («Centre PMI»). У Франції також існують «материнські школи» («écoles maternelles»), походять з дитячих будинків, в яких навчальна функція була об'єднана з релігійної [8].

Інтер'єр будинку малятка Maison de la Petite представлений у цікавій гамі кольорів, а саме у поєднанні життєрадісних та приємних теплих відтінків.

Іл. 4. Будинок малятка Maison de la Petite

Швеція

У Швеції немає такого поняття, як дитячі будинки або інтернати. Якщо батьки не можуть впоратися з вихованням, дітей передадуть в іншу сім'ю. При цьому ті, кого позбавили дитини, отримують підтримку — шведи роблять все, щоб дитина повернулася додому. В Швеції є черга з бажаючих усиновити дітей навіть зі складними медичними діагнозами [4].

Для того, щоб проаналізувати організацію середовища дитячого будинку сімейного типу візьмемо до уваги шведський дитячий садок денного перебування дітей на березі моря, що знаходиться на південь від міста-порту Гельсінгборга (Helsingborg), спроектований групою архітекторів з Данії (арх. Dorte Mandrup Arkitekter, Copenhagen) [7].

За художнім образом будівля нагадує портову споруду і зберігає пропорції рибальських будинків. У плані будівлі чітко проглядаються чотири групових кімнати для чотирьох вікових груп - чотири будинки під одним дахом, які також виділені на фасадах гострокутними фронтонами [7].

Інтер'єр дитячого садочку виконаний у стилі мінімалізм, відтінки стін та підлоги є цікавими, проте дуже легкими для сприйняття дитини.

Лл. 5,6,7. Дитячий садок біля міста-порту Гельсінгборгу

Данія

Для того, щоб проаналізувати ситуацію із притулками для дітей в Данії ми візьмемо до уваги дитячий будинок майбутнього (Childrens Home of the Future) від СЕВРА.

Концепція проекту базується на поєднанні традиційної архітектури з новими ідеями про подання дитячого будинку. Зовні будівля нагадує знайомі форми міських датських будинків з традиційних матеріалів - цегли, дерева та черепиці. Завдяки такому рішенню об'єкт гармонійно вписався в навколишню малоповерхову забудову, ставши його невід'ємною частиною. Рациональна і функціональна організація внутрішнього простору створює близькість персоналу до кожного мешканця, забезпечуючи скорочення часу на робочі процедури, тим самим звільняючи час для догляду за дітьми, що робить його більш «домашнім»[2].

Лл. 8,9. Дитячий будинок майбутнього у Данії

Великобританія

У Великобританії, як і в усіх країнах, є неблагополучні сім'ї та діти, які залишилися без батьків. Однак замість дитячих будинків тут діє патронатне виховання (англ. Foster care). Це система, згідно з якою, неповнолітні, які потребують опіки, передаються для виховання в прийомну сім'ю або сімейний дитячий будинок на платній основі. Утримання дітей в сім'ях або сімейних дитячих будинках, як правило, забезпечує держава. Приймними батьками може стати практично кожен, проте для цього необхідно пройти ретельну і сувору перевірку. Плюси такої системи опіки цілком очевидні [3].

При вивченні англійської досвіду проектування дитячих будинків сімейного типу та дитячих садів слід звернути увагу на такі об'єкти: Kintore Way Child-care centre (Лондон, 2007 г., арх. Cottrell Vermeulen), Minihome Nursery (Лондон, 2003-2004 pp., Арх. Ullmayer Sylvester) (рис. 7), William Bellamy Child-care centre (Лондон, 2007 г., арх. DSDHA), Sure Start on the Ocean (Лондон, 2000 г., арх. Muf architecture / art) [5]

Іл. 10. Minihome Nursery (Лондон, 2003-2004 рр.)

Отже, проаналізувавши досвід проектування об'ємно-просторового середовища дитячих будинків чи соціально схожих споруд найбільш розвинених країн світу, а саме: Німеччини, Франції, Швеції, Данії та Великобританії можна зробити висновок, що, перш за все, архітектори надають перевагу великим віконним отворах, які забезпечують кімнати достатнім денним сонячним світлом. Важливо також фарбувати стіни, стелі інтер'єру у легкі, приємні, проте цікаві дітям відтінки. Меблі та обладнання виготовляти із екологічних матеріалів, які не будуть нести жодної шкоди для своїх мешканців. Велику увагу при проектуванні потрібно приділяти віковій категорії дітей, адже відповідно до цього потрібно продумувати важливі деталі для комфортного їх перебування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ильина А.Л. Архитектура детских домов семейного типа в социальной политике Евросоюза / А.Л. Ильина // *Architecture and Modern Information Technologies*. – 2017. – 2(39). – С. 126-136
2. Детский дом будущего в Дании. URL: <https://www.magazindomov.ru/2014/12/18/detskij-dom-budushhego-v-danii/>
3. Жизнь в Соединенном Королевстве: вещи, которые удивили
4. русскоязычных иммигрантов. URL: <https://www.angliya.today/interesno/zhizn-v-soedinennom-korolevstve-veshci-kotorye-udivili-russkojazychnyx-immigrantov>
5. Як це працює у Швеції. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/jak-tse-pratsjuje-u-shvetsiji-1351681.html>
6. Feiersinger E. Kindergärten und Kindertagesstätten in England / E. Feiersinger // *Detail*. – 2008. – №3. Kindergärten. – S. 132-134.
7. Neubau Kinderhaus – Haus Josefine Kramer in Tett nang // *WA (Wettbewerbe aktuell)*. – 2014. – №9. – S. 71-73.
8. Schneider S. Dünenlandschaft. Kita in Råå von Dorte Mandrup Arkitekter / S. Schneider // *Baumeister*. – 2014. – №B12. (Dezember). Lernen als Prozess. – S. 24-33.
9. Wilson, A. Bauen für kleine Kinder in Frankreich / A. Wilson // *Detail*. – 2008. – №3. Kindergärten. – S. 138-140.

Концевич Дарина

Науковий керівник – доц. Тютюнник І. С.

**В СЕРЕДИНІ КНИГИ «МАЛЕНЬКОЇ ІСТОРІЇ ВЕЛИКИХ ЛЮДЕЙ.
ЛЕОНАРДО ДА ВІНЧІ»**

Книга – це не лише словесне мистецтво, а й візуальне, де невід’ємним атрибутом виступає ілюстрація. Найбільше місце ілюстрація займає в оформленні саме дитячої літератури. Досвідчені письменники та видавці стверджують, що написати книгу для дітей є найбільш складною формою літературної творчості, адже діти не сприймають фальші і мають особливий світогляд. Тож створити те, що їм сподобається, дуже складно [2]. Ілюстрація є невід’ємним елементом дитячої книги, пояснює текст наочними образами, дає можливість читачеві по-новому зрозуміти і відчувати цілісність літературного змісту і форми.

Найбільша частка публікацій сконцентрована на проблемі оформлення дитячої літератури та її видавничій підготовці. Також досліджено особливості виховного потенціалу ілюстрованої книги та дитячого сприйняття (Е. Огар, Ю. Кадоркіна, А. Майовець, О. Мельник, Л. Балущька, Л. Давиденко, Ю. Федіна, О. Харченко, Н. Шульська). Дана література розкрила основні питання щодо оформлення дитячої літератури в плані композиції, побудови, колориту, та на те, як ці елементи впливають на дитину під час читання. Так, опитування, проведене фахівцями серед респондентів дитячого віку, засвідчило, що діти перед ілюстраціями у книзі ставлять такі основні вимоги: малюнки повинні бути насамперед гарними, яскравими, веселими, добрими і зрозумілими, а герої – ніби живими [1]. Потрібним є білий фон, який слугує для кращого сприйняття текстової та візуальної інформації, велика частка малюнків, скільки дитина запам’ятовує 80% того, що бачать [4].

Метою дослідження є аналіз художньої складової сучасної дитячої книги «Маленька історія Великих Людей. Леонардо да Вінчі» видавництва «Старого Лева». Варто нагадати, що це одне з найактивніших видавництв в українському медіапросторі, що вирізняється якістю друку та впізнаваним стилем.

Книга «Маленькі історії Великих Людей. Леонардо да Вінчі» (2020 р.) є науково-популярним виданням для дітей віком від семи років, де доступно і цікаво описане життя та творчість великого художника, інженера, архітектора, вченого, скульптора та винахідника. Автором є британська письменниця Ізабель Томас (переклад Христини Демидюк), ілюстратором – Катерина Спітцер. (іл.1).

Іл.1. Обкладинка книги Ізабель Томас. Маленька історія Великих Людей. Леонардо да Вінчі.

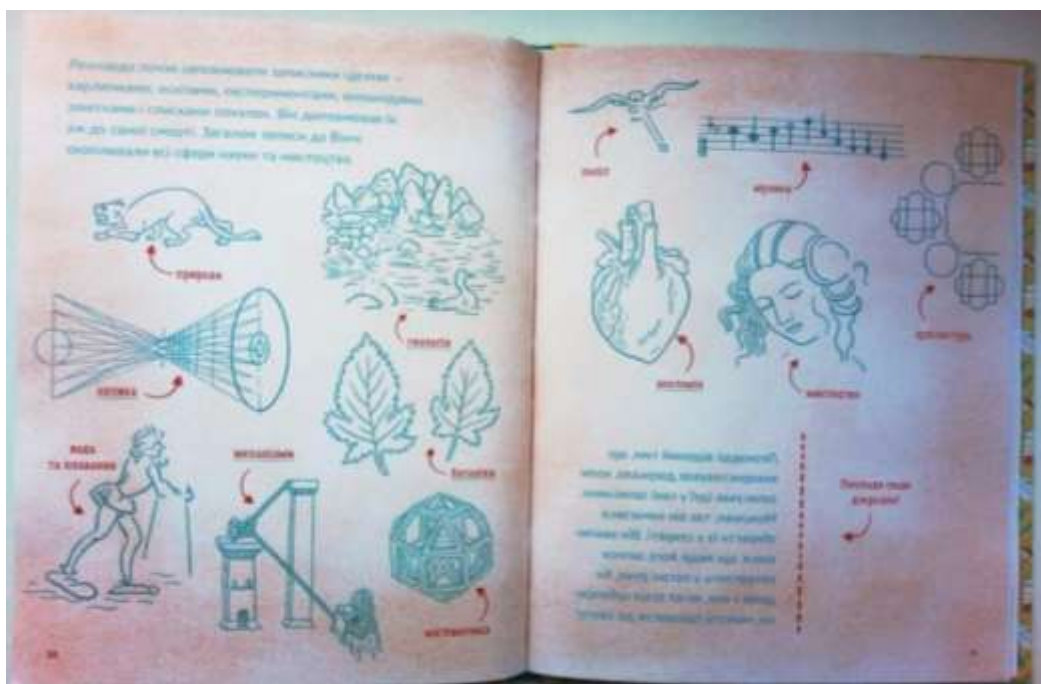
Ця книга, в першу чергу, зацікавлює образом головного героя видання – однією з найвідоміших постатей людства, який багато чого навчив своїх нащадків. Далі, приваблює яскраво сигнальна титулка з портретом художника та багатообіцяючою назвою. Розкриваючи книгу, вражає неповторність авторської передачі змісту та образів. Вона надихає як на читання, так на уважний перегляд зображеного. Видання може слугувати аналогом для створення наступних книг для дітей, бо в ній є колір, настрій, «співпраця» тексту із ілюстрацією. продуманість, лаконічність і динамічність оповіді як основні вимоги до ілюстрування.

У книзі 63 сторінки, кожна з яких проілюстрована. Співвідношення тексту та ілюстрацій становить 30/70, де 30 % займає текст, а 70 % – ілюстрації. Графічне зображення насичене яскравими контрастними кольорами, де переважає лінійна графіка. Особлива, продумана незвична архітектоніка розворотів книжки, в якій багато «повітря», простору для гри уяви, допомагає маленькому читачеві сконцентруватися на основному. Також присутні максимально заповнені сторінки із зображеними посталями людей, предметів. Ілюстраторка використала хмаринки над головами персонажів, що виглядає як розмова героїв між собою (іл. 2).

Іл. 2. Розворот книги Ізабель Томас. Маленька історія Великих Людей. Леонардо да Вінчі. Ілюстратор – Катерина Спітцер. С.24-25.

Майстерність художника у даній книзі виявляється у використанні комп'ютерної графіки. За допомогою векторного зображення автор мінімальними засобами – лінією та плямою передала суть тексту. Характеризуючи саме зображення, можна зауважити, що персонажі подані у спрощеній формі, що складає враження дитячого малюнка. У виданні застосовано статичні зображення. Присутня не типовість подачі кольорів, наприклад, лінійна прорисовка рис обличчя і тіла бірюзовим кольором, подекуди червоним. Особливого значення набуває в малюнках для дитячої книги настрій, який вони передають. Різні його відтінки (сумні, веселі, іронічні, серйозні) легко сприймаються через малюнки, підказуючи читачеві, як слід ставитися до того чи іншого героя, того чи іншого його вчинку [4].

Іл. 3. Розворот книги Ізабель Томас. Маленька історія Великих Людей. Леонардо да Вінчі. С.30-31.

Настрій у книзі передається завдяки «легкому» бірюзовому кольору шрифту (подекуди для виділення думки присутній червоний текст), та емоційні персонажі на білому тлі. Особливість графіки ще у тому, що ілюстратор використала ефект застарілого паперу, де на блідо-червоному фоні розміщені лінійні ілюстрації червоного кольору. Складається враження передачі справжнього паперу, на якому робив свої зарисовки герой книги Леонардо да Вінчі. Цей спосіб допоможе маленькому читачеві краще перейнятися життям і творчістю великого генія (іл. 3).

Оригінальною також є подача робіт Леонардо да Вінчі. Так, відома на весь світ картина генія «Джоконда» є своєрідною копією, яка подана у стилістиці всієї книги, що гармонізує її із усіма іншими ілюстраціями. Розворот із твором мистецтва є особливим. З правої сторони від читача сам портрет Мони Лізи, а з лівої (для виділення) на бірюзовому фоні білим текстом подана сама інформація (іл. 4). Хоч, варто зазначити, то шрифт книзі відносно замалий, враховуючи, що видання призначене для дітей від семи років.

Потрібно зауважити, що описані вище засоби графічної мови мають багато спільного зі стилістикою американських коміксів, якій притаманні великі кольорові плями та лінійна прорисовка зверху, оформлені монологи та діалоги персонажів, певна «кліповість», «колажність» композиції книжкового блоку.

Характеризуючи ілюстрацію цієї книги художник створює власний світ уявлень, спираючись на літературну основу, але треба обов'язково зважити й на ще одного, чи не найважливішого «співавтор», а саме – маленького читача. У роботі ілюстраторки засобами художньої виразності можна виділити особливий колорит, де поєднуються контрастні кольори. Для виділення вона використовує заливку, а для спрощення просту лінійну подачу. Світло-тінь у роботах відсутні. Відносно композиції, то більшість розворотів є вдалими. Чітко виражений композиційний центр, присутня статика, закон ритму та підпорядкованості другорядного головному. Перспектива у зображенні подана за допомогою ліній і кольорових плям. Те що до нас ближче – кольорове, насичене, те що далше – повністю лінійне.

Іл. 4. Розворот книги Ізабель Томас. *Маленька історія Великих Людей. Леонардо да Вінчі.* С.48-49.

Отже, спостерігаємо щораз активніше залучення комп'ютерної графіки в оформлення української дитячої книги. Крім того, значного поширення тут набуває мінімалістична манера виконання образів та сюжетів, яка передбачає використання локальних кольорів, повторення елементів, наявність кольорових акцентів. Це, у свою чергу, наближає її до трактування графіки, властивій коміксам. На прикладі видання «Маленька історія Великих людей. Леонардо да Вінчі» спостерігаємо як сміливо тут демонструється авторський рисунок, індивідуальність граничної стилізації дійових персонажів, яскраве кольорове вирішення, перехід зображення в майже орнаментальне й декоративне заповнення площини аркуша (особливо на обкладинці), оригінальна графічна презентація тексту. Таким чином, дитяча ілюстрація починає «говорити» дорослою фаховою візуальною мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Огар Е. І. Дитяча книга: проблема видавничої підготовки : навч. посіб. Львів : Аз-Арт, 2002. 159 с.
2. Особливості оформлення дитячої літератури. URL: <http://knig.org.ua/osoblyvosti-oformlennya>
3. Федіна Ю. Освітньо-виховний потенціал ілюстрації дитячої книги. *Вісник інституту розвитку дитини*. 2014. Вип. 35. С. 119–124.
4. Katja Spitzer. URL: <https://nobrow.net/creator/katja-spitzer/>

Коростіль Лілія

Науковий керівник – викл. Стельмащук Зіновій

ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА «БОЯН» В СИСТЕМІ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ КІНЦЯ XIX ПОЧ. ХХСТ.

Постановка проблеми. Культурно-мистецьке життя Тернопільщини в кінці XIX – початку XX століття – надзвичайно важлива віха історії краю, що має велике значення для становлення професійного музичного мистецтва на його теренах. Зростання інтересу до різноманітних способів музикування, активізація аматорського хорового мистецтва, національно-патріотичне спрямування суспільства у зв'язку з історично-політичними

перетвореннями створили нове середовище для становлення та розвитку музичного мистецтва. Саме такі передумови стали причиною виникнення багатьох культурно-мистецьких організацій, що діяли з просвітницькою метою і активно популяризували вітчизняне мистецтво, культивуючи його у різноманітних формах. Саме такою організацією, що діяла з кінця XIX – до середини XX століття стало товариство «Боян» та ряд його філій, що розгорнули свою діяльність в багатьох містах Західної України.

Метою статті є висвітлення і аналіз творчої діяльності філіалів товариства «Боян» та їхній вплив на музично-освітнє середовище Тернопільщини.

Музично-освітнє життя того часу було мало розвиненим на даній території у зв'язку з різноманітними суспільно-політичними процесами. Одним із чинників заснування товариства на теренах Тернопільського краю була активізація освітньо-культурного руху. Потреба створення навчальних закладів початкового рівня в діяльності товариства стала пріоритетним напрямком музичного виховання населення, професіоналізації різноманітних аматорських форм музикування, які відбувались на безпосередній базі усної народної творчості. Як відомо, український фольклор і традиції народного багатоголосого співу мають неабиякий потенціал для свого становлення на професійну основу, адже західно-європейські країни в окреслений історичний період вже мали вищий рівень розвитку професійного музичного мистецтва та функціонування музично-освітніх закладів. Перехід музичного мистецтва на вищий щабель розвитку, європейське утвердження української культури та музичне просвітництво стали одними із пріоритетних напрямків діяльності товариства.

Звертаючись до історії заснування і діяльності «Бояну» на Тернопільщині, варто відзначити, що свої витoki товариство бере від початку функціонування «Львівського Бояну», утвореного у 1891 році. Діяльність цього товариства стало поштовхом до утворення цілої мережі подібних творчих організацій на теренах Західної України, зокрема на Тернопільщині. Центральною ідеєю створення товариства було збереження і плекання української пісні, хорового співу, видання нотодруків та заснування музичних шкіл. Зокрема у статуті діяльності «Тернопільського Бояну», заснованого у 1900 році було зазначено, що товариство ставить собі за мету «плекання головно українського руського співу як хорального, так і сольового, а рівно ж інструментальної музики» [8, с. 142].

Однією з важливих функцій товариства стало національно-патріотичне спрямування його діяльності. Його хорові колективи популяризували музику українських композиторів, серед яких М. Лисенко, Н. Нижанківський, Г. Топольницький, С. Воробкевич, Д. Січинський, В. Матюк та ін.

Починаючи з кінця XIX ст. на Тернопільщині було засновано ряд філій «Львівського Бояну», кожна з яких залишила помітний слід в історії культурно-мистецького життя краю. Серед них: «Тернопільський Боян» 1901 р.,

«Бережанський Боян» 1892, «Чортківський Боян» 1898 р, «Бучацький Боян» 1906 р., «Копичинецький Боян» 20-ті роки XX ст., «Підгаєцький Боян» 1926 р.

Культурно-мистецька діяльність кожної філії «Бояну» - це окрема історія становлення і розвитку музичної культури місця. В силу різноманітних історичних обставин, зокрема таких, як Перша світова війна та революція, були внесені корективи в роботу товариств. Деякі з них припиняли свою діяльність в часі війни, а пізніше її відновлювали, інші товариства діяли на території Тернопільщини безперервно протягом майже сорока років.

«Тернопільський Боян» був утворений у 1901 р. Засновниками його стали Олександр Гриневицький, Володимир Левицький, Іван Копач, Омелян Терлецький, Юрій Геців, Михайло Юрків, Євген Топольницький, Володимир Загайкевич, Яків Миколаєвич, Степан Бохенський, Леопольд Кручковський. Товариство організувало конкурси, підтримувало хори та музичні видання. Традиції перших диригентів «Бояна» – Остапа Нижанківського та Дениса Січинського продовжили Омелян Терлецький, Іван Копач, Володимир Менцінський, Василь Безкоровайний та Амвросій Березовський. Відтак, хор «Тернопільського Бояна» славився далеко за межами краю, виконуючи народні пісні, а також авторські твори М. Лисенка, Д. Січинського, С. Воробкевича, С. Людкевича, Д. Бортнянського, А. Вахнянина і навіть складні партії із опер Р. Вагнера. «Боян» був постійним учасником Шевченківських урочин та інших українських імпрез, організував концерти відомих співаків та музикантів. Дослідниця музичного життя Тернополя Любомира Бойцун описує мистецьке життя філії: «24 травня 1931 року відбувся великий ювілейний концерт з

нагоди 30-річчя «Бояна», а через 8 років, після «визволення», на базі Товариства було створено Тернопільську обласну хорову капелу, яку згодом розформували» [6].

Діяльність товариства мала велике значення для становлення музичної освіти краю. При ньому у 1909-1910 рр. було засновано курси сільських диригентів не лише навколишніх сіл, але й віддалених, що змогло підняти професійний рівень аматорських хорових колективів. Дослідниця діяльності товариства М. Издепська-Новіцька зазначає: «Тодішній голова товариства «Тернопільський Боян» В.Хирівський, з метою піднесення професійного рівня хору та розширення діяльності музичної школи, звертався до австрійського уряду з проханням про щорічну дотацію, у якій, на жаль, було відмовлено. Як зазначає П. Медведик, у Львівському архіві зафіксована його громадська заява – звіт від 2-го лютого 1914 року, що є цінним документом до історії «Тернопільського Бояна» з печаткою-екслібрисом цього товариства» [5, с. 135]. Виконуючи статутні вимоги про організацію мистецьких навчальних закладів, які ставили перед собою завдання виховання місцевих виконавських кадрів, при товаристві «Тернопільський Боян» у 1913 році в Тернополі була відкрита перша музична школа, де навчався 21 учень. Вони опановували гру на фортепіано, скрипці, цитрі та вокал. У 1928 році музична школа, директором якої була піаністка Ірина Любчак-Крих, перетворилась на філіал Львівського Вищого музичного інституту. Його засновниками стали Василь Безкоровайний, о. Омелян Ваврик, Іван Топольницький, Осип Сіяк, Василь Хирівський, Данило Щуровський. Любомира Бойцун так описує роботу філіалу: «Першою учителькою гри на фортепіано у ній була Ірина Крих. Згодом педагогічне коло поповнили Стефанія Трояк-Дзядів, Ірина Сулима-Мисюк, Ірина Миколаєвич-Маркевич, а клас скрипки вів Юрій Крих. Саме він заснував при інституті оркестр із учнів та аматорів. Гри на віолончелі вчили Василь Безкоровайний, Юрій Салтирник, а співу – Софія Коренець-Стахевиц. Двічі на рік відбувалися прилюдні виступи учнів та іспити. На них зі Львова приїжджали Станіслав Людкевич та Василь Барвінський. При філії також існував струнний квартет у складі Ю. Криха, Б. Рипнійського, А. Березовського та Ю. Салтирника, який виконував твори Моцарта і Бетховена» [6].

Яскравою сторінкою в музичній історії Тернопільщини стала діяльність «Бережанського Бояну». На початку 1890-их років прибув до Бережан композитор і диригент о. Остап Нижанківський. З його ініціативи та за сприянням адвоката Андрія Чайковського й урядника кредитового товариства Василя Яворського було засноване українське товариство «Бережанський Боян». Біля диригентського пульта стояли композитори о. Остап Нижанківський і Денис Січинський, професори гімназії Омелян Бачинський, Роман Шипайло, Филімон Побігушка, Пилип Гошовський, Лонгин Мігоцький, Юрій Лаврівський та ін. У 1898 році в Бережанах разом із «Бояном» виступала видатна співачка Соломія Крушельницька. Хором тоді диригував Лука Ремеза. Після Другої світової війни відновленим колективом керували Євстахій Якимів, Зеновій Мартинюк. Диригентами «Бояна» в ті далекі часи були також професор Віктор Лук'янович, отець Віктор Лозинський. Композитор Денис Січинський склав «Статут Бережанського «Бояна», який був віддрукований в Бережанах в друкарні А. Ціховського. Далше «Бояном» диригували Роман Ставничий, Віктор Пацлавський, Микола Чайковський, професори Омелян Бачинський, Микола Мостовий. Учасниця «Бояна» Марія Боянівська в книзі «Бережанська Земля» згадує: «В Бережанах існувало співоче товариство «Боян», і я від 14-річного віку належала до хору. Проби співу відбувалися в залі «Надії» по вул. Адамівка, де містились читальня і драматичний аматорський гурток. Диригентом хору «Боян» тоді був професор гімназії Віктор Лозинський. В хорі співали молоді панночки і студенти. Які чудові концерти відбувались!» [1, с. 75].

В репертуарі «Бояна» були твори Колесси, Ніщинського, Лаврівського, Вербицького, Січинського. В 1908р. було вперше виконано «Пролог» та уривки з опери Д. Січинського «Роксолана». А в 1910р. «Боян» ставив оперу С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм» під диригуванням Романа Ставничого. В річницю смерті композитора Миколи Лисенка відбувся великий концерт з його творів під диригентурою професора Омеляна Бачинського

Менше архівних відомостей залишилося про діяльність товариства «Боян» у Копичинцях та Підгайцях. Достовірна інформація про «Боян» у Чорткові майже відсутня в офіційних джерелах. Ймовірно, що вона або була малозначимою, або була поєднана з діяльністю інших

національно-патріотичних організацій, зокрема таких як «Просвіта» та «Луг», які активно діяли на той час у Чортківському краї.

В 20-ті роки ХХ ст. при Копичинецькому Народному Домі функціонувало хорове товариство «Копичинецький Боян», головою якого був втікач з-за Збруча доктор Володимир Безпалько. Першим диригентом його був о. Володимир Жолкевич. Згодом хором почала керувати учитель музики та співів «Рідної школи» Іванна Білан. Під її керівництвом хор своїми концертами здобув популярність не тільки в місті, але й у селах Копичинецького повіту. У дні церковних свят хор співав під час Служби Божої у місцевій церкві св. Миколая. Під керівництвом п. Біланової працював і дитячий хор, який давав концерти не тільки для школярів, але й для дорослого населення. Дітям прищеплювалася любов до рідної пісні, вироблялось уміння відчувати й розуміти її красу та велич. Наступний керівник «Бояну» Петро Турула був розстріляний в Уманській тюрмі у 1941 році. Перед другим приходом більшовиків у 1944 році більшість учасників хору покинули Копичинці, емігрувавши закордон [9, с. 250].

Товариство «Підгаєцький Боян» свою активну роботу розпочинає у 1921 році. Саме тоді до Підгаєць прибуває диригент Дмитро Блавацький, який відновив роботу мішаного та чоловічого хорів. В репертуарі «Підгаєцького Бояну» з'являються в'язанка стрілецьких пісень: «Стрілецьким шляхом» М.Гайворонського, «В горах грім гуде», «Жовнярські похорони», «Чого ти, серденько, тремтиш» Ф. Колесси, «Широкий луг, глибокий яр», «Ой пуцу я кониченька» та ін. Хоровий колектив товариства постійно вдосконалював свою виконавську майстерність, виконуючи складні твори, серед яких хоровий твір «Гуляли» Н. Нижанківського, «Ой чого ти почорніло» Л. Ревуцького, кантата «Б'ють пороги» М. Лисенка. Композитор та віолончеліст І. Недільський та диригент В. Билів активно продовжували роботу товариства, проте націоналістичне спрямування діяльності хору спричинило конфлікт із польською владою і митці були переведені на постійне місце роботи в інше місто. Таким чином діяльність «Підгаєцького Бояну» припинилася [8, с. 143].

Важливе значення для музично-освітнього середовища відіграло і утворення у багатьох містах Тернопільщини гімназій, де діяли музичні гуртки, куди наставниками, що підвищували загальний рівень музичного виховання серед учнівської молоді, були запрошені керівники товариства «Боян», які створювали хори та готували їх до концертних виступів. «Так, у 1903-1912 роках вчителем співу та музики в Тернопільській українській гімназії працював Іван Левицький, який з 1904 року вів практичні й курс-факультатив учнів-скрипалів (10-12 осіб). Ансамбль виступав з концертами у Тернополі, Тербовлі та Козові» [4, с. 332].

Висновки. Культурно-мистецьке життя Тернопільщини в кінці ХІХ – початку ХХ століття безпосередньо пов'язане з діяльністю товариства «Боян», заснованого у Львові, що розгорнуло свою активну діяльність на території краю. Засновані філіали товариства у Тернополі, Бережанах, Підгайцях, Копичинцях та Чорткові стали центром музично-освітнього і культурного розвитку означених територій. Активізація мистецького життя сприяла розвитку аматорського музикування, загального музичного виховання жителів повітових міст та сіл. Найбільш помітною діяльністю товариства була у Тернополі, де, за свідченням дослідників, у 1913 році була заснована перша музична школа, а згодом у 1928 р. відкритий філіал Львівського Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка. Організована філіями товариства культурно-мистецька діяльність у містах краю мала значний вплив на музично-освітнє середовище і національно-патріотичне виховання жителів, і здійснювалась спільно з іншими товариствами та організаціями, що діяли в різних містах Тернопільщини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бережани 1375 - 2000. Збірник статей та матеріалів. / Упорядники: Бідюк С.С., Мігоцький З.Л., Парацій В.М., Сагайдачна Н.О., Скальська О.С. Тернопіль-Бережани: Збруч, Відділ інформаційних систем і комп'ютерних технологій БАТІ, 2000. 140с.
2. Бережанська земля: історико-мемуарний збірник НТШ / ред. В. Лев, В. Стецюк. Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто, 1970. 877 с.
3. Бойцун Л. Тернопіль у плині літ... / Тернопіль : Джура, 2003. 1026 с.
4. Бойчук О. М. Розвиток музичної освіти на Тернопільщині в умовах полікультурного середовища (1880-1939 рр.) // Мистецтвознавчі записки. 2015. Вип. 27. С. 330-337. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mz_2015_27_39

5. Издепська-Новицька М. Музично-просвітницька діяльність хорового товариства «Тернопільський Боян» у 20-х-30-х роках ХХ ст. // Молодь і ринок. 2011. №10(81). С. 135.
6. «І»: незалежний культурологічний часопис», 2010, № 63: Тернопіль. [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. Електронні дані. Тернопіль: 2010. Режим доступу: http://www.ji.lviv.ua/n63texts/bojcun_muz_zhyttya.htm
7. Медведик П. Тернопільський «Боян». До 90-річчя його заснування // Тернопіль. 1991. Ч. 1. С. 59
8. Місько Г. Хоровий рух на Тернопільщині першої половини ХХ століття як важливий чинник професіоналізації музичного мистецтва краю // Молодь і ринок. 2012. № 10. С. 141-145
9. Савка Б. Копичинці. Мандрівка через століття (Історичний нарис) // Тернопіль: Джура, 2001. 580 с.

Рижак Дмитро

Науковий керівник – доц. Мацишина З.А.

ЕПІЧНИЙ ПЕЙЗАЖ, ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ ЖАНРУ

Перш ніж розкривати епічний пейзаж, варто розповісти про самий жанр в цілому.

Психологічний аспект в епічному пейзажі, це перш за все, як живописне полотно сприймає глядач, «Пейзаж створює психологічний настрій сприйняття тексту, допомагає розкрити внутрішній стан героїв, підготувати читача до зміни в їхньому житті. Показовий в цьому сенсі «чуттєвий пейзаж» сентименталізму. [5, с.5]». На який елемент твору він звертає увагу. В епічному, або просторовому пейзажі важливим є те, щоб глядач, котрий споглядає живописний твір, бачив композицію в загальному не особливо звертаючи увагу на конкретних елементах твору. Якщо скажімо на картині зображений багатоплановий пейзаж з використанням елементів природи, метеорологічної особливостей та елементу буття людини, то кожен з тих елементів не мусить суперечити один одному.

Художники які працювали та працюють в жанрі епічного пейзажу: С.І. Васильківський, П. Бас, Д. Шайнога, Ю.Б. Левітан, А.І. Куїнджі, М.К. Пимоненко, І.І. Шишкін, І. Драган, М. Ворончак, З. Шолтас тощо.

Пейзаж, як самостійний вид жанру в мистецтві появився відносно недавно.

В Європейському мистецтві цей жанр з'являється у XVII столітті, до цього моменту він відігравав роль заднього плану на сюжетно-історичних полотнах. А вже в XIX столітті стає найбільш популярним серед інших жанрів мистецтва. Все завдяки поширенню такого явища у мистецтві, к пленер. Пленер, це створення миттєвих етюдів з природи, на природі.

Появився пленер на початку XIX століття в Англії, завдяки двом художникам, Джону Констеблю та Ричарду Парксу Бонінгтону. Отримує велику популярність у Франції в середині XIX століття. Слово походить від французького «en plein air», що означає – на відкритому повітрі. Головна роль пленеру, перш за все передати момент стану природи, який помітив художник. Пленер позначає все багатство зміни кольору природи на картині митця, що зумовлений дією сонячного світла і атмосфери. Сам предмет чітко не прописується, майже не виражається в конкретних силуетах, або майже пропадає. Наприклад, візьмемо один з етюдів, французького художника-імпресіоніста Клода Моне, «Жабник» і поспробуємо її проаналізувати.

«Жабник» (іл.1) у Франції називали невеликі кафе на воді, які зв'язували з берегом невеликі мости. При першому погляді ми можемо зрозуміти, що для Моне, при створення даної роботи, люди не являлись головним персонажем сюжету. Він надавав перевагу природі.

Люди на картині митця, це лише майже силуетні постаті, які якимось взаємодіють один з одним. Для нас більш цікавішим стає споглядання навколишнього довкілля, відблиск сонця, який потрапляє на крону дерев та воду. Довкілля на картинах моне переважно більш блискуча, чим вона являлась на справді. На полотні «Жабник» ми також можемо споглядати цей ефект. Художник з неймовірним колоритом передав світло, котре відбивається від води.

Епічний пейзаж, як один із видів жанру пейзажу, в своїй основі передбачає перш за все передачу багатоплановості простору. Цей вид пейзажу може відігравати, як і головну роль так і другорядну, слугуючи лише елементом композиції на картині, що зображений на дальніх планах. До виду епічного пейзажу, у своїх творах звертались художники різних епох та національностей. «Зображення природи на художньому тексті не є випадковим, воно взаємодіє з іншими видами зображення предметного світу, із зображенням персонажів, їх внутрішнього

стану і тісно пов'язане з художнім значенням тексту з його семантико стилістичною структурою в цілому. [5, с. 8]».

Іл. 1. К. Моне «Жабник» (1)

Метою статті є дослідження значення епічного пейзажу на фоні інших видів жанру. Продемонструвати його особливості, чим він відрізняється від інших видів пейзажу, і яке місце він посідає в творчості художників, які працюють як в жанрі пейзажу так і в сюжетному жанрі.

В епічному або в просторовому пейзажі головну роль відіграє багатоплановість, що дає змогу передати великі простори навколишнього середовища. На полотнах, де зображений епічний пейзаж мусить бути не менше чотирьох планів, які будуть передавати враження повітряної перспективи, багатоплановість простору. Також невід'ємним елементом епічного, або просторового пейзажу, є елемент присутності людини. Це можуть бути невеликі фігури людей, на дальніх планах композиції картини. Невеличкі будівлі, які не конкурують з дальнім планом, а є вписаним елементом композиції твору. Наприклад, в творчому наробітку українського художника Васильківського Сергія Івановича є ряд живописних полотен, де досить майстерно зображено буття сільського народу України XIX – XX ст. Наприклад, на полотні «Український пейзаж» (іл.2) можемо споглядати елемент просторового пейзажу, який виражений в багатоплановості простору, і де на перших планах, хоча і не відіграє головну роль, показаний елемент, який відноситься до епічного пейзажу, а саме елемент буття людини. В даному випадку, це віз з двома особами, та волами.

Іл. 2. С.І. Васильківський «Український пейзаж» (2)

Ось як епічний пейзаж пояснює тернопільський художник-живописець, Кузів Михайло: він говорить, що – «Епічний пейзаж – це присутність діяльності людини: будівлі, різноманітні речі які говорять, що тут побувала людина. Бо якщо взяти ліричний пейзаж – це без торкання людини. Ліричний пейзаж має зменшену плановість. Ліричний пейзаж передбачає чітку подачу

деталей, якщо він реалістичний. Епічний, якщо він має більшу плановість – чотири або п'ять планів, відповідно ця деталізація зменшується, бо віддаляється зображення.»

В творчості Миколи Пимоненка яскраво виражений елемент епічного пейзажу, хоча художник працював у більш сюжетно-жанровому напрямку. Микола Пимоненко приділяв не аби яку увагу краєвидам українського села, його настрою та колористиці.

Іл. 3. М.К. Пимоненко «Брід» (3)

Іл. 4. М.К. Пимоненко

«Вечоріє» (4) Такі роботи, як: «Брід» (іл.3), «Вечоріє» (іл.4), «Жнива в Україні», «По воду», «Гуси, до дому», «Весілля в Україні», «Дівчина з граблями», «Молодиця» та багато інших полотен, передають атмосферу надуману митцем, завдяки введенню в композицію багатоплановості, яка зображена на задньому фоні, але не є менш важливішою за сюжет, який зображений на першому плані.

Не менш важливим елементом для епічного пейзажу слугує сюжетне вмотивування написання картини з використанням даного виду пейзажу. Часто в своїх роботах, митці використовують метеорологічні особливості стану природи, зображаючи навколишнє середовище у більш «бурхливому» стані. «У ліричних камерних пейзажах на перший план виступають окремі елементи карпатських краєвидів – група дерев, звивиста гірська дорога, річка, сільські хати («Зима в Ставному» (1957), «Колочавські полонини» (1970), «Верховинський пейзаж» (1975). Ці пейзажі настроєві, й у різних станах природи художник шукає відповідність своїм переживанням та емоціям. Водночас, варто відмітити, що пейзажі Шолтеса З. найчастіше наділені позитивними емоціями, у кожному з них художник передає власний оптимістичний погляд на світ та захоплення красою рідної природи. [10, с.4]». Тобто використовуючи елемент природних і метеорологічних процесів. До таких процесів можна віднести дощ, грозу, буревій, шторм на морі тощо. Такий елемент відіграє не аби яку роль на сприйнятті людиною полотна. Дані природні процеси, які зображені на полотні, захоплюють глядача своєю величчю, динамічністю, та невідповідністю на їх контроль людиною. Картина «Веселка» (іл.5), автором якої виступає Архип Іванович Куїнджі передає аспект

метеорологічного стану довкілля, який виражений в природному явищі, який називають веселкою, сяйво з різними кольорами дане явище можна споглядати після грозового дощу.

Іл. 5. А.І. Куїнджі «Веселка» (5)

Художник майстерно передав природне явище, завдяки колористиці природного стану, який споглядав Архип Куїнджі, та контрасту кольорів переднього плану, який знаходиться в тіні хмар та яскравого сонячного світла який відбивається на задньому плані композиції картини. Не можна не згадати ще одну роботу майстра. А саме, картину «Місячна ніч на Дніпрі» (Іл. 6.)1880-го року. На полотні зображено нічну пору, головним елементом якої відіграє яскравий повний місяць, що відбивається в водах Дніпра. Даний сюжет, та його виконання художником Куїнджі дає неабиякі враження глядачеві.

Іл. 6. А.І. Куїнджі «Місячна ніч на Дніпрі»(6)

Майстерність виконання даного природного стану вражає своїм колоритом та контрастом білого, ледь зеленого сяйва місяця з темними кольорами ночі, яка зображена на полотні.

Отже, епічний пейзаж має багато крайностей, котрі так чи інакше, більше чи менше впливають на сприйняття глядачу живописного твору. Однак саме головне це, багатоплановість твору, передача повітряної перспективи, коли предмети та плани котрі знаходяться далше зображаються світлішими красками, а ті які на передньому плані насиченими. Важливу роль відіграє психологічний аспект твору та погодні стан природи яка зображена на полотні, що дає змогу більш осяйніше зрозуміти настрій картини, який мав на меті зобразити автор.

ЛІТЕРАТУРА

1. Эпштейн М. Н. «Природа, мир, тайник вселенной ...» : система пейзажных образов в русской поэзии / М. Н. Эпштейн. – М. : Высш. шк., 1990. – 303.
2. Кибрик Е. Объективные законы композиции в изобразительном искусстве / Евгений Кибрик. – М. : Советский художник, 1967. – 136 с.
3. Золтан Шолтес [Образотворчий матеріал]: [альбом] / вступ. ст. А. Шпакова. – К.: Мистецтво, 1973. – 36 с.: іл.
4. Марта Хороб / «Людина і природа у просторі малих епічних форм Євгена Гуцала» / У.: Науковий вісник, 2013 – 6с.;
5. Никулина О. Природа глазами художника. Проблема развития современной пейзажной живописи / О. Никулина. – М. : Советский художник, 1982. – 175 с.
6. Попова Л. Золтан Шолтес. Подорож у часі / Л. Попова // Новини Закарпаття. – 24 липня, 1999. – № 105 – 106. – С.12
7. Сідорцова С.О. / «Поетика пейзажу: теоретичний аспект» / Б.: БДПУ 2011 – 9с.;
8. Чуліпа І. Золтан Шолтес / І. Чуліпа. – Ужгород: Карпати. – 1989. – 11 с.
9. Штець В.О. / «Особливості трактування простору у панорамних пейзажах Золтана Шолтеса» / Л.: ПАРАДИГМА ПІЗНАННЯ: ГУМАНІТАРНІ ПИТАННЯ – 2016 – 9 с.;

Сап'як Назарій

Науковий керівник – доц. Палій Н. В.

**РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ПОПУЛЯРНОЇ МУЗИКИ В СУЧАСНОМУ
МИСТЕЦЬКОМУ ПРОСТОРИ**

Зі здобуттям незалежності, в Україні більш активно почала розвиватися культурна сфера. Своя власна естрада, яка тепер має назву шоу-бізнес, в Україні пройшла шлях від хобі групи ентузіастів до світового визнання та прибуткової шоу-індустрії.

Вітчизняні артисти відкривали нашу країну світу, здобували популярність за кордоном, створювали міжнародний імідж України.

Багато композиторів та виконавців, які стояли біля витоків українського шоу-бізу досі на плаву і до нині є популярними, деякі давно відійшли від активної діяльності, але продовжують брати участь у створенні самобутнього українського естрадного стилю і розвитку культурної сфери країни.

Мета статті – охарактеризувати розвиток української популярної музики в сучасному мистецькому просторі.

Старт української незалежної сцени, відмінної від інших світових, був даний ще за два роки до появи нашої країни. 24 вересня 1989 у Чернівцях відбувся фестиваль української музики «Червона рута - 89».

На заключному концерті фестивалю, який відбувався на центральному стадіоні Чернівців, місцева міліція перешкоджала виступам молодих виконавців, які були одягнені у жовті кофточки і блакитні спідниці - кольори українського національного прапора. Із протестом проти міліцейського свавілля під час проведення цього концерту виступили Марія Бурмака та Василь Жданкін.

У цьому концерті на сцені «Рути-89» виступили популярні у майбутньому гурти - «ВВ», «Брати Гадюкіни», «Кому вниз», а також маловідома на той час виконавиця Ірина Білик [1].

Фестиваль «Червона Рута» став регулярним і відбувався кожні два роки, у підсумку відкривши половину нинішніх популярних артистів країни.

Так, на фестивалі у 1991 році у м. Запоріжжя виступив Андрій Кузьменко - широко відомий як «Кузьма Скрябін». «Червона Рута» 1993 року (м. Донецьк) відкрила широкому загалу імя Олександра Пономарьова та Руслани Лижичко. Через два роки у Криму на фестивалі виступили тоді ще зовсім молоді Ані Лорак та Наталя Могилевська. 1995 року у Харкові вперше з'явилися нині відомі гурти «Танок на майдані Конго» і «Тартак».

«Червона Рута» стала справжнім ярмарком талантів, головним майданчиком, на якому могли заявити про себе молоді українські виконавці, адже доступ на радіо і телебачення з відомих причин був відсутній [6].

Іншими відомими майданчиками для презентації виконавців шоу-бізнесу на той час стало радіо «Промінь» - відома сцена для українських виконавців, на якій постійно виконувалися пісні популярних виконавців - Іво Бобула, «Братів Карамазових», Віктора Павлика та інших.

У середині 90-тих на одному з українських телеканалів вперше виходить передача, яка робить українську музику дійсно популярною у молодіжному середовищі - «Територія А».

Її ведуча - Анжеліка Рудницька кожного дня складала хіт-парад, у якому фігурували виключно українські виконавці. Тінейджери України вперше дізнаються, що слухати українське - тепер модно! А власне «Територія - А» дала путівку багатьом вітчизняним артистам.

Найбільш помітною українською співачкою сучасного періоду прийнято вважати Ірину Білик.

У 1993 році вона бере участь у двох найпрестижніших мистецьких фестивалях - «Марія» (м. Трускавець) та Першому міжнародному фестивалі «Слов'янський базар» (м. Вітебськ, Білорусь)

У 1995 році Білик вирушає у концертний тур «Нова», у рамках якого відбулося перше велике сольне шоу у Національному палаці «Україна». На думку багатьох музичних митців, тур першим в історії української популярної музики.

У тому ж році, за опитуванням журналістів «Мистецькі вершки року-95», Ірина Білик була названа найпомітнішою фігурою у сучасній українській музиці. У 1996 році на честь п'ятиріччя Незалежності України Ірина Білик отримує звання Заслуженої артистки України [4].

У той час її називають «українською Мадонною» завдяки наявності великої кількості хітів («Кувала зозуля», «Я розкажу», «Нова», «Так просто»), частій зміні іміджу та великому впливу на український шоу-бізнес.

Серед відомих виконавців того часу особливо відомим стає Олександр Пономарьов. Після дебюту на «Червоній Руті», через рік співак бере участь у Міжнародному фестивалі мистецтв «Слов'янський базар» у Вітебську, на якому посідає почесне друге місце.

У 1995 році О. Пономарьов отримав Гран-Прі на Міжнародному конкурсі молодих виконавців сучасної української пісні імені Володимира Івасюка, який відбувався у Чернівцях. Успіх Олександра в ті роки був неймовірним, його вважали певним символом українського шоу-бізнесу.

У 1996 році на престижному Міжнародному конкурсі молодих виконавців «Ялта-96» став володарем Гран-прі. Цього року вийшов у світ перший музичний альбом «З ранку до ночі».

У 1997 році на Міжнародному фестивалі «Таврійські ігри» здобув нагороду Всеукраїнської премії в галузі музики та масових видовищ «Золота Жар-птиця» у номінації «Співак року». Цього ж року в межах загальнонаціональної програми «Людина року» здобув номінацію «Зірка естради року». Того ж року вийшов у світ другий альбом — «Перша і остання любов» [5].

У 1992 році у Каховці (Херсонська область) вперше відбувся фестиваль «Таврійські ігри». Згодом фестиваль став традиційним.

Від середини 90-тих і до початку 2000-них років фестиваль був знаковим для української популярної музики.

Початок 2000-них років ознаменувався тим, що вперше українську сцену стали ототожнювати власне з шоу-бізнесом. У цей час ознаками естради стали комерціалізація, поява яскравих художніх образів, дороговартісних шоу, нестандартних підходів до завоювання серця слухача.

У перший день весни 2002 року на телебаченні з'являється новий канал - «М1», який став головним інформаційним джерелом музичного життя країни. Весь вітчизняний шоу-біз прагне отримати право ротатії на каналі і розширити свою базу слухачів.

Інші музичні канали - MTV-Україна, OTV, Entermusic також посприяли популяризації української сцени і вивели її на новий якісний рівень.

Вперше українська співачка Руслана виграла «Євробачення», її «Дикі танці» підкорили вимогливу європейську публіку. Варто зазначити, що це була не перша поява України на сцені престижного конкурсу. На рік раніше, першим українським виконавцем став Олександр Пономарьов, який посів 14-те місце.

Перемога Руслани стала справжньою сенсацією, особливо приємно, що перемогла виконавиця з піснею, яка увібрала в себе елементи українських народних мотивів. Руслана відразу ж перетворилася на головну діву вітчизняної сцени і на дуже впливову людину всередині країни, її популярність досягла піку [1].

У 2006 році «Дикі танці» у виконанні Руслани визнано найкращою піснею «Євробачення». Альбом «Дикі танці» («Ой заграй ми, музиченьку», «Знаю я», «Це любов» та ін.), став першим платиновим альбомом в Україні із загальним тиражем 0,5 мільйона екземплярів.

Тріумф Руслани зробив «Євробачення» дуже популярним серед вітчизняних виконавців, потрапити на конкурс намагалися більшість знакових артистів країни.

Українська рок-музика, як окремий феномен, почала формуватись наприкінці 80-тих років.

Традиційно, український рок увібрав у себе елементи протестного руху. Перші українські рокери у своїй творчості завжди підкреслювали свою національну позицію і не соромилися цього. Так з'явилися гурти «Брати Гадюкіни», «Плач Єремії», «Мертвий Півень», «Кому вниз». Найбільшу популярність серед першої хвилі рокерів отримали «Воплі Відоплясова» (ВВ) під орудою Олега Скрипки. З часом «ВВ» стали культовим українським гуртом, що гастролює по Європі та асоціюється з українською естрадою.

У 1994 році у Львові з'являється гурт Океан Ельзи, якому судилося стати головним музичним колективом країни.

Цей гурт, який збирає стадіони у кожному обласному центрі країни, гастролює по всьому світу і б'є рекорди з продажу альбомів та стає головним провідником настрою українського суспільства, виразником його переживань та емоцій.

Поступово українські музиканти починають популяризувати шоу мистецтво за кордоном, зокрема – на Схід, де російський музичний ринок добре сприймав українців. Наші виконавці завжди яскраво виступали на російському пісенному конкурсі «Нова хвиля», здобували почесні музичні премії.

На цьому конкурсі надзвичайно популярними були такі українські поп-виконавці - Верка Сердючка, Потапа і Настя, Ані Лорак, а також оригінальні, нестандартні проекти [1].

На сучасному етапі українська популярна музика славиться різноманіттям виконавців та оригінальністю їх виступів. Зокрема, широко популярні за кордоном гурти «Бумбокс», «Quest Pistols», виконавці «Pianoboy», Іван Дорн.

Сучасна українська відома співачка Джамала привернула увагу молодого українського слухача до жанрових різновидів. Її чуттєві кримсько-татарські та вірменські корені вплинули на формування її стилю, в якому вона нерідко поєднує сучасну альтернативну (авангардну) та електронну музику з фольком та джазом. Таке поєднання у виконанні Джамали звучить свіжо та оригінально, точно передають власне ідею пісні. Зважаючи на перемогу Джамали на конкурсі Євробачення, джаз став особливо вагомою частиною сучасної української музики, а Джамала стала символом боротьби Кримських татар за їх суверенні права. Авторська пісня «1944» розповідала історію бабусі співачки, чиє життя після того жорстокого року змінилось назавжди [2].

Серед доволі відомих виконавців сьогодення можна назвати гурт ONUKA, яку називають «сопілкою» української електронної музики. Власне сопілка разом з омнікордом нерідко є найбільш виразними сучасними інструментами у їх піснях. Група виникла 3 роки тому і стала популярною через її електронне звучання у поєднанні з українськими фольк-інструментами. Часто гурт у своїй художній творчості відображає актуальні події в Україні, а останній альбом «Відлік» («Svitanok», «Vidlik», «1986» та ін.) був присвячений подіям Чорнобильської катастрофи.

За кордоном одними з найвідоміших українських виконавців за кордоном є дуо (дует) 5'nizza. Цей Харківський дует став відомим завдяки своєму мінімалістичному звучанню. У своїй музиці вони поєднали особливості реггі, фанк, ска та звучання гітари. Іноді для своїх пісень вони брали вірші сучасних українських поетів, зокрема Сергія Жадана. У своєму другому альбомі дуету, під назвою «О-5» вони презентували пісню «Немає куль», присвячену Помаранчевій революції на Україні. Багато із пісень альбому («Луна, успокой меня», «Нету дома, нету флага», «Мы одно»...) також були присвячені актуальним проблемам у країні.

Зокрема пісня «It's over now» виражала жорстку десоціалізацію суспільства. До свого розпаду у 2007 році 5'nizza стали надзвичайно популярними у Україні, Росії та Польщі, а також успішно провели тур у Сполучених Штатах [3].

Висновки: у творчості сучасних українських музичних митців шоу-культури знаходять свій відбиток подій політичного, економічного та соціального життя суспільства. Адже, пісня – найбільш чутливе та багатогранне відображення думок людей на те, про актуальні питання сьогодення. Сучасне музичне життя України надзвичайно різнобарвне та різнобічне. Воно увібрало в себе національний характер, а також історію, філософію та світові музичні тренди. На даний час виникло груп та ансамблів, які осучаснили виконання народної української пісні. Вони особливо актуальні у час, коли традиції предків цінують як ніколи.

Сучасна поп-музика разом з етно-культурою не втрачає актуальності і у наші дні та вражає яскравістю та динамічністю. Всі пісні цього жанру мають особливий сенс, і доречні для в будь-якої слухацької аудиторії. Відомо, що Україна з давніх часів була відома особливою красою пісенного мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. <https://ua.korrespondent.net/showbiz/music/3407805-dosiahnennia-ukrainy-chym-mozhe-pokhvalytysia-suchasna-ukrainska-muzyka>
2. Вікіпедія - вільна енциклопедія [Електронний ресурс]: Джамала. – режим доступу до статті: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Джамала>
3. Вікіпедія - вільна енциклопедія [Електронний ресурс]: 5'nizza. – режим доступу до статті: <https://uk.wikipedia.org/wiki/5%27nizza>
4. https://web.archive.org/web/20070202013837/http://www.knukim.edu.ua/proud_bilyk.htm
5. <https://ponomaryov.com/>
6. https://rutafest.art/index/chervona_ruta_jak_kulturnij_fenomen/0-7

Хома Ірина

Науковий керівник – доц. Маркович Марія

СУЧАСНЕ НАВЧАЛЬНЕ ПРЕДМЕТНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ

Постановка проблеми. Однією зі складових Нової української школи є створення сучасного освітнього середовища, зокрема багатофункціональних гнучких просторів, що сприяють організації різних форм роботи, мотивують до навчання. На підтримку освітньої реформи Мінрегіон ініціював проект «Новий освітній простір», що передбачає оновлення шкільних будівель на принципах енергоефективності, мотивувального та креативного дизайну, технологічності та інклюзивності.

Ще донедавна у архітектурному середовищі сукупність мінімальних технічних вимог для створення сприятливих умов життєзабезпечення для групи населення з обмеженими можливостями враховувала лише потреби людей, які пересуваються на інвалідних візках. Тому, для визначення архітектурної доступності, використовувалися такі терміни: «сприятливе, або безпечне проектування», «проектування для особливих потреб», «концепція проектування без бар'єрів» [1 с.57].

Та уже з третього тисячоліття терміни змінилися на «універсальний дизайн», або «дизайн для всіх» - дизайн, яким могли б скористатися найбільше людей, незалежно від віку, статі, чи особливих потреб. Отже, тема нашої статті є досить актуальною.

Стан дослідженості питання. У 1987 р. група ірландських дизайнерів на Всесвітньому конгресі промислових дизайнерів «ICSID» домоглася включення до резолюції норми про те, що дизайнери в своїй роботі мають обов'язково враховувати фактор інвалідності. Вагомий внесок до впровадження принципів доступного дизайну вніс і американський архітектор Рон Мейс (1989 р.) Він почав використовувати термін «універсальний дизайн» і співставив його із терміном «доступний дизайн», який на той час уже використовувався фахівцями.

Предметно-просторове середовище навчально-ігрової зони дошкільного закладу для дітей, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку, досліджували у своїх працях

В. Ю. Самойленко, В. А. Абизов [3]. У працях Л.Г Тарабасової досліджуються теоретико-методологічні засади соціалізації особистості дитини з особливими потребами.[4]

В Маскатській угоді (пункт 4а), вказано, що стратегія інклюзивного навчання – це така організація роботи навчальних закладів, при якій враховують інтереси дітей з особливими освітніми потребами і забезпечують безпечний, вільний від насильства і соціальних бар'єрів, ефективний простір навчання для усіх[5].

Метою статті є розробка власного бачення дизайну інтер'єру шкільного приміщення з врахуванням принципів «універсального дизайну».

Виклад основного матеріалу

Новий освітній простір – це не обов'язково реконструкція чи капітальний ремонт усієї шкільної будівлі. Англійські дослідники доводять, що найбільше на успішність учнів впливає простір класу. Загальношкільний дизайн також має значення, але якщо немає змоги переоблаштувати одразу всю школу, оновлення простору класу (а також прилеглої рекреації) – розумне рішення, що матиме значний ефект [1].

Сучасний освітній простір ґрунтується на поєднанні двох принципів – гнучкості і стабільності. Гнучка організація дозволяє швидко змінювати простір залежно від потреб освітнього процесу та впроваджувати різноманітні форми роботи. Стабільність забезпечує безперервність процесу, послідовність сприйняття та діяльності, підтримує порядок у просторі. [2].

Гнучкість та стабільність поєднуються через відповідне зонування. У класі слід виділити незмінні стаціонарні осередки, що становлять його основу, так званий «каркас». Як правило, це робоча зона вчителя, основна класна дошка, місця для зберігання навчальних матеріалів – як обмеженого доступу, так і відкриті для учнів.

Інші елементи облаштування класу можуть бути мобільними, забезпечувати гнучкість, можливість швидкої реорганізації. Насамперед йдеться про учнівські робочі місця. Причому в сучасній школі це не лише стандартні столи та стільці. Учнівські меблі дуже різноманітні та дозволяють працювати всім класом, у групах чи поодиноці, у різноманітних позах (сидячи, стоячи, навіть лежачи), спілкуватись, відпочивати.

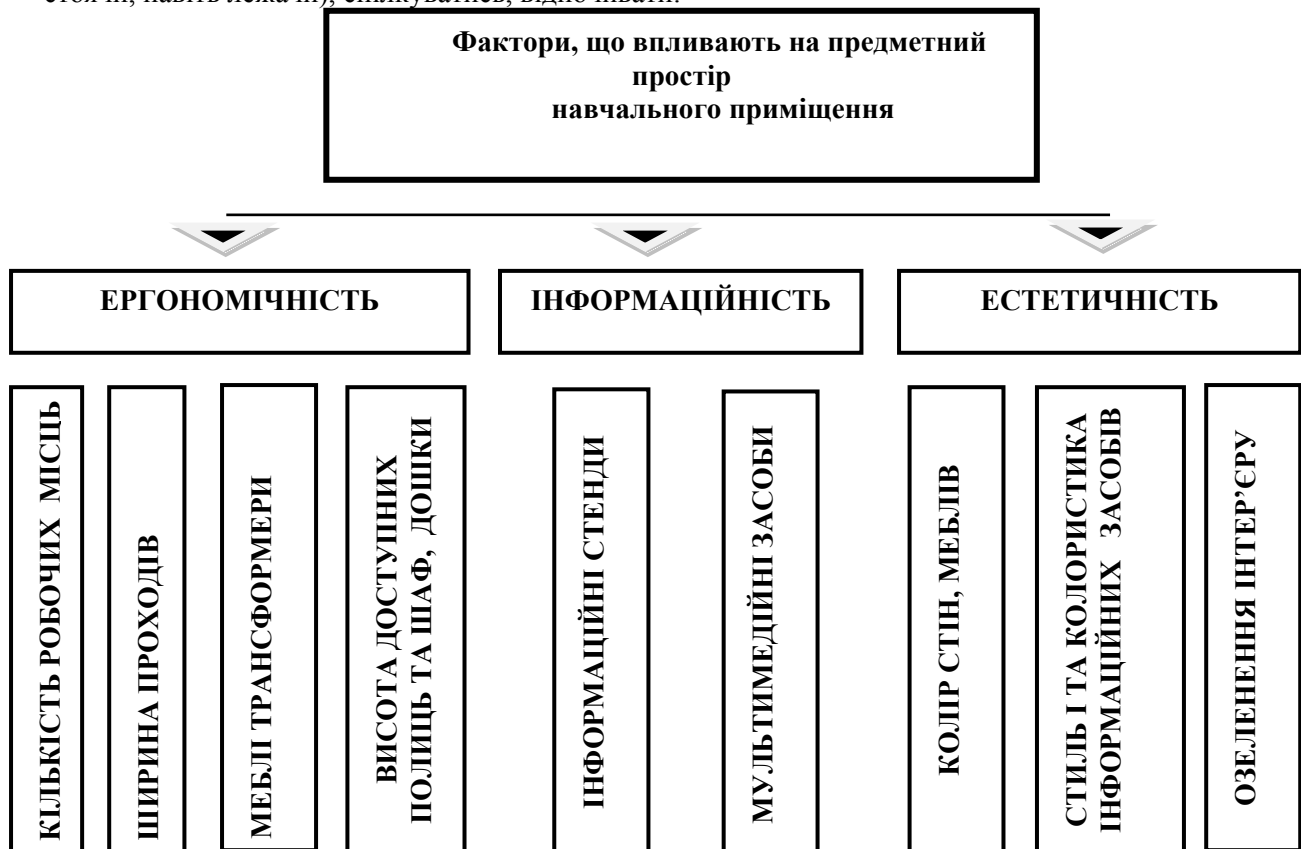

Рис. 1. Фактори, які впливають на предметний простір шкільних приміщень.

Новий освітній простір – це значуща складова сучасного освітнього середовища. Інтер'єр та облаштування класів формуються насамперед заради розвитку учнів. Добре облаштований простір класу створює можливості для різноманітних форм навчальної діяльності, забезпечує сприятливу емоційну атмосферу, мотивує та налаштовує на продуктивну роботу [4].

Найпомітніший та найвагоміший чинник художнього рішення класу – колір. Він створює емоційну атмосферу, моделює настрій, сприяє навчальній діяльності чи, навпаки, заважає та демотивує.

Рис. 2. Колір у навчальних приміщеннях

У старшій школі учні віддають перевагу легким прохолодним кольорам: теплі відтінки здаються їм надто «домашніми» та «дитячими». Прохолодні кольори сприяють концентрації, мотивують до інтелектуальної діяльності. Підлітки також схвально ставляться до ахроматичних кольорів: білого, чорного, відтінків сірого; тоді як у молодшій школі чорного та сірого слід уникати. Втім, в оформленні кабінетів старшої школи не слід відмовлятися також від окремих яскравих акцентів, виконаних у чистих кольорах.

Інший підхід до дизайну приміщень основної школи – орієнтація на предметні асоціації. Виявлено, що учні стійко асоціюють предмети гуманітарного циклу з теплими кольорами, природничого – із зеленими, синіми та «земляними» відтінками, точні науки – з контрастними поєднаннями синього та червоного. На основі таких асоціацій можна створювати колірні рішення предметних кабінетів та лабораторій, що одразу будуть налаштовувати учнів на роботу у відповідній галузі знань.

У дизайні інтер'єру (зокрема й шкільного) з погляду психологічної стимуляції трапляються дві крайнощі. З одного боку – це порожні, монотонні, нудні приміщення, які не мають ресурсу для сприйняття, викликають сенсорну депривацію, демотивують. З іншого – це приміщення, перенасичені різноманітним оформленням і декоруванням, візуально засмічені. Ані те, ані друге не відповідає потребам учнів. Дизайн класного приміщення повинен бути врівноваженим, забезпечувати достатню, але не надмірну візуальну стимуляцію.

Наприклад, стіни бажано фарбувати рівномірно в один-два кольори, підлогу робити максимально простою. Візерунчасті шпалери на стінах чи лінолеум з малюнком на підлозі створюють «візуальний шум». В оздобленні класу небажано використовувати стінописи, навіть такі, що відповідають навчальній тематиці. Різноманітних малюнків та візерунків на дверях, килимах чи подушках теж бажано уникати.

Меблювання та облаштування також мають бути ненав'язливим. Помилково наповнювати клас різнокольоровими столами, стільцями, шафами. Для меблів слід обирати один-два кольори, які гармонійно поєднуються з кольором стін; колірними акцентами можуть бути окремі деталі, що не перебувають увесь час у полі зору, – наприклад, опори столів чи сидіння стільців [6].

Постійні елементи робочого оформлення (наприклад, «класний куточок») не мусять займати багато місця та весь час впадати учням у вічі. Крім цього, рекомендується виставляти в класі лише ті навчальні матеріали (плакати, таблиці), що стосуються теми уроку. Не варто зловживати сезонним чи святковим оформленням: можна прикрасити клас на свято, але жодне свято не триває кілька тижнів поспіль.

Рис. 3. Зонування класу НУШ

Для навчальних матеріалів слід виділити та обладнати спеціальні демонстраційні площини, розташовуючи їх так, щоб учням було зручно дивитись на них на уроці. Обладнання для змінних навчальних матеріалів може бути дуже простим: коркова або магнітна стрічка на стіні, акуратна дерев'яна планка чи просто натягнута вздовж стіни лінва.

Дуже псують візуальну атмосферу різнокольорові лотки, коробки, кошики для навчальних матеріалів чи інструментів. Краще, якщо вони матимуть один-два кольори, хай навіть яскраві, але в гармонії із загальним настроєм класу.

Основу оформлення в сучасній школі становлять роботи учнів. Втім, їх теж не можна експонувати безладно, накопичуючи різноманітні малюнки та вироби на всіх поверхнях стін та меблів. Для експозицій учнівських робіт божано виділити одну-дві стіни, облаштувавши їх відповідними стендами чи кріпленнями; для об'ємних робіт потрібна окрема полиця. Такі експозиції слід регулярно змінювати: виставляючи нові роботи, прибирати попередні.

У класі мають бути навчальні зони. Слід виділити місця для куточка навчально-пізнавальної діяльності, змінних тематичних осередків, зони для проведення дослідів та ігор, відпочинку та художньо-творчої діяльності. Варто обладнати також міні-бібліотеку та осередок вчителя.

Методика «Стіни, що говорять» — ще одна важлива частина освітнього дизайну. Найцікавіше, коли цей промовистий та барвистий освітній простір діти конструюють самі. Наприклад, зображають результати командної роботи на великих плакатах — картах візуалізації, а вчителі вивішують їх на стіни. Наліпки, картки, ватмани — усе це має бути в навчальних класах.

Використовують для цього не тільки стіни. Можна підвішувати створені школярами візуальні матеріали на тонких мотузочках посеред класу. Адже стеля — це додаткова площа для сприйняття матеріалу.

Сумним сірим коридорам та стінам у школах вже не місце. Освітній простір має бути яскравим і надихати. Можна зробити акцент на настінних графічних історіях, що тішитимуть око та розвиватимуть дитячу фантазію.

Сучасні класні меблі мають бути ергономічними, міцними та безпечними. Важливі форма, розмір і вага. Найкраще, якщо парти та стільці будуть модульними, щоб учень міг самостійно їх переставляти. Це важливо, коли треба організувати групову роботу.

Школярі повинні мати доступ до методичних матеріалів, книг та предметів, які знаходяться на полицях. Назад діти їх теж мають ставити без нагадувань. Тому матеріали слід розташовувати так, щоб учні мали до них легкий доступ.

Висновки.

Отже, принципи універсального дизайну є стратегією, спрямованою на те, щоб проектування та створення компонентів навчального середовища, виробів, Інформаційно-комунікаційних технологій чи послуг були однаково доступні та зрозумілі всім, відповідали вимогам спільного використання, максимальною мірою у якомога незалежний та природний спосіб, бажано без необхідності в адаптації чи застосуванні спеціалізованих рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азін В. О., Байда Л. Ю., Грибальський Я. В., Красюкова-Еннс О. В. Доступність та універсальний дизайн : навч.-метод. посіб./ за заг. ред. Байди Л. Ю., Красюкової-Еннс О. В. — К., 2013. —128с.
2. Barrett, Peter, Fay Davies, Yufan Zhang, and Lucinda Barrett, 'The Impact of Classroom Design on Pupils' Learning: Final Results of a Holistic, Multi-Level Analysis', *Building and Environment*, 89 (2015), 118–33 <<https://doi.org/j.buildenv.2015.02.013>>
3. ДБН В.2.2-17: 2006 «Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення».
4. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 Інструктивно–методичні рекомендації МОН щодо організації інклюзивного навчання в закладах освіти. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/dlya-fahivciv/metodiki-inkluzia>.
5. Тарабасова Л.Г. - Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розвитку. 2015 - irbis-nbuv.gov.ua, Тарабасова Л.Г. Соціалізація дітей з особливими потребами. Теоретико-методологічне дослідження .
6. Самойленко В. Ю. Особливості дизайну дитячих садків для дітей, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку / В. Ю. Самойленко ; наук. кер. В. А. Абизов // Наукові розробки молоді на сучасному етапі : тези доповідей XVIII Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених та студентів 18-19 квітня 2019 р., Київ). - Київ : КНУТД, 2019. - Т. 1 : Сучасні матеріали і технології виробництва виробів широкого вжитку та спеціального призначення. - С. 415-416.

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Верес Ганна

Науковий керівник – доц. Васильківська Н. А.

МЕДІАТЕКСТИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Сучасна школа стоїть перед прикритим фактом: в умовах традиційних форм та методів навчання школярі, пасивно отримуючи інформацію, не вміють її самостійно застосовувати. Натомість соціальне замовлення не тільки України, а й світового співтовариства вимагає перш за все виховання людей, здатних самостійно вдосконалюватися, пізнавати, тобто оволодівати інструментарієм, необхідним для розуміння того, що відбувається у світі; діяти таким чином, щоб робити потрібні зміни у середовищі свого перебування; жити в суспільстві, беручи участь у всіх видах суспільної діяльності.

Медіатексти забезпечують формування і розвиток комунікативної компетенції особистості, спрямованої на реалізацію учнем його індивідуальних здібностей та організацію шкільного діалогу між учнями, між учнем і вчителем, між учнем і книгою, між учнем і медіатехнікою. Доцільне використання медіатекстів на уроці української мови, сприяє швидкому і легкому засвоєнню навчального матеріалу, розвиває пам'ять учнів, налаштовує на активну роботу, мотивує інтерес учнів до предмету, що призводить до підвищення ефективності навчального процесу в цілому. Учні опановують інтелектуальні знання, уміння аналізу, синтезу, зіставлення інформації, уміння робити об'єктивні висновки й ефективно використовувати результати аналізу інформації у власній навчальній діяльності [3].

Актуальність дослідження зумовлена розвитком інноваційних технологій; потребою у сучасному суспільстві людей, здатних до критичного мислення, самостійного ухвалення рішень, комунікабельних, здатних до співпраці, креативних особистостей.

Дослідженням питання використання засобів медіадидактики у навчально-виховному процесі займалися Г. Мироненко, Г. Онкович, В. Різун, О. Федоров, І.В.Рогозіна, Ю. Лотман, Алан Белл та інші.

Мета статті: обґрунтувати можливі шляхи використання медіатексту, як засобу розвитку комунікативної компетенції учнів початкової ланки в сучасній школі.

Медіатекст – це повідомлення, текст будь-якого медійного виду або жанру[5]. Сприйняття учнями медіатексту ґрунтується на взаємозв'язку процесів сприйняття зорових образів, збереження в пам'яті попередніх аудіовізуальних, просторово-тимчасових елементів медіа образу, прогнозування того чи іншого явища в медіатексті[2].

Використання медіатекстів на уроках у початковій школі реалізує принципи наочності, відповідності, міцності, доступності, системності та послідовності. З використанням медіатекстів підвищується ефективність формування комунікативної компетенції учнів[4].

Комунікативна компетенція – це комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально – побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування[1].

Формування комунікативної компетенції спрямоване на розвиток культури мовленнєвого спілкування, засвоєння мовленнєвого етикету та етичних норм спілкування. Розвивати мову дитини, на думку К.Д.Ушинського – це майже те ж, що розвивати її мислення, тому що мова тісно пов'язана з думкою.

Головна мета мовного навчання в початковій школі – формування в учнів комунікативної компетенції, базою якої є комунікативні вміння, сформовані на основі мовленнєвих умінь і навичок. Одне із завдань навчання української мови у початкових класах полягає у формуванні усіх

видів мовленнєвої діяльності; аудіювання, говоріння, читання і письма. Діти через прослуховування певних діалогів, записів, перегляду мультфільмів,

відеороликів, презентацій, фотографій та інших медіа засобів можуть відчувати ту автентичність, яку не зміг би передати вчитель. Тому вчителю початкових класів необхідно якомога частіше використовувати інтерактивні технології на уроках[6].

Сформувати й розвинути комунікативну компетентність учнів допомагає система вправ, творчих завдань, з використанням медіатекстів, спрямованих на формування вміння слухати й говорити. Виконуючи їх, діти вчаться вести дискусію, змагатися, співпрацювати, будувати діалог, складати вірші, казки, загадки. Кожна дитина має змогу розкрити свої пізнавальні, творчі можливості, нахили, подолати окремі вади: замкненість, розгубленість, скутість. Використання медіатекстів робить процес навчання учнів цікавим та невимушеним.

Для організації роботи учня початкової школи з розвитку комунікативної компетенції дуже зручно користуватися Інтернет-ресурсами. Для цього створюються відповідні сайти, програми, де пропонуються різні за рівнем завдання аудіо та медіатексти монологічного і діалогічного характеру різноманітної тематики. Ефективність застосування медіатекстів залежить від етапу уроку. Не варто використовувати їх більше 20-ти хвилин: учні втомлюються, перестають розуміти, не можуть осмислити нову інформацію. Найкраще використовувати аудіо чи відео на початку уроку (5 хвилин — це скорочує підготовчий період). Слід поєднувати класичні підходи до засвоєння знань із сучасними технологіями навчання, залучати дітей на уроці до роботи із різними медіатекстами. У своїй практиці здебільшого використовуємо такі:

1. Презентація (англ. presentation – представлення) – це набір кольорових карток-слайдів спеціального формату до певної теми. На кожному слайді можна розмістити довільну текстову і графічну інформацію. Використання презентації на уроці сприяє розвитку навчально-пізнавальних умінь учнів, підвищенню якісного рівня використання наочності на уроці.

2. Аудіозапис (лат. audio «чую») – це звук, записаний на звуковому носії. Використання аудіо записів сприяє вияву творчості у дітей, розвиває логічне мислення, співставлення, увагу.

3. Фотографія, фото, також **світлина** та **світлопис** (від грецького φως (φωτός) — світло та γράφο — пишу) — сукупність різноманітних науково-технічних засобів і технологій, які мають на меті реєстрацію одиничних довготривалих зображень об'єктів за допомогою світла.

Фотографія є найбільш простою із медіатекстів: її можна розглядати як картинку, багато разів повертаючись до розгляду, розмовляючи про зміст. І в

той же час, вона відрізняється від картинки своєю "документальністю": якою б художньою фотографія не була, вона ближча, ніж картина до дійсності,

недаремно її називають ще "знімком". Фотографія розширює знання учнів, робить урок цікавішим, приносить емоційне задоволення.

4. Фотоколаж - це вільне, довільне з'єднання, іноді навіть не взаємопов'язаних між собою, кількох стилів фотозображення в одній картинці або фотографії. Ефект фотоколажу досягається за допомогою накладення одного зображення на інше, поєднання ...

5. Мультфільм - це фільм, виконаний за допомогою засобів малювання і призначений для показу в кінотеатрі, по телевізору або на екрані комп'ютера. Використання пізнавальних мультфільмів сприяє: підвищенню мотивації учнів; розвитку комунікативної компетенції; зростанню якості навчання і виховання.

6. Креалізований текст - поєднання вербальних та невербальних елементів, використання яких сприяє не тільки формуванню вмінь у дітей, але й формує такі психологічні процеси як пам'ять, сприйняття, уявлення.

Скрайбінг — новітня техніка презентації (від англійського "scribe" — накидати ескізи або малюнки); мова виступаючого ілюструється "на льоту" малюнками фломастером на білій дошці (або аркуші паперу).

Кардмейкінг – (англ. cardmaking; у перекладі card - листівка, make - робити) - мистецтво виготовлення вітальних листівок своїми руками.

Буктрейлер - (від англ. book — книга, англ. trailer — тягач, причіп) — короткий відеоролик за мотивами книги, кліп по книзі. Метою створення буктрейлера є

спонукання до прочитання книги. Його особливістю є те, що розповідь про книгу подається в образній, інтригуючій формі.

Хмара тегів - (хмара слів, або зважений список, представлена (-ий) візуально) — це візуальне подання списку категорій (або тегів, також званих мітками, ярликами, ключовими словами, тощо).

Брендинг- застосування маркетингових технологій до конкретно-го продукту, продуктової лінійки чи бренду. Сприяє формуванню вмінь каліграфії у дітей і таких психологічних процесів, як пам'ять, сприйняття, уявлення.

7. Віртуальні екскурсії до музеїв, театрів, храмів, святинь рідної землі. Це організаційна форма навчання, що відрізняється від реальної екскурсії віртуальним відображенням реально існуючих об'єктів із метою створення умов для самостійного спостереження, збору необхідних фактів тощо. Дієвий засіб популяризації навчання, науки та культури, розширює світогляд та знання учнів.

8. Діамант – вправа, яка використовується для допомоги учням колективно опрацювати і розташовувати у порядку пріоритету довгий перелік ідей. Це прекрасний спосіб організувати спілкування і обговорення проблеми.

Висновок. Використання медіатекстів у взаємозв'язку з іншими ме-тодами дозволяє не тільки заощадити час на уроці, але і збільшити яскравість сприйняття матеріалу, розвивати комунікативні компетенції, внести елементи цікавості та поживити навчальний процес. Електронні навчальні посібники дозволяють збагатити навчання, доповнюючи його різноманітними можливостями комп'ютерних технологій, і роблять його, таким чином, більш цікавим і привабливим для учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики [Текст] : підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2009. – С. 346.
2. Добросклонская Т.Г. Медиатекст: теория и методы изучения / Т. Г. Добросклонская. – Вестник Московского университета.– Серия 10. Журналистика. – М., 2005. – С.28-34.
3. Добросклонская Т.Г. Вопросы изучения медиатекстов: опыт
4. исследования современной английской медиаречи / Т. Г. Добросклонская.
5. Рогозина И. В. Медиа-картина мира: когнитивно-семиотический аспект / И.В. Рогозина. – автореф. дис. доктора пед. наук: 10.02.19: Барнаул, 2003.
6. Солганик Г.К. К определению понятия «текст» и «медиатекст» / Г.К. Солганик. – Вестн. Моск. ун-та. Сер. 10. Журналистика. – 2005. – №2. – с.
7. Цепова І.В. Розвиток навичок мовленнєвої діяльності молодших школярів: аудіювання, говоріння. - Харків: Ранок, 2008. – с. 122 – 124.

Кузьмічева Олена

Науковий керівник – доц. Адамська З.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ

Зростання невизначеності і мінливості сучасного світу загострює проблему гармонійного співвіднесення внутрішнього (емоційне здоров'я) і зовнішнього (сприятливий комунікативний статус) благополуччя людини. У зв'язку з цим особливою актуальності набуває дослідження ролі емоційного інтелекту в соціально-психологічній адаптації особистості, зокрема вивчення здатності до розуміння та управління емоціями.

Проблема емоційного інтелекту активно розглядається як зарубіжними (Р. Бар-Он, Дж. Блок, Х. Вейсінгер, Д. Гоулман, Д. Карузо, Д. В. Люсін, Дж. Мейер, П. Саловей, Г. Орме, Д. Слайтер, Р. Стернберг), так і вітчизняними дослідниками (О. І. Власова, С. П. Дерев'янка, В. В. Зарицька, Н. В. Коврига, Е. Л. Носенко, М. М. Шпак та ін.). Однак дискусійним все ще залишається питання сензитивного періоду розвитку емоційного інтелекту. Більшість дослідників схилиються до думки, що цим періодом є дитинство. Зокрема, зазначають, що основні структурні елементи емоційного інтелекту починають розвиватись у молодшому шкільному віці, а розвиваються і вдосконалюються впродовж підліткового віку. Особливу

увагу розвиток EQ важливо звернути саме в молодшому підлітковому віці, що й визначило мету нашої статті, яка полягає в концептуалізації психологічних особливостей розвитку емоційного інтелекту в молодших підлітків на основі аналізу актуальних досліджень.

Проблема емоційного інтелекту вперше була поставлена Г. Гарднером, чия модель мультифакторного інтелекту включає два варіанти особистісного інтелекту: інтерперсональний та інтраперсональний. Емоційні здібності, в свою чергу, виступають як емоційна складова обох цих сфер [9].

У сучасних працях представлено дві моделі емоційного інтелекту: 1) модель здібностей, в якій подана ідея про перетин пізнання і емоцій (Дж. Майер і П. Саловей); 2) змішана модель (поєднання інтелектуальних, емоційних і особистісних властивостей людини).

Згідно першої моделі основними компонентами емоційного інтелекту є основні некогнітивні знання (емоційна компетентність) і навички (здатність контролювати і регулювати зовнішні прояви емоцій і почуттів). У рамках цієї моделі емоційний інтелект визначається як набір ієрархічно організованих здібностей, пов'язаних з переробкою інформації, які об'єднуються в чотири групи:

1. Ідентифікація емоцій.
2. Використання емоцій для підвищення ефективності мислення і діяльності.
3. Розуміння емоцій.
4. Управління емоціями [2].

Л.Д. Дьоміна, Т.В. Маняніна розглядають емоційний інтелект як такий, що характеризує здібності суб'єкта до розуміння і управління емоціями, як структуротворний компонент психологічної культури особистості [4].

М.М. Шпак визначає емоційний інтелект як «інтегральну властивість особистості, яка відображає пізнавальну здатність людини до розуміння емоцій та управління ними шляхом когнітивної обробки емоційної інформації, і забезпечує психологічне благополуччя особистості та успішність соціальної взаємодії й спілкування» [8, с. 83].

А.С. Кравченко відзначає, що рівень розвитку самосвідомості. Емоційні реакції найближчого оточення на дії дитини не тільки виступають як умова розвитку синтонності, але є орієнтиром для самоставлення та розвитку самооцінки. Основи реалістичного сприйняття себе та самоприйняття закладаються на ранніх стадіях онтогенезу, визначаючись початковим прийняттям дитини з боку батьків [5].

Особливої уваги заслуговує питання біологічних і соціальних передумов розвитку емоційного інтелекту. Дослідниками описуються біологічні передумови розвитку емоційного інтелекту:

- рівень емоційного інтелекту батьків – чим вищий рівень емоційного інтелекту в батьків і сімейний дохід, тим вищі показники емоційного інтелекту у дітей. Відповідно до теорії Д. Гоулмана, кар'єрні та матеріальні успіхи є зазвичай наслідком високого емоційного інтелекту [3];

- правопівкульний тип мислення – права півкуля відповідає за творчість, уяву, креативність, інтуїцію, емпатію. Люди з розвиненою правою півкулею краще розпізнають емоції інших за мовною інтонацією, оскільки правопівкульний тип мислення пов'язаний із невербальним інтелектом. Таким чином, домінування правої півкулі виступає передумовою розвитку емоційного інтелекту;

- особливості темпераменту – розумова активність, екстравертів більше спрямована на зовнішній світ, ніж на самих себе, тобто вони більш здатні до формування адекватної емоційної відповіді на дії і почуття інших людей.

До соціальних передумов емоційного інтелекту відносять: 1) синтонність яка змінюється раціоналізацією; 2) рівень розвитку самосвідомості дитини; 3) впевненість у своїй емоційній компетентності; 4) емоційно стабільні стосунки між батьками; 5) рівень освіти батьків і сімейний дохід; 6) релігійність [1].

Ми, як і більшість дослідників (І. Андрєєва, Д. Гоулман, Е. Л. Носенко, Н. В. Коврига та ін.), розглядаємо емоційний інтелект як репертуар емоційних компетенцій, які піддаються формувальним впливам, а тому, вважаємо, що емоційний інтелект можна і потрібно розвивати на основі емоційної зрілості шляхом формування емоційної компетентності особистості в молодшому підлітковому віці.

Серед вітчизняних психологів проблему підліткового віку досліджували І. С. Булах, Т. П. Гончаренко, Т. С. Гурлева, А. М. Наточуй, Т. Ю. Нечитайло, Н. Б. Хамська та ін. У зарубіжній психології проблемою підліткового віку займалися Р. Бенедикт, Л. І. Божович, Дж. Бірр, Б. Бромлей, Л. С. Виготський, Г. Грім, Д. Б. Ельконін, Е. Еріксон, І. С. Кон, К. Левін, Д. Майерс, М. Мід, Ж. Піаже, З. Фрейд, С. Холл, Е. Шпрангер та ін.

Зокрема, характерними рисами підлітка О. М. Собченко вважає такі:

1. Формування і розвиток теоретичного дискурсивного мислення (яке ґрунтується на міркуванні), логічної пам'яті.

2. Почуття дорослості проявляється у прагненні до самостійності, незалежності, прагненні робити щось «не іграшкове», а реально корисне, соціально значуще.

3. Прагнення до самопізнання, у процесі якого величезне значення має розвиток рефлексії – здатності до аналізу власних думок, почуттів, станів, вчинків.

4. Пошук ідеалів, прагнення бути схожим на свій ідеал.

5. Перехід від орієнтації на оцінку оточуючих до орієнтації на самооцінку. Спочатку підліток дивиться на себе як би «ззовні», зіставляє себе з іншими, порівнює. Поступово він починає оцінювати себе, орієнтуючись на свій ідеальний образ «Я», тобто яким він хоче бути.

6. Підвищена чутливість до оцінок оточуючих, вразливість. У багатьох підлітків виникають комплекси неповноцінності з приводу їх зовнішності, манери поведінки, через те, що вони не відповідають тим вимогам, які самі до себе пред'являють. Тому думка оточуючих на фоні таких переживань може бути сприйнята дуже болісною.

7. Прагнення спілкуватися з однолітками. Так підлітки вчаться встановлювати і підтримувати контакти, досягати успіху в суспільстві.

8. Відчуження від дорослих, як правило, відбувається у тих сім'ях, де батьки продовжують поводитися з підлітком як з маленькою дитиною, використовують тиск, всупереч бажанню підлітка проявляють надмірну цікавість до його особистих справ.

9. Прагнення отримати визнання серед однолітків, тобто мати компанію друзів, де цінують, а головне – визнають успішним, гідним, просто дорослим. Така мета особливо вадлива для тих підлітків, чії батьки не визнають нових потреб свого сина або доньки [7].

Г. М. Прихожан основними завданнями розвитку періоду 11-12 років визначає:

- формування нового рівня мислення, логічної пам'яті, вибіркової, стійкої уваги;
- формування широкого спектру здібностей та інтересів, виділення кола стійких інтересів;

- формування інтересу до іншої людини як особистості;
- розвиток інтересу до себе, прагнення розібратися у своїх здібностях, вчинках, формування первинних навичок самоаналізу;

- розвиток і зміцнення відчуття дорослості, формування адекватних форм ствердження самостійності, особистісної автономії;

- формування відчуття власної гідності, внутрішніх критеріїв самооцінки;

- розвиток форм і навичок особистісного спілкування в групі однолітків, способів взаєморозуміння;

- розвиток моральних відчуттів, вміння співчувати іншим людям;

- формування уявлень про зміни, що відбуваються, пов'язані із зростанням і статевим дозріванням [6].

Підлітковий вік відносять до так званих критичних періодів життя людини. В основі кризи – конфлікт між новими психологічними потребами, які виникають у цьому віці, і відсутністю можливості або нездатністю їх задовольнити. Це протиріччя є відправним пунктом, поштовхом для особистісного розвитку та напрацювання нового досвіду, який допоможе у подоланні психологічної кризи і виході на новий рівень розвитку особистості.

На основі теоретичного аналізу різних підходів науковців (І. Андреева, Д. Гоулман, Дж. Майер, П. Саловей, Є. Носенко, Н. Коврига, Д. Люсін, М. Шпак та ін.) нами обґрунтовано комплексну структуру емоційного інтелекту молодших підлітків, основними компонентами якої визначено такі компоненти: когнітивний (здатність розуміти власні емоції та почуттів; вміння пізнавати емоційні стани інших людей), емоційний (уміння адекватно проявляти емоційне ставлення, емпатію, інтерес до іншої людини) і конативний (емоційна саморегуляція

поведінки, діяльності). Саме ця структура лягла в основу нашої комплексної програми емпіричного дослідження.

Таким чином, здійснений нами теоретико-методологічний аналіз основних підходів до визначення поняття емоційний інтелект у зарубіжній (Р. Бар-Он, Дж. Блок, Х. Вейсінгер, Д. Гоулман, Д. Карузо, Д. В. Люсін, Дж. Мейєр, П. Саловей, Г. Орме, Д. Слайтер, Р. Стернберг та ін.) та вітчизняній психології (О. І. Власова, С. П. Дерев'янка, В. В. Зарицька, Н. В. Коврига, Е. Л. Носенко, М. М. Шпак та ін.) дозволив нам визначити, що емоційний інтелект – це інтегральна властивість особистості, яка відображає пізнавальну здатність людини до розуміння емоцій та управління ними шляхом когнітивної обробки емоційної інформації, і забезпечує психологічне благополуччя особистості та успішність соціальної взаємодії й спілкування.

Оскільки в молодшому підлітковому віці виникає почуття дорослості, прагнення до самопізнання; підвищена чутливість до оцінок оточуючих, вразливість; прагнення спілкуватися з однолітками; відчуження від дорослих; прагнення отримати визнання серед однолітків, саме в цей період потрібно розвивати емоційний інтелект. Основними компонентами комплексної структури емоційного інтелекту молодших підлітків визначено когнітивний (здатність розуміти власні емоції та почуття; вміння пізнавати емоційні стани інших людей), емоційний (уміння адекватно проявляти емоційне ставлення, емпатію, інтерес до іншої людини) і конативний компоненти (емоційна саморегуляція поведінки, діяльності). Саме ця структура лягла в основу комплексної програми емпіричного дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии: монография. Новополюк: ПГУ, 2011. 388 с.
2. Власова О. І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку: монографія. Київ: ВПЦ КНУ, 2005. 308 с.
3. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект / пер. с англ. А.П. Исаевой. Москва : АСТ; Владимир: ВКТ, 2009. 478 с.
4. Демина Л. Д., Манянина Т. В. Эмоциональный интеллект как структурообразующий компонент психологической культуры личности. Известия Алтайского государственного университета. 2010. №2/1. С.57-59.
5. Кравченко А.С. Нарцисс и его отражения. Московский психотерапевтический журнал. № 2. 2001.
6. Прихожан А. М. Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика. М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2000. 304 с.
7. Собченко О. М. Здібності у структурі емоційного інтелекту як фактор формування особистості. Наука. Релігія. Суспільство. 2010. № 4. С. 84-87.
8. Шпак М.М. Психологія розвитку емоційного інтелекту молодших школярів : монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. 372 с.
9. Gardner, H. Frames of mind: The theory of multiple intelligences. New York: Basic Books, 1983. – P. 345.

Петровська Розарія

Науковий керівник – доц. Пацалюк І.

КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИКА

Постановка проблеми. У сучасній системі дошкільної освіти значна увага приділяється використанню різноманітних сучасних технологій, які у більшій чи меншій мірі впливають на ефективність розвитку особистості дошкільника, а саме: комп'ютерні технології, казкотерапія, арт-терапія, лялькотерапія, ігротерапія, ароматерапія та інші. Казкотерапія – одна із видів бібліотерапії, головним інструментом якої є відповідні зразки народної прози та ряд фантастичних літературних творів [1].

Базовим у технології казкотерапії визначено розуміння дитини як творчої особистості, вплив казкотерапії полягає у формуванні творчих здібностей дитини, її уявлень, мислення, накопичення знань, моделей поведінки тощо. На жаль, за останні роки, увага до означеного дієвого методу дещо знизилась.

Мета статті – охарактеризувати роль казкотерапії у розвитку дітей старшого дошкільного віку, розкрити вплив кожного з видів казок на розвиток особистісних якостей дитини.

Актуальність дослідження. У нашому дослідженні ми будемо розглядати казкотерапію, як один із засобів, що у комплексі із традиційними технологіями створює оптимальні умови для розвитку особистих здібностей дітей дошкільного віку.

Казкотерапія, окрім виконання розвиваючої та інформаційної функції, є джерелом нових відчуттів дитини, за свою суттю – позитивними. Залучення казкотерапії дає змогу розв'язувати певні задачі новими креативними способами, реалізовувати потреби дітей творити у різних видах мистецтва, і в подальшому сприяє мовному розвитку, збагаченню словникового запасу дитини.

Значна кількість робіт відомих науковців присвячена саме впливу казкотерапії на дітей дошкільного віку. Серед авторів – Ш. Амонашвілі, Г. Іващенко, Т. Зінкевич-Євстігнеєва, Л. Обухова та ін.. За твердженням дослідників, казкотерапія є доволі дієвою у роботі з дошкільниками. Ефективність використання казкотерапії у дошкільному віці забезпечує її спрямованість на специфіку дитячого сприйняття, діяльнісні переваги цього віку, а також привабливість самого літературного жанру, який відповідає інтересам дитини. Саме з такими можливостями казки пов'язують ефективність її використання в закладах дошкільної освіти.

Основним принципом казкотерапії називають зцілення казкою, тобто сприяння цілісному розвитку особистості, розвиток людської духовності [2]. Казка здатна пояснити дитині, що є добре, а що погане. На прикладі позитивних персонажів вчитися діяти правильно, а негативних – як робити не годиться. На рівні підсвідомості дитина засвоює, що позитивний персонаж завжди отримує винагороду, а негативний залишається покараним.

Даний метод дає змогу вихователю надати дитині можливість розкритися, самореалізуватися, проявити власну індивідуальність в різних видах творчої діяльності. Казка може допомогти дитині зустрітися з собою, побачити себе як в дзеркалі, оцінити по-новому характери та вчинки інших людей, світ навколо себе.

Казкотерапія – це метод, що використовує казкову форму для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширення свідомості, вдосконалення взаємодії з навколишнім середовищем. Названий метод сприяє формуванню зв'язку між казковими подіями та поведінкою у реальності, перенесення казкових смислів у реальне життя.

Казкотерапія передбачає не лише читання казок, але і їх придумування, інсценізацію, малювання, ліплення, театралізацію, а головне – отримання величезного задоволення від спільного творчого процесу дітей, вихователів, батьків. Казка допомагає пізнати оточуючий світ, торкає емоційного життя дитини дошкільного віку, казка допомагає полегшити розуміння і висловлювати свої почуття, моделює певні ситуації, над якими треба подумати [4].

Саме у цих напрямках казкотерапія впливає на особистість, водночас, кожен із видів казок відіграє певну, лише йому притаманну роль.

В українській педагогічній науці роботу із застосуванням казкових мотивів та образів запровадив В. Сухомлинський, який приділяв значну увагу використанню казки при роботі з дітьми – навчання у школі неможливе не тільки без слухання, але і без створення казки. За твердженням визначного педагога, завдяки казці дитина пізнає світ не лише розумом, а й серце [5, с. 245].

На сучасному етапі розвитку казкотерапії дослідниця Т. Зінкевич-Євстігнеєва визначає 5 видів казки: художні, дидактичні, медитативні, психокорекційні, психотерапевтичні [3].

Проведемо порівняльний аналіз подібностей та відмінностей видів казок (таблиця 1).

Таблиця №1

Порівняння подібностей і відмінностей видів казок

Вид казки	Психологічна казка (психоказка)	
	Подібність	Відмінність
Художня (народна)	1. Направлена на забезпечення гармонії в існуванні окремого	1. Народна казка допомагає правильному формуванню

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

	індивіда в соціальному житті. 2. У даних казках є дидактичний, психокоректувальний, психотерапевтичний, навіть медитативний аспекти.	особистості, спрямовує сприйняття подій в позитивний ракурс. Привчає до доброти і сміливості, підтримки однодумців і тих, хто просто перебуває поруч. 2. Народні казки створені багатомовною мудрістю народу.
Дидактичні	1. Жанр казки, який потрібен для пояснення деяких нових знань. 2. У прийомі одухотворення абстрактних символів і створення образу казкового світу, в якому вони живуть. 3. Розкривають сенс і важливість певних знань.	1. У дидактичні казки закладається навчальний матеріал, який пов'язаний з об'єктами навколишнього середовища, психоказки розповідають про внутрішній світ людини, її психологічні особливості, активізують пізнавально-творчу діяльність, посилюють сприймання та засвоєння інформації. 2. У дидактичних казках одухотворюються абстрактні символи «зовнішнього світу» (цифри, звуки, букви). У психоказках – абстрактні символи, що позначають «внутрішні» психічні феномени (мислення, пам'ять, здібності, переживання і т. д.). 3. Дидактичні казки практично завжди містять певне завдання навчального характеру, яке має виконати дитина; для психоказок це не є обов'язковим.
Психокорекційні	1. У тому і іншому випадку події, що відбуваються з героєм (героями), повинні бути схожими на реальні ситуації з життя дітей. 2. Дитина через казку знаходить можливість усвідомити свої переживання, окремі психологічні характеристики. 3. Альтернативні моделі поведінки, зрозумілі завдяки казці, які допомагають дитині побачити різні грані ситуацій, що виникають і знайти в ній нові смисли.	1. В психоказках відсутня пряма аналогія між життям дитини і життям казкового героя в силу узагальненості сюжету. 2. Психоказка націлена на особистісний розвиток дитини шляхом свідомості своїх власних особливостей; психокорекційна казка – на зміну психічних структур дитини позитивні для дитини та бажану для психолога. 3. У результаті впливу психоказки відбуваються більш об'ємні трансформації в особистості дитини: змінюються не тільки конкретні поведінкові прояви, як у випадку застосування

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

		психокорекційних казок, а й смисли і цінності.
Психотерапевтичні	<p>1. І той, і інший тип казки звертається до глибинного «Я» дитини.</p> <p>2. Такі казки прагнуть допомогти людині усвідомити ставлення до самого себе, до світу, до інших людей, а при необхідності – змінити це ставлення.</p> <p>3. Вони надають психологічну підтримку і позбавляють від страждань і негативних переживань, пов'язаних з будь-якою проблемною життєвою ситуацією або емоційною травмою.</p>	<p>1. Психоказки не є прямою аналогією індивідуальних емоційно-процесів конкретної людини якщо не брати до уваги неминучі проєкції самого автора), а в багатьох психотерапевтичних казках подібні аналогії присутні.</p> <p>2. Психологічна казка більшою мірою, ніж психотерапевтична, орієнтована на поліпшення звичайного життя дитини, на вирішення життєвих труднощів.</p> <p>3. Психологічні казки, як правило, пишуться психологом, а психотерапевтичні часто створюються клієнтом.</p>
Медитативні	<p>1. І в тих, і в інших відбувається глибоке занурення слухача в казковий процес через звернення до своїх внутрішніх станів і пробудження особистісних потенціалів.</p> <p>2. Ці казки необхідно читати і слухати не мимохідь, а в спеціально створених умовах.</p> <p>3. І ті, і інші казки містять в собі позитивні моделі внутрішніх станів, що підкорюються несвідомому.</p>	<p>1. У медитативних казках відсутні конфлікти і негативні персонажі, а в психоказках вони цілком можливі.</p> <p>2. Досягнення релаксаційного стану при слуханні психологічних казок, на відміну від медитативних, не є обов'язковим, навпаки, психоказки можуть мати мобілізуючий характер.</p> <p>3. Медитативні казки можуть звертатися не тільки до явищ внутрішнього світу людини, як психоказки, але і до зовнішніх для формування умінь налагоджувати відносини між людьми.</p>

Висновки: казкотерапія – сучасна та ефективна технологія у різноплановій роботі із дітьми дошкільного віку. Її сміливо можна вважати однією з найефективніших психолого-педагогічних технологій в роботі з дошкільниками, оскільки на сьогодні не має іншої такої технології, яка б так тісно була пов'язана із народними нормами виховання, навчання та соціальної адаптації дитини. Казка не лише допомагає дитині поглянути на складні взаємини, поведінку, вчинки казкових героїв з боку, але і зробити на підставі цього правильні оцінки і висновки, а згодом, реалізувати їх у повсякденному житті. Важливим моментом технології казкотерапії є можливість формування творчості та мовлення дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антипова, К. Тістопластика та казкотерапія: робота з учнями початкових класів / К. Антипова // Психолог (Шкільний світ). – 2012. – № 13-14. – С. 5–8.
2. Єгорушкіна, К. Казкотерапія як інструмент психолога та педагога / К. Єгорушкіна // Вихователь методист дошкільного закладу. – 2012. – № 2. – С. 4–9.
3. Зинкевич-Евстигнеева Т. Проективная диагностика в сказкотерапии / Т. Зинкевич-Евстигнеева, Е. Тихонова. – СПб. : Речь, 2003. – 316 с.

4. Киселева М. Арт-терапия в работе с детьми : руководство для детских психологов, педагогов, врачей и специалистов, работающих с детьми / М. Киселева. – СПб. : Речь, 2006. – 160 с.
5. Сухомлинський В. Вибрані твори в 5 т. / В. Сухомлинський. – К. : Рад.школа, 1977. – Т.3. – 659 с.

Ляхта Оксана

Науковий керівник – доц. Олексюк В.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО СТВОРЕННЯ СІМ'Ї

Як зазначають науковці-психологи, міцна сім'я є основою української держави. У зв'язку з непростою економічною, політичною ситуацією в Україні, демографічні питання також зазнають значних трансформацій. А саме: має місце тенденція до зниження народжуваності, зростає кількість розлучень, а відтак і неповних сімей, що вимагає від держави більш уважного ставлення до проблем молодшої сім'ї, ґрунтовного вивчення актуальних проблем її становлення на сучасному етапі. Варто зауважити, що у такому контексті підготовка молоді до вступу в шлюб, допомога молодій сім'ї на різних етапах її становленні є важливими суспільно значущими завданнями сьогодення [1].

Сім'я – це мала соціальна група людей, яка ґрунтується на розбудові шлюбно-сімейних стосунків, народженні дітей. Саме тому у процесі сімейного життя людьми, які мають різний характер, темперамент, погляди на життя, створюються глибокі родинні, міжособистісні взаємини, спільно ведеться домашнє господарство, реалізуються наміри продовження людського роду. Тому сімейне життя можна назвати свого роду мистецтвом досягнення компромісу.

Для сьогодення характерним є наростання ситуацій переважання в українському суспільстві не традиційної моделі сім'ї, а егалітарної. А саме: знижується кількість випадків офіційного оформлення шлюбу, поширюється кількість нетрадиційних форм організації співжиття, на фоні проголошення ідеї добровільної бездітності зменшується народжуваність; зростає кількість самотніх людей, які не були у шлюбі [2].

Сучасні дослідники зазначають такі причини появи дисфункційної сім'ї: як об'єктивні умови, тобто матеріальні негаразди, невідповідність шлюбних партнерів, втручання у їх взаємини батьків тощо, а також суб'єктивні умови. Серед них такі, як психологічна несумісність темпераментів, характерів, поглядів, інтересів, захоплень партнерів, низька комунікативна компетентність, неадекватність установок, очікувань щодо шлюбного партнера, а також невміння конструктивно вирішувати внутрішньо-сімейні проблеми.

Для профілактики цих негативних суспільних тенденцій, проблема підготовки молоді до сімейного життя стає досить актуальною на даний час. Питання психологічної готовності молодих людей до створення сім'ї й сімейного життя розглядалися в працях класиків педагогіки Я. Коменського, Ж.- Ж. Руссо, Дж. Локка, І. Песталоцці, М. Пирогова, К. Ушинського, П. Лесгафта, П. Блонського, А. Макаренка та ін.

До розробки проблеми формування готовності молоді до майбутнього подружнього життя, практичного визначення окремих її аспектів звертався видатний український педагог В. Сухомлинський, надаючи великого значення вихованню в юнаків і дівчат моральної готовності до того, як стати чоловіком і дружиною, батьком і матір'ю. С. Ковальов метою формування готовності молоді до сімейного життя вважає передачу старшим поколінням досвіду, необхідного для розбудови щасливого сімейного життя. При цьому, він має на увазі знання та вміння із соціології та психології шлюбу та сім'ї, виховання й самовиховання якостей чоловіка і жінки, необхідних для стійкого шлюбу, усвідомлення молодими людьми соціальної сутності сім'ї, а також практичну готовність до виконання сімейних обов'язків [3]. Таким чином, можна стверджувати, що психологічна готовність до створення сім'ї є складним утворенням особистості, єдністю мотиваційного, когнітивного, операційного та емоційно-вольового компонентів.

Сучасні дослідження підтверджують той факт, що у молодих людей, вищезазначена готовність сформована недостатньо. Чинниками цього є неадекватне виховання у батьківській

сім'ї, негативний вплив поглядів ровесників на шлюб, низький рівень підготовки до створення сім'ї в школі, неповні уявленнями про обов'язки в сім'ї, небажання брати на себе відповідальність тощо.

Сучасними психологами виокремлені такі найбільш важливі показники стабільності функціонування молоді сім'ї, як усвідомленість важливості стабільних взаємин, почуття любові, поваги, взаєморозуміння, комунікативна компетентність, готовність до відповідальності за свого шлюбного партнера, за сім'ю загалом, здатність до погодження позицій, дій, до саморегуляції поведінки та психічних станів тощо.

Також зазначається, що для підготовки до сімейного життя дієвим засобом можуть бути і тренінгові заняття, у зв'язку із цим варті уваги тренінгові заняття, запропоновані Г. Хархан: «Я і ти: від дружби до сім'ї». Мета даного тренінгу полягає у формуванні в старшокласників адекватних уявлень про сімейне життя та моделі поведінки майбутнього сім'янина. Перелік занять показує наочно різноманітні проблеми, які в майбутньому необхідно вирішувати молоді в подружньому житті: 1) «Я – особистість»; 2) «Дружба»; 3) «Закоханість»; 4) «Кохання»; 5) «Я і моє репродуктивне та сексуальне здоров'я»; 6) «Я і мій майбутній шлюб»; 7) «Я і моя майбутня сім'я»; 8) «Я і можливі сімейні конфлікти»; 9) «Я і моє домашнє господарство»; 10) «Я і мої майбутні діти» [5].

Підсумуючи вищезазначене, можна стверджувати, що готовність молоді до шлюбу – це сукупність тих компонентів, формування та розвиток яких дасть змогу успішно справлятися у майбутньому із виконанням функцій сімейно-шлюбних відносин. Слід виділити декілька ключових компонентів: фізіологічна та фізична зрілість, сексуальна, педагогічна та соціальна, а також інструментальна, господарська та психологічна готовність. Одним з найважливіших є, на думку фахівців, високий рівень готовності молоді до подружнього життя саме у соціально-психологічному аспекті, який спрямований на підвищення ефективності співпраці та взаємодії з партнером в шлюбі, вироблення відповідального ставлення до створення сім'ї [6].

Таким чином, можна стверджувати, що створення повноцінної сім'ї є важливим завданням для суспільства, проте і досить складним в плані забезпечення реалізації цього процесу. Він повинен ґрунтуватися на системі формування у підростаючого покоління знань, умінь і навичок, здобутих ще під час навчання в загальноосвітній школі. Зокрема, варто зазначити також, що у практиці шкільного навчання були створені ефективні підходи до підготовки молоді до шлюбу й сім'ї: ознайомлення на уроках і позакласних заняттях з етикою шлюбно-сімейних відносин; статева освіта молоді із залученням до цієї роботи лікарів, батьків, громадськості; практична підготовка старших школярів до ведення сімейного господарства й виховання дітей, уміння вирішувати конфліктні ситуації тощо [7]. Підготовка підростаючого покоління до сімейного життя є досить складною частиною виховання. Усвідомлене батьківство – це динамічна структура, яка включає батьківські установки, батьківську відповідальність, педагогічні знання і уміння батьків, стиль сімейного виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Главацька О. Проблема підготовки майбутніх учителів до статевого виховання учнів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2000. 18 с.
2. Гребенников И. Основы семейной жизни : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов. Москва, 1991. 151 с.
3. Зими́на А. И. Теория нравственной подготовки старших школьников к созданию семьи в отечественной педагогике 60–80-х годов XX века : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Пятигорск, 2005. 168 с.
4. Кравець В. П. Теорія і практика підготовки учнівської молоді до сімейного життя : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Тернопіль, 2007. 386 с.
5. Кравченко Т. В. Статеве виховання школярів у вітчизняній педагогічній теорії та практиці 20–30 років XX століття : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Кіровоград, 2009. 198 с.
6. Кісарчук З. Г., Ермусевич О. І. Психологічна допомога сім'ї: навч. посіб. – К.: Главник, 2006. – 127 с.
7. Корольчук М.С. Психологія сімейних взаємин. – К.: Ніка-центр, 2011. – 296 с. 18.

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ, УЧАСНИКІВ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ

Волонтерство, як форма добровільної безкорисливої діяльності на благо конкретної людини або суспільства в цілому вже давно набуло поширення в країнах Заходу. В українському суспільному просторі слово «волонтер» з'явилося на слуху у 2014 році з початком війни на сході України. Ці події дійсно стали поштовхом для розвитку волонтерського руху в Україні. Сфери діяльності волонтерів різноманітні: соціальна, юридична, психологічна, екологічна тощо. Відтак, збільшується кількість організацій і соціально активних громадян, які усвідомлено починають займатися волонтерською діяльністю. Цілком закономірно, що серед учасників волонтерського руху переважає молодь, як доволі активна частина суспільства.

Феномен волонтерської діяльності становить інтерес для дослідників усього світу. Аналіз багаторічного досвіду волонтерства подано у роботах зарубіжних авторів, зокрема Р. Кроу, К. Навартнам, Г. Каскеллі, Р. Лінча, Б. Левайн, С. Маккарлі, М. Мерріл, М. Нуланд. [3,с.73]. А також у працях вітчизняних фахівців. Ю. Поліщука, Н. Заверико, Г. Лактіонової, І. Зверевої, С. Харченка, в яких обгрунтовано роль волонтерства як складової соціальнопедагогічної роботи з молоддю. Науковці О. Карпенко, З. Бондаренко, Л. Міщик, В. Поліщук розглядають волонтерство як фактор професійного становлення майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників.

У статті висвітлені сучасних наукових уявлень про особливості становлення у студентів мотивації волонтерської діяльності. Багато сучасних дослідників-науковців прагнуть зрозуміти, чим насправді керується людина при наданні волонтерської допомоги. Під мотивацією вони розуміють певні стимули, які змушують людину наполегливо працювати досягати поставлених цілей.

Однак, на сьогодні мотивацію, як психічне утворення, трактують по-різному. Це поняття розглядають як сукупність факторів, які підтримують і спрямовують поведінку (К. Мадсен, Ж. Годфруа); як сукупність мотивів (К. Платонов), спонуки, які викликають активність організму та визначають його спрямованість; процес психічної регуляції конкретної діяльності (М. Магомед-Емінов); механізм, який визначає виникнення, спрямування та способи здійснення конкретних форм діяльності (І. Джидар'ян); сукупну систему процесів, які спонукають до діяльності (В. Вілюнас) [4,с.85]. Також при вивченні волонтерської діяльності не існує єдиної класифікації її мотивів, яка б отримала загальну підтримку провідних фахівців психології. Найбільш поширеною є класифікація мотивів за принципом переважання альтруїзму чи прагматизму.

Зокрема, Н. А. Вайнілович стверджує, що до волонтерської діяльності особистість однаковою мірою спонукають як альтруїстичні, так і прагматичні мотиви. Автор зазначає такі прагматичні мотиви – професійний досвід, самовизначення, кар'єрне зростання, отримання нових знань та навичок, можливість вирішити особисті проблеми, знайомство з новими людьми, активне проведення часу тощо. До *альтруїстичних мотивів* волонтерів Н. А. Вайнілович відносить прагнення надавати безкорисливу допомогу, бажання приносити користь людям, почуття морального обов'язку, служіння Богу, соціальний внесок в розвиток свого району (регіону, країни), переживання суспільного сенсу волонтерської роботи, бажання відчувати себе потрібним, прояв солідарності з іншими, відчуття значущості докладених зусиль, моральне задоволення від власної здатності змінити світ на краще тощо [2,с.36].

У 1981 році науковці М. Фріш та М. Джерард провели дослідження серед 455 американських волонтерів Червоного Хреста, яке також підтвердило, що волонтери керуються або альтруїстичними мотивами (турбота про інших), або егоїстичними (турбота про себе). В залежності від ситуації, на перший план можуть почергово виходити альтруїстичні або ж прагматичні мотиви.

У 1987 році Грін, Аронс та Крос досліджували волонтерів психіатричної лікарні. Вони з'ясували, що егоїстичні мотиви добровольців були сильнішими за альтруїстичні. Волонтери

очікували певну користь від набутого досвіду. «Здобуття нових навичок та досвід» вони поставили на перше місце за ступенем важливості серед 10 сформульованих мотивів. [1,с.69].

У наш час волонтерські організації існують у більшості країн світу. Уряди цих країн зацікавлені в існуванні волонтерського руху і надають йому підтримку. На місцевому рівні керівники компаній, роботодавці також заохочують своїх працівників до добровільної діяльності. Як сказав президент Американської волонтерської організації «Крапки світла» Кенн Аллен: «Волонтерство існує скрізь, де є люди, які піклуються про інших і про проблеми суспільства».

В Україні волонтерський рух також поволі набуває поширення. Прийняття Закону України «Про волонтерську діяльність» (№ 3236-VI, 19.04.2011 р.) свідчить про визнання державою волонтерського руху як підвалин громадянського суспільства. Оскільки молодь традиційно є найбільш соціально активною демографічною групою, закономірно, що саме молоді люди, студенти є основою волонтерського руху. Специфіка волонтерської діяльності полягає в тому, що здебільшого не ставить високих вимог до професійних здібностей і навичок особистості, досвіду виконання діяльності, однак ставить підвищені вимоги до особистості волонтера.

Особливості студентського волонтерського руху, зазначені А.Й. Капською, свідчать, що студентська молодь має особливі мотиви для добровільної соціальної роботи. Насамперед, студентів цікавлять професійне зростання та формування відповідних навичок. Вони можуть бути як формальними – одержання заліку, проходження практики, так і реальними – набуття фахових знань з майбутньої спеціальності, напрацювання навичок спілкування з клієнтами тощо. Причому, на відміну від підлітків-волонтерів, студентів меншою мірою хвилює проблема міжособистісної комунікації. Для них більш важливим є спілкування з професіоналами в обраній спеціальності, знайомство з новими методиками і технологіями, все, що може допомогти у подальшому стати кваліфікованими спеціалістами і працевлаштуватися. Можна підсумувати, що студентів-волонтерів цікавлять більше ті види соціальної роботи, які безпосередньо пов'язані з майбутньою професією [5,с.18].

Як зазначає Е.М.Балашов, молодь – це та соціальна категорія, яка перебуває на стадії формування свого світогляду, тому надзвичайно важливо диференційовано підходити до формування ефективності волонтерської діяльності, яка сприяє самореалізації студентів. Необхідно систематично активізувати у студентів такі якості, як громадська активність, відповідальність, самостійність, віра у власні сили, спроможність свідомо вирішувати власні проблеми і бути творцем власного життя. Таким чином, щоб у майбутньому студент став компетентним та відповідальним фахівцем, соціально - активним громадянином, необхідно надати йому можливість здобути ці риси в процесі суспільно-корисної діяльності уже в процесі отримання професійної освіти. Добровільна участь студентів у волонтерському русі може стати саме тим засобом, який допоможе досягнути цієї мети.

Отже, аналізуючи теоретичні аспекти процесу формування мотивації молоді до волонтерської діяльності можна відмітити тенденцію до поєднання особистих мотивів із соціально спрямованими. Вони поєднуються в єдине ціле на основі цілей та завдань волонтерської діяльності та допомагають виявити найкращі людські риси. Волонтерство залишається важливою формою громадянської участі студентів в суспільно корисних справах, способом колективної взаємодії й ефективним механізмом розв'язання актуальних соціальних проблем, а також однією із форм становлення майбутнього компетентного та відповідального фахівця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беспалова К.О. Мотиваційні аспекти волонтерства: досвід західних країн . Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2012. Вип. №2. С. 67-71.
2. Вайнілович Н.А.Чинники формування мотивації людини до здійснення волонтерської діяльності. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. 2012. Вип. №2. С. 35-40.
3. Крапівіна Г.О. Світовий волонтерський рух: стан і статус. Вісник економічної науки України. 2012. Вип. № 1. С. 73 – 76.
4. Лях Т.Л. Мотивація до волонтерської діяльності. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2012. Вип. №22. С. 84-91.

5. Технологізація волонтерської роботи в сучасних умовах / А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Н. М. Комарова, С. В. Толстоухова та ін. Київ: Державний центр соціальних служб для молоді, 2001. 139 с.
6. Юрченко І.В. Мотиваційні аспекти волонтерської діяльності. Соціальні виміри суспільства. 2009. Вип. №1. С. 361-368.

Татомир Юрій

Науковий керівник – доц. Свідерська Г.М.

АСЕРТИВНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Постановка проблеми. Останні десятиліття життя в Україні, які супроводжуються революційними змінами у політиці та економіці, дозволяють притомній частині населення переосмислювати значущість не тільки суспільних, а й індивідуальних цінностей, усвідомлювати необхідність зміни соціальних стереотипів, відкоригувати нюанси міжособистісної взаємодії.

Готовність свідомої, політично та суспільно активної особистості відстоювати власну позицію, навіть у тих випадках, коли вона суперечить позиції більшості, наразі набуває особливого значення у вітчизняному соціумі, атмосфера якого нерідко переповнена значною кількістю засобів тиску, маніпуляцій і підкорення волі індивіда.

Здатність відстоювати свої права та кордони, висловлювати власні почуття, погляди та отримувати бажане чесно, прямо та з повагою має у психологічній науці назву «асертивність». На думку української дослідниці В.З.Лучків, асертивність як вміння не відступати від власної позиції та діяти незалежно від думки більшості можуть бути доленосними, як для окремої людини, так і суспільства загалом [4]. Отож, проблема асертивності як психологічної риси стає особливо актуальною як у соціальному, так і в науковому аспектах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття асертивності й асертивної поведінки вперше з'явилося в середині двадцятого століття у закордонних публікаціях (зокрема, у таких вчених, як Ф. Зімбардо, В. Каппоні, Т. Новак, М. Дж. Сміт, Е. Солтер, Г. Фенстерхейм). Сам термін «асертивність» (англ. assertion - ствердження, захист) має англomовне походження і є похідним від дієслова assert (стверджувати, заявляти, доводити, відстоювати, захищати права) та прикметника assertive (стверджувальний, догматичний, занадто наполегливий, самовпевнений, напористий) [4, с. 22].

У пострадянських та українських психологічних дослідженнях асертивність вивчалась спочатку в рамках таких синонімічних понять, як самоствердження, впевненість, переконання, нонконформізм, адекватність, високий самоконтроль тощо, а згодом її почали розглядати як особистісну якість (Л. Ф. Алексєєва, О. О. Леонтєв, Л. М. Марчук, І. О. Нагаєвська, Н. М. Подоляк Т. Ю. Ульянова). [4].

Не зважаючи на широке висвітлення проблеми асертивності в зарубіжній та вітчизняній психології, існує термінологічна невизначеність щодо самого поняття «асертивність», відсутність єдиної точки зору на її зміст і структуру та особливості її онтогенетичного розвитку. Відтак **метою публікації** є визначення особливостей та компонентів асертивності як комплексної інтегральної характеристики особистості на основі теоретичного аналізу наукових джерел.

Виклад основного матеріалу дослідження. Чеські психологи Віра Каппоні й Томаш Новак розглядають асертивність як гармонійне поєднання особистісних якостей людини, котрі відображаються у формі конкретних світоглядних позицій та позитивній спрямованості, проявляються у знаннях про людську сутність, у вміннях і навичках ефективної взаємодії. Асертивність – це спосіб організації своєї поведінки, вміння формулювати особистісні потреби й бажання, прагнення до честолобства у досягненні намічених цілей, шанобливе ставлення до людей, а головне – повага і любов до себе [2].

У теорії американського психолога А.Солтера асертивна поведінка розглядається як оптимальний, найбільш конструктивний спосіб міжособистісної взаємодії на протигагу двом іншим – деструктивним способам – маніпулюванню та агресивності [5].

Схожу позицію займає американський психолог М.Дойч, який сформулював «троїстий принцип»: в будь-якій ситуації асертивна особистість діє рішуче, чесно і дружельно. Її

рішучість не дозволить опонентів маніпулювати нею або залякати її, чесність не дозволить бути втягнутою в аморальну ситуацію, навіть коли її будуть провокувати на це, а дружельюбність дасть зрозуміти опонентам, що така особистість поважає й цінує не тільки власну думку, а тому готова до конструктивної взаємодії [1].

Отже, асертивна людина, не порушуючи прав оточуючих, досягає своїх цілей. Така поведінка орієнтована на довгострокову співпрацю, командну роботу, ділові стосунки. У сучасній психології асертивна поведінка розглядається як найконструктивніший спосіб міжособистісної взаємодії, що спирається на принципи гуманізму, при цьому заперечується маніпуляція, жорстокість і агресія щодо іншої людини. Д.Вольпе вважав, що істинно асертивна особистість володіє чотирма характеристиками [2]. По-перше, людина вільно виражає свої думки і почуття. По-друге, вона може спілкуватися з людьми на всіх рівнях (з незнайомими людьми, з друзями, з сім'єю). Це спілкування завжди відкрите, чесне, пряме і адекватне. По-третє, у людини є активна орієнтація до життя. Вона досягає того, чого бажає. На противагу пасивній особистості, яка вичікує, що трапиться далі, асертивна намагається впливати на події. По-четверте, її дії характеризуються самоповагою. Розуміючи, що ситуація не завжди буває виграною, така людина приймає обмеження. Але, не дивлячись на це, намагається щось зробити, щоб не упустити шанс.

В.А. Шамієва [6] визначає структуру асертивності, що складається з трьох компонентів: когнітивно-сміслового, афективного і поведінкового (див. табл.1).

Таблиця 1

Структура асертивності (за В.А.Шамієвою)

№	Назва компонента	Зміст компонента
1.	Когнітивно-смісловий компонент	Орієнтування і адекватна оцінка ситуації, продуктивне перетворення проблемних ситуацій (гнучкість мислення); визначення свого Я в навколишньому світі на основі усвідомлення значень і цінностей свого життя.
2.	Афективний компонент	Прийняття іншого, упевненість в собі, довіра до себе.
3.	Поведінковий компонент	Незалежність, відповідальність, наполегливість, готовність до ризику і конструктивної агресії.

Як бачимо, рівень асертивності найбільш глибинно характеризує індивідуальний стиль поведінки особистості щодо себе та оточуючих. Ця якість відображає адекватний рівень мотивації досягнень, почуття впевненості в собі, емоційно-ціннісні установки, які, інтегруючись, трансформуються в почуття власної гідності та самоповаги.

На думку О.Леонтьєва [3], асертивність – це стабільна особистісна характеристика, що має такі структурні компоненти: особистісний, когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий (див. табл.2).

Таблиця 2

Структура асертивності (за О.Леонтьєвим)

№	Назва компонента	Зміст компонента
1.	Особистісний компонент	високий рівень самооцінки та самоповаги людини
2.	Емоційно-ціннісний компонент	смівливість у соціальних контактах, уміння керувати своїми реакціями, прийняття іншого, упевненість у собі, довіра до себе.
3.	Когнітивний компонент	сила переконаності людини у власній ефективності, гнучкості мислення, адекватній оцінці ситуації
4.	Поведінковий компонент	Незалежність, відповідальність, наполегливість, готовність до ризику і конструктивної агресії

Отже, аналіз існуючих дефініцій асертивності дає можливість виділити її основні структурні компоненти:

1 - світоглядний компонент (активна життєва позиція, творче ставлення до життя, прагнення до саморозвитку, досконалості, зрілості, самореалізація, самоактуалізація, позитивна спрямованість на світ);

2 - когнітивний компонент (здатність до рефлексії, адекватність самооцінки, взаєморозуміння, здатність до антиципації);

3 - емоційний компонент (співчуття, милосердя, стриманість, емоційність, емпатія, позитивність);

4 - суб'єктні характеристики (вроджені потреби до зростання та розвитку, відповідальність, інтернальність, віра в себе, автономність, самостійність, впевненість, творча лабільність);

5- конативні прояви (відстоювання своїх прав, конгруентність мовлення та поведінки, поведінкова репрезентація самоповаги, встановлення контактів, уміння відмовляти, заявляти про власні потреби, бажання, почуття тощо);

6 - соціально-психологічні характеристики (уміння прийняти похвалу, повага до інших, визнання прав інших тощо).

Висновки. Як бачимо, асертивність - це вміння, яке можна набути. Асертивна людина має окреслену мету дії і вміє контролювати свої емоції, не піддається швидко маніпуляціям та емоційному тиску інших людей. Асертивність не означає ігнорування емоцій і прагнень інших людей. Це вміння реалізувати визначені цілі попри негативні тиски з боку оточення, раціональну дбальність про власні інтереси при одночасному врахуванні інтересів інших людей. Ідея асертивності передбачає формування в особистості визначеної якості поведінки, завдяки якій вона може володіти спонтанними реакціями, розумним проявом емоцій, вмінням прямо говорити про свої бажання і вимоги, здатна висловлювати власну точку зору, не боїться заперечувати, використовуючи аргументацію, наполягати на своєму в ситуаціях, коли будь-яка аргументація виявляється зайвою; володіти тактиками задоволення справедливих вимог і відмови у відповідь на неприпустимі прагнення таким чином, аби при цьому не порушувалися права інших людей.

Подальші перспективи дослідження вбачаємо у виявленні індивідуально-психологічних особливостей асертивності у студентському віці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дойч М. Разрешение конфликта (Конструктивные и деструктивные процессы). Социально-политический журнал. 1997. №1. С. 202–212.
2. Каппони В., Новак Т. Как делать все по-своему. СПб., 1995. 125 с.
3. Леонтьев А. А. Ассертивность. Общение и деятельность общения. СПб. : Питер, 2008. С. 160–215.
4. Лучків В. З. Психологічні особливості розвитку асертивності в юнацькому віці. Дис...канд. психолог. наук (доктора філософії) за спеціальністю 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». НПУ імені М. П. Драгоманова. Київ, 2017.
5. Марчук Л.М. Асертивність як комплексна інтегральна характеристика особистості. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Психологічні науки. 2012. №5.
6. Шамиева В. А. Ассертивность в структуре личности субъекта адаптации. Социальногуманитарные науки на Дальнем Востоке: сборник статей. Хабаровск: Изд-во ДВГУПС, 2009. № 4. С. 79 – 83.

Відловська Катерина

Науковий керівник – доц. Куца А. П.

ПРОБЛЕМИ ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ ДИТИНИ-ДОШКІЛЬНИКА У ПОЕЗІЇ МАРІЙКИ ПІДГІРЯНКИ

Марійка Підгірянкa – мудра вчителька і талановита поетка, яка змогла надати своїй творчості педагогічного спрямування, не вдаючись до менторського тону і дидактизму в інтонаціях. Пізнавальне, виховне і естетичне у її текстах мають спільне підґрунтя – духовні цінності та вікові особливості дітей дошкільного й молодшого шкільного віку. Патріотизм, віра в Бога, людяність, любов до батьківщини і її природи, працьовитість та інші духовні цінності стали мотивами поезії Марійки Підгірянки для малого читача.

В основі високого духу письменниці лежать християнські цінності, які вона прагнула передати своїм читачам. Дослідники писали, що Марійка Підгірянкa мала окрім «лагідної м'якості і скромності велике почуття власної гідності, яке приневолює людей поставити її високо понад рівень пересічності. При цьому вона надзвичайно добра, справедлива й працелюбна» [1, с. 55–56]. У творах для дітей поетеса використовувала жанр молитви, релігійної лірики, виховуючи у малого читача духовні думки, настановляючи його на добрі справи. Для себе головною доброю справою вона вважала творчість на благо України і народу.

У поезії «Молитва» Марійка Підгірянкa згадує свої важкі втрати – спокій, «згорджену долю», скривджені надії – і просить не жалю до себе, а сили і мужності подолати всі труднощі, перепони на шляху до мети. Нехай то буде «пісня побідна», – просить віддана християнка, яка готова принести в жертву своє життя заради рідної Нені. Так вона називає знедолену Україну. Поетка розуміє, що пісня побідна – це, ймовірно, «пісня послідна», але «най се буде», бо в її ієрархії цінностей власний добробут, та й саме життя не займають першого місця. У цьому і є духовна основа віршів Марійки Підгірянки – у них є щось таке, що вище за неї, стоїть над нею, заради чого варто жити і пожертвувати навіть найціннішим. Таке глибоке засвоєння біблійної мудрості перебуває в основі усієї творчості авторки для дітей.

«Збірничок віршиків для дітей», виданий 1926 року в Ужгороді, відкриває «Молитва дітей», у якій авторка молить Бога не за себе і свої бажання, а за дітей, чистих і відкритих ангелат. Вона добре знає їх душу, її пориви і наївні бажання. Марійка Підгірянкa допомагає малому читачеві наповнити себе чистими думками і щирими прагненнями. Поетка ставить великий акцент на дітях. Саме вони є ліричними героями її поетичних молитов, у яких просять Бога зберегти дім, батька і неньку, дати сили для зростання. Щоб застерегти дітей-читачів від паростків егоїзму, вона вчить їх любити інших, піклуватися про них і молитися за них. Так, діти просять Бога допомогти їм бути вірними своєму краю і бути допомогою та опорою родині. Україна і родина утверджуються змалечку святими цінностями для дитини. Віра у Творця для Марійки Підгірянки – це джерело духовних сил, орієнтир у людському житті. Цікаво, що поетка талановито використовує у творах інфантилізми, надаючи їм правдивої дитинності у звучанні, щирої простоти інтонації: «Сохрани дім наш тихенький, // Батька й неньку й усіх» [2, с. 4]. Текст «Молитви дітей» короткий, авторка надіялася на те, що малі читачі завчать його напам'ять і проголошуватимуть біля ікони як молитву із розумінням кожного слова.

В українській педагогіці релігійна складова була традиційно значною. Дослідниця моральнісного підґрунтя галицької педагогіки М. Фляк зазначає: «Єднання з високими ідеалами забезпечувалося шляхом застосування таких сильних виховних засобів, як молитва, сповідь, причастя, Богослужіння, що гартували дух, волю, розум людини. Спілкування з Богом через мистецтво... є надійною силою утвердження духовності» [3, с. 72].

Релігійна лірика Марійки Підгірянки – це також вірші, присвячені різним релігійним святам. Наприклад, поезії «Святий Николай» і «На св. вечір» мають підготувати дитину до зустрічі цих свят, допомогти досягнути їх духовну суть. Твори розташовані у збірці відповідно до послідовності настання свят: спочатку дитина має прочитати про святого Миколая, потім про святий вечір. Поезію «Святий Николай» написано у формі пісні, у якій мають місце повтори, вони роблять текст легким для запам'ятовування, дитячого святкового виконання. Логічно враховано вікові особливості малюків. Діти люблять щось незвичне, казкове, із нотками фантазії. Все це присутнє і готує читача до чудес незвичної ночі – тиха і водночас «весела нічка тая». Потім текст розгортається як оповідний, містичний, ідеться про прихід святого Миколая, його дари, – сучасній дитині буде цікаво знати, які солодощі любили малюки минулого століття: «Яблучка й оріхи, // Колачків два міхи, // Коні медяникові // Та овечки цукрові» [1, с. 30].

Зацікавивши свого читача чарівною ніччю, постаттю доброго святого, переліком ласощів, поетка влітає у розповідь виховний елемент, театралізуючи педагогічну настанову за народними ритуальними законами цього релігійного свята: два ангели урочисто дістають «спис», у якому названо, «котрі діточки чесні», читають його, святий Миколай обдаровує малих достойників. Святкові вірші для дітей вдало сполучають риси духовного піднесення, відчуття чарівності, набожність, святкові веселощі.

Різдвяний вірш «На святий вечір» побудовано інакше – за принципом родинної історії, і версифікаційно текст інший – складений коломийковим розміром, хоча рядок й розбито на два,

щоб легше сприймався зміст, поділений для дітей на короткі змістові відрізки. Створено атмосферу родинного затишку, сімейної традиції і любові. Маленький простір хати розширено чарівним сполученням саме в різдвяну ніч з простором небес. Цінність релігійного виховання, за художньою версією Марійки Підгірянки, у долученні дитини до небес, значить до високих моральних вартостей, благості. Поетка пише про це просто і легко, відтворюючи картинку побутування родини, де мала донечка Ганя «Вже від раня //В небо поглядає, // Коли зійде перша зірка? // Матусі питає» [3, с. 31]. Взаємозв'язок земного і небесного світів триває впродовж усієї розповіді, події у просторі хати чергуються з подіями в іншому світі. Поетка вчить малого читача звичаю, показуючи ритуальні ролі батька, матері, старших та менших дітей. Простір щодення перетворюється на святковий, обрядовий – ритуальним дідухом, накриванням столу, сінцем на долівці тощо. Завершується твір відповіддю дитини в діалозі зі святими, вона має подякувати Божій Матері і Божій Дитині за свято. Виховання вдячності як шляхетного почуття, що звернене до Бога і до батьків, – один з педагогічних концептів творчості поетки-вчительки.

Марійка Підгірянки оригінально подає тему матері у своїй поезії. Тут – цілком дитячий погляд на матір, який створений за законами дитячого мислення і естетичного переживання. Особливе місце посідає і образ бабусі, що відповідає багаторічному і дорогому серцеві родинному статусу самої поетеси. Дитина і бабуся, як два покоління, віддалені поколінням батьків, виявляються дуже близькими духовно, бо початок і прикінцева частина життя чимось схожі.

Марійка Підгірянки послідовно й ненастанно сповідувала у своїй творчості родинну педагогіку, в якій зосереджено досвід створення і збереження сім'ї, виведено систему моральних імперативів родини, що дають їй змогу розвиватися та плекати осяйні дитячі душі. Поетеса із замилюванням малює звичайну сімейну картину, коли всі клопочуться коло чогось, адже родина тримається спільним трудом. Допомога дітей заохочувалась дорослими, перша праця для малюків ставала можливістю заслужити похвалу, відчутти себе потрібними, і процес виховання відбувався природно, ненав'язливо в самому плинні побутових подій. Цю словесну картину дуже добре відтворено у вірші «У нас», написаного у 1926 році:

*У нас так мило дуже –
В піч кладемо дров в'язку,
Дідусь коника струже,
Бабуся каже казку.
Нянько корито теше,
Мама пряде куделю,
Ганя Юрця колише:
- Ой, люлю, Юрцю, люлю!*

Поезії авторки-вчительки часто є застиглими митями подій, які перетворилися на світлі спогади, важливі не в суспільному масштабі, а в просторі душі людини, яка любить своїх близьких. Поетеса надавала події легкого захоплювального характеру, мотив пригоди поєднується в її творах з мотивом подорожі, мета якої – пізнання світу і усвідомлення свого місця в ньому.

Патріотичний мотив у поезії Марійки Підгірянки для дітей має свої особливості, пов'язані, по-перше, з малим віком читачів-адресатів, по-друге, з регіональними особливостями їхньої малої батьківщини. Хоча друге, карпатський колорит, не завжди присутні, певно, тому, що поетка прагнула об'єднати любов'ю до вітчизни всіх маленьких українців, незалежно від регіону.

Т. Мигаль у своїй статті влучно підкреслює всеукраїнське значення дитячої поезії Марійки Підгірянки: «Поетеса вміла знайти яскраві слова, щоб розповісти малечі про красу прозорих річок, засніжених перевалів, про легенди сивої давнини, що пов'язують в єдине ціле схід і захід України» [2, с. 4]. Так, у віршику «Чотири сторони світу» йдеться просто про «рідну сторононьку», до якої завжди після будь-яких мандрів повертається суб'єкт цієї дитячої мініатюри. Любов як євангельський принцип світосприймання Марійка Підгірянки своїм словом переносить у серце читача. Поезія «Що я люблю» написана у формі довірливої розповіді дитини про те, що їй дороге і що вона любить. Дитячий голос суб'єктного «Я» вгадується вже з перших слів: «Люблю матусю, батька люблю» [1, с. 71]. Родина – найбільша

цінність в існуванні дитини теж названо – «люблю хатину рідну свою». Талановитий педагог розуміє вікові особливості дитини-читача та її психіку.

Героїня віршика «Мала кравчиня» вишиває сорочечку меншим – братикові, «аби одігнув до школи», і сестричці, щоб була гарненька, як чічка. У віршикові «Мій дідусь», написаному від імені малого хлопчика і зверненого до дідуся, текст починається розповіддю про дідову любов до онука, а завершується вираженням щирої любові хлопчика: «Дідусь любий, милий, // Як голубчик сивий, // З ним – багато втіхи!» [1, с. 36]. Піднесення родини як непроминальної цінності в житті людини будь-якого віку – традиційно важливий виховний концепт української дитячої поезії.

З педагогічної точки зору у віршах поетеси представлений близький і зрозумілий зміст виховання для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, що охоплює, крім інтелектуального, морального й трудового, ще й такі напрями, як екологічне, естетичне, патріотичне. Народна вчителька Марійка Підгірянкa добре розуміла значення живого слова у становленні «маленької людини». Високу фахову оцінку творчість поетеси отримала в 1931 р. на сторінках педагогічного журналу «Учитель»: «Вірші М. Підгірянки – се зразкова дитяча поезія. Вона знає дитячу психологію...» [3, с. 159].

Отже, поезія Марійки Підгірянки свідомо спрямована на виховання духовних цінностей малого читача, які закладають ціннісний фундамент для подальшого особистісного розвитку. Виховний ідеал, виплеканий поезією Марійки Підгірянки, має яскраво виражений національний характер.

ЛІТЕРАТУРА

1. Домбровський А. Спомини про М. Підгірянку. Переписаний його донькою Щоденник. Особистий сімейний архів дочки Марії Домбровської. 72 с.
2. Мигаль Т. У гостях у М. Підгірянки. Літературна газета. 8 вересня. 1959. С. 4.
3. Фляк М. Моральнісне підґрунтя галицької педагогіки 30-х років ХХ ст. Дрогобич: ДПУ ім. І. Франка, 2006. 180 с.

Гойдик Марія

Науковий керівник – доц. Чопик С. В.

ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩІ ЯКОСТІ КОНСУЛЬТАНТА ТЕЛЕФОНУ ДОВІРИ

Психологічна служба Телефону Довіри набула в останні роки популярності серед населення у зв'язку із соціально-економічними кризами у нашому суспільстві як можливість безкоштовно та якісно отримати психологічну підтримку у важких життєвих ситуаціях. Особливістю телефонного консультування, у порівнянні з іншими видами психологічної консультативної допомоги, є аудіальний анонімний характер взаємодії з клієнтом. Основними видами психологічної допомоги фахівця Телефону Довіри є екстренно-емпатична підтримка абонента, зосереджена на ресурс-орієнтоване консультування. Екстренна психологічна допомога спрямована на стабілізацію психоемоційного стану клієнта у випадках прояву афективних станів та суїцидальних тенденцій.

Необхідність дослідження теми професійно-значущих якостей психолога-консультанта Телефону Довіри обумовлена тим, що важливі аспекти надання якісної психологічної допомоги базуються на дотриманні етичних стандартів та професійно-значущих якостях особистості, які необхідні для ефективності виконання професійної діяльності.

Проблеми ефективності професійної консультативної діяльності досліджувались такими вченими як В. Т. Волков, Є. В. Кароваєва, Л. М. Лежепекова, А. К. Стреліс, що наголошували на необхідності володіння консультантом навичками психотерапії, вважали, що основними вміннями психолога-консультанта є вміння визначати та враховувати психічний стан клієнта, здатність переконувати та емпатійність у спілкуванні. А. С. Дімов, Ф. Крегер, В. Д. Менделевич, звертають увагу на комунікативні, регулятивні та когнітивні якості консультанта. М. Й. Боришевський, С. Д. Максименко, В. П. Москалець, Н. І. Пов'якель, М. В. Савчин, Т. М. Титаренко зосереджують свою увагу на таких професійно-значущих якостях особистості як готовність та здатність встановлювати контакт, раціональність у налагодженні та підтриманні стосунків, інтелектуальність, морально-регулятивні та комунікативні якості.

О. Ю. Комінець та Р. Л. Кричевський аналізували професійні якості психологів і виділили такі провідні якості як діалогічність, емпатійність, врівноваженість, товариськість, що є, на думку вчених, важливими у здійсненні професійної консультативної діяльності. Б. Г. Ананьєв, А. О. Деркач, Л. Є. Оран-Лембрик розглядають професійні якості у контексті закономірностей чинників, що забезпечують високий рівень досягнень у професійній діяльності. М. Н. Полюк та Ю. В. Романова описували у своїх дослідженнях професійно важливі якості психолога як складові кар'єрного потенціалу.

Аналіз теоретичних джерел показав, що більшість вітчизняних вчених розкривали важливі аспекти питання про взаємозв'язок особистісних якостей у професійній діяльності. Проте, на нашу думку, недостатньо глибоко проаналізовано роль професійної спрямованості та адаптаційних ресурсів, які допомагають у відновленні професійно-значущих якостей психолога-консультанта та є важливими у збереженні психічного здоров'я.

Мета статті: проаналізувати основні професійно-значущі якості консультанта телефону довіри, що впливають на якість психологічної допомоги клієнтам.

Останні дослідження Оксфордського когнітивно-поведінкового центру ментального здоров'я стосувалися *вікарної травми* фахівців внаслідок консультативної допомоги абонентам. Дослідження показало, що основними проявами феномену «травматизації від клієнта» є емоційне вигорання, психічна та фізична втома, відчуття власної безпорадності, постійне моральне виснаження, поверхневий або формальний підхід до проблем абонента, перенесення комплексу негативних емоцій на оточуючих тощо. Людям, які працюють психологами Телефону Довіри, з часом стає важко відділити себе від роботи, своє життя від проблем людей, з якими вони знаходяться в контакті щодня. Так настає професійна деформація, яка впливає на структурні якості особистості, характер, взаємостосунки, ставлення до світу. У психологічній літературі це явище називають особистісна деструкція внаслідок професійної діяльності. Вважаємо, що умовою дієвості психологічної допомоги є професійно-значущі якості особистості консультанта, які впливають на якість консультативної допомоги, виступають ресурсом у потребі зниження психічної напруги та здійсненні саногенних виборів консультантом у сторону збереження власного психічного здоров'я. Проблематика професійної придатності та успішності психолога-консультанта Телефону Довіри повинна бути описана крізь призму професійно-значущих якостей, які допомагають витримувати психологічне навантаження, що є одним із актуальних завдань кризового консультування [4].

На основі аналізу різних підходів вчених до поняття «професійно-значущі якості» психолога-консультанта можемо дати визначення цього поняття. Під професійно-значущими якостями консультанта Телефону Довіри ми розуміємо низку важливих якостей спеціаліста, які сприяють успішності у здійсненні професійної діяльності, ефективності у наданні консультативної допомоги, вміння розв'язувати складні етичні дилеми та складні кризові ситуації тут і тепер, а також здатність до професійного зростання.

Підготовка фахівця Телефону Довіри здійснюється за напрямком ресурс-орієнтованого підходу К. Роджерса. Психолог-консультант повинен бути добре обізнаний із практикою екстренної психологічної допомоги в кризових ситуаціях, а це в свою чергу вимагає високої стресостійкості та психологічної гнучкості, здатності до психологічної відновлюваності [1]. Часто науковці пишуть про вище вказані поняття ототожнюючи їх. Дехто пише про психологічну гнучкість, наближуючи її до адаптивності, називаючи її стресостійкістю. Інші називають терміном резиліентності. Все це різні поняття і мають різні копінг-стратегії у доланні стресових чинників. Наприклад, людина може бути нестійкою до стресу, однак при цьому легко відновлюватися. Аналіз наукових праць зарубіжних дослідників переконує у цьому твердженні. Отож, розглянемо першу професійно-значущу якість психолога-консультанта **психологічну гнучкість (Flexibility)** як здатність залишатися в контакті з собою в момент тут і тепер, незважаючи на негативні емоційні переживання [3], при цьому здійснювати вибір на основі морально-особистісних цінностей: це стосується етичних дилем, де консультанту вміло потрібно мотивувати клієнта здійснити саногенний вибір.

Друга професійно-значуща якість психолога консультанта є **стресостійкість (stress resistance)** - це здатність протистояти психічним перенавантаженням, при цьому зберігаючи свою ефективність з мінімальним рівнем тривоги в умовах стресу. Часто консультант піддається ризику «емоційного зриву» з боку клієнта, тому вміння бути стійким у стресових

ситуаціях допомагає стабілізувати психоемоційний стан клієнта, витримувати та толерувати «вибухи агресії». Навички саморегуляції як предмет свідомого контролю допомагають психологу професійно оцінити ситуацію та допомогти в координації психічних можливостей.

Третя професійно-значуща якість психолога – здатність до **психологічного відновлення (resilience – a capacity to recovery)** [4]. Робота з більш складними випадками, що пов'язані із ситуаціями втрати близьких, насильства незмінно передбачає роботу з клієнтами, які описують травматичні події, тому після опрацювання травматичних спогадів, консультанту потрібне психоемоційне відновлення, адже це впливає на якість консультативної підтримки в подальшому.

Психологічна відновлюваність – це якість психолога-консультанта, яка допомагає включити смисложиттєві адаптаційні процеси, які допомагають у швидкому постратравматичному зростанні [5]. Чим краще розвинута ця якість, тим менше часу потрібно для відновлення консультанту. Це здатність консультанта керувати балансом фізичного, психологічного, соціального та духовного ресурсів, що підтримують відновлення ментального здоров'я та благополуччя.

Ще однією з важливих якостей консультанта телефону довіри є здатність проявляти емпатійну підтримку на підставі мовних конструктів вжитих у процесі консультування [7]. Як вже вище зазначалося, консультативний характер Телефону довіри є аудіальним. Консультант не бачить тіла, міміки, жестів, він лише чує висловлювання клієнта, тому для нього є важче здійснити діагностику та аналіз проблеми абонента. Основними засобами виступають психолінгвістичні прийоми у веденні консультативної бесіди: техніки активного слухання, перефразування, емпатійної конфронтації, стимулювання ініціативи вербалізації, а це в свою чергу вимагає від консультанта високого рівня рефлексивності, розуміння смислового значення висловлювання у контексті життєвого сценарію клієнта.

Отож, можемо зробити висновок, що професійно-значущі якості консультанта зумовлюють розвиток закономірностей процесу психологічного відновлення та адаптаційних процесів, а це в свою чергу актуалізує дослідження проблеми адаптаційних ресурсів, які для кожної особистості є індивідуальними, різних форм активності консультанта, який розглядається як потенціал, що забезпечує високий рівень досягнень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Роджерс К. Консультирование и психотерапия. Новейшие подходы в области практической работы. Москва : ЭКСМОПРЕС, 1999. 421 с.
2. Чаплак Я. В. Концептуальна модель готовності майбутніх психологів-практиків до консультативної роботи. Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка і психологія. Чернівці : Рута, 2010. Вип. 498-499. С.190-195.
3. Ditte Hoffmann, Lisbeth Frosthalm, in Hoffmann, Lisbeth Frosthalm, in The Clinician's Guide to Treating Health Anxiety, 2019
4. Reivich K. The Resilience Factor 7 Keys to Finding Your Inner Strength and Overcoming Life's Hurdles. New York : Randon House Inc., 2002. 352 p.
5. Sternberg, R.L., Conway, V.E., Ketron, J.L., & Bernstein, M. (1981). People's conceptions of intelligence. Journal of Personality and Social Psychology, 41, 37-55.

Дядько Ігор

Науковий керівник – викл. Андрійчук І.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

У сучасних умовах гострою проблемою в Збройних Силах України є здійснення командирами підрозділів ефективного керівництва підпорядкованим особовим складом. Однією з причин цього є дефіцит командирів-лідерів. Науковці стверджують, що бути формальним лідером підрозділу недостатньо для здійснення ефективного керівництва у складній ситуації. Командири підрозділів повинні бути не лише всебічно розвинутими особистостями, але й спроможними до здійснення творчої управлінської праці. Але в Збройних

Силах України нині так не вистачає справжніх лідерів. Вони не народжуються і не готуються ким-небудь – лідери формують себе самі [4].

Очевидно, що потреба у командирі-лідері з'явилася не сьогодні, однак саме зараз вона особливо загострилася, адже за помилкові або несвоєчасні рішення інколи доводиться розплачуватись людським життям.

Попри численні дослідження, все ще недостатньо уваги сьогодні приділено формуванню лідерських якостей у військовослужбовців. Саме тому **метою статті** є теоретичне обґрунтування можливих чинників, які впливають на формування лідерських компетенцій військовослужбовців.

Проблему лідерства та розвитку лідерських якостей особистості висвітлювали у своїх дослідженнях такі зарубіжні науковці як В. Басс, А. Філлей, Р. Хаус, С. Керр, Б. Честер, Ч. Шрішейм, Ф. Фідлер, К. Бланшард, Е. Богардус, Вешлер, В. Врум, Р. Ділтс, П. Друкер, Ф. Йеттон, Д. Крюгер, Ф. Массарик, М. Маскон, С. Сміт, А. Сосланд, Р. Танненбаум, та ін. Проблема лідерства у військовому колективі розглядалась і у дослідженнях вітчизняних психологів Коцериби Д.М., Романовського О.Г., Шевченка Г.Г., Маковського О.К., та ін.

Теорії лідерства доводять, що лідер як особистість повинен володіти багатьма якостями, проте головними на сьогодні виділяють інтелект і вміння відчувати ситуацію, оскільки люди не статичні і не поводять себе однаково у всіх ситуаціях – навпаки, вони постійно змінюються і адаптуються. Доведено, що наявність певної комбінації рис ще не робить особистість лідером. Спостереження і практика засвідчили, що лідером у групі стає той, хто найкраще розуміє завдання, які стоять перед групою, і шляхи їх досягнення. Тож більш ймовірним є те, що лідерство має складну природу і залежить не стільки від якостей особистості, скільки від місця особистості та позицій в структурі взаємин у групі.

Позиція лідера – це роль у певній системі. Людина формально виконує роль лідера, може володіти, а може й не володіти лідерськими якостями і здатністю керувати. Лідерство має прямий стосунок до особистих умінь, здібностей і впливу. Часто лідерство може бути притаманним людині, яка не є формальним лідером [3].

Командир та лідер не є тотожними поняттями. Командир для впливу на особовий склад перш за все використовує владу, надану йому за посадою, лідерство ж базується більше на процесі соціального діяння, а точніше взаємодії у підрозділі. Воно дає змогу розширити знання, а значить світогляд, вивести продуктивність праці на інший якісний рівень, бережливо ставитися до гідності людини та її потреб. Крім того, використання лідерства дає можливість удосконалити внутрішньоуправлінську структуру стосунків у підрозділі, забезпечити результативність роботи та спрямованість на результат.

На формування лідерських компетенцій військовослужбовців впливає низка чинників. Так, Плішко І.О. та Ткаченко В.В. розділяють такі чинники на зовнішні та внутрішні.

До зовнішніх чинників (об'єктивно-ситуаційних) вони відносять: умови життєдіяльності підрозділів; умови організації спільної діяльності; особливості професійної взаємодії; вплив ситуації, в якій реалізується лідерство; вплив групи (рівень організації групи, її соціально-психологічний клімат); гендерні особливості групи; офіційні владні повноваження та функції керівництва у військово-навчальному підрозділі; особливості професійної діяльності; критичні ситуації; чинник групової нестійкості; специфіка вирішуваних задач та їх значущість; чинник потреб лідера; вплив фізичної підготовки та спорту; комплекс педагогічних умов організації навчання у закладах вищої освіти.

До внутрішніх чинників (суб'єктивно-особистісних) формування лідерських якостей вищевказані науковці відносять: особистісний адаптаційний потенціал; суб'єктивний контроль як показник готовності до лідерства; вікові особливості; колишній і теперішній особистий досвід лідерства в спілкуванні (в сім'ї, в школі, з товаришами по вузівській навчальній групі); внутрішня мотивація лідерської діяльності (потреби в досягненні, домінуванні, саморозвитку, самоутвердженні, самовдосконаленні); особистісні характеристики курсантів; соціальні та емоційні корені лідерства (сім'я як найближче соціальне оточення, соціально-емоційні травми, інтелектуальні та креативні проблеми) [1].

Лідерство передбачає дотримання певних цінностей та принципів діяльності, які стосуються як управління загалом, так і управління людськими ресурсами. Відповідно, лідерство розглядається як те, чому навчаються і що можна розвивати [5].

Кожна людина є володарем унікального набору особистісних якостей, навичок, умінь, компетенцій. Саме поєднання цих елементів породжує унікальний стиль лідерства особистості. Але, на жаль, часто буває так, що одні сторони особистості, необхідні для лідерства, розвинені у людини добре, в той час як інші, розвинені дуже слабко і потребують вдосконалення.

Так, на думку Романовського О.Г., Гури Т.В., Книша А.Є. та Бондаренко В.В. підготовка лідерів повинна здійснюватися за двома основними напрямками:

- 1) розвиток внутрішніх ресурсів особистості;
- 2) розвиток навичок взаємодії людини з оточуючими та їх активізація в динаміці дій лідера.

Щодо першого напрямку, вказані науковці обрали п'ять кроків розвитку особистості людини, які максимально сприяють активізації внутрішнього лідерського потенціалу. А саме:

1. Розвиток пам'яті, мислення та інтелекту людини. Саме здатність критично мислити, постійно працювати над розвитком свого інтелекту і пам'яті забезпечує формування когнітивного базису успішної діяльності лідера.

2. Розвиток емоційного інтелекту лідера. Високий рівень емоційного інтелекту дозволяє лідеру управляти своїми послідовниками не через команди і вказівки, а через натхнення і психологічне заохочення, що значно покращує результати роботи будь-якої команди.

3. Розвиток креативності лідера. Креативність являє собою готовність до прийняття і створення принципово нових ідей, що відхиляються від традиційних або прийнятих схем мислення, а також здатність вирішувати нестандартні проблеми. Саме креативність забезпечує здатність лідера до швидкої адаптації в непередбачуваних умовах.

4. Розвиток позитивного мислення.

5. Формування здатності до адаптивного управління лідера. Висококласному лідерові потрібно вміти передбачати зміни і бути здатним адаптуватися до їх впливу.

Важливою особливістю лідерства є те, що це не стільки особистісний, скільки соціальний феномен. Лідер - це людина, яка веде за собою інших. Лідер неможливий без групи послідовників. Людина може володіти дуже сильною особистістю, але якщо вона не вміє впливати на інших, взаємодіяти з іншими, то її лідерська енергія так і залишиться потенційною і не знайде свого виходу в реальному житті.

Саме тому другим важливим напрямком Романовський О.Г., Гура Т.В., Книш А.Є. та Бондаренко В.В. виділили розвиток здібностей до міжособистісної взаємодії та обрали для цього наступні кроки.

1. Розвиток комунікативної компетентності. Тренінг комунікативної компетентності дозволяє дізнатися, які існують бар'єри в спілкуванні між людьми; види перешкод у спілкуванні та як їх можна подолати за допомогою комунікативних умінь.

2. Формування конфліктологічної культури. Конфлікти є обов'язковою стороною будь-якої людської взаємодії. Уміння «читати» конфлікти, розуміти їх суть і ефективно вирішувати, є обов'язковими для будь-якого лідера.

3. Розвиток риторичної культури лідера. Виступи перед іншими людьми є невід'ємною частиною діяльності лідера. Від здатності донести до послідовників свої основні ідеї залежить успішність не тільки лідера, але й всієї його організації.

4. Розвиток навичок побудови команди.

5. Розвиток ділової етики лідера. Ділова етика є зведенням принципів і правил, які формують моральний образ організації та її лідера. При цьому моральне лідерство має на увазі не тільки слідування власним принципам, а й здійснення грамотного управління своїми послідовниками з урахуванням їх моральних профілів [2].

Військові науковці провідних країн світу вважають, що набуття майбутніми офіцерами знань, умінь, навичок і професійного досвіду спрямоване на вдосконалення їхньої компетентності, сприяє інтелектуальному і культурному розвитку особистості, формуванню в неї здатності швидко реагувати на запити часу.

Лідерство - це не стільки функція особистості чи групи, скільки результат складного і багатопланового впливу різних чинників і ситуацій. Найбільш загальним визначенням лідерства є пояснення даного феномену як соціально-психологічного процесу в колективі чи групі, що базується на впливі особистого авторитету людини на поведінку її членів для досягнення певного результату на взаємовигідній основі.

Однією з найголовніших умов формування командира-лідера є його напружена професійна діяльність із значними фізичними і психічними навантаженнями. Командири завжди повинні бути професіоналами в своїй справі, здоровими і безпечними у поведінці - це їх прями́й обов'язок.

Отже, лідерські якості військовослужбовця формуються в першу чергу впродовж всієї служби. На сьогодні особливий стан суспільної свідомості та поведінки українців, специфічна ситуація сприйняття та оцінки дійсності, вимагають впровадження у військовоє управління нових форм організації діяльності, які б з одного боку забезпечили результативність управління, а з іншого забезпечили задоволення потреб військовослужбовців. Перспективи подальших досліджень полягають в емпіричному вивченні порушеної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пішко І.О., Ткаченко В.В. Соціально-психологічні чинники формування лідерських компетенцій військовослужбовців. Вісник Національного університету оборони України: зб. наук. пр. / Нац. ун-т оборони України, Київ: Вид-во НУОУ, 2012. Вип. 5 (30). С.252-257.
2. Теорія і практика формування лідера: навчальний посібник / О.Г. Романовський, Т.В. Гура, А.Є. Книш, В.В. Бондаренко. Харків, 2017. 100 с.
3. Льюїс Гарет. Менеджер – наставник. Стратегія раскрытия таланта и распространения знаний; пер. с англ. Минск: Амалфея, 1998. 283 с.
4. Бойко О. Офіцер-лідер - дійсна потреба чи черговий міф? [Електронний ресурс] URL: <https://gurt.org.ua/blogs/4850/811/>.
5. Розвиток лідерства / за заг. ред. І. Ібрагімової. К.: Проект «Реформа управління персоналом на державній службі в Україні», 2012. 25 с.

Левчук Юлія

Науковий керівник – доц. Олексюк В.

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА САМООЦІНКУ ДИТИНИ

Сім'я є складним соціокультурним явищем, яке зачіпає практично всі аспекти людської життєдіяльності і на сучасному етапі розвитку суспільства посідає чільне місце серед переліку цінностей людини. У психологічному контексті важливим є дослідження таких аспектів сім'ї, як взаємодія з суспільними інститутами, а також, зокрема, взаємозв'язку стилю сімейного виховання та самооцінки дитини молодшого шкільного віку.

Проблеми сім'ї та сімейного виховання належно представлені у психологічній літературі. Так, доведено, що сім'я чинить вирішальний вплив на формування особистості: становлення характеру, формування ціннісних орієнтацій, провідних пріоритетів, соціальної зрілості тощо (Т. Андреева, Ж. Дюльдіна та ін.). Крім цілеспрямованого виховання, яке здійснюють батьки, на дитину впливає внутрішньо-сімейна атмосфера, причому ефект цього впливу проявляється з віком, відбиваючись у структурі особистості (Н. Билкіна, А. Захарова, І. Сопрун, О. Сорока, Г. Федоришин, С. Якобсон та ін.). Однак досить актуальною залишається проблема взаємозв'язку стилю сімейного виховання із розвитком самооцінки дитини молодшого шкільного віку, оскільки трактується психологами як стрижнева у процесі взаємодії батьків та дітей

Мета статті – обґрунтувати психологічні особливості впливу стилю сімейного виховання на самооцінку дитини молодшого шкільного віку.

Сім'я – це первинний осередок соціальної спільноти людей, найдавніший і один з найважливіших соціальних інститутів. Головна цінність сім'ї лежить у відтворенні поколінь, їх вихованні та інституалізації особистості загалом. Роль сім'ї в житті людини надзвичайно велика і багатогранна. На відміну від інших соціальних інститутів, вона впливає на людину упродовж всього її життя, особливе місце займаючи у дитячому віці.

Сім'я, як мала соціальна група, характеризується безпосередніми особистими контактами між усіма її членами, сформованими емоційними взаєминами симпатій і антипатій, специфічними груповими цінностями, установками, нормами та правилами поведінки. У процесі вивчення сім'ї було виділено наступні її характеристики: сімейні цілі; конкретні традиції, цінності та сімейних установки, які залежать від особливостей культури; наявність чітко окресленої гетерогенної структури сім'ї (за статтю та віком) [6]. Виявлено, що сімейна

група характеризується такими показниками як закритість від сторонніх, конфіденційність стосунків, складність входження і виходу з неї [11]. При цьому, емоційна забарвленість сімейних стосунків та емоційна єдність всіх членів сім'ї робить суб'єктивно важливою кожен сімейну подію [5].

За функціональними особливостями психологи розрізняють гармонійну та дисгармонійну сім'ю [2]. Гармонійна сім'я характеризується емоційним зв'язком між членами родини, позитивним ставленням один до одного, взаємною підтримкою. У дисгармонійній сім'ї порушені внутрішні функціональні взаємини. Зокрема, відсутнє партнерство між батьками (один із батьків займає занадто домінуюче положення, вводячи іншого в залежність), відсутнє взаєморозуміння, автономність окремих членів сім'ї, наявний високий рівень конфліктності в родині. Також має місце домінування одного з членів сім'ї з повним підкоренням інших її членів.

Слід зауважити, що з урахуванням історичного періоду, соціально– економічних умов, розвитку країни та її традиційних цінностей, шлюб і сім'я виконують певні функції [1; 6; 11]. У контексті нашого дослідження виділимо регулятивну (регулювання сімейних стосунків за допомогою моральних норм та авторитету членів сім'ї), виховну (задоволення потреб у батьківстві та материнстві, у спілкуванні та взаємодії з дітьми, соціалізація підростаючого покоління, виховання нових членів суспільства), культурного (духовного) спілкування (задоволення потреби у спільному дозвіллі та спілкуванні, духовному і соціальному взаємозбагаченні), рекреативну (організація вільного часу та відпочинку), психотерапевтичну (емоційна підтримка та турбота в родинному колі, емпатія між членами сім'ї, підтримка та взаємодопомога, забезпечення сприятливої атмосфери в родинному колі).

На розвиток самооцінки дитини сім'я також здійснює значний вплив. Це соціальний інститут, який забезпечує ефективне виховання дітей. У свою чергу: «дитина як суб'єкт соціалізації не лише сама змінюється під дією виховних впливів, а й змінює своїх вихователів. І тому проблеми, з якими доводиться зустрічатися батькам у ставленні до своїх дітей, є досить складними, а сім'я, як своєрідний мікроколектив, відіграє істотну й довготривалу роль у процесі становлення особистості дитини», зазначає С. Якобсон [12, с. 56].

Загалом, тактику виховання дітей у сім'ї можна віднести до одного із стилів взаємодії: 1) диктат (як правило, у таких сім'ях діти живуть у страху, постійно лицемірять, брешуть, наслідком чого стають різноманітні відхилення у їхній поведінці; 2) опіка (за таких умов дитина позбавлена змоги формувати в собі необхідні вольові якості, об'єктивно оцінювати себе, свої можливості, цілеспрямовано працювати над собою, що деформує її внутрішній світ, систему цінностей, різко занижує або завищує її вимоги до оточення); 3) лібералізація як невтручання (це породжує відчуження дітей і батьків, і діти, не маючи від батьків належної підтримки, часто почуваються складно у ситуаціях, з якими легко справлятимуться їх однолітки); 4) співробітництво (батьки намагаються бути соратниками дітей, є відкритими і щирими з ними, допомагають у всіх справах, вміло підводять до вирішення проблем, завдяки чому діти відкривають у собі нові можливості, здобувають упевненість у своїх силах) [10, с. 44–45].

На процес формування самооцінки дитини визначальний вплив має стиль сімейного виховання (Н. Билкіна [2], І. Сопрун [8], О. Сорока [9], Г. Федоришин [10], С. Якобсон [12] та ін.). Як правило, стиль визначає прийнятну систему виховання в сім'ї, що поєднує об'єктивну і не завжди усвідомлену конфігурацію цілей і завдань виховної роботи батьків з дітьми, застосування методів виховання, врахування того, що можна допустити по відношенню до дітей. Вчені-психологи виділяють:

1) авторитарний виховний стиль, який пригнічує почуття гідності, ініціативи, самостійності одних членів сім'ї іншими. Жорсткі накази, примус, свавілля батьків призводять до порушень у формуванні самооцінки дитини. Погрози, насильство, тиск викликають у відповідь грубість, спалахи агресивності, брехливість, лицемірство, навіть відверту ненависть дітей до батьків. Якщо батькам вдається зламати опір дитини, то водночас вони ламають і важливі якості особистості, в тому числі адекватну самооцінку, розвиток якої стає неможливим;

2) ліберальний виховний стиль – така система міжособистісних відносин у сім'ї, яка будується на визнанні (доцільності) незалежного існування дорослих і дітей. Батьки найчастіше ухиляються від активного позитивного втручання в життя дитини. Їх більше

приваблює комфортне співіснування з дітьми, яке не потребує глибоких переживань. За таких умов дитина стає емоційно байдужою до інших, у неї яскраво виявляється егоцентризм, а сім'я для неї – лише формальність;

3) потуральний виховний стиль – полягає у тому, що батьки власними зусиллями намагаються задовольнити всі потреби дитини, відгороджуючи її від турбот, складностей. Відтак, дитина штучно позбавлена можливості виявляти себе в досягненні результатів, відповідати за наслідки своїх дій, зростає інфантильною, безпорадною, безініціативною, уникає відповідальності за певні дії. Домінуючою характеристикою самосвідомості людини, що зростає в таких умовах, є егоцентризм та неадекватна самооцінка;

4) демократичний виховний стиль – передбачає не лише підтримку й допомогу батьків дітям в їх окремих справах, а й взаєморозуміння, взаємоповагу, налагодження партнерських взаємин, заснованих на співчутті, співпереживанні, відповідальності за наслідки власної активності. Демократичний стиль в основі має опосередкованість міжособистісних стосунків у сім'ї спільними цілями й завданнями діяльності, її організацією й моральними цінностями.

Численні вітчизняні та зарубіжні дослідження впливу сімейних стосунків на розвиток особистості дітей (Т. Гаврилова, М. Гофман, С. Ірвич, Л. Мерфі, Х. Рош та ін.) показують, що духовність проявляється в адаптованих до соціального життя дітей, які отримали в сім'ї максимум довіри й тепла. Порушення стосунків у колі сім'ї призводить до утворення таких властивостей, як тривожність, невпевненість, відчуженість [11, с. 93-94]. А. Валантінас зазначає, що в «родині з суворим, директивним контролем за поведінкою дитини розвивається егоцентризм, коли головним мотивом дотримання норм стає власне благополуччя» [6, с. 103]. Джерелом розвитку альтруїзму, на його думку, є родина з демократичною формою взаємовідносин між її членами. Хороші відносини батьків та дітей, адекватна самооцінка останніх можлива лише в тому випадку, коли батьки розуміють почуття дітей та формують у них самостійність.

Також варто зауважити, що ще одним чинником впливу на самооцінку дитини є психологічний клімат сім'ї. Від атмосфери в сім'ї великою мірою залежать спрямованість активності дитини, її самооцінка, характер особистісних очікувань щодо оточуючих. Як стверджує М. Савчин, «під впливом «теплого» сімейного клімату, що базується на особистісній формі спілкування всіх її членів, у дітей формується висока сприйнятливості до виховних впливів дорослих» [7, с. 169]. Діти, які виховуються в сім'ях із таким кліматом, контактують з однолітками, виявляють доброзичливе ставлення до них, правильно реагують на вимоги дорослих. І навпаки, пише Л. Гончар: «діти, які виховуються в «неблагополучних» сім'ях, проявляють негативні емоції, мають упереджене, недоброзичливе ставлення до оточуючих. Такі діти схильні до афектів, що нерідко призводить до конфліктів з оточуючими та неадекватної самооцінки» [11, с. 83].

Значущість оптимального виховного стилю у сім'ї полягає в тому, що батьки можуть формувати адекватну самооцінку дитини, починаючи з перших років її життя. Таким чином, можна підсумувати, що формування самооцінки здійснюється через вплив на емоційну сферу дитини. Так, позитивне емоційне ставлення батьків до дитини, схвалення та заохочення її власної активності, в процесі якої максимально виявляються певні нахили та здібності, неухильно веде до підвищення рівня емоційно-ціннісного ставлення дитини до себе. Як доводять вчені (В. Поліщук, Н. Ільїна, С. Поліщук та ін.), підтримання самоповаги на рівні, який сформувався під впливом сім'ї, стає однією з провідних соціальних потреб дитини молодшого шкільного віку [6]. У разі впливів оточуючого середовища, які зумовлюють зниження самоповаги дитини, у неї формується негативна самооцінка.

Можна припустити, що сприятливе сімейне середовище, за умов використання адекватного виховного стилю, дозволяє вивести процес розвитку індивідуальності дитини на рівень, що відповідає психологічним закономірностям суб'єкт-суб'єктної взаємодії, де передбачаються рівні психологічні позиції учасників, активність обох сторін, взаємне проникнення до світу почуттів та переживань один одного, прагнення до співчуття. Відтак оптимальним стилем сімейного виховання, за якого розвивається цілісна, гармонійна самосвідомість і самооцінка особистості дитини, є демократичний.

Отже, соціально-психологічні умови та стиль сімейного виховання дітей молодшого шкільного віку по-різному впливають на формування їхньої самооцінки. Визначення психологічних чинників впливу сімейного виховання на становлення самооцінки молодшого

школяра дасть змогу не тільки уточнити тенденції особистісного розвитку дітей, котрі перебувають у різних умовах сімейного виховання, але й розробити адекватні психологічні засоби попередження і корекції небажаних проявів самооцінки дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Т. В. Семейная социализация. Семейная психология : учеб. пособ. / Т. В. Андреева. – СПб. : Речь, 2004. – 264 с.
2. Билкина Н.Д. Семейное воспитание и его психологическое сопровождение / Н.Д. Билкина // Вопросы психологии. – 2006. – №5. – С. 38–48.
3. Дюльдина Ж. Ошибки семейного воспитания и их влияние на формирование у ребенка системы ценностей / Ж. Дюльдина // Воспитание школьников. – 2009. – № 1. – С. 70–71.
4. Захарова А.В. Структурно–динамическая модель самооценки / А.В. Захарова // Вопросы психологии. – 1999. – №1. – С. 29–36.
5. Кравченко Т.В. Життєві сценарії сім'ї та їхній вплив на соціальний розвиток особистості / Т.В. Кравченко // Педагогіка і психологія. – 2012. – №1. – С. 62–64.
6. Психологія сім'ї : навчальний посібник / В. М. Поліщук, Н. М. Ільїна, С.А. Поліщук та ін. – Суми : Університетська книга, 2009. – 282 с.
7. Савчин М.В. Вікова психологія / Савчин М.В., Василенко Л.П. – Київ : Академвидав, 2005. – 360 с.
8. Супрун И.П. К вопросу об особенностях развития детей младшего школьного возраста / И.П. Супрун // Наука і освіта. – 2011. – №3. – С. 60–62.
9. Сорока О.Б. Интегрированные условия современного семейного воспитания и коэффициент ихней полезной дии / О.Б. Сорока // Педагогіка і психологія. – 2001. – №1. – С. 53–67.
10. Федоришин Г.М. Психологія становлення особистості у батьківській сім'ї / Г.М. Федоришин. – Івано–Франківськ : Плай, 2006. – 174 с.
11. Формування сімейних цінностей у дітей шкільного віку в сучасних соціокультурних умовах : монографія / за ред. Гончар Л. В. – Харків : Друкарня Мадрид, 2016. – 176 с.
12. Якобсон С.Т. Адекватная самооценка как условие нравственного воспитания младших школьников / Якобсон С.Т., Морева Г.Ш. // Вопросы психологии. – 1995. – №3. – С. 55–61.

Онищенко Ирина

Науковий керівник – викл. Андрійчук І.

ФЕНОМЕН КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

На сучасному етапі розвитку суспільства модернізація Нової української школи вимагає вдосконалення змісту і технологій підготовки вчителів в Україні. Початкова школа повинна відігравати одну із важливих ролей в загальному розвитку учнів, формуванні загальнолюдських цінностей, досвіду, навчання та здатності учнів жити та адаптуватися до швидких змін у країні та суспільстві, уміння мислити самостійно, критично, творчо, та здатності генерувати нові ідеї.

Зміна напрямку державної політики України в галузі освіти позначає перехід до розвитку такого суспільства, у якому вкрай необхідно є потреба створення сприятливого простору для формування успішних, конкурентноздатних, критично мислячих особистостей, спроможних ефективно працювати та навчатися протягом усього життя, здатних до самоактуалізації, творчого сприйняття світу та соціально значущої діяльності, спрямованої на розвиток суспільства [2].

Мета статті - розкрити суть поняття «критичного мислення» та визначити особливості формування та розвитку критичного мислення у молодших школярів в умовах Нової української школи.

Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми вказує на те, що в колі науковців одностайного визначення щодо поняття критичного мислення немає. Тому охарактеризуємо найбільш поширені підходи щодо його розуміння.

Феномен критичного мислення досліджували такі науковці: Дж. Браус, Д. Вуд, М. Векслер, Р. Джонсон, С. Заир-Бек, Р. Енніс, Д. Клустер, В. Мисан, О. Пометун, Н. Поспелов, С. Рубінштейн, Р. Стернберг, Б. Теплов, Л. Терлецька, С. Терн, О. Тягло, Д. Халперн.

Зокрема, у роботах Б. Теплова та С. Рубінштейна зустрічаємо думку, що феномен критичного мислення ототожнюється з якістю розуму. А саме, Б. Теплов стверджував, що вміти оцінювати роботу думки, це і є критичне мислення. У ситуаціях, коли людина стикається з багатьма варіантами вирішення проблем, С. Рубінштейн пов'язує критичне мислення зі здатністю перевірити певні гіпотези у різних ситуаціях.

Критичне мислення є складним процесом, який починається із ознайомлення з інформацією, а завершується прийняттям певного рішення та складається з кількох послідовних етапів: сприйняття інформації з різних джерел; аналіз різних точок зору, вибір власної точки зору; зіставлення з іншими точками зору; добір аргументів на підтримку обраної позиції; прийняття рішення на основі доказів [3, с. 25].

Дж. Браус та Д. Вуд займалися дослідженням критичного мислення як виду розумової діяльності. Вони визначають такий спосіб мислення як рефлексивне мислення, що дає змогу мислити об'єктивно та діяти логічно за здоровим глуздом, надаючи можливість дивитись на речі з різних ракурсів і відмовлятися від упереджень та знаходити нові можливості для вирішення проблем. Критично мисляча людина може визначати проблеми, окреслювати цілі, знаходити інформацію, систематизувати та подавати знання, встановлювати причинно-наслідковий зв'язок між визначеннями та ідеями.

Видатна дослідниця Д. Халперн стверджує, що критичне мислення – це використання когнітивних технік або стратегій, які збільшують шанси отримати бажаний результат. В основі розвитку критичного мислення є його навички, а саме перелік операцій, які дають можливість знайти спосіб досягнення поставлених цілей.

В умовах нової соціокультурної реальності актуальності набирає питання розвитку критичного мислення молодших школярів, адже світ технологій та соціуму, що швидко змінюється, вимагають різних способів мислення, формування та узагальнення нових поглядів на конкретні ситуації, а також здатності швидко досягати цілей у невизначених умовах.

У Державному стандарті початкової освіти зазначено, що серед наскрізних умінь, якими учні поступово та систематично оволодівають під час вивчення всіх напрямків освіти є критичне мислення [1, с.37].

У навчальній програмі початкової школи критерії оцінювання навчальної діяльності учнів залежать не від обсягу знань, а від аналізу, результативності, активного використання знань та умінь в нестандартних ситуаціях та вміння здійснювати науково-дослідну діяльність. Тому очевидним є те, що питання розвитку критичного мислення в рамках Нової української школи є досить актуальним, і набуває популярності. Формування здорово мислячої нації треба починати змалку.

Згідно з О. Пометун, критичне мислення – це особливий спосіб мислення, який поєднує аналіз, синтез й обґрунтоване оцінювання достовірності інформації; здатність бачити проблему, визначати її причини, передбачати наслідки; формулювати гіпотези; генерувати ідеї та відстоювати свою позицію на основі фактів та аргументів; прийняття свідомого рішення [3].

Критично мисляча людина приймаючи важливі рішення ставить собі запитання: чому я приймаю саме таке рішення? Що саме на мене вплинуло? Які є інші альтернативи? Ми можемо обговорювати з дітьми їхні рішення, ставлячи такі запитання їм і поступово навчаючи їх ставити ці запитання самим собі. Так ми допомагаємо формуванню усвідомленості та ширшого мислення, що робить людину більш глибокою та незалежною [3 с.65].

Критично мислити можуть усі, але не всі хочуть це робити. Критично мислити потрібно навчати для того, щоб учні могли використовувати ці навички в конкретній предметній діяльності [4, с. 45].

Критичне мислення починається із запитання і з'ясування проблем, які необхідно розв'язати. Людські істоти допитливі за своєю природою. Коли ми помічаємо якусь новизну, ми одразу прагнемо дізнатися, що це таке. Американський філософ і педагог Джон Дьюї вважає, що «критичне мислення виникає тоді, коли учні починають займатися конкретною проблемою» [3, с. 65].

Великий внесок у вивчення питання критичного мислення вніс дослідник Р. Пауль. На його думку, розвиток критичного мислення можна проаналізувати декількома способами. З одного боку, критичне мислення – це шлях до самовдосконалення. А з другого боку, таке

мислення базується на критеріях, які використовуються для правильної оцінки психічного процесу [6, с. 20].

Аналізуючи трактування науковців, можна визначити такі ознаки критичного мислення:

1. Незалежність. Думки людини може висловити лише вона сама. Ніхто не має впливати на неї. Її мислення буде критичним лише тоді, коли воно буде носити індивідуальний характер.

2. Постановка проблеми. Критичне мислення слід починати з постановки проблеми, оскільки її вирішення може мотивувати людей критично мислити. Початок вирішення проблем - це збір інформації, адже необхідно зібрати фундамент, для того, щоб почати мислити критично.

3. Прийняття рішень. Кінцем процесу критичного мислення є прийняття рішень, які найкраще вирішать проблему.

4. Чіткі аргументи. Ті, хто критично мислить, повинні розуміти, що часто може бути кілька варіантів вирішення однієї проблеми.

Підсумовуючи варто зазначити, що критичне мислення – складне, багатовимірне та багаторівневе явище. Критичне мислення – це здатність особистості самооцінювати реальність, інформацію, знання, думки та твердження інших та знаходити ефективні рішення на основі стереотипів та розроблених стандартів.

Як показав аналіз психолого-педагогічної літератури, цілеспрямоване формування та розвиток критичного мислення висуває певні вимоги до структури навчальних програм. Дослідниками (А. Кроуфорд, Д. Макінстер, С. Метьюз, О. Пометун, В. Саул та ін.) було запропоновано наступну структуру уроку в школі:

Фаза актуалізації (виклик). Вчитель повинен оновити наявні знання в пам'яті учнів, оцінити знання учнів, встановити навчальні цілі, зосередити увагу на темі та забезпечити передумови для розуміння нових ідей.

Фаза побудови знань (реалізація сенсу). Очікування учнів слід порівнювати з контентом, який вивчається, очікування слід переглянути, визначити ключові моменти, слідкувати за процесом мислення і робити висновки. Зміст уроку повинен поєднуватися з особистим досвідом учнів, щоб викликати питання щодо вмісту, засвоєного на уроці.

Фаза консолідації (рефлексія). Слід узагальнити основні ідеї, пояснити деякі міркування, обмінятися судженнями та думками, визначити особистісне ставлення, перевірити твердження та оцінити процес навчання [5, с. 67].

Отже, можна зробити висновок, що критичне мислення – це здатність людини самостійно оцінювати реальність, аналізувати інформацію, знання, думки та твердження і знаходити ефективне рішення різних проблем з урахуванням власного досвіду та певних стандартів. Особливість формування та розвитку критичного мислення в процесі початкової освіти полягає у наступному: мета навчального процесу - це не запам'ятовування наявних знань, а розуміння та перетворення отриманої інформації. Розвиток критичного мислення школярів повинен відбуватися шляхом залучення технологій активного та інноваційного навчання. Діти повинні шукати, досліджувати, аналізувати матеріал. Невід'ємною частиною критичного мислення має бути зворотній зв'язок, адже він дає дитині можливість відчувати свою силу у вирішенні проблем. Тому важливим питанням сьогодення є вивчення проблеми, розробка та впровадження технологій і формування критичного мислення у молодших школярів в рамках Нової української школи. Подальше наше дослідження передбачає діагностику особливостей критичного мислення молодших школярів та їх розвиток в контексті освітнього середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт початкової освіти № 87 [Чинний від 2018. 21. 02]. Київ: Кабінет Міністрів України, 2018.
2. Концепція «Нова українська школа». Інформаційний збірник МОН України, 2016. Режим доступу: <http://mon.gov.ua>.
3. Пометун О. І., Пилицатіна Л.М., Сущенко І.М. та ін. Основи критичного мислення: навчальний посібник для учнів старших класів загальноосвітньої школи. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2010. 216 с.
4. Пометун О., Сущенко І. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи : метод. посіб. для вчителів. Київ, 2017. 96 с.

5. Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер; наук. Ред., перedm. О.І. Пометун. К.: Вид-во «Плеяди», 2006. 220 с.
6. Тягло А.В. Критическое мышление: проблема мирового образования XXI века. *Постметодика*. 2001. №3 (35). С. 19-26.

Сушко Христина

Науковий керівник – доц. Олексюк В.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА КОРЕКЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З СИНДРОМОМ ДАУНА

Процеси інтеграції України в європейську спільноту актуалізують проблему навчання дітей з особливими освітніми потребами. Стрімкий розвиток інклюзивної освіти в Україні детермінували збільшення наукового та практичного інтересу до навчання та виховання дітей з порушеннями розумового розвитку, з синдромом Дауна зокрема. Найбільш дослідженими та описаними в сучасній спеціальній психології є проблеми функціонування пізнавальної діяльності (О. Агавелян, І. Бгажнокова, І. Коробейников, В. Коркунов, Г. Щербакова) та особливості корекції її порушень у таких дітей (Н. Бодянська, М. Бруні, С. Вайнерман, Н. Гіренко, П. Жиянова, Л. Кумин, А. Савицький, П. Уіндерс, Т. Чугунова).

Мета статті – обґрунтувати основні підходи до розуміння причин, механізмів, шляхів подолання порушень пізнавальної сфери молодших школярів з синдромом Дауна. Синдром Дауна – вроджена хромосомна аномалія, яка спричиняє психічний недорозвиток фізичних, психічних, інтелектуальних та емоційних якостей дитини [3, с. 12-13]. Основна увага науковців і практиків приділяється дослідженням стану функціонування інтелектуальної діяльності у таких дітей.

А. Альохіна зазначає, що синдром Дауна у дітей є диференційованою формою психічного недорозвитку [1]. Такі діти до 4 років характеризуються глибоким недорозвитком основних психічних функцій: пам'яті, мислення, мовлення. При порушенні розумового розвитку провідними факторами є слабкий пізнавальний інтерес та уповільнена наочність, недостатнє сприймання нового.

Результати досліджень свідчать, що психомоторний розвиток, притаманний дітям із синдромом Дауна, є асинхронним: за деякими лініями показники розвитку позитивні (здібності до переробки зорово-просторової інформації, соціально-емоційний розвиток), проте проблемними є такі аспекти, як рухова сфера, переробка звукової інформації, порушення експресивного мовлення.

Якісні особливості розумової відсталості, властиві дитині з синдромом Дауна, найвиразніше проявляються в недорозвинутості вищих психічних функцій. Зокрема, різко порушені функції другої сигнальної системи, мислення дітей цієї групи відрізняється слабкою рухливістю, недосконалі такі операції як порівняння, аналіз, синтез, низький рівень узагальнень. Лише при спеціально організованій роботі вчаться встановлювати відмінності між окремими предметами, об'єднувати предмети у класифікаційні групи. Проте, відмінності між окремими предметами і явищами встановлюються такими дітьми тільки в межах конкретного випадку. Якщо має місце відхилення від заданої ситуації, то вони інтелектуально безпорадні. Порушення абстрактного мислення також знаходять вираження в ускладненому формуванні навичок лічби та рішенні арифметичних задач [10, с. 164].

Важливим напрямком корекції пізнавальної сфери дітей з синдромом Дауна в зарубіжній практиці є впровадження програм раннього втручання: корекція розвитку дитини з моменту її народження, якою займаються різні фахівці: фізіотерапевти, педіатричні патронажні сестри, логопеди, педагоги, психологи, домашні лікарі [10]. За свідченням зарубіжних авторів, найбільші досягнення у когнітивному розвитку мають діти, що займалися за програмами «дитина-батьки» у віці 1–2 років [6]. На сучасному етапі в Україні використовуються вітчизняні та світові методики, що забезпечують ефективну психологічну корекцію пізнавальної сфери дітей із синдромом Дауна.

1. Методика формування основних рухових навичок (ОРН) розроблена голландським фізіотерапевтом П. Лаутеслагером. Методика охоплює тестування рівнів розвитку основних

рухових навичок дітей та складання індивідуальних програм занять. Методика реалізує функціональний підхід до стимуляції розвитку таких дітей, адже успішний розвиток моторної сфери стимулює їхній психічний розвиток та комунікаційну сферу [8].

2. «Маленькі сходинки» – це напрямок педагогічної допомоги дітям із синдромом Дауна, розроблений в австралійському університеті Маккуері. Ця система занять спонукає дитину до взаємодії з навколишнім світом, розвиває загальну та дрібну моторику, мовлення, рухову активність, навички самообслуговування та соціальної взаємодії [9].

3. Методика альтернативної та підтримуючої комунікації (ААС) спрямована на розвиток у дітей із синдромом Дауна можливостей порозумітися з оточуючими, оскільки їхнє мовлення часто незрозуміле внаслідок порушеної звуковимови, експресії тощо. Для цього відповідно до індивідуальних потреб та можливостей дитини її вчать використовувати засоби альтернативної та підтримуючої комунікації: піктограми, обмін картками (PECS), технічні засоби комунікації, комунікативні планшети тощо [9].

4. Іпотерапія – це корекційна верхова їзда, спрямована на реабілітацію дітей із синдромом Дауна, оскільки розвиває рухові, сенсорні, емоційні, інтелектуальні якості дітей. Догляд за кіньми розвиває у них почуття довіри, терпіння, знижує тривожність, сприяє соціальній адаптації загалом [1].

5. Методика ТАН розвиває мовлення у дітей засобом глобального читання. Оскільки практика показала, що діти із синдромом Дауна краще запам'ятовують побачене, а не почуте, то для ефективного розвитку їхнього мовлення використовуються так звані «зорові опори». В процесі засвоєння лексичних значень слів та формування навичок їх використання у мовленні дитина під час вивчення теми бачить слова у поєднанні з відповідними зображеннями, співвідносить їх. Паралельно здійснюється поступове введення нових слів у речення [2].

6. Система «Нумікон» – спеціально розроблена методика, набір навчального матеріалу для засвоєння основ математики дітьми із синдромом Дауна. Числа в наборі наочного матеріалу представлені формами-шаблонами, пофарбованими в різні кольори, що робить їх доступними для зорового й тактильного сприйняття. Маніпуляції дитини з роздатковим матеріалом сприяють засвоєнню основ математичних знань [4].

Отже, варто підсумувати, що при обґрунтуванні програми психологічної корекції пізнавальної сфери дітей з синдромом Дауна ефективними є такі напрямки роботи. Насамперед, розвиток сенсорної сфери та різних еталонних систем, формування розумових процесів (порівняння, аналізу, синтезу, узагальнення, та класифікації). Також важливе значення для того, щоб дитина могла засвоювати, передавати інформацію, має розвиток комунікативних здібностей та соціальної адаптації дітей із синдромом Дауна. Це передбачає створення умов для формування взаємодії між дітьми у класі, залучення осіб, зацікавлених цією проблемою (як батьків дітей, так і дорослих з їх близького оточення – членів родини, друзів тощо) [7].

Власне зарубіжні вчені ілюструють практичне застосування поведінкових технік під час психологічної корекції пізнавальної сфери учнів початкових класів із синдромом Дауна. У цьому контексті одні вчені надають значення структурі й індивідуального навчального плану – П. Кемпбелл, Т. Лорман, Ш. Ніколс, інші – наданню підтримки і партнерським взаєминам із родиною – М. Дюрхейм, Дж. Епштейн. Вітчизняні фахівці акцентують увагу на ролі шкільного психолога як суб'єкта «шкільного консультування» учня в процесі навчання (І. Демідова, С. Іванченко, О. Мозолук–Коновалова, О. Поле та ін.).

Отже, психолого-педагогічна підтримка дітей із синдромом Дауна має містити запровадження педагогом комплексу заходів (у тому числі відповідних форм, методів, засобів, змісту навчання), що створюють передумови для оволодіння такими дітьми системою знань, умінь та навичок, застосування яких сприятиме подальшому як пізнавальному, так і особистісному розвитку: підвищенню освітньо-кваліфікаційного рівня, формуванню здатності до самостійної діяльності, організації побуту, адекватного планування самостійного життя [5, с. 31].

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахутина Т.В., Пылаева Н. М. Преодоление трудностей учения : нейропсихологический подход. СПб. : Питер, 2008. 320 с.

2. Душка А. Л. Сучасні проблеми сімей, що виховують дитину з психофізичними вадами у розвитку. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. Серія: Педагогіка і психологія. Ялта, 2013. Вип. 39. Ч. 2. С. 285–293.
3. Жиянова П. Л., Гимадеева М. Ф. Социальная адаптация детей раннего возраста с синдромом Дауна : организация, содержание и методика работы адаптационных групп: метод. пособ. М. : Монолит, 2012. 197 с.
4. Ильина М. Н. Помощь психолога ребенку с задержкой психического развития : науч.–практ. пособ. СПб. : Речь, 2006. 346 с.
5. Інклюзивне навчання дітей з синдромом Дауна: poradnik для батьків і спеціалістів : інформац. буклет / за ред. Ю. А. Луценка. К. : ГАНЕША Компані, 2013. 44 с.
6. Лаутеслагер П. Двигательное развитие детей раннего возраста с синдромом Дауна : проблемы и решения. М. : Монолит, 2003. 356 с.
7. Миненко А.В. Движущая сила психодрамы в работе с детьми с синдромом Дауна и их родителями. *Журнал практического психолога*. 2012. №6. Спец. выпуск : Психодрама: История, теория, практика. С. 128–137.
8. Мозолок–Коновалова О. М. Педагогічні умови формування основ образотворчої діяльності у дошкільників із синдромом Дауна : дис. канд. пед. наук. К., 2014. 282 с.
9. Русских В. В. О патогенезе и современном лечении болезни Дауна. М. : Просвещение, 1963. 84 с.
10. Синьов В. М., Матвеева М. П., Хохліна О. П. Психологія розумово відсталого дитини : підручник. К. : Знання, 2008. 350 с.

Рубінський Володимир

Науковий керівник – доц. Свідерська Г.М.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТА ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ

В останні роки у психологічній науці активно досліджується проблема подолання особистістю складних ситуацій, які стосуються різних життєвих сфер – навчальної та професійної діяльності, батьківсько-дитячих та партнерських стосунків, подолання кризових станів тощо. Кожен із нас неминуче стикається із необхідністю вирішувати складні психологічні проблеми протягом власного існування. Одним із механізмів, що дозволяють опанувати непрості життєві ситуації, є копінг (coping).

Н. Є. Водоп'янова зазначає, що поняття «копінг» (coping – від англ. «cope»), яке, згідно з Оксфордським англійським словником, пропонується вживати в значенні «успішно впоратися, подолати») уміщує в себе різноманітні форми активності людини задля подолання дезадаптації та стресових станів, воно охоплює всі види взаємодії суб'єкта із завданнями зовнішнього або внутрішнього характеру, з труднощами, які необхідно вирішити, уникнути, взяти під контроль або пом'якшити»[1].

Правильно обрана копінг-стратегія – це ефективний спосіб подолання стресу, і як наслідок - збереження, розвиток, зміцнення резильєнтності (психологічної стійкості, здатності людини психологічно відновлюватися). Ефективні копінг-стратегії і резильєнтність допомагають справлятися з життєвими труднощами та перешкодами, знаходити адаптивні можливості в стресових ситуаціях. Неправильно обрані копінг-стратегії можуть спричинити не лише ситуативні невдачі, а й закріпити деструктивні способи вирішення складних життєвих ситуацій, і як наслідок - призвести до порушення психічного здоров'я.

Серед зарубіжних авторів вивченням проблеми копіngu займаються А.Білінгс, Р.Лазарус, А.Райт, С.Фолкман, К.Форд та ін. Його вивчають у рамках психологічних захисних можливостей людини (П. Крамер, Дж. Конон-Сміт, Г.Зальтсман, А. Томсен, М. Водсворт, Н. Хан), сукупності її особистісних рис (К.Шефер, Р. Горзух) або в процесі взаємодії з навколишнім середовищем (Р.Лазарус, С. Фолькман, Б. Спілка, Р. Худ, Б. Гунсбергер, Р. Горзух).

В українській психологічній науці дослідження копінг-поведінки стало відбуватися не так давно. Серед психологічних наукових праць слід відзначити таких дослідників, як С.Грабовська, М.Єсип, І.О.Корнієнко, А.В.Кіясь, Л.П.Лабезна, Л.Н. Марковець, В.В.Пічурін, Т.П.Рисинець, Н.В.Родіна, І.В.Сергеева, Т.М.Титаренко, О.С.Третяк та ін.

Науковці виділяють декілька підходів до тлумачення поняття копіngu.

Перший – найбільш ранній підхід досліджувався представником психоаналітичного напрямку Н.Наан. Вчений визначає поняття копінг як способу психологічного захисту, що використовується для зменшення психологічної напруги [4]. Цей автор вважає, що вибір копінг-стратегії протягом всього життя є стабільною характеристикою, що не залежить від подразника [5].

Представниками другого підходу є А.Білінгз та Р.Моос, які визначають копінг як загалом притаманну людині схильність відповідати на стресову ситуацію.

У свою чергу, представники третього підходу (R. Lazarus і S. Folkman) розглядають копінг як динамічний процес, де когнітивні та поведінкові зусилля особистості спрямовані на зниження впливу стресу.

Як відомо, поняття копінг у психологічній літературі уперше з'явилося в 1962 році завдяки Л. Мерфі, який вивчав способи подолання дітьми криз розвитку. У 1966 році Р.Лазарус у своїй роботі «Психологічний стрес і копінг процес» звернувся до поняття копінгу для опису свідомо використовуваних людиною прийомів для того, щоб впоратися зі стресом і з тим, що породжує тривогу. Він визначав копінг як «спроби, що безперервно змінюються в когнітивній і поведінковій областях, намагання впоратися із специфічними зовнішніми або внутрішніми вимогами, які оцінюються як надмірні або такі, що перевищують ресурси людини»[2].

У процесі подальшого вивчення феномену копінгу запропоновано чимало різноманітних визначень. Зокрема, Б. Спілка, Р. Худ, Б. Гунсбергер, Р. Горзук, слідом за Р. Лазарусом та С. Фолкман, трактують копінг суто як пізнавальну та поведінкову активність, спрямовану на знешкодження складних ситуацій. Однак, як засвідчили дослідження Б. Компас, Дж. Конор-Сміт та Г. Зальтсман, копінг передбачає залучення не лише когніцій і поведінки, а й емоцій, які супроводжують процес долаття труднощів.

Автор когнітивної теорії стресу Р.Лазарус розумів під копінгом суму когнітивних і поведінкових зусиль індивіда для послаблення впливу стресу з ціллю адаптації. Він досліджував роль когнітивної оцінки в розумінні стресу і подолання. Оцінка є первинною детермінантою копінгу: як людина оцінює ситуацію, так вона з нею і справляється.

Отже, структуру копінг-процесу можна представити наступним чином: сприймання стресової ситуації – когнітивна оцінка – вироблення стратегій подолання – оцінка результату дій (рис.1).

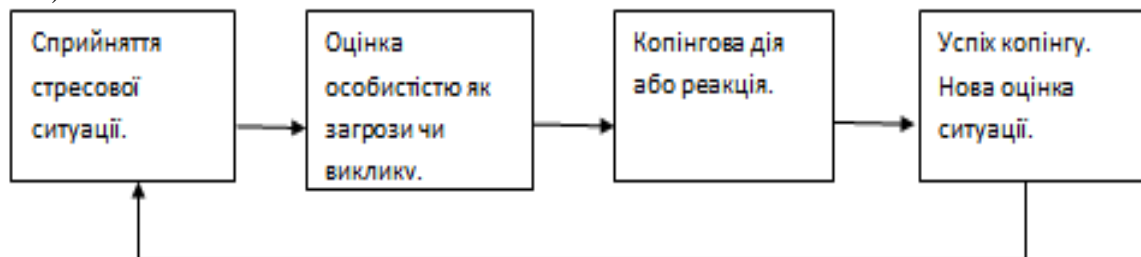

Рис. 1. Структура копінг-процесу

Сучасні дослідники, ґрунтуючись на роботах своїх попередників, аналізують різні аспекти копінг-поведінки особистості. Різні автори виділяють різне число копінг-стратегій від 2 до 68 і більше, але найчастіше їх узагальнюють в три групи: вирішення проблеми; пошук соціальної підтримки; уникнення проблеми.

Копінг-стратегія «вирішення проблем» - найважливіша складова копінг-поведінки, метою якої є відкриття широкого кола альтернативних рішень, що сприяють загальній соціальній адаптації. Вона розглядається як когнітивно-поведінковий процес, шляхом якого особистість обирає ефективні стратегії подолання складних життєвих ситуацій. Дана копінг-стратегія передбачає активну розумову діяльність, яка полягає в аналізі стресової ситуації та засобів її зміни. Необхідною умовою її реалізації є фокусування на проблемі та визначення шляхів її вирішення.

«Пошук соціальної підтримки» є копінг-стратегією, що орієнтована на подолання складної життєвої ситуації з допомогою інших людей, за умови якої зазвичай має місце прагнення до активної взаємодії з оточуючими з метою отримати підтримку. Вона передбачає пошук емоційної підтримки у друзів, рідних, родичів у складних життєвих обставинах без

зміни себе та ситуації, що склалася. Містить такі способи: «спілкування», «пошук підтримки, створення соціальної мережі підтримки», «консультації з фахівцями» (психолог-консультант, психотерапевт).

Копінг-стратегія «уникання» орієнтує поведінку людини на відновлення емоційного благополуччя за рахунок спроб уникнути будь-якої взаємодії з існуючою проблемою. Вона дозволяє особистості зменшити емоційну напругу, емоційний компонент дистресу до зміни самої ситуації [4]. Зазвичай це проявляється в намаганнях не думати про проблему, не звертати на неї уваги, переноситися у фантазіях з неприємної реальності до більш благополучного часу, забути за допомогою алкоголю, транквілізаторів або наркотичних речовин тощо. Психологічний механізм такої поведінки характеризується інфантильною оцінкою того, що відбувається і є дуже близьким до механізмів психологічного захисту і тому неконструктивним шляхом розв'язання проблемної життєвої ситуації.

У свою чергу, Р. Лазарус і С. Фолкман виділяють вісім основних копінг-стратегій:

- планування вирішення проблеми, що передбачає зусилля із зміни ситуації та включає аналітичний підхід до рішення проблеми;
- конфронтаційний копінг, реалізація якого полягає в застосуванні агресивних зусиль для зміни ситуації (певна міра ворожості і готовності до ризику);
- прийняття відповідальності як визнання особистістю своєї ролі в виникненні проблеми, і спроби, спрямовані на її рішення;
- самоконтроль, що передбачає зусилля, спрямовані на регулювання своїх емоцій і дій;
- позитивна переоцінка, що полягає в діях, спрямованих на пошук достоїнств існуючого стану справ;
- пошук соціальної підтримки - звернення за допомогою, підтримкою або порадою до оточення;
- дистанціювання - когнітивні зусилля, спрямовані на відділення від ситуації і зменшення її значення;
- втеча-уникнення, що має на увазі наявність бажань і зусиль, спрямованих на втечу від проблеми).

Під впливом стресу людина може вибирати з великого різноманіття стратегій. Як зазначає Дж. Едвардс, особистість може свідомо створювати набір копінг-стратегій, оцінювати можливі наслідки кожного варіанту і вибирати ту, яка зводить до мінімуму наслідки стресу і покращує самопочуття. К. Крітчлей, З. Морріс, Е. Харді також доводять у своїх дослідженнях, що важливим чинником зниження дистресу та поліпшення психологічного благополуччя є різноманітність копінг-стратегій. Ці науковці встановили, що під час переживання ідентичних стресових та / або кризових ситуацій рівень психологічного благополуччя значно вищий в осіб, які застосовують широкий діапазон стратегій подолання, порівняно з тими, хто використовує вузькі (одноманітні) копінги.

Як бачимо, проблема копінг-поведінки та її застосування особистістю для подолання стресових ситуацій є досить важливою і в теоретичному, і в практичному аспектах. Варто підкреслити, що не зважаючи на те, що теорія «копінгу» одержала загальне визнання, у дослідженнях стресу й життєвих подій поки що немає єдності в оцінці значення й механізму, за допомогою якого копінг впливає на стрес і самопочуття. Тому складно узагальнити існуючі в літературі думки в єдине ціле – доцільніше розглядати копінг у рамках однієї або декількох теоретичних моделей та концепцій. Організація досліджень стресу й копінгу викликає певні складнощі з наступних причин: розмаїття проявів реакцій подолання і труднощі їх класифікації; недостатньо чіткі критерії для диференціації копінг-стратегій і психологічних захисних механізмів. Також існує ряд невирішених проблем, що стосуються релевантних способів виміру копінгу. Однак ми спробуємо вирішити означені проблеми у практичній частині нашого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Водопьянова Н. Е. Психодиагностика стресса / Н. Е. Водопьянова. – СПб. : Питер, 2009. – 336 с.
2. Крюкова Т. Л. Психология совладающего поведения в разные периоды жизни: Дис. ... докт. психол. наук. Кострома, 2005.

3. Brown S. P. Good Cope, Bad Cope: Adaptive and maladaptive coping strategies following a critical negative work event / S. P. Brown, R. A. Westbrook // *Journal of applied psychology*. – 2005. – Vol. 90. – № 4. – P. 982–998.
4. Пічурін В. В. Копінг-стратегії студентів і психологічна готовність до професійної праці / В. В. Пічурін // *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. – 2015. – № 2. – С. 53–59.
5. Naan N. Coping and defense mechanisms related to personality inventories / N. Naan // *Journal of Consulting Psychology*. 1965. Vol. 29. P. 373–378.

Процик Христина

Науковий керівник – доц. Куца А. П.

ПАРАДИГМА «ЛЮДИНА – ПРИРОДА» У КАЗКОТВОРЧОСТІ КОРНІЯ ЧУКОВСЬКОГО

Творча спадщина Корнія Чуковського – це невичерпне літературне явище, яке з роками не втрачає своєї популярності серед юних читачів, а навпаки, набуває все нових прихильників, адже письменник апелював до вічних тем, які актуальні для дітей дошкільної вікової категорії у всі часи. Уся творчість К. Чуковського пронизана правдивою любов'ю до дітей, яка стимулювала багаторічні спостереження славетного казкаря за їхньою психологією. Сказане підтверджується влучним зауваженням письменника про те, що дитина не приймає поразки, а завжди прагне дійти до щасливого завершення будь-яких своїх починань [3, с. 16].

К. Чуковському, незважаючи на славу талановитого дитячого письменника, вдалося написати такі геніальні тексти, які об'єднують читачів різних вікових категорій. Більше того, він першим у світі заговорив про масову літературу і прагнув вийти за рамки дитячого письменства на новий рівень, а для цього він винайшов метод структурного аналізу, особливої морфології, яка розглядала твір як певну цілісність. Саме дитяча мова стала для нього джерелом натхнення і тому кожному дитину він вважав інтелектуалом, який сам ще не усвідомлює своєї значущості. Завдяки такому методу творчість Чуковського стала доступною для будь-якого читача [2, с. 9].

Цікаво, що К. Чуковський не особливо вирізнявся оригінальністю тематики своїх творів, проте слід відзначити їх ідейно-художній зміст, який направлений на встановлення субординації між людиною та природою як запорукою їхнього гармонійного співіснування. Письменник використовував традиційний жанр – казку, яка є найкращим засобом діалогу дитини і дорослого. Дослідниця казкового жанру Г. Беленька влучно зазначала: «Знайомство дитини з природою слід розпочинати з казки, адже в ній звичний, але дистантний світ природи постає перед нею в іншому вимірі: чуттєвому, таємничому, емоційно-зabarвленому» [1, с. 15]. Людина і природа – це два паралельних буття, які доповнюють один одного, тому цей зв'язок є безперервний і вимагає цілісного підходу до вирішення деструктивних впливів людини на довкілля, натомість завданням науки та мистецтва є формування ціннісного ставлення до природи.

Формування всебічно розвиненої особистості можливе через виховання у неї ціннісного ставлення до соціального та природного середовища – духовних феноменів суспільства. В той час як ціннісне ставлення до природи розглядається як емоційне ставлення людини до дійсності під впливом її краси, сенситивної привабливості, що виражається в «пізнавальній потребі особистості дослідити предмети та явища природи, вмінні дати їм оцінку, активному прагненні до здійснення художньо-творчої діяльності» [4, с. 98–99].

Довкілля як унікальний засіб сугестивного впливу на людину спонукало письменників до варіювання образів на природничу тематику. Проблема зв'язку людини і природи є традиційною для української та зарубіжної літератури, адже вона неодноразово піднімалась у творчості таких видатних митців, як Т. Шевченко, І. Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський, П. Тичина,

М. Вінграновський, Л. Костенко та ін. Проте ми апелюватимемо увагу на постаті Корнія Чуковського, якому вдалося відкрити цю тему по-своєму, надавши їй нову інтерпретацію, яка відрізняється від його попередників та наступників.

Творчий шлях К. Чуковського та еволюція його літературної казки були об'єктом літературознавчих досліджень таких учених, як С. Боязитова, Н. Винокурова, С. Герасимович, С. Грабовський, А. Григоренко, Л. Іващенко, М. Петровський, Є. Нікітін та ін.

Мета статті полягає у спробі дослідити художнє втілення проблеми «людина-природа» у творчості К. Чуковського, зокрема у його казках «Айболить», «Муха-Цокотуха», «Тарганисько» та окреслити моделі цієї взаємодії у зазначених текстах.

Тема стосунків людини і природи є провідною у творчості К. Чуковського. Це простежується практично у всіх його літературних казках. Поема-казка «**Лікар Айболить**» репрезентує загальну концепцію К. Чуковського стосовно зв'язку «людина–природа», у якому людина займає ключову позицію і виступає апологетом природних цінностей, тобто пропагується ідея дружніх стосунків світу людей і світу тварин, які є цілісною системою. Головний герой цієї казки постає ідеалізованим, адже сенс його життя – це порятунок тварин. Більше того, Айболить постає їхньою останньою надією: «*Добрий лікар Айболить! / Він під деревом сидить. / І вовчиця йде до нього, / І корова круторога, / І жушок, і хробачок, / І ведмедиця /*» [5, с. 2].

Письменник ставить людину в епіцентр всіх головних подій і тому покладає на головного персонажа важливу місію – порятунок тварин, а для цього наділяє його високим рівнем інтелекту і нестандартним підходом у вирішенні складних ситуацій: «*Раптом прибігла зайчиха / І закричала: - Ай-ай! / Мій зайчик попав під трамвай! / Мій зайчик-стрибайчик / Попав під трамвай! / І сказав Айболить: – Це пусте! / Є в мене ліки на те, / Я пришию йому нову ніжку, / І він не лежатиме в ліжку! /*» [5, с. 3]. Такий спрощений, комічний підхід К. Чуковського до подолання героями труднощів мотивує реципієнта на власні звершення і є сприятливим для розуміння найменшим читачем. На прикладі безкорисної діяльності лікаря автор показує акт гуманного ставлення до природи, дружнього співіснування не лише близького оточення, але цілого світу, основна мета якого – захист природи.

Першу модель відносин «людина-природа» можемо назвати **антропоцентричною концепцією** К. Чуковського, який робить людину архіважливою істотою, яка безпосередньо або опосередковано впливає на перебіг всіх ключових подій в екосистемі. При цьому письменник не возвеличує людину, натомість нівелює людські інтереси на противагу інтересам глобального значення, від яких залежить подальше існування всього живого на Землі. Людина і природа постають рівними, проте першій надається більше влади задля вирішення нагальних проблем, які можуть привести до деструктивних змін у природі та соціумі.

Поема-казка «**Муха-Цокотуха**» висвітлює гедоністичні погляди героїв, які живуть лише для власного задоволення, проте автор піднімає тут одразу дві ідеї – верховенства дружби як корисного партнерства у суспільстві, адже ці образи є метафоричними та возвеличення безкорисливої допомоги.

Вся ідилія, яку К. Чуковський репрезентує на початку казки, а саме святкування іменин, раптом протиставляється відчуттям страху, розгубленості, безвихідного становища: «*Де не взявся тут старий / Павучок, / Нашу Муху упіймав / На гачок*» [6, с. 3]. Використовуючи філософські категорії радості і суму, письменник показує, що свято не може тривати вічно, а бувають і складні моменти, які потребують допомоги з боку оточуючих. Тому для головної героїні стає справжнім шоком нейтральна позиція її друзів, коли вона потрапляє у безвихідну ситуацію і чекає їхньої допомоги: «*Та жуки, черв'яки / Налякалися – / По шпарках, по кутках / Поховалися*» [6, с. 4]. Як не дивно, та допомога все ж приходить, але не з боку друзів, а від незнайомця коника-стрибунця: «*Шаблю вихопив легку, / Швидко підлітає / І злодюзі-павуку / Голову стинає /*» [7, с. 5]. Як виявляється, цей порятунок було здійснено не лише з добрих поривань, але і з корисними цілями – комар захотів одружитися з мухою: «*Потім Муху підхопив, / До віконечка підвів: / Я злодюгу зарубав, / Павучище покарав, / І я хочу після бою / Одружитися з тобою!*» [6, с. 8].

Негативний інцидент швидко забувається і всі продовжують веселитися. Так письменник акцентує увагу на торжестві добра над злом, прощенні над образою.

Другу модель відносин «людина-природа» можемо назвати **конформістською концепцією** К. Чуковського, незважаючи на те, що образ людини тут безпосередньо не представлений, проте вся казка постає метафоричною, адже передає головний закон природи – сильніший виживає; але і не оминає духовних цінностей людства – допомога ближньому. Ці стосунки можна назвати конформістськими (присосовницькими), адже кожен герой пристосовується один до одного з метою досягнення власних цілей, тобто прагне отримати користь із ситуації для себе: друзі Мухи-Цокотухи розважаються, а коли вона потрапляє у безвихідну ситуацію, то вони забувають про цю дружбу, коник-стрибунець також рятує муху заради того, щоб з нею одружитися і навіть сама Муха-Цокотуха пристосовується до цієї ситуації і мовчки одружується з коником-стрибунцем, не висловлюючи жодної думки стосовно цього.

Поема-казка «**Тарганисько**» К. Чуковського перегукується із казкою «Муха-Цокотуха» в плані формування ідилічної картини природи, яка раптово уривається через непроханого гостя – таргана, який наводить жах на всіх оточуючих: «*Раптом з підворотні / Суне великан – / Отакій вусатий / Злий тарган!*» [7, с. 4]. Такий опис виглядає комічним, адже він не відповідає дійсності, особливо слово *великан*, проте він пояснює чому всі жителі лісу налякані. І цей страх приводить їх, по суті, до рабства і постійного неспокою, адже відсутній лідер, який би зміг їх врятувати: «*От і став тарганисько господарем, / Всіх полів та узліссів володарем*» [7, с. 9]. Як показує письменник, така безініціативність, відсутність віри у власні сили приводить до найгіршого – втрати свободи, що є найвищою цінністю.

Допомога приходить дуже неочікувано, як і в казці «Муха-Цокотуха», адже всі вже давно втратили надію на порятунок: «*Полям, полям навпростець / Прилітає горобець... / Подививсь / Підскочив близько / Взяв і клюнув тарганисько*» [7, с. 11]. При цьому К. Чуковський возвеличує сміливість, доброту, саможертвність, завдяки якій горобець і отримав перемогу, а найголовніше, що це була безкорислива допомога.

Цю концепцію відносин «людина-природа» можемо назвати **аніمالістичною концепцією** К. Чуковського, адже тут представлено суто природничу проблематику, де виживає сильніший, а гине слабший, проте письменник, знову ж таки, метафоризує всі образи у казці і обіграє цю ситуацію по своєму – виграє не фізично сильніший у природі, а сильний духом. Так він поєднує фізичне і духовне начало як єдине ціле.

Отже, у творчості К. Чуковського виразно окреслено не лише емоційно-ціннісне ставлення до природи, що передбачає отримання естетичного задоволення від споглядання краси, а й художньо подано конкретні вказівки задля збереження цього зв'язку – взаємодопомога, яка сприятиме успішному співіснуванню живої та неживої природи, і цю інтенцію письменнику вдалося донести до найменшого читача у грайливій, ненав'язливій формі. К. Чуковський давав право вибору юному читачеві, який шлях йому обрати: разом із односторонніми обирати стратегію захисту природи чи, пристосувавшись до власного оточення, підтримувати його погляди стосовно покращення екологічної ситуації рідного краю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беленька Г. В. Казка як засіб екологічної освіти і виховання. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2015. № 5. С. 14–18.
2. Грабовський С. «Дідусь Корній» в інтер'єрі доби. День. 2019. № 88. С. 9.
3. Григоренко А. Корней Чуковский. Другая сторона сказки. Эпоха в лицах. 2007. № 34. С. 16–17.
4. Роганова М. Від ціннісного ставлення до природи до духовного розвитку дитини дошкільного віку. Теорія та методика навчання та виховання. 2018. Вип. 44. С. 93–109.
5. Чуковський К. Лікар Айболить. Донецьк : Кредо, 2019. 13 с.
6. Чуковський К. Муха-Цокотуха. К. : Махаон-Україна, 2009. 16 с.
7. Чуковський К. Тарганисько. К. : Пегас, 2019. 16 с.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ САМООЦІНКИ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ

Події сьогодення свідчать про початок періоду глобальних змін, що висувають на перший план питання формування всебічно розвиненої особистості, здатної адекватно реагувати на нові тенденції, проявляти власну свідомість та активність, зокрема розвивати здатність використовувати внутрішні резерви у відповідності із зовнішніми обставинами. Вирішення цього питання потребує акцентування на дослідженні такого фундаментального утворення особистості як самооцінка, а зокрема проблеми гендерних особливостей становлення самооцінки.

Самооцінка як фундаментальне утворення особистості є актуальною темою дослідження для вчених різних країн та епох. Частина науковців розглядають самооцінку як процес зі створення власного образу-Я (Є. Белінська, Г. Гуменюк, О. Красилю), частина - як компонент Я-концепції (Р. Бернс), а деякі – як самостійне новоутворення свідомості (У. Джеймс, І. Кон, А. Петровський, К. Роджерс). Різні наукові підходи можуть доповнювати або ж суперечити один одному [1, с. 3].

Важливим періодом становлення самооцінки є підлітковий вік. Це питання досліджували такі вчені як Р. Бернс, Л. Божович, Б. Зейгарник, І. Кон, А. Липкіна, Л. Макєєва, М. Резніченко, Р. Цветкова, І. Чеснокова. А власне гендерні особливості становлення самооцінки в підлітковому віці були проаналізовані у працях С. Бема, І. Вартанова, І. Клещина, Л. Попова тощо.

Мета статті полягає у теоретичному висвітленні сучасних наукових досліджень про гендерні особливості становлення самооцінки старших підлітків. Звернення до питання гендерних відмінностей при вивченні характеристик особистості зараз актуальне як ніколи. А проблема становлення та розвитку гармонійної всебічно розвиненої особистості з адекватною самооцінкою на сьогодні є першочерговим завданням.

Поняття «самооцінка» у психологічній термінології визначається як оцінка особистістю себе, своїх здібностей, можливостей та місця у соціумі. Успіх, емоційний стан, розвиток творчих здібностей, правильне оцінювання власних сил, взаєностосунки з оточуючими людьми – все це залежить від самооцінки [8, с. 242].

Для ґрунтовного розуміння терміну «самооцінка» варто розглянути детальніше різні підходи до його визначення. Вперше поняття «самооцінка» було введено У. Джеймсом як «образ самого себе» у структурі особистості. За теорією У. Джеймса структура особистості має три основних частини: перша - складові елементи; друга - відчуття й емоції стосовно цих елементів, тобто самооцінка; третя - вчинки, що обумовлені цими елементами особистості. Б. Ф. Скіннер вважав, що термін «самооцінка» пов'язаний із досвідом особистості, з якого людина виробляє уявлення про себе. Деякі психологи (Н. Акудінова, І. Бронніков, В. Горбачова) дотримуються думки, що самооцінка поряд з іншими особистісними утвореннями формується під впливом діяльності, внаслідок усвідомлення себе як суб'єкта цієї діяльності, через оцінку своїх якостей, здібностей та можливостей [3, с. 2].

Підлітковий вік є одним із найважливіших у становленні людини як особистості. Основним досягненням цього періоду є новий рівень самосвідомості та зміна Я-концепції, що пов'язано з намаганням вивчити та зрозуміти себе [1].

Найбільш помітні зміни відбуваються у змістовному аспекті самооцінки підлітків. Спостерігається перехід від фрагментарного бачення себе до повної розгорнутої багатогранної Я-концепції. Старші підлітки здатні проаналізувати та охопити всі сторони своєї особистості, адекватно оцінюючи переваги та недоліки. Багатьма дослідженнями встановлено, що попри дратівливість, емоційність та складнощі у спілкуванні, підлітки у своїй діяльності керуються чесністю, добротою та справедливістю. А високий рівень самокритичності дозволяє визнавати свої негативні характеристики та викликає бажання їх позбутись. Останнє десятиліття актуальним стало вивчення гендерних особливостей становлення самооцінки на різних вікових

етапах. Науковцями не було виявлено суттєвих відмінностей у здатності до адекватного оцінювання себе між хлопчиками та дівчатами [2].

Однак, у дівчаток спостерігається вищий рівень адекватного сприйняття інших, що пояснюється активнішим інтересом до оточуючих. А щодо здатності переносити знання про своє оточення на своє «Я», у дівчаток ця властивість дещо навіть нижча, ніж у хлопчиків.

Для юнака-старшокласника найбільш важливими критеріями оцінювання власного «Я» є інтелектуальні, вольові та комунікативні якості, що власне виступають показниками ціннісного ставлення до себе. Важливо, що в даних обставинах процес пізнання себе та формування самооцінки напряму залежить від впливу найближчого оточення, яке є носієм цих якостей на еталонному рівні. Самооцінка дівчат відповідно залежить від усвідомлення й оцінки їх взаємин з іншими людьми [4, с. 25].

Цікаво, що у дослідженнях А. Ананьєвої виявлено завищену самооцінку у 50 % дівчаток та 16,7 % - хлопчиків. Явище завищення самооцінки у підлітковому періоді розвитку спричинено процесом статевого дозрівання та завершенням фізіологічного розвитку організму, а також підвищеною емоційністю і зривом мотивації [1].

Одним із факторів, який не залежить від гендерної приналежності і суттєво впливає на самооцінку підлітка є оцінювання своєї зовнішності. На Я-концепцію дівчат сильніше впливає оцінка привабливості та стрункості тіла, а не показники його енергійності та сили. У свою чергу, хлопці більше звертають увагу на ефективність свого тіла, його можливості, силу та спритність [4].

Характерним для старших підлітків є актуалізація захисних психологічних механізмів, які зумовили некритичність оцінювання власних негативних якостей та завищення позитивних. Гендерні ж відмінності у даному випадку виражаються у більш критичному ставленні до власних недоліків у дівчат, у порівнянні з хлопцями. Цікаво, що рівень розвитку емпатії також впливає на самоставлення та самооцінку старших підлітків. Емпатія має значно більший вплив на формування позитивного ставлення до себе, самоповаги та критичної оцінки власних негативних якостей у дівчат, ніж у хлопців. А у представників сильної статі емпатійність зумовлює тенденцію до становлення високої самооцінки [5].

Вченими було виявлено, що у підлітків незалежно від гендерної приналежності досить високий рівень рефлексії, але у представниць жіночої статі він все ж вищий у півтора рази [7].

Встановлено закономірність: чим сильніша емоційна сфера підлітка, тим вища його самооцінка і оцінка власних можливостей, і відповідно вищий рівень домагань. У дівчат максимальний рівень домагань по таких якостях особистості як зовнішність, впевненість в собі, у хлопців відповідно - авторитет серед однолітків та вміння робити щось власними руками.

Одним із факторів впливу на становлення самооцінки у старших підлітків є групова приналежність та оцінка однолітків. Хлопці більш схильні зважати на думку однолітків при оцінюванні себе, а дівчата, у свою чергу, надають більше значення груповій приналежності та ідентифікації себе у структурі групи [1].

Отже, аналізуючи гендерні відмінності у становленні самооцінки старших підлітків можна відмітити, що хлопцям більш властиво - довіряти авторитету однолітків, менш критично ставитись до власних недоліків, звертати увагу на ефективність тіла та рідко знижувати власну самооцінку. Для дівчат характерний високий рівень емпатії та рефлексії, критичне оцінювання негативних якостей та вищий рівень ідентифікації з групою. З'ясовано, що попри значну увагу до теми становлення самооцінки підлітків виявлено незначний акцент саме на гендерні відмінності процесу, що власне свідчить про актуальність досліджень у цьому напрямку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьєва А. Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД. Гендерні особливості самооцінки і рівня домагань підлітків : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. інтер.-конф. (м. Переяслав-Хмельницький, 29-30 червня 2013 р.). Переяслав-Хмельницький, 2013. С. 144-145.
2. Блаженко О. М. Психологічні особливості формування самооцінки підлітків. Збірник «Студентський альманах». 2013. №3. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/stud_almanah/v_1/4.pdf
3. Гірчук О. В. Умови формування самооцінки в підлітковому віці. Актуальні проблеми психології : наук. збірник. Київ, 2008. С. 241-249.

4. Дядюкіна Є. В. Самооцінка як міждисциплінарне поняття. Науковий вісник Донбасу. Донбас, 2011. № 1 (13). С. 37-45.
5. Зозуляк-Случик Р., Лесюк О. Психологічні особливості формування самооцінки підлітків. Обрії. 2015. № 1. С. 23–26.
6. Клєцина, И.С. От психологии пола – к гендерным исследованиям. Вопросы психологии. 2003. № 1. С. 61–78.
7. Кротенко В. І. Розвиток емпатії у дітей підліткового віку - складової риси гуманістичного розвитку суспільства. Психологія : зб. наук, праць НПУім. М.П. Драгоманова. К., 2001. - Вип. 2(9). С. 55- 58.
8. Чорновол-Ткаченко А. О. Гендерні особливості змістовних характеристик ідентичності особистості старших підлітків. Педагогіка та психологія. 2013. Вип. 44. С. 200-210.

Стецишин Емілія

Науковий керівник – викл. Шевченко О.

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРЯННЯ ЖІНОК У ВІДПУСТЦІ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ

Актуальність дослідження. Для кожної жінки народження дитини є особливою, відповідальною подією, що змінює її життя, стосунки у сімейній, побутовій, професійній та особистісній сферах. Включеність жінки в постійну взаємодію зі своєю дитиною, «замкнутість» психологічного простору цих діадних взаємин формують особливе середовище буття матері, наповнене новою для жінки відповідальністю, обов'язками, фізичними навантаженнями і емоційними переживаннями, а також багатьма іншими, супроводжуваними материнство, психічними процесами і станами. Дія численних стресогенних факторів (як об'єктивних, так і суб'єктивних) може викликати накопичення у жінки втоми і безсилля, що веде до її виснаження і, як наслідок, емоційного вигорання.

Аналіз останніх публікацій. У процесі взаємодії з дитиною жінка неминуче зустрічається з різними видами тимчасових труднощів. Вивчаючи дитячо-батьківські стосунки, вітчизняні та зарубіжні дослідники, в основному, акцентують увагу на особливостях розвитку особистості дитини (Т. Алексєнко, Л. Божович, Дж. Боулбі, Л. Буніна, А. Варга, Д. Вінікотт, М. Кляйн, А. Співаковська, А. Фрейд, З. Фройд, Е. Фромм, К. Хорні та ін.). Проте, є й такі наукові доробки, в яких досліджуються: емоційний стан жінки під час вагітності та материнства (Л. Базалева, А. Батуєв, А. Захаров, І. Добряков, Л. Котлова, З. Крижановська), взаємодія матері і дитини в ранньому онтогенезі (А. Авдєєва, О. Дубовик, Е. Скобло), чинники і умови девіації материнства (В. Брутман, М. Радіонова та ін.), особистісні зміни жінки, пов'язані з переходом до батьківства (Є. Захарова, Є. Ісеніна, О. Карбанова та ін.). Вивчається психологічна готовність жінки стати матір'ю (О. Подобіна, О. Тіунова), аналізуються психологічні труднощі матері у відносинах з дитиною (Т. Кошкарлова), розглядається роль самоактуалізації особистості матері (Т. Хозяїнова), а також структура ідентичності жінок з різним материнським ставленням (Є. Васильєва, О. Калініна, Г. Шевчук).

Сьогодні не існує єдиного підходу до розгляду емоційного вигорання та його структури. В. Бойко, Н. Водоп'янова, Є. Орел, С. Мавка вивчають даний феномен в аспекті професійної діяльності людини, показують роль особистісних особливостей працюючої людини та її стійкість до психотравмуючих чинників професії. Є. Махер та К. Кондо розглядають синдром емоційного вигорання як різновид стресу. Проте, А. Абрумова, В. Бойко, С. Маслач досліджують емоційне вигорання як результат впливу комплексу стресогенних чинників.

На даний час відсутні ґрунтовні праці про емоційне вигорання матерів у дитячо-батьківських стосунках. Тим часом багато жінок відчувають в материнстві цей психологічний феномен. Таким чином актуальність дослідження зумовлена недостатнім вивченням особливостей психологічних труднощів матері, які можуть виникати в процесі взаємодії з дитиною і наростати в міру її дорослішання; серйозними психосоціальними наслідками порушень емоційної сфери молодих матерів, а також браком психокорекційних програм, спрямованих на підвищення рівня емоційної стійкості жінок у декретній відпустці.

Мета статті – теоретичне дослідження феномену емоційного вигорання жінок в процесі реалізації материнської ролі.

Виклад основного матеріалу. Народження дитини змушує жінку пережити цілу бурю емоцій, навіть якщо вагітність була запланована та сімейне становище є досить стійким. Ще складніше виглядає ситуація, коли дитина небажана, а сімейні стосунки є досить напруженими. Незважаючи на це, молода мати повинна усвідомлювати, що на перших етапах життя вона є головною людиною для дитини. Саме мати забезпечує немовля їжею, теплом, увагою, піклується про безпеку та комфортні умови для дитини. Низка психологічних досліджень довела, що найбільший вплив на психічний розвиток дитини має матір, оскільки розвиток особистості дитини відбувається у процесі опредметнення потреби у взаємодії. Спілкування з дитиною є необхідною умовою для розвитку в дитини батьківсько-материнської прив'язаності, розуміння та задоволення її базових потреб, що, у свою чергу, розвиває в малюка відчуття безпеки і любові.

Однак для жінки три роки у відпустці по догляду за дитиною – термін немалий. Багатьом жінкам він дається нелегко, а коли дітей двійко, а то й більше, тоді декрет надовго розтягується у часі (три, шість, дев'ять років) і тоді це вже не відпустка, а спосіб життя. Наслідки такого явища для професійної самореалізації різні – деякі жінки все ж таки потім виходять на роботу, деякі «переходять» на роботу домогосподарки, деякі змінюють фах тощо.

Хоча офіційно догляд за новонародженою дитиною називається декретною відпусткою, відпочинком цей час назвати складно. Відпустка по догляду за дитиною це не відпочинок, а робота, яка є достатньо важкою і виснажливою. Жінка в цей період є не лише мамою, але й куховаркою, покоївкою, нянею, дружиною. До того ж, материнство завжди супроводжується емоційним напруженням, наслідком якого можуть стати послаблення стійкості психічних функцій, часткова втрата працездатності і навіть соматичні та психічні хвороби, що ведуть до зниження адаптивності, порушення цілісності особистості матері [4].

Емоційне вигорання – один із нових, розглянутих у психологічній літературі механізмів захисту, тому його визначення є дещо розмитим. Варто відзначити, що емоційне вигорання розглядається і трактується лише з негативного боку. І, звичайно, на це є конкретні причини, адже коли людина перебуває у такому стані, це відбивається на виконанні нею своїх обов'язків, на відносинах із близькими людьми, оскільки веде до емоційної й особистісної відстороненості, незадоволеності собою, слідом за чим іде тривога, депресія і неадекватне емоційне реагування на звичайні життєві ситуації. За визначенням В. Бойка, емоційне вигорання – це вироблений особистістю механізм психологічного захисту у формі повного чи часткового виключення емоцій у відповідь на обрані психотравматичні впливи. Емоційне вигорання – це набутий стереотип емоційної, найчастіше професійної поведінки [1].

Поняття вигорання, зазвичай, використовується для позначення пережитого людиною стану фізичного, емоційного та психічного виснаження, що викликається тривалою включеністю в ситуації, що містять високі емоційні вимоги, які, в свою чергу, найчастіше є наслідком поєднання надмірно високих емоційних затрат із хронічними ситуаційними стресами. На думку досвідчених психотерапевтів, материнське вигорання виникає в тих сім'ях, де жінка відчуває тривалі й інтенсивні навантаження під час спілкування не тільки з чужими людьми, а й з чоловіком і власною дитиною. Вигорання, зазвичай, виникає через великий вантаж відповідальності, необхідність постійно співчувати близьким, допомагати їм і знаходити спільну мову, але нічого не отримувати натомість.

В особливій групі ризику розвитку емоційного вигорання в декретній відпустці є жінки, які живуть у великих містах, далеко від батьків, звикли до активного способу життя, опинилися в ізоляції від друзів та звичного кола спілкування, більшість часу проводять наодинці з дитиною. Особливо нелегко жінкам, діяльність яких була пов'язана з інтенсивним спілкуванням, ефективністю, досягненнями, конкретними результатами. У групі підвищеного ризику розвитку емоційного вигорання також мами діток, які мають проблеми зі здоров'ям, і ті, хто переживає конфлікти й нерозуміння у стосунках із чоловіком.

До того ж ми живемо в часи яскраво вираженого дитиноцентризму – коли життя і здоров'я дитини є великою цінністю. Сучасні знання про те, як період раннього дитинства впливає на подальше життя людини, покладають на маму відповідальність вже й за її

психологічне благополуччя. І в такому ритмі навантаження, особливо коли немає сторонньої фізичної допомоги, емоційне перенапруження і вигорання практично неминучі.

Розвитку емоційного вигорання сприяє необхідність роботи в одноманітному або напруженому ритмі. Сприяє цьому і відсутність належної винагороди (не лише матеріальної, але і психологічної) за виконану роботу, що спонукає жінку думати, що її робота не має цінності [2]. Дослідники виділяють п'ять ключових груп симптомів, що характеризують синдром емоційного вигорання: фізичні (стомлення, виснаження; безсоння); емоційні (недолік емоцій; песимізм, цинізм в особистісному житті); поведінкові (з'являється втома і бажання відпочити; байдужість до їжі); інтелектуальні (падіння інтересу до нового; нудьга, апатія, падіння смаку та інтересу до життя); соціальні (низька соціальна активність; падіння інтересу до дозвілля, захоплень; мінімальні стосунки вдома). Тобто, синдром емоційного вигорання характеризується поєднанням симптомів порушення в психічній, соматичній і соціальній сферах життя, з яких складається емоційне вигорання [1; 3, с. 467 – 469], а саме: 1) симптом «незадоволеності собою» – незадоволеність собою, конкретними обов'язками; симптом виникає в результаті невдач або нездатності впливати на психотравмуючі обставини; 2) симптом «загнаність у клітку» – інтелектуально-емоційна пробка, безвихідь, пов'язані з неможливістю уникнення психотравмуючих обставин; 3) симптом «редукція обов'язків» (редукція означає спрощення, зведення складного до більш простого, має негативний відтінок; виявляється в спробах полегшити або скоротити обов'язки, які вимагають емоційних затрат); 4) симптом «емоційна відстороненість» передбачає виключення емоцій, як емоційний захист; 5) симптом «особистісна відстороненість (деперсоналізація)» – повна або часткова втрата інтересу до людини – суб'єкта діяльності, сприйняття партнера по спілкуванню (в даному випадку дитини) як предмета, як об'єкта маніпуляцій. Цей симптом – один з основних ознак синдрому емоційного вигорання.

Висновки. Отож, із моменту народження дитини, жінка починає виконувати материнські функції і постійно, при цьому, включається в нові за змістом міжособистісні взаємини зі своєю дитиною. Характер цих взаємин (за емоційним і фізичним навантаженням) наближає материнство до тих видів діяльності, у яких суб'єкти праці через свої посадові обов'язки здійснюють постійні контакти з іншими людьми. Чи не тому доречним є розроблення системи профілактики емоційного вигорання, яка може відобразитися в навчанні матері різних способів відпочинку: вмінню відволікатися від переживань, пов'язаних із дитиною, умінню задовольняти потребу в спілкуванні з іншими людьми; можливості отримувати задоволення від різних видів діяльності, знаходити сенс у всьому – і у значних подіях життя, і в буденних, щоденних турботах, не відмовлятися від допомоги з боку родичів та знайомих.

Рання діагностика, корекція і профілактика емоційного вигорання можуть попередити його виникнення у матерів і допомогти в припиненні розпочатого процесу, а також сприяти попередженню деформацій особистості не тільки матері, але й дитини.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні психологічних заходів, спрямованих на зменшення психоемоційного напруження жінок у відпустці по догляду за дитиною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других. Москва : Наука. 1997. 472 с.
2. Завадська Т.В. Психоемоційний стан вихователів дитячих дошкільних закладів. *Психологічний часопис*. 2015. № 1 (1). С. 25 – 31.
3. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 512 с.
4. Овчарова Р. Психология родительства. Москва : Академия, 2005. 368 с.

Стець Любов

Науковий керівник – викл. Чіп Р.

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ АСЕРТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Людина прагне бути творцем власного життя, «автором свого сценарію», тому може частково емансипуватися від природних і соціальних залежностей і будувати своє життя не тільки у згоді з ними, але і всупереч їм. Однією з таких характеристик, що допомагає людині бути більш автономною, незалежною, виступає асертивність як особистісна властивість

суб'єкта. Важливою обставиною, що посилює актуальність дослідження психологічних механізмів самоствердження особистості у період дорослішання, є необхідність врахування її вікової специфіки. У зазначеному контексті на особливу увагу заслуговує підлітковий віковий період, оскільки саме він є визначальним у становленні стійких психологічних властивостей підростаючої особистості.

У своїх дослідженнях Г. Бейсер, Г. Балл, Є. Головаха, Т. Говорун, М. Джеймс, О. Хохлова виокремлюють різні аспекти асертивної поведінки особистості. Зокрема у наукових доробках В. Москаленко, І. Попової широко висвітлені особливості впливу процесу соціалізації на асертивну поведінку особистості. К. Абульханова-Славська, І. Кон, С. Максименко, В. Семиченко, В. Татенко, Т. Титаренко розглядають асертивну поведінку через призму суб'єктності життєдіяльності. В експериментальних дослідженнях О. Анцупова, С. Гінзера, В. Каппоні, С. Нартової-Бочевар, О. Шипілова сконцентровано увагу на здатності людей долати труднощі, бути впевненими у собі, адекватно оцінювати себе та інших учасників міжособистісних стосунків.

Наукові концепції щодо дослідження асертивної поведінки висвітлені у працях А. Брушлинського, Ш. Бюллер, О. Леонтєва, М. Литвак, Б. Ломова, А. Петровського, С. Рубінштейна. У теорії Є. Солтера асертивна поведінка розглядається як оптимальний, конструктивний спосіб міжособистісної взаємодії на протигагу двом найпоширенішим деструктивним способам – маніпуляції й агресії. Є. Солтер вперше визначив фізіологічні закономірності та основи асертивної поведінки.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності та структурних компонентів асертивної поведінки.

У сучасній психологічній науці асертивна поведінка розглядається як найконструктивніший спосіб міжособистісної взаємодії, що спирається на принципи гуманізму, при цьому заперечується маніпуляція, жорстокість і агресія щодо іншої людини. Дж. Вольпе вважав, що істинно асертивна особистість володіє чотирма характеристиками. По-перше, людина вільно виражає свої думки і почуття. По-друге, вона може спілкуватися з людьми на всіх рівнях (з незнайомими людьми, з друзями, з сім'єю). Це спілкування завжди відкрите, чесне, пряме і адекватне. По-третє, у людини є активна орієнтація у житті, вона досягає того, чого прагне. На протигагу пасивній особистості, яка вичікує, що трапиться далі, вона намагається впливати на події. По-четверте, її дії супроводжуються самоповагою. Розуміючи, що ситуація не завжди буває виграшною, така людина вдається до обмежень, але намагається не упустити свого шансу. До невпевненості призводять відсутність позитивного соціального досвіду, навичок спілкування або невміння їх реалізувати [3].

Асертивність – це самоствердження через конструктивну діяльність, досягнення майстерності і безконфліктне спілкування. Асертивна поведінка є «золотою серединою» між агресивним і пасивним стилями поведінки, спрямована на те, щоб реалізація власних інтересів була умовою реалізації інтересів суб'єктів взаємодії. Як зазначає Є. Андрієнко, найбільша ефективність досягається при взаємодії однієї асертивної людини з іншою такою самою людиною [1].

Отже, асертивність – психологічне поняття, що відображає внутрішньопсихологічні особистісні орієнтації, спрямовані на характер та тип взаємодії індивіда із соціальним середовищем. Асертивна поведінка – самостверджуюча поведінка, обумовлена індивідуальними особливостями особистості, що виражається, перш за все, в самостійності, незалежності від інших людей та обставин, в умінні відстоювати свої права і думки, поважаючи себе та інших [6, с. 59].

Для розуміння проблеми сутності асертивної поведінки важливим є узагальнення теоретико-експериментальних досліджень, згідно з якими асертивна поведінка тісно пов'язана з особистою відповідальністю (С. Стаут), впевненою поведінкою (А. Федоров), самоставленням (Ю. Портнова). Асертивна поведінка орієнтована на довгострокову співпрацю, командну роботу, ділові стосунки.

Теоретичний аналіз різноманітних поглядів та підходів щодо структурних компонентів асертивної поведінки спонукає до розгляду теоретичних суджень К. Чулкової [7], котра дійшла висновку, що структура асертивної поведінки включає когнітивно-змістовий, афективний та поведінковий компоненти.

Так, когнітивно-змістовий компонент полягає в орієнтуванні та адекватну оцінку ситуації, доцільному варіюванні способів дії та продуктивному перетворенні проблемних ситуацій (гнучкість мислення); прогнозуванні саморозвитку та саморуку, визначенні свого «Я» у навколишньому світі на основі усвідомлення сенсу і цінностей свого життя.

Афективний компонент асертивної поведінки включає схвалення іншого – особлива якість асертивності, яку можна розцінити як почуття самозбереження, що проектується на інших людей. Потреба в самозбереженні, благополуччі та безпеці інших стають факторами впевненої поведінки, душевного спокою в умовах, що змінюються протягом життєдіяльності; впевненість в собі визначається як «соціально прийнятне вираження своїх прав та почуттів» (Дж. Вольпе), як «здатність до самовираження» (Д. Дж. Ліберман), як «звичка до емоційної свободи» (А. Лазарус), як «позитивна оцінка індивідом власних здібностей, необхідних для досягнення значущих цілей та задоволення його потреб» (Н. Харламенкова). Водночас Дж. Вольпе прийшов до висновку, що впевнений вираз людини щодо своїх почуттів та думок у складній соціальній ситуації може сприяти подоланню страху. У нових умовах життєдіяльності у невпевнених людей страх стає домінуючим та блокує активність [2, с. 14].

Таким чином, можна стверджувати, що асертивна поведінка тісно пов'язана з емоційною компетентністю. Тільки усвідомлюючи свої емоції і вмюючи ними керувати, людина може зберігати емоційний спокій, що і є неодмінною умовою асертивності. Довіра до себе вважається умовою існування особистості як суверенного суб'єкта активності, здатного до самостійного вибору цілей та їх досягнення. Людина прагне відповідати не тільки собі, а й світу, тому довіра до себе існує в єдності з довірою до світу.

Поведінковий компонент асертивної поведінки проявляється в незалежності, відповідальності, наполегливості (напористості), готовності до ризику та конструктивної агресії. Незалежність виражається у здатності взяти на себе керівництво своїм життям, бути самим собою. Так, Г. Мюррей позначав незалежність як «автономність», яка виражається в здатності «опиратися впливу або примусу, чи не коритися авторитету, шукати собі свободу на новому місці». Готовність до ризику передбачає позитивну оцінку особистістю свого минулого досвіду (вміння покладатися на себе без достатнього орієнтування в ситуації). Тим самим готовність до ризику постає як динамічне утворення, яке визначається активністю самої людини [5, с. 112].

Незалежність (автономність) і відповідальність перетворюють людину в суб'єкта, готового до конструктивного опору і збереження свого «Я». Ця спокійна, трохи відсторонена позиція, за допомогою якої можна захистити власні психологічні кордони, не порушуючи чужих, визначається як наполегливість та напористість. Наполегливість (так само як сміливість та рішучість) відносяться до суб'єктних якостей особистості за умови, якщо вона не пов'язана з конкретною ситуацією та «стає генералізованим способом поведінки у всіх ситуаціях, де потрібно виправданий ризик, щоб домогтися успіху». Наполегливість та напористість слід відрізняти від деструктивних форм прояву агресії. Тому саме наполегливу і неворожу поведінку, спрямовану на захист своїх прав та інтересів при досягненні мети, визначають як асертивну позицію [4, с. 89]. Конструктивна агресія служить досягненню поставлених цілей та сприяє самореалізації як фундаментальної потреби людини. Як зазначає Г. Аммон, кожна людина народжується з потенціалом так званої конструктивної агресії, тобто з прагненням освоїти навколишній світ, творчо себе реалізувати. При нормальному розвитку конструктивна агресія спонукає до творчості та творіння. При дефектному розвитку конструктивна агресія переростає у руйнівну [5, с. 112].

Отже, асертивна поведінка дає можливість людині чітко та однозначно висловлювати свою думку, переконливо працювати, розуміти себе та інших. Асертивні люди відповідають за свої дії і свій вибір, розуміють свої потреби, відкрито і прямо просять те, чого хочуть. При отриманні відмови вони можуть засмутитися або бути розчарованими, але їх самосприйняття не затьмариться. Вони не завжди покладаються на схвалення інших людей і відчувають безпеку і впевненість в самих собі. Асертивні люди показують іншим, як вони хотіли б, щоб з ними поводитися.

Таким чином, теоретичний аналіз основних аспектів асертивної поведінки свідчить про те, що асертивна поведінка є однією з базових стратегій для ефективної взаємодії та дозволяє успішно досягати власних цілей. Асертивна поведінка полягає у тому, що людина захищає

власні права, виражає власні думки і почуття прямо, чесно і відкрито, поважаючи інших, діє без зайвої тривоги або почуття провини.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у проведенні емпіричного дослідження особливостей розвитку асертивної поведінки у старшому підлітковому віці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андриенко Е. В. Социальная психология : учеб, пособие для студ. высш. пед. учеб, заведений / под ред. В. А. Слостенина. Москва : Академия, 2000. 264 с.
2. Вильсон Дж. Т., Поведенческая терапия. Журнал практической психологии и психоанализа. 2000. № 3. С. 15–22.
3. Каппони В., Новак Т. Как делать всё по своему, или Ассертивность – в жизнь. Санкт-Петербург, 1995. 186 с.
4. Петровский А. В. Психология. Москва : Прима, 2000. 320 с.
5. Прихожан А. М. Психология неудачника. Тренинг уверенности в себе. 2-е изд. Санкт-Петербург : Питер, 2009. 240 с.
6. Степанов С. С. Популярная психологическая энциклопедия. Москва : Эксмо, 2005. 672 с.
7. Чулкова К. Аналіз досліджень проблеми асертивної поведінки особистості. Психологічний часопис. 2018. № 1 (11). С. 38–45.

Провальнюк Марина

Науковий керівник – викл. Гончаровська Г.Ф.

ПСИХОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО КОРЕКЦІЇ ТРИВОЖНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Формування всебічно розвинутої, освіченої, спроможної працювати у нестандартних ситуаціях людини визначає майбутнє держави та відображено в усіх законах, пов'язаних з реформуванням освіти в сучасній Україні. Якісна освіта передбачає засвоєння великого обсягу нових знань, умінь та навичок, що призводить до зростання навчального навантаження в закладах освіти, зокрема, в гімназіях та ліцеях, учні яких спрямовані на вступ до престижних вузів, відвідують різноманітні курси, займаються з репетиторами, що вимагає значних зусиль і напруження та зумовлює виникнення тривожності – спочатку як ситуативного стану, а за умови його багаторазового повторення – як стійкої риси особистості.

Питання зниження високого рівня тривожності на різних етапах розвитку, розробки програм та прийомів корекційного впливу широко представлено у психологічній літературі. Проте проблемі корекції тривожності в ранньому юнацькому віці присвячена незначна кількість праць (С. Водяха, І. Гаранькова, Ю. Зайцев, Ю. Клепач, В. Крайнюк, І. Ясточкіна). Значний внесок у розробку корекційних можливостей арт-терапії зробили вчені О. Антонова-Турченко, Г. Батищева, А. Копитін, О. Пилипенко, В. Райх, К. Рудестам. Незважаючи на наявність окремих робіт, в яких висвітлюються особливості корекції тривожності у старшокласників, специфіка її розвитку та психологічної корекції на основі різних психологічних підходів залишається поза увагою вчених.

Мета статті – обґрунтувати психологічні підходи до корекції тривожності старшокласників.

Термін «психологічна корекція» використовується в науковій літературі для позначення специфічного виду діяльності психолога. Психологічна корекція визначається як тактовне втручання в процес особистісного розвитку людини з метою виправлення відхилень [5], в практичній діяльності психолога – як діяльність з виправлення тих особливостей психічного розвитку, які за прийнятою системою критеріїв не відповідають оптимальній моделі [6]. Загалом психологічна корекція трактується як спрямований психологічний вплив на психологічні структури для забезпечення повноцінного функціонування особистості.

Корекцію тривожності як стійкої риси особистості старшокласника можна визначити як специфічний різновид корекції емоційно-вольової сфери, метою якого є зменшення демобілізуючого впливу тривожності з одночасним збереженням її стимулюючої функції [8]. Вибір стратегії та методик психологічної корекції залежить від теоретичного підходу, в межах

якого здійснюється робота з клієнтом. Зокрема, виділимо діяльнісний, психоаналітичний, поведінковий, когнітивний, екзистенційно-поведінковий, гуманістичний підходи.

Діяльнісний підхід передбачає здійснення корекції за рахунок спеціального навчання, що дозволяє на новому рівні реалізувати контроль та управління внутрішньою та зовнішньою активністю. В межах підходу часто практикується опанування зовнішньої дії з подальшою інтеріоризацією – переходом контролю за виконанням дії у внутрішній план [2]. Метою корекційної роботи у випадку високого рівня тривожності є не лише опанування нових поведінкових стратегій та уявлень про себе, але й інтеграція в звичну діяльність клієнта.

Психоаналітичний підхід до психологічної корекції охоплює різні напрями психоаналізу, зберігаючи тенденцію до визначення неусвідомлених причин проблеми, їх опрацювання та оволодіння адаптивними формами поведінки, що створює можливості для особистісного зростання. В психоаналізі З.Фрейда основним є катарсичний метод, який передбачає опрацювання тривожності шляхом вивільнення та відреагування неусвідомлених раніше думок та почуттів. Представники юнгіанського напрямку зосереджують увагу на роботі з уявою, представники неопсихоаналізу – на методі аналізу життєвого шляху, розглядаючи як джерело тривожності стосунки з найближчим оточенням [6].

Представники поведінкового напрямку трактують порушення в розвитку людини як наслідок закріплення неадаптивних форм поведінки, отже, корекційна робота зосереджується на формуванні у клієнта оптимальних поведінкових навичок. Методи соціобіхевіоризму базуються на положенні про те, що людина навчається через спостереження за поведінкою інших людей. Корекція базується на демонстрації клієнту оптимальної моделі поведінки: тривожний юнак, спостерігаючи за поведінкою менш тривожних однолітків в спеціально організованих умовах, поступово засвоюватиме нові форми реагування. Метою корекційної роботи є «допомога людині навчитися реагувати на життєві ситуації так, як би хотіли вони самі, тобто сприяння зростанню потенціалу їх особистої поведінки, думок, почуттів та зменшенню небажаних форм реагування» [7, с. 289].

В межах когнітивного підходу корекційна робота проводиться з позиції організації пізнавальних структур. Порушення як в пізнавальній, так і в емоційній сфері трактуються як результат засвоєння неконструктивних суджень, які не відповідають реальній картині світу та ускладнюють процес адаптації. Робота з подолання надмірної тривожності відбувається за схемою: виявлення стандартних мисленневих конструкцій, що використовуються в ситуації, яку індивід оцінює як загрозову для себе, їх детальний опис та оцінка, формування конструктивних способів подолання тривоги, що базуються на отриманій раніше інформації [5]. На відміну від поведінкового напрямку, корекційний вплив спрямований не на зміну поведінкових паттернів, а на формування адекватних когнітивних схем.

Екзистенційно-гуманістичний підхід розглядає характерологічні порушення як наслідок недостатньої реалізації особою своєї сутності, уникання ситуацій вибору [4]. Отже, основні зусилля психологічної корекції спрямовані на розвиток самоусвідомлення, модифікацію ставлення людини до світу та себе. В зазначеному підході, на відміну від інших, зниження рівня тривожності не розглядається як кінцева мета корекційної роботи. Тривога визначається як один з проявів буття, тому психолог зосереджує увагу на способі, який клієнт використовує для подолання тривоги, функціях, які виконує тривожність (чинника розвитку особистості чи обмеження її буття) [8]. Прояв та прийняття тривожності є важливими компонентами корекційної роботи в межах цього підходу.

Виділимо запропонований С. Водяхою [1] тренінг розвитку креативності, який одночасно служить засобом корекції тривожності. Слід зауважити, що при проведенні корекційної роботи щодо оптимізації тривожності в ранньому юнацькому віці перевага нею надається груповій формі роботи. Застосування цієї форми корекції дає можливість відстежити неадаптивні паттерни взаємодії, які сприяють закріпленню небажаних рис, та розширити репертуар поведінкових реакцій. В ранньому юнацькому віці, який розглядається як відносно стабільний період щодо розвитку тривожності, використання групової форми корекції набуває особливого значення. Водночас ефективним є також послідовне застосування індивідуальної та групової форми корекції: на початку роботи надається перевага індивідуальним консультаціям, по мірі зниження початкового рівня тривожності клієнту рекомендується участь в корекційній групі.

Більшість дослідників використовували в корекційній роботі й методи активного соціально-психологічного навчання, зокрема, соціально-психологічний тренінг – метод психологічного впливу, що здійснюється в процесі інтенсивної групової взаємодії, основною метою якого є розвиток соціально-психологічної компетентності [2]. Вказаний метод покладений в основу корекційних програм щодо оптимізації високого рівня тривожності в ранньому юнацькому віці. В межах соціально-психологічного тренінгу використовуються елементи групової дискусії, рольові ігри, проєктивне малювання, музикотерапія, психотерапевтичні прийоми (вербалізація почуттів, візуалізація, надання зворотного зв'язку, арт-терапевтичні та психодраматичні техніки), вправи з елементами релаксації та саморегуляції.

Важливим засобом корекції тривожності є арт-терапія. О. Копитін [4] та Л. Лебедева [3] виокремили переваги арт-терапії для корекції тривожності юнаків: створює позитивний емоційний настрій у групі, формує активну життєву позицію, впевненість у своїх силах; через невербальні форми спілкування полегшує процес комунікації з однолітками, психологом; надає можливість звернутися до тих реальних проблем або фантазій, які з яких-небудь причин важко обговорювати вербально; дає можливість на символічному рівні експериментувати з різними почуттями, досліджувати і виражати їх у соціально прийнятій формі; дозволяє пропрацювати думки і емоції, які людина тримає в собі; розвиває почуття внутрішнього контролю; спирається на здоровий потенціал особистості; стає своєрідним «мостом» між психологом та клієнтом.

В якості допоміжного засобу поряд з соціально-психологічним тренінгом застосовуються спеціально розроблені щоденники самопізнання, що містять завдання для самоаналізу та рефлексії, матеріали для домашніх завдань, психодіагностичні методики, які учні спроможні виконати самостійно [1]. Ефективність розроблених програм визначалась шляхом послідовних психо-діагностичних зрізів, які здійснювалися до початку корекційної програми та після її завершення. В деяких програмах оцінка ефективності також проводилась впродовж певного періоду після здійснення корекційного впливу.

Висновки. Отже, корекційна робота, спрямована на подолання високого рівня тривожності в юнацькому віці, здійснюється в межах різних психологічних підходів – психоаналітичного, поведінкового, когнітивного, гуманістичного та діяльнісного. Питання психологічної корекції тривожності в ранньому юнацькому віці висвітлюється з точки зору розробки спеціальних програм, зв'язку з іншими властивостями особистості (агресивність, креативність, самооцінка), статусу особи (школярі, студенти). Важливим засобом корекції тривожності є арт-терапія, використання якої для оптимізації високого рівня тривожності в учнів раннього юнацького віку потребує подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Водяха С. А. Коррекция тревожности в процессе формирования креативности в раннем юношеском возрасте : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Казань, 2000. 21 с.
2. Кузікова С. Б. Теорія і практика вікової психокорекції : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2006. 384 с.
3. Лебедева Л.Д. Практика арт-терапии : подходы, диагностика, система занятий. СПб. : Речь, 2008. 256 с.
4. Методы арт-терапевтической помощи детям и подросткам : отечественный и зарубежный опыт : научное издание. Москва : Когито-центр, 2012. 285 с.
5. Осипова А. А. Общая психокоррекция. Москва : Сфера, 2002. 510 с.
6. Основи практичної психології : посібник. / за ред.Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелева та ін. Київ : Либідь, 2001. 536 с.
7. Поліщук В. М. Вікові кризи в підлітковому і юнацькому віці: базові симптомокомплекси: монографія. Суми, 2012. 478 с.
8. Ясточкіна І. А. Психологічні чинники виникнення та корекція тривожності в ранньому юнацькому віці : дис. ... канд. психол. наук. Київ. 2011. 320 с.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Незважаючи на дискусійність проблеми емоційного інтелекту, науковці наголошують на важливості емоційного виховання, що передбачає оволодіння своїм емоційним станом, підпорядкування прояву емоцій і почуттів розуму і волі. Феномен емоційного інтелекту став надзвичайно популярним за останні десятиліття і активно досліджується науковцями, оскільки визначається як один із провідних чинників, який забезпечує емоційне самопізнання та розуміння емоцій інших людей, що сприяє успішній соціальній взаємодії.

Ми відчуваємо різні емоції протягом усього нашого усвідомленого і неусвідомленого життя. Розпочинається все ще в утробі матері, багато в чому під впливом її емоційного стану. На фундаментальному рівні емоції є реакціями на довкілля, адже вони дозволяють нам швидко відрізнити щось приємне від загрози. Емоції просочують наші думки, впливаючи на ухвалення рішень, визначення життєвих цінностей, на взаємодію з оточенням, повідомляючи інших людей про наш внутрішній стан; на самостварення, на здатність будувати близькі стосунки, на успіхи в навчанні й роботі, на поведінку, готуючи наше тіло до дії. Без емоційного відгуку не відбувається жодного епізоду в нашому житті. Навіть якщо здається, що ми нічого не відчуваємо в поточний момент, це хибна думка, тому що існують неусвідомлені емоції, яких ми не помічаємо. Незважаючи на це «непомічені» емоції теж накладають відбиток на думку, поведінку, мотивацію і бажання.

Проблему емоційного інтелекту досліджували як зарубіжні (Р. Бар-Он, Д. Гоулман, Д. Карузо, Д. Люсін, Дж. Мейер, П. Селовей), так і вітчизняні (С. Богомаз, А. Карпов, В. Овсянникова, І. Степанова, М. Шпак) вчені.

Науковці вивчають різні аспекти емоційного інтелекту: розуміння підлітками власних емоцій, предикативну й когнітивну емпатію (П. Анохін, Д. Гоулман, М. Дмитрієва, Є. Карпенко, Н. Коврига, Д. Люсін, М. Манойлова, Л. Новікова, Е. Носенко, О. Саннікова, С. Симоненко, О. Чебикін); соціально-адаптаційний потенціал емоційного інтелекту підлітка (М. Бреккет, С. Дерев'яно, Н. Коврига), особливості розвитку емоційного інтелекту на різних вікових етапах онтогенезу (Т. Березовська, Т. Пашко, М. Смульсон, М. Шпак, Г. Юсупова та ін.). Зокрема М. Шпак азначає емоційний інтелект як інтегральну властивість особистості, яка забезпечує здатність розуміти емоції та управляти ними, підпорядковує емоції розуму і волі, спонукає до самопізнання через збагачення емоційного та соціального досвіду [10].

Мета статті полягає у розкритті психологічних особливостей та виокремленні складових емоційного інтелекту.

Актуальність дослідження зумовлена посиленням інтересу до проблеми розвитку емоційного інтелекту в умовах високого рівня емоційного напруження і тривоги, які спостерігаються в сучасному суспільстві.

В останнє десятиліття, як справедливо зазначає Д. Гоулман [1], з'явилась велика кількість досліджень, що засвідчують найвищий за всю історію людства рівень емоційної нестриманості, нехтування будь-якими нормами у виявленні почуттів на всіх рівнях спілкування людей, починаючи з родини і закінчуючи колективом, в якому люди працюють. Це виявляється і у відчаї «мовчазної самотності» маленьких дітей, залишених батьками наодинці з телебаченням у ролі «вихователя» або взагалі позбавлених будь-якого батьківського піклування [5], у жахливому насильстві в шлюбних стосунках, яке негативно впливає на дитячу психіку, приниження в школі та позашкільному дозвіллі.

На сьогодні не існує однозначного трактування емоційного інтелекту. Ряд дослідників розглядає його як підструктуру соціального інтелекту [10] або підструктуру інтелекту загалом як багатоаспектного конструкту [7]. Однак існує й інша точка зору: емоційний інтелект розглядається як більш широке поняття, а соціальний інтелект – як один із його аспектів. Так, Дж. Мейер відносить емоційний інтелект разом із соціальним до так званих «гарячих», оперативних видів інтелекту, які оперують соціальною, практичною, особистісною та

емоційною інформацією; емоційний інтелект розглядається як частина міжособистісного інтелекту» [3, с. 55].

У своїй моделі емоційного інтелекту Дж. Мейер і П. Селовей визначають його як групу ментальних здібностей, що сприяють усвідомленню та розумінню власних емоцій та емоцій оточуючих. Дослідники виокремлюють чотири складові, які мають рівнево-ієрархічний характер і послідовно розвиваються в онтогенезі. Йдеться про: 1) сприйняття, оцінку та вираження (ідентифікацію) емоцій; 2) використання емоцій для підвищення ефективності мислення й діяльності; 3) розуміння й аналіз емоцій; 4) свідоме управління емоціями для особистісного зростання й оптимізації міжособистісних стосунків. Вчені вважають, що емоційний інтелект допомагає осмислити міжособистісні взаємини на основі розуміння емоцій та почуттів суб'єктів взаємодії, вибудовувати лінію поведінки в потрібному напрямку, що призводить до максимально комфортного співіснування в соціумі та допомагає домагатися поставлених цілей під час конструктивної взаємодії з іншими людьми [4, с. 10].

Учені стверджують, що емоційний інтелект дозволяє опрацьовувати всі види інформації, які пов'язані з емоціями; використовувати емоції для полегшення різних когнітивних процесів та вирішення проблем, користуватися змінами свого настрою, щоб упоратися з тим чи іншим завданням, що є актуальним на даному етапі; бути уважним до найдрібніших змін усередині себе і навколо; керувати емоціями, тобто регулювати як власні емоції, так й ті, які притаманні іншим людям. Людина з високим рівнем емоційного інтелекту може використовувати навіть негативні емоції як у власних цілях, так і керувати ними для досягнення мети [7, с. 49].

Емоційний інтелект, за Д. Гоулманом, є сукупністю чинників, які дають змогу особистості відчувати, регулювати настрій, контролювати імпульсивні прояви, мотивувати себе, утримуватися від фрустрації і таким чином досягати успіху в повсякденному житті, в інший спосіб проявити інтелект. Дослідник називає емоційний інтелект основною інтуїцією і цитує Аристотеля: «гніватися на того, хто на це заслуговує, причому до відомих меж, у належний час, з належною метою і належним чином – це є рідкісне емоційне вміння» [1, с. 37].

На думку американського психолога Н. Холла, емоційний інтелект – це спроможність розуміти відмінності між позитивними і негативними емоціями і навіть між різними позитивними емоціями, що допомагає налагоджувати конструктивний діалог і взаємини [4]. Складовими емоційного інтелекту він називає: емоційну обізнаність, управління своїми емоціями, самомотивацію, емпатію, здатність до розпізнавання емоцій інших людей тощо.

Сучасний дослідник Р. Бар-Он, стверджує, що емоційний інтелект – це «сукупність емоційних, особистих та соціальних здібностей, які впливають на загальну здатність ефективно справлятися з вимогами та тиском навколишнього середовища» [2, с. 32]. Вчений виокремив п'ять складових емоційного інтелекту: 1) пізнання себе, усвідомлення власних емоцій і пов'язані з цим упевненість у собі, самоповага, самоактуалізація, незалежність); 2) навички міжособистісного спілкування на основі емпатії та соціальної відповідальності; 3) здатність до адаптації, гнучкість реагування, конструктивне розв'язання проблем; 4) управління стресовими ситуаціями, контроль за імпульсивністю, стійкість до стресу; 5) переважаючий позитивний настрій, щастя, оптимізм [2, с. 34].

Українські науковці Н. Коврига і Е. Носенко термін «емоційний інтелект» запропонували перекласти на українську мову: «розумність не тільки підіймає нас над нашими пристрастями та слабкостями, а й допомагає скористатись з наших переваг, талантів та добродійності» [6, с. 23]. Вчені стверджують, що саме це значною мірою пов'язано зі змістом емоційного інтелекту, серед аспектів виявлення якого спроможність людини долати власні пристрасті, підніматись над ними; користатись перевагами, талантами та добродійністю, тобто мотивувати себе на виявлення власного особистісного потенціалу.

Цікавий та важливий у контексті дослідження елемент емоційного інтелекту – усвідомлена регуляція емоцій. Початковий момент управління почуттями – це розщеплення монолітного недиференційованого афекту (Я-почуття) на суб'єкта та його почуття, точніше кажучи, це вичленовування почуття в якості окремого об'єкта, а не властивості зовнішнього світу («Я відчуваю страх або задоволення», а не «Світ страшний або приємний») [2]. Управління емоціями, на думку Дж. Мейера, полягає в розширенні або обмеженні потоку емоційної інформації, зокрема за допомогою контролюючих думок [4, с. 12].

Асиміляція емоцій у мислення (використання емоцій для підвищення розумової активності), розуміння єдності раціонального та емоційного підтверджується й даними експериментів П. Селовей, згідно яких здійснення ефективного процесу прийняття рішення неможливе, якщо думка позбавлена емоційного підкріплення. Тому кінцевим продуктом емоційного інтелекту є прийняття рішень на основі відображення та осмислення емоцій, які є диференційованою оцінкою подій, що мають особистісний смисл. Тому емоційний інтелект лежить в основі емоційної саморегуляції [8, с. 22].

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що емоційний інтелект є важливою інтегральною характеристикою особистості, яка реалізується в її здатності розуміти емоції, узагальнювати їх зміст, виокремлювати емоційний підтекст у міжособистісних стосунках, регулювати емоції так, щоб сприяти успішній когнітивній пізнавальній діяльності та долати негативні емоції, які заважають спілкуванню чи загрожують досягненню індивідуального успіху. Дослідники стоять на початку шляху вивчення цього психологічного феномену і наступні роки повинні принести додаткові наукові результати, які стануть основою розуміння цього важливого особистісного конструкту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. Москва : АСТ : Астрель, 2011. 478 с.
2. Иванова И. Основные направления исследований эмоционального интеллекта в отечественной науке и за рубежом. Сборник научных трудов СевКавГТУ. Серия «Гуманитарные науки» № 3. Ставрополь : СевКавГТУ, 2006. С. 32 – 33.
3. Калошин В. Ф. Емоційний інтелект – головний показник ефективності використання людських ресурсів. Практична психологія та соціальна робота. 2008. № 4. С. 54 – 63.
4. Лобанов А.П., Подунова О.Н. Социальный интеллект : от Торндайка до Гилфорда. Социальный интеллект : Проблемы исследования и диагностики / под ред. А. П. Лобанова. Москва : БГПУ, 2003. С. 5 – 17.
5. Малихіна М. Дитина у світі емоцій : видавництво : 4 Matas (Издательская группа «Основа»), 2018. 156 с.
6. Носенко Е. Л., Коврига Н. В. Емоційний інтелект : концептуалізація феномену, основні функції : монографія. Київ, 2003. 159 с.
7. Опанасюк І. В. Психологічна сутність феномену «емоційний інтелект». Збірник наук. праць : філософія, соціологія, психологія. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника», 2013. Вип. 18. Ч. 1. 213 с.
8. Синельникова І. Дослідження розвитку емоційного інтелекту. Психолог. Серпень. 32(464), 2011. С. 19 – 24.
9. Собченко О. М. Здібності у структурі емоційного інтелекту як фактор формування особистості. Наука. Релігія. Суспільство. 2010. № 4, С. 84 – 87.
10. Шпак М. М. Психологія розвитку емоційного інтелекту молодших школярів : монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. 372 с.

Ткачук Анна

Науковий керівник – викл. Постолюк М.І.

ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ЗА КОРДОНОМ

У багатьох країнах світу велика увага приділяється розвитку дошкільних закладів і вдосконаленню процесу виховання дітей. Як і у нас, за кордоном дошкільне виховання є початковою ланкою єдиної системи виховання і навчання. Ним опікуються місцеві органи влади, релігійні і громадські організації, приватні особи.

Кожна національна система освіти (зокрема дошкільного виховання) має певні особливості та власний передовий педагогічний досвід.

У 1989 році Генеральна Асамблея ООН ухвалила Міжнародну конвенцію про права дитини, яку ратифіковано в усіх країнах цивілізованого світу. Це – унікальний документ високого рівня, статті якого охоплюють права дітей від народження до повноліття. Стаття 6 Конвенції визначає: «Кожна дитина має право на життя» [5].

Значну координаційну роботу в галузі виховання і навчання проводять міжнародні педагогічні центри: Інтернаціональне бюро виховання (Швейцарія), Міжнародний інститут педагогічних досліджень (Німеччина), Міжнародний педагогічний центр (Франція).

Велика Британія. Дошкільна освіта цієї країни пройшло шлях розвитку від закладів суспільного догляду дітей із незаможних родин до сучасних різноманітних типів дошкільних закладів, що забезпечують диференційований підхід до виховання дітей. Основні типи дошкільних закладів: муніципальні та приватні денні ясла, ясельні школи, ясельні класи, ігрові групи, клуби матері і дитини. За змістом роботи їх можна об'єднати в три групи:

- 1) денні ясла – забезпечують належний догляд за дітьми;
- 2) ясельні класи і школи – заклади інтелектуального розвитку, підготовка до школи;
- 3) ігрові групи, клуби матері та дитини, групи «можливостей», які організуються батьками – гарантують найвищий рівень всебічного розвитку [2].

Муніципальні денні ясла відкриваються місцевими органами влади для дітей віком від кількох місяців до 4-5 років. Ці заклади є досить поширеними. Водночас з державною системою (93%) функціонує й приватна (7%).

Приватні денні ясла створюються різними приватними установами та особами, благодійними товариствами, релігійними організаціями. Сюди входять: церковно-общинні ясла, ясла, що відкриваються для своїх працівників. Їх мета надавати матерям, які мають малих дітей, кілька годин вільного часу на день.

Ясельні центри – це об'єднані денні ясла і ясельні школи, досить незначні за кількістю. Вони організуються при початковій школі для розумового, фізичного розвитку дитини, формування індивідуальності. Структура дошкільного виховання в Англії є досить гнучкою і охоплює різні типи закладів, що конкурують у боротьбі за ресурси та вихованців [1].

Данія. Найпоширеніші типи закладів суспільного виховання у цій країні – денні ясла, садки, ясла - садки.

Ігрові майданчики та цілодобові дошкільні заклади, призначені для виховання і лікування дітей з вадами фізичного та психічного розвитку, надання їм психолого-педагогічної допомоги і здійснення корекції розвитку.

Характерною особливістю дошкільних закладів є те, що значна частина вихователів – чоловіки (вони становлять п'яту частину усіх педагогів, які працюють з дошкільнятами) [2].

Ізраїль. Дитячі садки в Ізраїлі утримуються муніципалітетами, релігійними та жіночими організаціями. Працюють вони цілорічно, за винятком невеликих канікул у серпні. Найпоширеніші платні приватні садки і групи по 5-10 дітей раннього і дошкільного віку. Відкривати дитячі садки дозволяють лише фахівцям з педагогічною освітою.

Німеччина. Традиції суспільного дошкільного виховання в Німеччині найдавніші у світі. У ФРН діє закон про вільне відвідування дитячих садків, з яких 20% утримується державою, 80% належить церковним общинам, профспілкам. Слід відмітити різноманітність типів дошкільних закладів у цій країні. Дитячі садки з повним та неповним днем призначені для дітей 3-6 років. Існують однієї групи дошкільні заклади (переважно для старших дошкільників), пришкільні групи (для п'ятирічних дітей), а також підготовчі класи основної школи (в них виховуються і навчаються п'ятирічні діти), а також ті, хто досяг шкільного віку. Працюють також цілодобові інтернати для здорових дітей віком від 3 до 6 років, інтернати для дітей з порушенням розвитку.

Найпоширеніші типи вільного дитячого садка – штейнерівські дитячі садки та дитячі садки Монтесорі.

Однією з особливостей виховання в Німеччині є наявність так званих материнських центрів, де матері разом із дітьми займаються цікавими і корисними справами, мають можливість невеликого заробітку, а головне – спілкуються між собою та з педагогами та психологами [1].

Республіка Польща. Сучасні заклади освіти функціонують у контексті Закону про систему освіти (1991р.) згідно з яким вони належать суспільству і є власністю громади. Їх основне завдання – формування особистості, у майбутньому члена малих чи великих груп, колективів. Важливою особливістю сучасного польського дошкільного навчання є зміст диференційованого навчання дітей, його максимальна відповідність їхнім здібностям і можливостям.

США. Велике значення для американської системи дошкільного виховання мала реалізація програми «Хад Старт», якою передбачалося досить чітке збільшення асигнувань на створення дошкільних закладів. Нині відвідування дошкільних навчальних закладів у США стало нормою підготовки до школи.

Найпоширеніші типи дошкільних закладів – групи дітей 4-5 років, що функціонують при школах. Ці державні садки працюють 2-3 години зранку, головне завдання їхньої роботи – інтелектуальний розвиток дитини. Для дітей раннього віку (з 3 років) є школи – ясла. Штат Америки має свої освітні стандарти, тому обов'язкових програм для дошкільних закладів немає. Кожний заклад використовує свою програму.

Фінляндія. Характерною особливістю дошкільного виховання у Фінляндії є його тісний зв'язок із сім'єю. Держава приділяє велику увагу проблемам сім'ї і надає їм матеріальну, моральну та педагогічну підтримку. Найдавніший тип дошкільного закладу – народні дитячі садки, що покликані надавати допомогу сім'ям у вихованні дітей, батьки працюють. Існують інші типи дошкільного виховання: денний догляд за дітьми у родинах, відкриті та пересувні дитячі садки (за зразком сезонних).

Кількості дітей у дитячих садках визначена нормами: у групах віком до року – не більше 6 осіб, від року до 2 років – не більше 12, після 3 років – до 20.

Франція. Одне з чільних місць у світі за охопленням дітей суспільним дошкільним вихованням посідає Франція, яка має двохсотрічну історію цієї системи. Загальна мета дошкільного виховання – забезпечити всебічний розвиток дитини. Головні завдання різних типів дошкільних закладів – увести дитину в життя колективу, розвинути різні види діяльності, сформувані прагнення до знань, навчити працювати, вчитися.

Головна форма занять у материнській школі – гра.

Швейцарія. Дошкільні навчальні заклади Швейцарії – дитячі садки або дитячі школи, призначені для виховання дітей 4-х-6-ти років. Окрім державних існує чимало приватних дошкільних закладів, які працюють п'ять днів на тиждень по кілька годин на день і розміщені здебільшого в одноповерхових котеджах з майданчиками. Історично склалися дві концепції виховання дітей дошкільного віку: в німецькій частині Швейцарії – спираються на ідеї Ф.Фребеля, а в романській – це концепція женецького напрямку А.Фер'єр) та монтессорівського типу [1].

З метою посилення зв'язку зі школою дошкільні заклади видають кожній дитині психолого-педагогічну характеристику.

Японія. У цій країні цікава та оригінальна система дошкільного виховання. Японські дошкільні заклади для дітей віком від народження до 6-ти років (ясла, дитячі садки, ясла-садки) підпорядковані муніципалітетам, а також приватним організаціям та особам, що і працюють різну кількість часу (від 2-х 3-х до 10-12 годин на день). Існують також однорічні заклади для дітей віком від 5-ти до 6-ти років для повноцінної підготовки їх до школи. Дошкільні заклади тут платні.

Визначальна риса японської традиційної системи виховання – увага до раннього виявлення задатків і природного розвитку здібностей.

Характерна особливість дитячих садків Японії – велика кількість дітей у групах (до 40 осіб) і дбайлива організація виховного середовища. Не менш важлива проблема, над якою працюють педагоги Японії – навчити дітей спілкуватися.

Виховання дітей у японських дошкільних закладах відзначається також спільною роботою вихователів та батьків.

Отже, дошкільна освіта готує своїх вихованців до життя в абсолютно інших, ніж раніше умовах, а тому сьогодні він насамперед – особистість, здатна творчо мислити, приймати самостійні рішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василькова Ю.В., Василькова Т.А. Соціальна педагогіка. – К., 1999. –М., 199 с.
2. Гнупель Я. Б. Виховна робота в сучасних умовах: теорія і методика. –Тернопіль, 1998.
3. Лисенко Н. Дошкільня на Прикарпатті. В кн.: Мій рідний край –Прикарпаття. –Івано–Франківськ, Плай, 2000, С. 307–311.
4. Марушинець Л. Народне мистецтво живить почуття. // Дошк. виховання. –1996. –N 9.
5. http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021

ФАКУЛЬТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Кухтяк Дмитро

Науковий керівник – викл. Сопотницька О.В.

ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ВОЛЕЙБОЛІСТІВ ТА ЇЇ ВИДИ

Фізична підготовка на даному етапі розвитку спорту досягла такого рівня, що подальше підвищення її ефективності стає дуже складним завданням. Провідну роль фізичної підготовленості спортсменів пов'язують з використанням у тренувальному процесі великих фізичних навантажень, для виконання яких необхідний високий функціональний потенціал [1, 7].

Центральне місце фізичної підготовленості визначається також тим, що інші сторони підготовленості спортсменів (техніко-тактична, психологічна) реалізуються одночасно й у залежності від рівня розвитку рухових якостей, фізичного розвитку і функціонального потенціалу організму, що визначає сутність фізичної підготовленості. Відомо, що здійснювати ефективне керівництво тренувальним процесом в спортивних іграх неможливо без систематичного контролю фізичної та функціональної підготовленості спортсменів. Основним методом такого контролю є тести, які повинні відповідати вимогам інформативності, надійності і еквівалентності [2, 3].

На етапі початкової підготовки переважає навчання, пов'язане з формуванням базових знань, умінь і навичок, без яких неможлива успішна спортивна підготовка (Е.Ю.Дорошенко, 2006; В. Ю. Волков, Л. М. Волкова, 2008; С. В. Новожилова 2010, В.Н. Платонов, 1997-2013). На думку ряду авторів, виникає необхідність пошуку резервів, які дозволяють без значного збільшення обсягу тренувальних навантажень у відносно ранньому віці створити міцну базу фізичної підготовленості та необхідних рухових навичок, підвищити ефективність тренувального процесу (В.І. Андреев, 2010 року; Е.К.Ахмеров 2010 року; А.І. Дубенчук 2010 року; А.В.Вертель, 2011 року; Л.А. Дударева, Л.Г.Теплова, 2012).

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні видів фізичної підготовки волейболістів.

Актуальність дослідження. Незважаючи на те, що наукові основи теорії і методики спортивного тренування були сформульовані в роботах таких провідних учених, як Матвеев Л.П. [4], Платонов В.М. [5] та інших, вони дотепер вимагають систематичного розвитку, доповнення новими знаннями, що стосуються конкретних видів спорту, рівня спортивної майстерності, а також різних сторін підготовленості спортсменів (техніко-тактичної, фізичної, психологічної).

І хоча в змісті спортивного тренування прийнято розрізняти фізичну, технічну, тактичну, психологічну підготовки, спортивний результат забезпечується єдністю їх проявів, тим більше, що в кожному випадку змагальної діяльності ці види підготовленості спортсмена виступають у тісному взаємозв'язку. Провідну роль фізичної підготовленості спортсменів Матвеев Л.П. [4] пов'язує з використанням у тренувальному процесі великих фізичних навантажень, для виконання яких необхідний високий функціональний потенціал.

Центральне місце фізичної підготовленості визначається також тим, що інші сторони підготовленості спортсменів (техніко-тактична, психологічна) реалізуються одночасно й у залежності від рівня розвитку рухових якостей, фізичного розвитку і функціонального потенціалу організму, що визначає сутність фізичної підготовленості. З огляду на взаємозв'язок усіх сторін підготовленості спортсмена, можна говорити про те, що від рівня фізичної підготовленості залежить успішне засвоєння різноманітних рухових навичок, що лежить в основі технічної підготовленості. Всебічна фізична підготовленість створює практичну базу для ефективної реалізації і тактичних задач.

Високий рівень вимог до фізичної підготовки волейболістів пояснюється наступними причинами:

– якісно новим рівнем розвитку волейболу. Він вимагає нового рівня фізичної підготовленості спортсменів (зі зміною правил змінилася тривалість ігор і їх інтенсивність; збільшилися темп розвитку і завершення атаки; команди комплектуються високорослими гравцями тощо);

– підвищенням тренувальних навантажень.

У залежності від віку, підготовленості спортсменів, етапів і задач тренування фізична підготовка змінюється. З ростом спортивної кваліфікації роль фізичної підготовки ні в якій мірі не знижується. Однак її характер, засоби і методи, які використовуються, перетерплюють зміни, що виражаються насамперед у спрямованості.

Сучасний волейбол висуває високі вимоги до рухових здібностей і функціональних можливостей спортсменів. Гра, що продовжується 1,5-2 год., насичена різними прийомами, раптовими і швидкими пересуваннями, стрибками, падіннями й іншими діями. У зв'язку з цим волейболіст повинен мати гарну реакцію, спостережливість, швидкість пересування на невеликих відрізках, велику швидкість скорочення м'язів, стрибучість та інші якості у певних сполученнях.

Фізична підготовка складається з загальної і спеціальної, між якими існує тісний взаємозв'язок.

Матвеев Л.П. [4] вважає, що загальна фізична підготовка створює передумови для вирішення задач спеціальної фізичної підготовки й обумовлює в єдності з іншими сторонами підготовки загальний підйом функціональних можливостей організму спортсмена, всебічний розвиток його рухових якостей і придбання навичок, необхідних як у спорті, так і в життєвій практиці.

На відміну від спеціальної загальна фізична підготовка пов'язана з процесом спеціалізації не прямо, а опосередковано: вона не озброює спортсмена навичками обраного виду спорту, не розвиває і здібностей, специфічних для даного виду спорту. Її призначення полягає в іншому: вона створює базу спортивної спеціалізації шляхом оволодіння різноманітними руховими навичками, як подібними з руховими навичками обраного виду спорту, так і відмінними від них, і цим забезпечує такий фізичний розвиток, який необхідний для спортивної спеціалізації.

На думку Платонова В.М. [5], загальна і спеціальна фізичні підготовки представляють не два різних явища, а дві різні сторони того самого явища – процесу усебічної фізичної підготовки спортсменів. Вони органічно пов'язані в силу загальних закономірностей спортивного тренування, у якому вони використовуються, загальних закономірностей усебічного фізичного виховання спортсменів і загальних механізмів адаптаційного процесу.

Різниця між загальною і спеціальною фізичною підготовками полягає в тому, що спеціальні вправи розвивають лише певні групи м'язів, а вправи з системи загальної фізичної підготовки різноманітніші. Методи їх використання впливають на весь м'язовий апарат, сприяючи не тільки гармонійному розвитку спортсмена, але й більш ефективному використанню м'язової системи у випадках напруженої діяльності [5].

Якщо загальна фізична підготовка орієнтована на гармонійний розвиток рухових якостей, фізичного розвитку і створення функціонального потенціалу, то спеціальна фізична підготовка спрямована на розвиток рухових якостей відповідно до вимог, запропонованих специфікою конкретного виду спорту й особливостями змагальної діяльності в ньому [6].

Спеціальна фізична підготовка в більшій мірі, ніж загальна, пов'язана з технічною підготовкою, тому що засоби, які використовуються, близькі за формою до основних технічних прийомів гри, і тому ця сторона підготовки удосконалює форму нових рухів, адекватну їй ступінь прикладання зусиль у різних фазах, координацію рухів, швидкість оволодіння руховими навичками, їх стійкість, пристосовність до умов, що змінюються.

Ціль спеціальної фізичної підготовки – підвести організм спортсмена до специфічної змагальної діяльності. Систематичний розвиток спеціальних фізичних здібностей сприяє більш швидкому оволодінню прийомами гри і тактичних взаємодій на початковому етапі навчання, а надалі є необхідною умовою підвищення спортивної майстерності. Якщо засоби спеціальної фізичної підготовки повинні бути максимально наближені до змагальних дій, то засоби

загальної фізичної підготовки можуть за динамічними просторовими і часовими параметрами відрізнятися від змагальної вправи.

Основними засобами спеціальної фізичної підготовки є змагальні вправи волейболу, а також спеціальні вправи, подібні за своєю руховою структурою та характером нервово-м'язових зусиль з рухами спеціалізуємої вправи. За допомогою таких вправ удосконалюють технічні прийоми та виховують спеціальні фізичні якості.

Висновки: З огляду на взаємозв'язок усіх сторін підготовленості спортсмена, можна говорити про те, що від рівня фізичної підготовленості залежить успішне засвоєння різноманітних рухових навичок, що лежить в основі технічної підготовленості. Всебічна фізична підготовленість створює практичну базу для ефективної реалізації і тактичних завдань. Раціонально організована і регулярна загальна і спеціальна фізична підготовка служать засобом вдосконалення основних фізичних якостей і освоєння рухових умінь і навичок волейболістів на різних етапах підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бріскін Ю. А., Пітин М. П. Проблема диференціації техніко-тактичної підготовки спортсменів в ігрових командних видах. Вісник Запорізького національного університету. Львів, 2011. №1 (5). С. 143–151.
2. Вертель А. В. Особенности развития специальных двигательных способностей юных волейболистов 10-14 лет. Слобожанський науково-спортивний вісник: зб. наук. статей. Харків, 2007. № 12. С 106-108.
3. Маклоуф Муаяд. Оценка уровня подготовленности волейболистов на этапе начальной подготовки. Молода спортивна наука України: зб. наук. праць. Львів, 2014. №18(1). С. 144–149.
4. Матвеев Л. П. Основы общей теории спорта и системы подготовки спортсменов. Київ, 1999. 318 с.
5. Платонов В. Н. Периодизация спортивной подготовки. Общая теория и ее практические применения. Киев, 2013. 624 с.
6. Приходовський Р. Я. Структура фізичної підготовленості і розвиток фізичних якостей, які визначають рівень спортивних результатів юних волейболістів: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Малаховка, 2003. 24 с.
7. Теорія і методика фізичного виховання: підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту у 2 т. / за ред. Т. Ю. Круцевич. Київ: Олімпійська література, 2008. Т. 1. 391 с.; Т. 2. 366 с.

Танчак Оксана

Науковий керівник – викл. Машталер І.

ПОКРАЩЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ П'ЯТИКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАСОБАМИ ХОРЕОГРАФІЇ

Постановка проблеми. У сучасних умовах функціонування національної системи освіти обсяг навчального навантаження учнів у загальноосвітніх школах значно зростає. Це призводить до зменшення рухової активності дітей, а також обмеження їх м'язових зусиль, які зрештою стають основними передумовами різноманітних захворювань організму. З порушенням постави приходять до школи 30% дітей, а у випускників середніх загальноосвітніх навчальних закладів цей показник зростає до 75% (Егорова, 2005: 3).

Фізична культура і спорт є основним чинником збереження і зміцнення здоров'я. Засоби фізичної культури сприяють всебічному й гармонійному фізичному розвитку, покращують працездатність та знижують втомлюваність, підвищують стійкість організму до різних захворювань.

Аналіз досліджень показали, що кількість учнів, які самостійно й систематично займаються фізичними вправами, можна збільшити, насамперед, завдяки підвищенню мотивації до цих занять (Безверхня, 2004: 2). Підвищити інтерес учнів до занять можна з використанням засобів, які є популярними, цікавими і різноманітними водночас. Серед засобів, які відповідають вказаним вимогам є хореографія. У теперішній час популярність танців суттєво зростає. Танцювальні вправи сприяють формуванню правильної постави, зміцнюють м'язи, удосконалюють координацію рухів у дітей, їх грацію. Окрім того, танці сприяють

розумовому розвитку, формують почуття поваги до партнера і тренера, розвивають естетичне сприйняття навколишнього світу, здатність сприймати та розуміти прекрасне (Соляна, 2007: 8).

Не зважаючи на цінність та корисність хореографії для будь-якого контингенту, у практиці фізичного виховання школярів її роль і значення все ще недооцінюється, а значить і можливості використання педагогічного потенціалу хореографії є доволі обмеженими. Разом з тим, серед актуальних проблем сучасної школи залишається необхідність задоволення добового дефіциту рухової активності дітей та підлітків, які у цей віковий період ростуть і розвиваються швидкими темпами.

Мета статті – розробити програму використання хореографії на уроках фізичної культури з учнями п'ятих класів та експериментально перевірити її ефективність.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення поставленої мети використано комплекс взаємопов'язаних методів, а саме: аналіз, синтез й узагальнення наукової інформації з проблеми дослідження, педагогічні спостереження, тестування учнів, педагогічний експеримент, методи математичної статистики.

Дослідження проводилося на базі Тернопільської загальноосвітньої школи № 19. У науковому експерименті брали участь 69 учнів п'ятих класів основної медичної групи: 35 учнів експериментальної групи (18 хлопців і 17 дівчат) та 34 школяра контрольної групи (17 хлопців і 17 дівчат). Дітей та їх батьків було проінформовано про завдання, зміст, особливості дослідження і вони дали згоду на участь в експерименті.

У навчально-виховний процес з учнями експериментальної групи було впроваджено авторську програму використання хореографії у фізичному вихованні п'ятикласників. Заняття в контрольній групі проводилися за традиційною програмою. Педагогічний експеримент тривав упродовж 2019 року.

Для отримання необхідної інформації щодо стану фізичної підготовленості п'ятикласників і визначення ефективності запропонованої програми на початку та наприкінці експерименту використано батарею з восьми тестових завдань. Обираючи тести, припускалося, що вони відповідають віковим та статевим особливостям учнів і дозволяють об'єктивно оцінити стан фізичної підготовленості п'ятикласників.

Розробка експериментальної програми використання хореографії на уроках фізичної культури з учнями п'ятих класів ґрунтувалася на закономірностях процесу навчання, принципах фізичного виховання і здійснювалася відповідно до змісту та вимог чинної навчальної програми з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів (Круцевич, 2017: 6). При цьому враховувалися вікові особливості розвитку дітей 10-11-річного віку, їх загальна підготовка та руховий досвід, сенситивні періоди навчання руховим діям і виховання фізичних якостей, а також матеріально-технічне забезпечення навчально-виховного процесу.

Навчання дітей за експериментальною програмою розпочиналося з класичного танцю. Адже, класичний танець є основою хореографії (Базарова, 2006: 1). Серед народних танців було обрано найбільш поширені із них – полька та шкільний вальс (Кушнерчук, 2012: 5). Наступними вивчалися латиноамериканські танці – ча-ча-ча і джайв (Осадців, 2001: 7). Далі зміст навчально-виховного процесу доповнювали вправи з базової аеробіки (Колесникова, 2005: 4). Важливо, що реалізація уроків фізичної культури передбачала не тільки навчання учнів основним крокам, а й оволодіння дітьми основами хореографії.

Розробка проблеми використання хореографії на уроках фізичної культури з учнями п'ятих класів потребувала, у тому числі, й з'ясування його результатів – визначення стану фізичної підготовленості школярів, що обумовлює ефективність запропонованої експериментальної програми.

Результати виконання рухових тестових завдань учнями п'ятих класів, які представлені у таблиці 1 показують, що учні контрольної (КГ) та експериментальної (ЕГ) груп до початку експерименту мали низький і нижче середнього рівень фізичної підготовленості, а між показниками школярів ЕГ і КГ не виявлено істотних відмінностей ($P \leq 0,05$). При цьому відповідно до державних нормативів оцінки фізичної підготовленості школярів результати тестових випробовувань у дівчат обох груп є дещо вищими, ніж хлопців.

Таблиця 1

Показники фізичної підготовленості учнів ЕГ і КГ до початку експерименту

Види випробувань	Стать	КГ		ЕГ		Т	Р
		М _x	± m	М _x	± m		
Біг 1000 м, хв., с Біг 800 м, хв., с	Хл.	6,32	0,14	6,35	0,17	0,28	P > 0,05
	Дівч.	6,37	0,12	6,41	0,14	1,57	P > 0,05
Піднімання тулуба в сід з положення лежачи, к-ть разів	Хл.	29	1,07	27	2,4	0,57	P > 0,05
	Дівч.	23	1,50	21	2,92	0,22	P > 0,05
Стрибок у довжину з місця, см	Хл.	1,51	0,04	1,4	0,04	2,92	P ≤ 0,05
	Дівч.	1,40	0,15	1,16	0,03	5,38	P ≤ 0,001
Біг 30 м, с	Хл.	5,81	0,07	6,08	0,10	2,17	P ≤ 0,05
	Дівч.	5,2	0,30	6,6	0,08	7,52	P ≤ 0,001
Човниковий біг 4×9 м, с	Хл.	11,7	0,15	11,9	0,11	4,85	P ≤ 0,001
	Дівч.	11,2	0,09	12,8	0,16	8,59	P ≤ 0,05
Нахил тулуба вперед з положення сидячи, см	Хл.	9	1,07	10	2,40	0,50	P > 0,05
	Дівч.	12	1,22	12	1,74	1,13	P > 0,05
Присід на правій нозі	Хл.	3	1,07	2	1,17	2,48	P ≤ 0,05
	Дівч.	1	1,18	1	1,39	0,06	P > 0,05
Присід на лівій нозі	Хл.	2	1,20	2	1,48	3,38	P ≤ 0,001
	Дівч.	1	1,18	1	1,11	0,86	P > 0,05

Як видно із зіставлення показників, представлених у таблиці 2, після проведення експерименту в учнів експериментальної групи суттєво покращилися результати складання тесту, що інформує про загальну витривалість. Результати контрольних випробувань з бігу на 1000 м і 800 м наприкінці експерименту покращилися у хлопців і дівчат ЕГ відповідно на 7,99% (P ≤ 0,05) і 11,35 % (P ≥ 0,05). Різниця в результатах бігу учнів контрольних та експериментальних груп склала у хлопців 3,4 % і дівчат 1,8 %. За показниками вказаного тесту, хлопці ЕГ суттєво перевершили своїх однолітків з КГ (P < 0,001).

Аналіз результатів складання інших тестових завдань, що інформують про стан фізичної підготовленості школярів показав, що суттєвих відмінностей (P > 0,05) між показниками в учнів КГ і ЕГ не спостерігається. Разом з тим, показники складання тестів учнями експериментальної групи до і після проведення експерименту виявили тенденцію до покращання результатів за всіма руховими завданнями. Так, суттєво змінились результати стрибка у довжину з місця в учнів ЕГ. Як у хлопців, так і у дівчат результат цього випробування покращився на 20 см (P < 0,05).

Таблиця 2

Показники фізичної підготовленості учнів ЕГ і КГ після педагогічного експерименту

Показники	Стать	Після експерименту					
		КГ		ЕГ		t	P
		М _x	± m	М _x	± m		
Біг 1000 м, хв., с Біг 800 м, хв., с	Хл.	6,15	0,17	6,04	0,15	2,64	P ≤ 0,05
	Дівч.	5,58	0,06	5,55	0,11	0,85	P > 0,05
Піднімання тулуба в сід з положення лежачи к-ть разів	Хл.	29	1,15	34	1,60	3,13	P ≤ 0,01
	Дівч.	25	1,50	29	2,79	1,28	P > 0,05
Стрибок у довжину з місця, см	Хл.	1,55	0,04	1,6	0,03	0,41	P > 0,05
	Дівч.	1,43	0,03	1,36	0,04	1,57	P > 0,05

ФАКУЛЬТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Біг 30 м, с	Хл.	5,7	0,09	5,5	0,11	1,34	P>0,05
	Дівч.	5,8	0,37	5,9	0,13	0,85	P>0,05
Човниковий біг 4x9 м, с	Хл.	10,7	0,11	10,8	0,14	0,80	P>0,05
	Дівч.	11,3	0,08	11,4	0,21	0,34	P>0,05
Нахил тулуба вперед з положення сидячи, см	Хл.	10	1,15	11	2,40	1,43	P>0,05
	Дівч.	13	1,22	15	1,11	3,10	P≤0,05
Присід на правій нозі	Хл.	7	1,11	13	2,46	2,20	P≤0,05
	Дівч.	9	0,97	9	1,60	0,29	P>0,05
Присід на лівій нозі	Хл.	5	6,28	13	2,09	3,27	P≤0,01
	Дівч.	7	0,87	7	1,74	1,27	P>0,05

Аналіз показників фізичної підготовленості учнів ЕГ до і після проведення експерименту показав, що найбільший приріст результатів у хлопців виявлено у тих тестових завданнях, що вимагають прояву спритності (човниковий біг 4x9 м), гнучкості (нахил тулуба вперед з положення сидячи), витривалості (біг на 1000/800 м). Результати складання хлопцями ЕГ інших тестів (окрім присідання на одній нозі, який залишився без змін) також засвідчили хоч і не значні, але позитивні зрушення. У дівчат експериментальної групи значні зміни на краще виявлено за результатами складання рухових тестів, пов'язаних з проявом прудкості (біг на 30 м), спритності (човниковий біг 4x9 м) та силових здібностей (піднімання тулуба в сід). Зафіксовано також вагоме зростання результатів у дівчат ЕГ у випробовуванні, що вимагає прояву швидкісно-силових здібностей (стрибок у довжину з місця).

Співставлення результатів складання п'ятикласниками рухових тестів після проведення експерименту показало, що учні з експериментальної групи краще справилися з запропонованими завданнями, у порівнянні з учнями контрольної групи. Найістотніші відмінності зафіксовано у результатах виконання тестів, пов'язаних з проявом спритності, гнучкості й витривалості, що пов'язуємо з цілеспрямованим використанням хореографії.

Результати виконання рухових тестових завдань показали, що завдяки впровадженню запропонованої програми в експериментальній групі число учнів з належним рівнем розвитку фізичної підготовленості більше, ніж у контрольній, тобто експериментальна програма сприяє удосконаленню навчально-виховного процесу і створює сприятливіші умови для максимального наближення школярів до цілей фізичного виховання.

Висновки. Хореографія є доступним й популярним видом рухової активності школярів, ефективним засобом всебічного й гармонійного розвитку сучасного покоління. Їх використання дозволяє успішно вирішувати завдання духовного й фізичного становлення особистості. Не зважаючи на цінність та корисність танцювальних вправ, їх педагогічні можливості ще недостатньо реалізуються у загальноосвітніх школах.

З метою удосконалення навчально-виховного процесу розроблено й апробовано експериментальну програму використання хореографії на уроках фізичної культури з учнями п'ятих класів, зміст якої включає класичний танець, польку, шкільний вальс, ча-ча-ча, джайв та базову аеробіку.

Отримані в результаті педагогічного експерименту показники фізичної підготовленості учнів та їх кількісно-якісний аналіз доводять ефективність запропонованої програми щодо досягнення поставлених цілей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базарова Н. П., Мей В. П. Азбука классического танца. Первые три года обучения : учеб. пособие. СПб. : Лань, 2006. 240 с.
2. Безверхня Г. В. Мотивація до занять фізичною культурою і спортом школярів 5–11-х класів : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. наук фіз. вих. і спорту : 24.00.02. Умань, 2004. 23 с.
3. Егорова С. А., Шумакова Н. Ю. Хореография в помощь школьникам Физическая культура в школе. 2005. № 7. С. 25-29.
4. Колесникова С.В. Детская аэробика : Методика, базовые комплексы. Ростов Н/Д. : «Феникс», 2005. 157 с.

5. Кушнерчук І. І. Танцювальні вправи на уроках фізичної культури як засіб різнобічного розвитку учнів. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. 113 с.
6. Навчальна програма з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-9 класи / Круцевич Т. Ю. та ін. Київ. 2017. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>
7. Осадців Т. П. Спортивні танці : навч. посіб. Львів : ЗУКУ, 2001. 340 с.
8. Соляна О. Хореографічна культура у контексті реалізації загальної мистецької освіти. Світ виховання. Київ, 2007. №2. С. 21-23.

ХІМІКО-БІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Вовк Марія

Науковий керівник – доц. Волошин О.

ОСОБЛИВОСТІ ПОКАЗНИКІВ СТРУКТУРИ ІНТЕЛЕКТУ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Питання адаптації завжди привертало увагу науковців, адже саме вона є запорукою підтримання нормальної життєдіяльності та гармонійного існування людини у сучасному світі, який робить нас вразливими до зростання темпів соціальної, екологічної, техногенної та інших сфер розвитку. Пристосувальні реакції, які виробилися в ході еволюції, допомагають швидко та ефективно боротися із подразниками завдяки зміні організму на всіх рівнях його організації [3; 4; 7]. Особлива увага надається дослідженню ролі серцево-судинної, дихальної, гуморальної та нервової систем у процесах пристосування до умов навколишнього середовища. Велика частина наукових праць присвячена адаптації дихальної системи спортсменів до фізичних навантажень, при яких організм потребує додаткових затрат енергії та кисню. Важливим є вивчення впливу зниженого тиску при підйомі альпіністів на вершини гір, який може викликати підвищення частоти серцевих скорочень та інші необоротні порушення дихання та кровообігу, що можуть стати летальними для неадаптованої людини [5; 6; 8].

Надзвичайно важливе значення в процесі адаптації мають вища нервова діяльність, інтелектуальні здібності сучасної людини, які істотно розширюють діапазон пристосувальних можливостей. Саме тому однією з актуальних проблем є дослідження структури інтелекту, який відповідає за здатність людини розв'язувати поставлені задачі, аналізувати інформацію та на її основі формулювати висновок, критично мислити, запам'ятовувати і бачити світ в цілому. Останнім часом значна увага приділяється створенню ефективних методів та прийомів для розвитку просторової уяви, логічних та математичних здібностей у осіб різного віку [1].

Мета роботи: дослідження та аналіз особливостей структури інтелекту осіб юнацького віку з різним резервом працездатності серця.

Об'єкт і методи дослідження. Обстежено 40 осіб віком від 19 до 21 року. У ході роботи використовували такі методи досліджень: визначення індексу Руф'є, тестування з метою аналізу структури інтелекту за допомогою комплексної діагностичної програми Test Structure Intellect -9 [2], здійснювали статистичний аналіз отриманих результатів.

Результати дослідження. У ході дослідження контингент обстежених розділили на три групи: група з рівнем індексу Руф'є вище середнього – 10,81 % від загальної кількості обстежених, група з середнім рівнем індексу Руф'є – 35,14 % від контингенту обстежених, група із задовільним рівнем індексу Руф'є – 54,05 % від загальної кількості обстежених (рис.1).

На основі статистичної обробки даних, отриманих за допомогою програми Test Structure Intellect -9, обчислення середнього арифметичного показника у групі, можливої похибки та розподілу контингенту обстежених на групи за рівнем індексу Руф'є ми отримали дані щодо особливостей структури інтелекту обстежених осіб юнацького віку з різним рівнем працездатності серця (табл. 1).

Рис. 1. Розподіл контингенту обстежених відповідно до рівня індексу Руф'є (вище середнього, середній, задовільний) (кількість осіб у %).

Таблиця 1.

Характеристика показників структури інтелекту в осіб з різним рівнем працездатності серця за індексом Руф'є ($M \pm m$)

Показники структури інтелекту	Рівень індексу Руф'є								
	Рівень вище середнього	Конкретне мислення	Аналіз	Логіка	Синтез	Математичні здібності	Екстраполяція	Площинна уява	Просторова уява
Рівень вище середнього	108,0±4.06	102.25±4.87	92.5±11.87	89,0±5.2	90.75±5.54	92.25±4.55	100.5±6.22	85.5±4.5	106,0±6.3
Середній	107.8±5.35	93.29±6.20	94.8±4.49	91.4±8.6	96,0±7.95	103.6±6.25	100,0±5.09	93.14±5.94	108.9±6.27
Задовільний	103.6±5.17	90.5±2.28	94.0±7.88	91.2±8.5	87.7±5.7	91.5±4.2	99.8±6.03	92.8±7.05	106.7±7.8

В осіб із рівнем фізичної працездатності вище середнього спостерігали перевагу кращих показників у виконанні завдань на конкретне мислення $\square 1080 \pm 4.06$ та аналіз $\square 102.25 \pm 4.87$ порівняно з іншими групами. Показники площинної уяви даної групи знаходяться майже на тому ж рівні, що й в осіб із середнім ($100,0 \pm 5.09$) та задовільним (99.8 ± 6.03) рівнями працездатності серця.

В осіб із середнім рівнем функціональних резервів серця спостерігали кращі значення порівняно з іншими двома групами наступних показників: логіки $\square 94.86 \pm 4.49$, синтезу $\square 91.4 \pm 8.6$, математичних здібностей $\square 96.0 \pm 7.95$, екстраполяції $\square 103.6 \pm 6.25$, просторової уяви $\square 93.14 \pm 5.94$ та запам'ятовування $\square 108.9 \pm 6.27$.

Обстежені із задовільним рівнем працездатності серця за пробою Руф'є показали дещо нижчі результати, ніж перші дві групи, про що свідчать результати тестів на конкретне мислення $\square 103.6 \pm 5.17$, аналіз $\square 90.5 \pm 2.28$, математичні здібності $\square 87.7 \pm 5.7$, екстраполяція $\square 91.5 \pm 4.2$ та площинна уява $\square 99.8 \pm 6.03$. Це свідчить про дещо меншу активність конкретних мисленневих операцій та здатності аналізувати отриману інформацію. Проте показники логічного мислення, синтезу та запам'ятовування є вищими у порівнянні із контингентом першої групи осіб.

Рис.2. Порівняння показників структури інтелекту в осіб з різним рівнем індексу Руф'є з нормативними значеннями.

В результаті дослідження було встановлено, що показник аналітичних здібностей (рис.2) відповідає нормі у осіб із рівнем фізичної працездатності вище середнього $\square 102.25 \pm 4.87$. Логічне мислення є близьким до сталого значення у обстежуваних із середнім $\square 94.86 \pm 4.49$ та задовільним $\square 94.08 \pm 7.88$ рівнем індексу Руф'є, що свідчить про вміння пов'язувати між собою певні дані та робити висновки на основі їхнього аналізу. Показники просторової уяви та синтезу у всіх трьох групах знаходяться на низькому рівні, а це вказує нам на те, що у даних осіб недостатньо розвинена здатність створювати просторові образи в уяві.

Висновок. Встановлено, що кількість осіб із рівнем працездатності серця вище середнього становить 10,81 %, із середнім рівнем працездатності $\square 35,14\%$, із задовільним рівнем $\square 54,05\%$ від усіх обстежених. Конкретне мислення, аналіз та площинна уява найкраще розвинені у осіб із рівнем індексу Руф'є вище середнього. Рівень логічного мислення, синтезу, математичних здібностей, екстраполяції, площинної уяви та запам'ятовування інформації переважає в осіб із середнім рівнем фізичної працездатності. У групи із задовільним індексом Руф'є найнижчими є показники аналізу, конкретного мислення, математичних здібностей та екстраполяції, проте логіка, синтез та запам'ятовування є достатньо високими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варій М. Й. Загальна психологія: підр. [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій – [3-тє вид.]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 1007 с.
2. Діагностична комп'ютерна програма «Методика визначення та оцінки інтелекту (Test Structure Intellect -9). Версія 2». С.Н. Вадзюк, Т.М. Білінська, К.М. Варнавських. Свідцтво про реєстрацію авторського права на твір № 16619 від 12.05.2006. Тернопіль, 2006.
3. Кокун О.М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності: Монографія. – К.: Міленіум, 2004. – 265 с.
4. Тарасюк І. В. Психологічні механізми адаптації особистості / І. В. Тарасюк // Наукові записки. Серія “Психологія і педагогіка”. – Острого: Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2011. – Вип. 17. – С. 342-349.
5. Фізіологія : підручник для студ. вищ. мед. навч. закл. / [В. Г. Шевчук, В. М. Мороз, С. М. Белан та ін.]; за редакцією В. Г. Шевчука. – Вид. 4-те. – Вінниця : Нова Книга, 2018. – 448 с.
6. Фізіологія системи дихання: навчально-методичний посібник для студентів медичних вузів України / [Соколенко В.М., Весніна Л.Е., Жукова М.Ю., Міщенко І.В., Ткаченко О.В.] . – Полтава – 2019. – 160 с.
7. Березин Ф.Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека. Л.: Наука, 1988. – 270 с.
8. Кривошеков С. Г. Стресс, функциональные резервы и здоровье / С. Г. Кривошеков // Сибирский педагогический журнал. - 2012. -№9. – С. 104-109.

Вільгушинська Зоряна

Науковий керівник – асист. Яворівський Р.

**БОТАНІЧНИЙ ЗАКАЗНИК МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ «МОГИЛА» –
УНІКАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Актуальність досліджень. Ботанічний заказник місцевого значення «Могила» розташований поблизу села Гутисько Бережанського району Тернопільської області, неподалік від Голицького ботанічного заказника загальнодержавного значення. Створений відповідно до рішення виконкому Тернопільської обласної ради № 189 від 30 серпня 1990 року. Площа – 3,2 га, на якій під охороною перебувають лучні та лучно-степові фітоценози [6, 7].

Фрагментарні дослідження флори ботанічного заказника «Могила» проводилися паралельно із дослідженнями флори Голицького ботанічного заказника і представлені у публікаціях М. М. Барни [1], Б. В. Заверухи [2], Н. Д. Шанайди, С. В. Зелінки [5], Р. Л. Яворівського [6–8] та ін.

На даний час ботанічний заказник місцевого значення «Могила» – ізольований природно-заповідний об'єкт невеликої площі, недостатньо вивчений та не надто сприятливий для повноцінного збереження і відтворення свого унікального фітогенотипу. Тому назріла необхідність підвищення у майбутньому природоохоронного статусу досліджуваної території, наприклад, шляхом її включення у структуру Голицького ботанічного заказника загальнодержавного значення із перспективою створення регіонального ландшафтного парку «Бережанське Опілля» [8]. З цією метою необхідно провести детальні дослідження структури флори заказника, а також динаміки розвитку популяцій червонокнижних та регіонально-рідкісних видів, котрі у доволі значній кількості презентовані на його території [6].

Метою досліджень було встановлення видового складу флори заказника, проведення аналізу її систематичної, біоморфологічної, еколого-ценотичної та географічної структур, популяцій раритетних видів флори та розробка перспектив розвитку цього важливого об'єкту природно-заповідного фонду Бережанщини.

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- проаналізувати фізико-географічні умови та історію досліджень флори ботанічного заказника місцевого значення «Могила»;
- скласти перелік або анотований список видів, котрі трапляються на території району дослідження;

- провести систематичний, біоморфологічний, еколого-ценотичний та географічний аналізи флори заказника;
- виявити нові або підтвердити відомі популяції червонокнижних і регіонально-рідкісних видів досліджуваної флори;
- дослідити та проаналізувати динаміку розвитку популяцій окремих раритетних видів флори заказника;
- запропонувати комплекс перспектив розвитку заказника з метою більш якісної ландшафтної й біотичної репрезентації території Бережанського горбогірного району.

Об'єктами дослідження слугували види вищих судинних рослин, котрі поширені у природно-кліматичних умовах заказника.

Предметом дослідження – аналіз динаміки чисельності окремих видів раритетної фракції флори заказника та встановлення чинників, котрі викликають скорочення популяцій окремих червонокнижних та регіонально-рідкісних видів.

Практична значимість отриманих результатів досліджень полягає у тому, що вони можуть бути успішно використані у процесі подальшого видання регіональних Червоної та Зеленої книг Бережанщини. Також результати досліджень будуть передані у комісією з питань промисловості, агропромислового розвитку, земельних відносин, екології та раціонального використання природних ресурсів (голова – Кулик А. В.) Бережанської районної ради з метою оптимізації природокористування у регіоні.

На основі проведених у 2019–2020 рр. маршрутно-експедиційних досліджень було попередньо встановлено, що флора заказника нараховує 117 видів вищих судинних рослин, котрі належать до 3 відділів, 4 класів, 37 родин та 97 родів [7].

Ступінь видового і родового різноманіття у відділах вищих судинних рослин презентують флористичні пропорції, тобто співвідношення середньої кількості родів у родині та видів у родині, роді. Для досліджуваної флори ця основна пропорція становить 2,62 : 3,16 : 1,21 (тобто середня кількість родів у родині становить 2,62, видів у межах родини – 3,16, а видів у роді (родовий коефіцієнт) – 1,21) (таблиця 1).

Таблиця 1

Кількісний розподіл таксономічних одиниць та основні пропорції флори ботанічного заказника місцевого значення «Могила»

Відділ, клас	Родини		Роди		Види		Пропорції (родини: роди: види)	Род. коє ф.
	к-сть	%	к-сть	%	к-сть	%		
Хвощеподібні (<i>Equisetophyta</i>)	1	2,7	1	1,0	1	0,85	1 : 1 : 1	1,0
Папоротеподібні (<i>Polypodiophyta</i>)	1	2,7	1	1,0	1	0,85	1 : 1 : 1	1,0
Покритонасінні (<i>Magnoliophyta</i>)	35	94,6	95	98,0	115	98,30	1 : 2,71 : 3,29	1,21
в т.ч. Дводольні (<i>Magnoliopsida</i>)	30	81,1	85	87,6	104	88,89	1 : 2,83 : 3,47	1,22
Однодольні (<i>Liliopsida</i>)	5	13,5	10	10,4	11	9,41	1 : 2,0 : 2,2	1,1
ВСЬОГО	37	100	97	100	117	100	1 : 2,62 : 3,16	1,21

Панівними у систематичній структурі флори заказника є представники відділу *Magnoliophyta*, котрий нараховує 115 видів або 98,3 % загальної чисельності. Лише два види презентують судинні спорові із відділів *Equisetophyta* та *Polypodiophyta*. Співвідношення

видів класу *Liliopsida* – 11 видів (9,56 %) до *Magnoliopsida* – 104 види (90,44 %) у межах відділу *Magnoliophyta* становить 1: 9,45.

У сучасній флористиці при систематичному аналізі значна увага приділяється 10 провідним родинам [2], котрі відображають головні властивості досліджуваної флори та становлять вагому частку її загального видового спектру. До десятки провідних родин флори заказника належать (таблиця 2):

1) *Asteraceae* (*Compositae*) – 19 видів (16,24 % загальної кількості); 2) *Fabaceae* – 14 (11,97 %); 3) *Lamiaceae* – 11 (9,40 %); 4) *Ranunculaceae* – 9 (7,69 %); 5–7) *Rosaceae*, *Scrophulariaceae* та *Rubiaceae* – по 5 видів (по 4,27 %); 8–9) *Boraginaceae* та *Poaceae* – по 4 (по 3,42 %); 10) *Orchidaceae* – 3 види (2,56 %).

Таблиця 2

Провідні родини флори ботанічного заказника місцевого значення «Могила»

№ з/п	Родина	Кількість видів	%
	Айстрові – <i>Asteraceae</i>	19	16,24
	Бобові – <i>Fabaceae</i>	14	11,97
	Губоцвіті – <i>Lamiaceae</i>	11	9,4
	Жовтецеві – <i>Ranunculaceae</i>	9	7,69
5–7.	Розові – <i>Rosaceae</i>	5	4,27
5–7.	Ранникові – <i>Scrophulariaceae</i>	5	4,27
5–7.	Маренові – <i>Rubiaceae</i>	5	4,27
8–9.	Злакові – <i>Poaceae</i>	4	3,42
8–9	Щорстколисті – <i>Boraginaceae</i>	4	3,42
10.	Зозулинцеві – <i>Orchidaceae</i>	3	2,56
	Інші родини	38	32,49
ВСЬОГО		79	67,51

Зазначимо, що по 3 види нараховують також родини *Campanulaceae* та *Dipsacaceae*, проте, зважаючи на раритетність і унікальність угруповань саме Орхідним було відведено десяту позицію.

Отже, 10 провідних родин флори ботанічного заказника «Могила» охоплюють 79 видів або 67,51 % загальної чисельності (наприклад, для Голицького ботанічного заказника цей показник становить 62,62 %), а інших 27 родин представлено лише 38 видами (32,49 %), тобто середня кількість видів у цих родин становить 1,41, при загальному аналогічному показникові 3,16.

Необхідно також відзначити родини, котрі посідають у родинному спектрі 11–17 місця, зокрема: вже згадані *Campanulaceae* та *Euphorbiaceae* – по 3 види (по 2,56 %); *Salicaceae*, *Caryophyllaceae*, *Superaceae*, *Primulaceae* та *Apiaceae* – по 2 види (по 1,71 %). Таким чином, до складу провідних родин флори заказника належать 98 видів, що становить 83,76 % від загальної видової різноманітності досліджуваної території.

19 родин флори заказника (52,77 % від їх загальної кількості) є повністю монотипними, тобто їх презентують такі ж монотипні роди, котрі включають лише по одному виду, що є характерною ознакою для флор Голарктичного царства у цілому, зокрема: *Betulaceae*, *Fagaceae*, *Valerianaceae*, *Geraniaceae*, *Polygonaceae*, *Cornaceae*, *Hypericaceae*, *Aceraceae*, *Corylaceae*, *Tiliaceae*, *Papaveraceae*, *Plantaginaceae*, *Santalaceae*, *Violaceae*, *Cistaceae*, *Liliaceae*, *Iridaceae*, *Equisetaceae* та *Aspidiaceae* [7].

М. Г. Попов встановив, що чим менший ранг таксономічної одиниці, тим більша її залежність від умов навколишнього середовища, і, відповідно більше проявляється характер її реакції на зміну цих умов. Тому аналіз родового спектру флори значно детальніше відображає її структуру та регіональні особливості [3].

Поліморфними для такої незначної за площею території вважаємо роди, котрі нараховують по 2 та більшу кількість видів. Так, 4 роди у систематичній структурі флори ботанічного заказника «Могила» презентовані трьома видами, зокрема, *Campanula* L., *Trifolium* L., *Euphorbia* L. та *Galium* L.. Двома видами представлені 12 наступних родів: *Anemone* L., *Veronica* L., *Centaurea* L., *Symphytum* L., *Senecio* L., *Ranunculus* L., *Medicago* L., *Carex* L., *Primula* L., *Scabiosa* L., *Prunella* L. та *Salvia* L.. Сумарно поліморфні роди нараховують 36 видів флори заказника (30,77 % загальної кількості). 81 рід (83,5 %) у систематичній структурі досліджуваної флори є монотипним, включаючи лише один вид, що характерно для більшості помірно широтних регіональних флор.

Унікальність будь якої флори визначається присутністю у її структурі так званої раритетної фракції, тобто червонокнижних, регіонально-рідкісних та ендемічних видів. Зазначимо, що із виявлених 117 видів 8 (6,84 % загальної кількості) занесені до «Червоної книги України. Рослинний світ» (2009)». Цей показник є значно нижчим, ніж аналогічний для флори України у цілому – 12,22 %, практично співпадає із тотожним у флорі Тернопільської області – 7,84 % та Голицького ботанічного заказника – 7,41 %. Ці 8 видів презентують 4 родини, зокрема: 3 види родини *Orchidaceae* Juss.: *Neottia nidus-avis* (L.) Rich., *Gymnadenia conopsea* (L.) R. Вг. та *Orchis militaris* L., по 2 види з родин *Asteraceae* Dumort.: *Senecio besserianus* Minder. та *Carlina cirsioides* Klokov і *Ranunculaceae* Juss.: *Pulsatilla patens* (L.) Mill. s.l. та *Adonis vernalis* L.), 1 вид родини *Fabaceae* Lindl.: *Hippocrepis comosa* L..

17 видів (14,5 %) флори заказника віднесені нами до категорії регіонально-рідкісних [6].

ЛІТЕРАТУРА

1. Барна М. М., Барна Л. С., Яворівський Р. Л. Червонокнижні рослини Голицького ботанічного заказника та їх охорона. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Біологія. Тернопіль, 2014. №3 (60). С. 16–30.
2. Заверуха Б. В. Флора Вольно-Подолли и ее генезис. Киев : Наук. думка, 1985. 192 с.
3. Попов М. Г. Основы флорогенетики. М.: Изд-во АН СССР, 1963. 135 с.
4. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха. К. : Глобалконсалтинг, 2009. 912 с.
5. Шанайда Н. Д., Зелінка С. В. Стан популяцій деяких рідкісних рослин на горі Голиця Бережанського району Тернопільської області. Звітна наукова конференція викладачів і студентів природничого факультету : матер. Тернопіль, 1993. С. 65.
6. Яворівський Р. Л., Вільгушинська З. М. Аналіз раритетної фракції флори ботанічного заказника місцевого значення «Могила». Біотехнологія, звершення та надії : зб. тез Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (Київ, 15 листоп. 2019 р.). Київ : б. в., 2019. С. 154–156.
7. Яворівський Р. Л., Вільгушинська З. М. Аналіз систематичної структури флори ботанічного заказника місцевого значення «Могила». Тернопільські біологічні читання – Ternopil Bioscience – 2019 : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 80-річчю від дня народження д.б.н., проф. Явоненка О. Ф. та 75-річчю від дня народження д.б.н., проф. Яковенка Б. В. (Тернопіль, 4–5 листоп. 2019 р.). Тернопіль : Вектор, 2019. С. 311–314.
8. Яворівський Р. Л., Згурська Т. І., Гратковська М. Т. Голицький ботанічний заказник: систематичний, еколого-ценотичний аналіз флори та перспективи розвитку. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Біологія. 2018. №2 (73). С. 41–48.

ЗМІСТ

ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ	3
<i>Паюк Христина. Історико-культурні рекреаційні ресурси національного природного парку «Дністровський каньйон»</i>	3
<i>Коришлівський І., Скибіцька Т. Системний аналіз якості водних ресурсів Чортківського району</i>	6
<i>Лось Андрій. Аналіз Геосайтів палеонтологічного типу Тернопільської області: сучасний стан та перспективи використання</i>	9
<i>Канцар Володимир. Системний аналіз якості навколишнього природного середовища у Гусятинському районі</i>	12
<i>Блюй Ольга. Системний аналіз якості водних ресурсів Бродівського району</i>	15
<i>Петак Ярослав, Паюк Христина. Системний аналіз якості довкілля у Чортківському районі</i>	18
<i>Царик Володимир. До оцінки збалансованості землекористування і охорони природи у долині річки Гнізми</i>	22
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ І ЖУРНАЛІСТИКИ	26
<i>Гамеляк Ольга. Медіація прав дитини у соціальних Ток-шоу «Стосується кожного» та «Один за всіх»</i>	26
<i>Гончарук Іванна. Художні особливості збірки Євгена Плузника «Рівновага»</i>	28
<i>Жайворонко Аліна. Комунікаційні стратегії в ОТГ Тернопільщини</i>	31
<i>Нагорна Юлія. Візуалізація фактів у телевізійних випусках новин</i>	33
<i>Чайківська Вероніка. Порівняльний аналіз українських та англійських паремій на позначення родинних стосунків</i>	36
<i>Шевчук Катерина. Риси літератури «втраченого покоління» у романі Річарда Олдінгтона «Смерть героя»</i>	38
<i>Грицай Тетяна. Психологічні особливості оптимізації дитячо-батьківських стосунків в дошкільному віці</i>	40
<i>Петренко Тетяна. Арттерапія у гармонізації міжособистісних стосунків старших підлітків</i>	43
<i>Делікат Лілія. Інтерпритація «чистого мистецтва» у драмі В. Винниченка «Чорна Пантера і Білий Ведмідь»</i>	45
Вміст	
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ	47
<i>Демченко Наталія. ОСНОВНІ СТРАТЕГІЇ СИНХРОННОГО ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ</i>	47
<i>Орисик Марія. THEORETICAL ASPECTS OF FORMING LEXICAL ENGLISH COMPETENCE WITH THE USE OF MULTIMEDIA TECHNOLOGIES</i>	50
<i>Білінська Юлія. ENHANCING FOREIGN LANGUAGE LEXICAL COMPETENCE OF THE STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SPECIALITIES</i>	52
<i>Дишкант Анастасія. The types of reading comprehension assessment</i>	55
<i>Кравець Наталія. Види освітньої диференціації</i>	58
<i>Тимоць Ярина. Прагматичні аспекти використання евфемізмів у туристичному дискурсі</i>	61
<i>Боднарик Марія. QUEEN OF CRIME: THE AUTHOR WHO MADE HISTORY (on the material of Agatha Christie's «Autobiography»)</i>	63
<i>Бабій Марта. THEORETICAL ASPECTS OF PHONETIC – LEXICAL COMPETENCE DEVELOPMENT IN PRIMARY SCHOOL</i>	66
<i>Гайдук Ірина. Синергетика кодування німецьких іменників з початковими літерами D, E, F</i>	69
<i>Яцків Ольга. MOTIVATIONAL FICTION vs INSPIRATIONAL FICTION: COMPARATIVE STUDY</i>	72

<i>Тураш Олена. THE EFFECTS OF PSYCHOLOGICAL BARRIERS IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING AND LEARNING</i>	74
<i>Мозіль Ю. Riddle as a type of a text</i>	79
<i>Чиж Ірина. Особливості перекладу реалій як національно-культурної лексики на прикладі сучасної англомовної художньої літератури</i>	81
<i>Штогрин Анна. EDUCATIONAL GAMES AS MEANS OF DEVELOPING THE FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF HIGH SCHOOL STUDENTS</i>	83
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ	86
<i>Бабій Христина. Корпоративна культура як важливий компонент у формуванні іміджу позашикільного навчального закладу (на прикладі дитячого клубу)</i>	86
<i>Барабаш Христина. Основні віхи життя та діяльності о. Ісидора Глинського (1860–1931 рр.)</i>	88
<i>Драгушак Ірина. Прикмети національної еліти у спадщині Дмитра Донцова</i>	90
<i>Котульська Ірина. Імідж волонтера у сучасних реаліях</i>	93
<i>Котульська Ірина. Управління рекламною діяльністю в сучасних умовах ринку на прикладі туристичного підприємства «Rio.Tour»</i>	96
<i>Мандрика Володимир. Тімбілдинг як складова частина корпоративного іміджу</i>	98
<i>Манзик Олександр. Парламентські вибори 2019 року: аналіз партійних програм та результатів</i>	100
<i>Манзик Олександр. Еволюція іміджу України в роки незалежності</i>	103
<i>Манзик Олександр. Проблема моралі в науці</i>	105
<i>Монастирська Ірина. Бізнес-планування та його роль в системі управління організацією</i>	107
<i>Петрас Дмитро. Одяг та взуття ділового чоловіка</i>	109
<i>Петрас Дмитро. Особливості генези формування наукового методу</i>	112
<i>Мандрика Володимир. Економічна стратегія КНР та місце України в ній</i>	114
<i>Хом'як Ольга. Вплив медіа-інформаційного тероризму на масову свідомість в українському суспільстві</i>	117
<i>Хом'як Ольга. Імідж сучасного педагога ВНЗ</i>	119
<i>Шуптарська Зоряна. В'ячеслав Липинський як філософ історії</i>	121
<i>Кудасова Анастасія. Рух Опору в Німеччині під час Другої світової війни</i>	124
ФАКУЛЬТЕТ МИСТЕЦТВ	128
<i>Дацишин Мар'яна. Загальна характеристика поняття – «виконавський стиль» музиканта-віолончеліста</i>	128
<i>Костишин Неля. Засоби художньої виразності при виконанні текстильного панно</i>	129
<i>Скоробогач Соломія. «Портрет у творчості Івана Марчука»</i>	132
<i>Волкова Ірина. Камерно-вокальна творчість українських композиторів ХХ ст.</i>	137
<i>Атаманчук Лілія. Формування індивідуального стилю педагогічної роботи вчителя музичного мистецтва</i>	140
<i>Бармінова Ліда. Естрадне виконавство ХХ століття на прикладі вокальної творчості американської співачки - Вітні Х'юстон</i>	142
<i>Жмуд Тетяна. Олександр Колесса – організатор української освіти та науки в Західній Європі</i>	145
<i>Панасик Максим. Поняття «електронна музика» та її прояви у сучасному світі</i>	149
<i>Дубас Христина. Пісенна творчість Миколи Мозгового в контексті розвитку української музичної культури</i>	151
<i>Кінаш Леся. Зарубіжний досвід у проектуванні дитячих будинків</i>	153
<i>Концевич Дарина. В середині книги «маленької історії великих людей. Леонардо да Вінчі»</i>	158
<i>Коростіль Лілія. Творча діяльність товариства «Боян» в системі розвитку музичної освіти Тернопільщини кінця ХІХ поч. ХХст.</i>	161
<i>Рижак Дмитро. Епічний пейзаж, як один із видів жанру</i>	165

<i>Сапак Назарій. Розвиток української популярної музики в сучасному мистецькому просторі</i>	169
<i>Хома Ірина. Сучасне навчальне предметне середовище через призму універсального дизайну</i>	172
<i>Вміст</i>	
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ	177
<i>Верес Ганна. Медіатексти як засіб розвитку комунікативної компетенції учнів початкової школи</i>	177
<i>Кузьмічева Олена. Психологічні особливості розвитку емоційного інтелекту в молодших підлітків</i>	179
<i>Петровська Розарія. Казкотерапія як технологія психолого-педагогічного впливу на особистісний розвиток дошкільника</i>	182
<i>Ляхта Оксана. Особливості психологічної готовності старшокласників до створення сім'ї</i>	186
<i>Бобко Оксана. Особливості мотиваційної сфери студентів, учасників волонтерського руху</i>	188
<i>Татомир Юрій. Асертивність як психологічний феномен</i>	190
<i>Відловська Катерина. Проблеми духовного виховання дитини-дошкільника у поезії Марійки Підгірянки</i>	192
<i>Гойдик Марія. Професійно значущі якості консультанта телефону довіри</i>	195
<i>Дядько Ігор. Соціально-психологічні чинники формування лідерських якостей військовослужбовців</i>	197
<i>Левчук Юлія. Основні чинники впливу сімейного виховання на самооцінку дитини</i>	200
<i>Онищенко Ірина. Феномен критичного мислення в умовах нової української школи</i>	203
<i>Сушко Христина. Особливості розвитку та корекції пізнавальної сфери молодших школярів з синдромом Дауна</i>	206
<i>Рубінський Володимир. Психологічні аспекти та проблеми дослідження копінг-поведінки</i>	208
<i>Процик Христина. Парадигма «людина – природа» у казкотворчості Корнія Чуковського</i>	211
<i>Безушко Вікторія. Гендерні особливості становлення самооцінки старших підлітків</i>	214
<i>Стечишин Емілія. Емоційне вигорання жінок у відпустці по догляду за дитиною</i>	216
<i>Стець Любов. Сутність та структурні компоненти асертивної поведінки</i>	218
<i>Провальнюк Марина. Психологічні підходи до корекції тривожності старшокласників</i>	221
<i>Стрілець Галина. Теоретичні аспекти дослідження проблеми емоційного інтелекту</i>	224
<i>Ткачук Анна. Дошкільне виховання за кордоном</i>	226
ФАКУЛЬТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ	229
<i>Кухтяк Дмитро. Фізична підготовка волейболістів та її види</i>	229
<i>Танчак Оксана. Покращення фізичної підготовленості п'ятикласників на уроках фізичної культури засобами хореографії</i>	231
ХІМІКО-БІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ	236
<i>Вовк Марія. Особливості показників структури інтелекту осіб юнацького віку</i>	236
<i>Вільгушинська Зоряна. Ботанічний заказник місцевого значення «Могила» – унікальний об'єкт природно-заповідного фонду Тернопільської області</i>	239
ЗМІСТ	243

ББК 74.480.278
С.88

Магістр. — Випуск № 34. — 2020. — 245 с.

***Видрук оригінал-макету
у науковому відділі Тернопільського національного
педагогічного університету імені Володимира Гнатюка***

Комп'ютерна верстка: Процик Н.І.